

ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับหน่วยงานของรัฐ ในอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

นายจิรัชย์ ศิริวัลลภ

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2542

ISBN 974-333-626-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I19264842

POLITICAL INTERACTION BETWEEN MOSQUES AND GOVERNMENT AGENCIES IN
YI-NGO DISTRICT/NARATHIWAT PROVINCE

Mr.Jirut Siriwallop

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Political Science

Department of Government

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

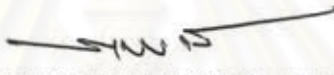
Academic Year 1999

ISBN 974-333-626-5

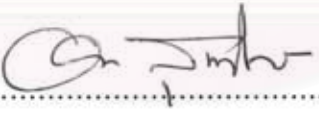
หัวข้อวิทยานิพนธ์ ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับหน่วยงานของรัฐ ใน
อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
โดย นายจิรัชย์ ศิริวัลลภ
ภาควิชา การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์ คำชู)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สุจริตนารักษ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารง สุทธาศาสน์)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จรัสย์ ศิริวัลลภ : ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับหน่วยงานของรัฐในอำเภอ
ยี่งอ จังหวัดนราธิวาส [POLITICAL INTERACTION BETWEEN MOSQUES AND
GOVERNMENT AGENCIES IN YI-NGO DISTRICT, NARATHIWAT PROVINCE] อาจารย์ที่
ปรึกษา : รศ.ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 155 หน้า. ISBN 974-333-626-5.

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับหน่วยงานของ
รัฐในอำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส โดยมีสมมติฐานสองประการ คือหน่วยงานของรัฐใช้มัสยิดเป็น
ช่องทางในการสื่อสารทางการเมืองเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน และมัสยิดร้องเรียน
หน่วยงานของรัฐในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาและการพัฒนา

ผลของการศึกษาพบว่า หน่วยงานของรัฐได้อาศัยความเป็นสถาบันทางศาสนาของ
มัสยิดเป็นช่องทางในการสื่อสารโดยจะใช้ในเรื่องที่สุดอดคล้องกับอำนาจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน
รูปแบบของการใช้ได้แก่การคุตบะฮ์ในละหมาดวันศุกร์ การทำละหมาดฮายัต และการร่วมกับ
มัสยิดในการพบปะชาวบ้านในวันศุกร์และช่วงกลางคืนโดยมีข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว
เป็นผู้ประสาน และพบว่ามัสยิดได้อาศัยอำนาจหน้าที่และอิทธิพลของหน่วยงานของรัฐในการเข้า
มาร้องเรียนเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาแต่จะไม่ก้าวไปสู่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา โดยกระทำใน
รูปแบบของชมรมผ่านมายังข้าราชการที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา การปกครอง
สาขาวิชา การปกครอง
ปีการศึกษา 2542

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

JIRUT SIRIWALLOP : POLITICAL INTERACTION BETWEEN MOSQUES AND GOVERNMENT AGENCIES IN YI-NGO DISTRICT,NARATHIWAT PROVINCE.ASSOC.PROF.ANUSORN LIMMANEE ,Ph.d.155 pp. ISBN 974-333-626-5.

Aimed at studying political interaction between mosques and government agencies in Yi-ngo District , Narathiwat Province , this research hypothesizes that between the mosques and the government agencies each side use the other as a channel of political communication to achieve their different goals , for the government agencies to gain popular supports while for the mosques to express their religion – and development – related demands.

It is found in this study on the one hand that by personal relationship between some government officials and religious leaders the government agencies send their messages to people through the preachers in qutbah and hayat prayer and Friday and night gatherings. On the other hand , the personal contact enables the mosques to articulate their religion – related demands to the government agencies.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา การปกครอง
สาขาวิชา การปกครอง
ปีการศึกษา 2542

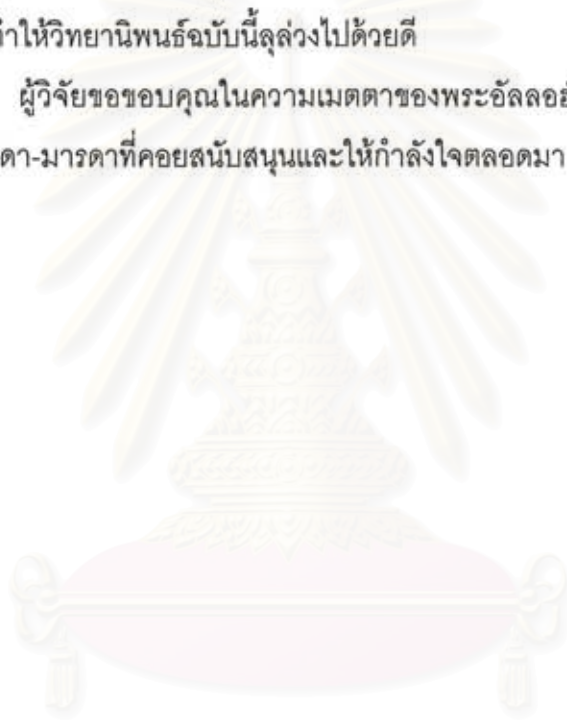
ลายมือชื่อนิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยได้รับความกรุณาอนุเคราะห์จากอาจารย์หลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่าน รองศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลีम्मณี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆไม่เพียงเฉพาะในการทำวิจัยแต่ยังให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตอีกด้วย และผู้ที่มีสำคัญต่อการทำวิจัยอีกสองท่านคือท่าน รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สุจริตธนารักษ์ ประธานกรรมการฯ และท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารง สุทธาศาสน์ กรรมการฯ ที่ได้ให้คำปรึกษาและข้อคิดในการวิจัย และบุคคลอีกท่านหนึ่งที่จะขาดเสียไม่ได้คือ คุณอัศรพล วรณะสุทธะ เพื่อนที่คอยให้กำลังใจ คำปรึกษาและเร่งรัดผู้วิจัยขณะอยู่ที่นราธิวาสจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ลุล่วงไปด้วยดี

ท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณในความเมตตาของพระอัลลอฮ์ที่ประทานโอกาสนี้แก่ผู้วิจัย และพระคุณของบิดา-มารดาที่คอยสนับสนุนและให้กำลังใจตลอดมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 กรอบความคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	3
1.4 สมมติฐาน	8
1.5 วิธีการศึกษา	9
1.6 ขอบเขตของการศึกษา	9
1.7 ประโยชน์ที่จะได้รับ	10
2 ข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวกับปัญหาการวิจัย	12
2.1 สภาพทั่วไปของอำเภอโขงเจียม	12
2.2 นโยบายของรัฐบาลกับชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้	16
2.3 ข้าราชการกับชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้	21
2.4 นโยบายของรัฐกับสถาบันศาสนาอิสลาม	29
2.4.1 มัสยิดในทรรศนะของอิสลาม	29
2.4.2 นโยบายของรัฐที่มีต่อสถาบันศาสนาอิสลาม	36
3. ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัสยิด	43
3.1 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างที่ทำการปกครองอำเภอกับมัสยิด	44
3.2 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสถานีตำรวจภูธรอำเภอกับมัสยิด	58
3.3 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสำนักงานศึกษาธิการอำเภอกับมัสยิด	67
3.4 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกับมัสยิด	77
กรณีศึกษา	86
4 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับหน่วยงานของรัฐ	92
กรณีศึกษา	111
5 สรุปและเสนอแนะ	120

สารบัญ(ต่อ)

รายการอ้างอิง	136
ภาคผนวก	141
ประวัติผู้วิจัย	155

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

อำเภอเชียงเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนราธิวาสและเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศอันได้แก่ ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น และความแตกต่างทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของประชาชนในภูมิภาคนี้ เอกลักษณ์เหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานหรือมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาอิสลาม คุณลักษณะที่สำคัญบางประการของศาสนาอิสลามได้แก่ การที่อิสลามเชื่อในพระเจ้าว่าเป็นผู้สร้างและกำหนดสรรพสิ่งต่างๆ ดังนั้นบทบัญญัติในอิสลามถือเป็นความจริงตลอดกาลและไม่สามารถทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้แต่อย่างใด มุสลิมจะต้องปฏิบัติตามอย่างไม่มีเงื่อนไข นอกจากนี้ การที่อิสลามไม่แบ่งแยกเรื่องทางโลกออกจากทางธรรม มีบทบัญญัติที่ครอบคลุมทุกด้านของชีวิต อาจกล่าวได้ว่าอิสลามเป็นมากกว่าศาสนาหรือลัทธิความเชื่อหากแต่เป็น "วิถีชีวิต" รูปแบบหนึ่ง ด้วยคุณลักษณะบางประการนี้ในบางครั้งเป็นเหตุให้สังคมมุสลิมถูกมองว่า "เป็นสังคมปิด" ซึ่งจริงๆ นั้นอิสลามก็เปิดช่องไว้ให้สังคมมุสลิมมีการเปลี่ยนแปลงเท่าที่ไม่ขัดกับหลักการของศาสนา

ในชุมชนมุสลิมมีสถาบันหลักของชุมชน คือ "มัสยิด" ในแง่หนึ่งมัสยิดถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนมุสลิม กล่าวคือมีชุมชนมุสลิมที่ไหนก็มีมัสยิดที่นั่น ชุมชนมุสลิมไม่สามารถอยู่แบบตัวใครตัวมันได้เพราะในอิสลามบัญญัติให้มุสลิมนั้นมีหน้าที่ต่อกัน เช่นมุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกัน หรือมุสลิมเปรียบเสมือนเรือหนึ่งลำเดียวกันหากส่วนหนึ่งเจ็บปวดส่วนอื่นๆ ก็เจ็บปวดไปด้วย หรือจงทำดีกับเพื่อนบ้านนบรศมีไปสี่สิบหลังคาเรือน เป็นต้น นั่นก็คืออิสลามได้กำหนดให้มุสลิมมีกิจกรรมร่วมกันและมัสยิดก็มีขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมเหล่านั้น มัสยิดนั้นไม่เพียงแต่เป็นสถาบันทางศาสนาเท่านั้นหากแต่เป็นสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง นั่นก็คือหน้าที่ของมัสยิดไม่ใช่เพียงแค่ประกอบพิธีกรรม หรือรับผิดชอบเฉพาะเรื่องศาสนาเท่านั้น มัสยิดจะต้องรับผิดชอบในทุกเรื่องของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหา ยาเสพติด เป็นต้น ไม่สามารถจะผลักภาระไปให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้ เพราะในอิสลามนั้นเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนจะต้องถูกสอบสวนการทำหน้าที่ในวันสิ้นโลก มัสยิดก็เช่นเดียวกันที่จะต้องถูกสอบสวนว่าได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์แล้วหรือไม่

การทำหน้าที่ของมัสยิดศาสนาเปิดช่องหรือให้อำนาจไว้มากมายตราบเท่าที่ไม่ขัดกับหลักการของศาสนา แต่มัสยิดในแต่ละแห่งจะสามารถทำได้มากน้อยแค่ไหนอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ อย่างเช่นคณะผู้บริหารและชาวบ้านของมัสยิดนั้นๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้มัสยิดอยู่ในฐานะของผู้นำชุมชนมุสลิม ในปัจจุบันมัสยิดบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการโดยมีอิหม่ามเป็นประธาน คอเต็บและบิหลันเป็นรองประธานโดยตำแหน่ง ถึงแม้ว่าในชุมชนจะมีสถาบันทางการปกครองที่จัดตั้งโดยรัฐอย่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้านแล้วก็ตาม มัสยิดก็ยังคงต้องปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้นำชุมชนเพียงแต่ในแต่ละมัสยิดอาจมีความแตกต่างกันในรูปแบบและเนื้อหา

เมื่อมัสยิดมีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวบ้านดังที่กล่าวมานี้ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดกับหน่วยงานของรัฐจึงเป็นสิ่งที่ตามมา เพราะหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ที่นำนโยบายของรัฐบาลออกปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบ แม้ว่าหน่วยงานของรัฐจะมีกลไกในการปฏิบัติหน้าที่อย่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือกลุ่มจัดตั้งอื่นๆแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่เป็นการเพียงพอสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนมุสลิมเพราะกลุ่มเหล่านั้นตั้งอยู่บนอำนาจรัฐ หน่วยงานของรัฐจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนสถาบันที่ตั้งอยู่บนอำนาจของศาสนาอิสลามนั่นก็คือมัสยิด

ประการสำคัญประการหนึ่ง ในอดีตที่ผ่านมาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับหน่วยงานของรัฐไม่สู้จะราบรื่นนัก ปัญหาหนึ่งที่อยู่กับจังหวัดชายแดนภาคใต้มาโดยตลอดคือ “ปัญหาความมั่นคง” ความมั่นคงในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือสังคม แต่เป็นความมั่นคงของอำนาจรัฐที่มีเหนือจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีกลุ่มในลักษณะของขบวนการเกิดขึ้นต่อต้านอำนาจรัฐโดยอ้างวัตถุประสงค์ในเรื่องการแบ่งแยกดินแดน ขบวนการเหล่านี้ได้ใช้ความแตกต่างทางด้านศาสนาวัฒนธรรมรองรับความชอบธรรมในการปฏิบัติการเพื่อสร้างการสนับสนุนจากชาวบ้าน มีการปะทะกันอยู่หลายครั้งระหว่างขบวนการเหล่านี้กับหน่วยงานของรัฐ และในหลายครั้งเช่นกันที่การปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐมีลักษณะ “เหยียงแห” และเน้น “การปราบปราม” ทำให้ชาวบ้านผู้ไม่เกี่ยวข้องได้รับความเดือดร้อนและส่งผลให้มีทัศนคติที่ไม่ค่อยจะสู้ดีนักกับหน่วยงานของรัฐ ซึ่งทัศนคติที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อกันอาจกล่าวได้ว่า ชาวบ้านมักมีทัศนคติต่อหน่วยงานของรัฐว่าไม่มีความยุติธรรม ไม่มีความจริงใจต่อชาวมุสลิม หน่วยงานของรัฐพยายามที่จะกลืนหรือลบล้างวัฒนธรรม ประเพณีของชาวมุสลิม หน่วยงานของรัฐพยายามสร้างสถานการณ์เพื่อให้บุคคลภายนอกเห็นว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้เต็มไป

¹ อารง สุทธศาสตร์, ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้(กรุงเทพฯ : กงสุยามการพิมพ์, 2519), หน้า 5-7

ด้วยการแบ่งแยกดินแดน ส่วนหน่วยงานของรัฐก็มีทัศนคติต่อชาวบ้านว่าไม่มีความสำนึกในความเป็นไทยถือว่าตนเป็นคนมาเลย์เพราะนิยมพูดภาษามลายูและมีประเพณีท้องถิ่นที่ใกล้เคียงกับชาวมาเลย์ สภาพความสัมพันธ์ดังกล่าวปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัสยิดจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาว่ามัสยิดกับหน่วยงานของรัฐมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างไร

1. เพื่อศึกษาว่าหน่วยงานของรัฐใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองหรือไม่อย่างไรและผลลัพธ์เป็นอย่างไร
2. เพื่อศึกษาว่ามัสยิดมีการร้องเรียนหน่วยงานของรัฐหรือไม่ อย่างไรและผลลัพธ์เป็นอย่างไร

1.3 กรอบความคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1.3.1 การสื่อสารทางการเมือง

ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองอาจกระทำได้หลายวิธี การศึกษาจากแนวคิดเรื่องการสื่อสารก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่สามารถจะทำให้เห็นปฏิสัมพันธ์ที่หน่วยงานของรัฐกับมัสยิดมีต่อกันอย่างเป็นกระบวนการ เพราะปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัสยิดนั้นไม่ใช่เรื่องบังเอิญหรือเกิดขึ้นอย่างกะทันหัน หากแต่เป็นพฤติกรรมที่มีแบบแผนสามารถอธิบายได้

การสื่อสารทางการเมืองเป็นกระบวนการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทัศนคติและความเห็นตลอดจนประสบการณ์ทางการเมืองต่างๆระหว่างบุคคล และเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมืองและทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมการเมือง ดังนั้นการสื่อสารทางการเมืองจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปหรือมากกว่านั้น เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเมือง และเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในทางการเมือง

Lucian Pye กล่าวว่า การสื่อสารเป็นเส้นใยที่ผูกพันมนุษย์เข้าด้วยกันเป็นสังคม ดังนั้น การไหลเวียนของการสื่อสารจึงเป็นตัวกำหนดทิศทางและความฉับไวของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม² ส่วน Karl W. Deutsch เปรียบเทียบการสื่อสารทางการเมืองว่าเป็นเหมือนเส้นประสาท (nerves) ของระบบการเมืองที่มีเครือข่าย (networks) ครอบคลุมและเชื่อมโยงทุกส่วนของระบบการเมือง³ ลักษณะสำคัญของการสื่อสาร คือระบบเครือข่าย (networks) ของการสื่อสาร โดยบุคคลในระบบถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันในลักษณะของวงจร สามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารและข้อมูลกันแบบสองทาง (two-way communication) แสดงว่ามีการป้อนกลับของข้อมูล การตอบสนองต่อสิ่งที่เป็นปัจจัยนำเข้ารวมทั้งผลของการกระทำจะก่อให้เกิดข่าวสารอันใหม่ ที่จะกลายเป็นตัวควบคุมและกำหนดพฤติกรรมใหม่ที่ตามมานั่นเอง ดังนั้นการสื่อสารทางการเมืองจึงถือเป็นตัวกลางหรือสื่อกลางระหว่างสมาชิกของสังคมการเมืองกับผู้ปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง

โครงสร้างการสื่อสารทางการเมือง

การสื่อสารทางการเมืองนับเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการทางการเมือง พื้นฐานในการสื่อสารต้องอาศัยคำพูด สัญลักษณ์ตลอดจนท่าทางต่างๆ ในอันที่จะสามารถทำความเข้าใจต่อกันได้ ลักษณะของการสื่อสารอย่างน้อยที่สุดต้องประกอบด้วยผู้ส่งสาร (sender) และในการส่งสารนั้นต้องอาศัยช่องทางหรือสื่อ (channel) ในการนำข้อมูลข่าวสารไปถึงผู้รับสาร (receiver) นี่คือลักษณะทั่วไป แต่ในความเป็นจริงนั้นมีความซับซ้อนกว่านี้ คือกรณีที่มีข้อมูลป้อนกลับ (feed back) ผู้รับสาร (receiver) จะกลายเป็นผู้ส่งสาร (sender) ส่งข้อมูลข่าวสารป้อนกลับไปยังผู้ส่งสารเดิมซึ่งกลายเป็นผู้รับสารเป็นต้น อัลมอนด์และเพาเวลล์ (Almond & Powell) แบ่งประเภทของโครงสร้างการสื่อสารออกเป็น 5 ประเภท คือ⁴

1. การสื่อสารแบบพบหน้ากันอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสื่อสารที่ผ่านตัวกลาง ซึ่งก็คือ "ผู้นำความคิดเห็น" [opinion leaders] จะรับข่าวสารจากระบบสื่อสารส่งผ่านไปยังบุคคลอีกทอดหนึ่ง ผู้นำความคิดเห็นอาจเป็นผู้นำตามธรรมชาติหรืออาจเป็นผู้นำที่เป็นทางการ ผู้นำ

² Lucian Pye, *Communication and Political Development*, Princeton : Princeton University Press, pp. 4-29.

³ Karl W. Deutsch, *The Nerves of Government*, [New York : The Free Press of Glencoe, 1969], p. 46.

⁴ Almond G. Abraham and Powell G. Bingham, *Comparative Politics : Development Approach*, Boston Little, Brown and Company, 1966, p. 167.

ความคิดเห็นจะส่งผ่านข้อมูลข่าวสารไปยังบุคคลอื่นโดยอาศัยการสื่อสารแบบพบหน้ากัน [face-to-face] ในแง่หนึ่งผู้นำความคิดเห็นอาจตีความหรือใส่ความคิดเห็นส่วนตัวเข้าไปบิดเบือนข่าวสารได้ อย่างไรก็ตามถือเป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้สูงมาก

2. การสื่อสารแบบสังคมนจาริตประเพณี เป็นการสื่อสารโดยผ่านหัวหน้าเผ่าหรือผู้นำศาสนา [religious leaders] จะเป็นผู้มีบทบาทในการนำข่าวที่โดดเด่นและมีอิทธิพล โดยจะมีบทบาทเป็นผู้ริเริ่ม [initiators] และผู้ตีความ

3. การสื่อสารในปัจจุบันนำเข้าสู่ของระบบการเมือง ช่องทางสำคัญในการสื่อสารรูปแบบนี้ ได้แก่กลุ่มผลประโยชน์ [interest group] พรรคการเมือง [political parties] เป็นต้น การสื่อสารในปัจจุบันนำเข้าสู่ของระบบการเมืองจะเป็นการถ่ายทอดความต้องการและข้อเรียกร้องจากประชาชนสู่ผู้นำทางการเมือง การสื่อสารประเภทนี้ต้องอาศัยประชาชนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วม และการจัดตั้งองค์กรที่มีระเบียบและเข้มแข็งการเรียกร้องจึงจะได้ผล ทำนองเดียวกันองค์กรที่มีระเบียบนี้จะเอื้อต่อการที่ผู้นำทางการเมืองจะให้เป็นสื่อในการกระจายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมของตนให้ประชาชนรับรู้

4. การสื่อสารในโครงสร้างปัจจัยส่งออกของระบบการเมือง เป็นโครงสร้างการสื่อสารที่มีลักษณะเป็นทางการ ช่องทางสื่อสารที่ผู้นำทางการเมืองใช้ คือข้าราชการซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย ประชาชนจะอยู่ในฐานะที่ต้องรับข่าวสารแต่เพียงฝ่ายเดียว

5. โครงสร้างการสื่อสารมวลชน การสื่อสารทางสื่อมวลชน [mass media] เป็นการติดต่อสื่อสารที่ถึงกันและกันได้รวดเร็วและกว้างขวาง ผู้นำทางการเมืองจะใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการที่จะกระตุ้นกลุ่มผลประโยชน์ให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างที่ตนต้องการ หรือใช้ในการกระจายข่าวสารข้อมูลการปฏิบัติงานทางการเมืองต่อประชาชนเพื่อเรียกร้องการสนับสนุนจากประชาชน หรือใช้ในการครอบงำเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน ทำนองเดียวกันประชาชนสามารถเรียนรู้ ทำความเข้าใจในทางการเมืองจากสื่อมวลชนและใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับผู้นำ

ในกรณีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมวลชนนี้ก็เช่นเดียวกัน การศึกษาค้นคว้าได้อาศัยการพิจารณาจากแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อที่จะดูกระบวนการ ขั้นตอนรูปแบบของ ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่มีต่อกัน

1.3.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1). การสื่อสารทางการเมืองในชุมชนมุสลิม

ก่อนที่อิทธิพลของสื่อสมัยใหม่จะเข้ามานั้น ในแต่ละสังคมจะมีระบบการสื่อสารเป็นของตัวเอง สังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เช่นเดียวกัน ก่อนอื่นต้องกล่าวถึงคุณลักษณะทางสังคมของชาวไทยมุสลิมเสียก่อน สุรพงษ์ โสธนะเสถียร⁵ ได้ศึกษาพบว่าคุณลักษณะทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับหลักการทางศาสนาแล้วประชาชนจะมีแนวโน้มไปในทางอนุรักษนิยมและเคร่งครัดต่อศาสนา แต่ถ้าไม่เกี่ยวข้องกับข้อกับหลักการทางศาสนาประชาชนจะมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับนวัตกรรมได้ก็เพื่อความอยู่รอดและต้องไม่กระทบต่อศาสนา นั่นก็เพราะชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ไม่ต่างจากคนไทยพุทธทั่วไปเท่าไรที่ไม่รู้หลักการศาสนาจากการอ่านและศึกษาคัมภีร์ แต่เกิดจากความศรัทธาด้วยความคุ้นเคยคือได้ยินหรือถูกสอนและตีความกันมานานแล้ว คุณลักษณะทางสังคมของชาวไทยมุสลิมไม่ใช่สังคมปิด และกระบวนการถ่ายทอดคุณลักษณะทางสังคมไม่ว่าในระดับครอบครัวหรือระดับสังคมจะมีส่วนช่วยทำให้ชุมชนมีลักษณะสังคมที่ทันสมัย

โดยทั่วไปมักจะมององค์ประกอบของการสื่อสารในสังคมมุสลิมว่าน่าจะประกอบด้วยแหล่งสารจากคณะกรรมการมัสยิด เพื่อส่งสารที่ไม่ขัดกับหลักศาสนาและวัฒนธรรมโดยอาศัยมัสยิดเป็นช่องทางการสื่อสารในการกระจายข่าวสารไปยังชาวบ้านทั่วไป โดยมีการย้อนกลับที่ขึ้นกับอัตวิสัยของผู้นำภายใต้บรรยากาศที่เคร่งครัดศาสนา แต่สุรพงษ์ โสธนะเสถียร⁶ พบว่า การสื่อสารในชุมชนชาวไทยมุสลิมมีลักษณะพิเศษ คือเป็นชุมชนที่มีการสื่อสารแบบกระจาย ไม่ยึดองค์ประกอบในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการสื่อสารในองค์ประกอบได้อย่างชัดเจน ซึ่งอาจดูว่าเป็นประชาคมที่ปิดตัวแต่ที่จริงเป็นการกระจายตัวมากกว่า กล่าวคือองค์ประกอบของการสื่อสารจะประกอบด้วยแหล่งสารที่สำคัญฝ่ายบ้านเมือง แต่แหล่งที่น่าเชื่อถือกลับเป็นแหล่งสารจากฝ่ายศาสนจักร ซึ่งผู้นำศาสนาจะทำหน้าที่ในการกั้นกรอง (gate-keeping) ข่าวสารให้กับชาวบ้านเสมอ ๆ⁷ สารสนเทศที่สำคัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ ช่องทางการสื่อสารมัก

⁵ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, คุณลักษณะทางสังคมของชาวไทยมุสลิมและการสนองตอบต่อรัฐบาล (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 169.

⁶ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, การสื่อสารทางการเมืองและการไหลเวียนของข่าวสารในชุมชนมุสลิม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 168.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 174.

อาศัยแทบทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นสภาตำบล วงสนทนา มัสยิด ยกเว้นหน่วยราชการ การย้อนกลับของข่าวสารขึ้นอยู่กับการปรับสารไปตามอัตวิสัยและภววิสัยและภายใต้สภาพแวดล้อมที่เคร่งครัดต่อศาสนาและผูกพันข่าวสารจากประเทศเพื่อนบ้าน

ข้อค้นพบของ จินตวดี พุ่มศิริ⁹ ที่ต่างจากงานของสุรพงษ์ คือพบว่ามุสลิมเป็นสังคมที่ค่อนข้างปิดและเป็นการยากที่จะยอมรับบุคคลภายนอกสังคม เช่น เจ้าหน้าที่ทางราชการ อย่างไรก็ตามอิทธิพลจากศาสนาและคุณลักษณะสังคมเชิงอนุรักษ์ไม่ได้เป็นข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารแต่อย่างใด แต่แท้จริงแล้วสังคมชาวไทยมุสลิมเป็นสังคมเปิดตัว การมีส่วนร่วมทางการสื่อสารกลับเกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของศาสนา⁹ ดังนั้นรัฐไม่สมควรที่จะพิจารณาช่องทางสื่อสารฝ่ายอาณาจักรเท่านั้น แต่ควรพิจารณาอาศัยช่องทางจากฝ่ายศาสนจักรด้วย

2). มัสยิดกับชุมชนมุสลิม

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของมัสยิดนั้นมีอยู่น้อยมาก เท่าที่พบในงานภาษาไทย ได้แก่ แวอุเซ็ง มะแดเฮาะ และคณะ¹⁰ ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของมัสยิดต่อชุมชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าบทบาทด้านศาสนา เศรษฐกิจและการเมือง มัสยิดในเมืองและชนบทมีบทบาทเหมือนกันแต่จะต่างกันในการศึกษาและสังคม ปัจจัยที่น่าสนใจคือ อิหม่ามซึ่งก็พบว่าระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในเมืองและชนบทมีความสัมพันธ์กับบทบาทด้านศาสนา การศึกษา การเมืองที่ต่างกัน แต่มีความสัมพันธ์กับบทบาทด้านสังคมและเศรษฐกิจที่เหมือนกัน ส่วนฐานะทางเศรษฐกิจของ อิหม่ามในเมืองและชนบทมีความสัมพันธ์กับบทบาทด้านการศึกษา สังคมที่แตกต่างกันแต่มีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านเศรษฐกิจ ศาสนา และการเมืองเหมือนกัน นอกจากนี้ยังพบว่าบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือมากที่สุด คือ อิหม่าม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามลำดับ

⁹ จินตวดี พุ่มศิริ, "การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร ความเชื่อทางศาสนา และความทันสมัยของชาวไทยมุสลิมในอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 107.

⁹ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, การสื่อสารทางการเมืองและการไหลเวียนของข่าวสารในชุมชนมุสลิม, หน้า 172.

¹⁰ แวอุเซ็ง มะแดเฮาะ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทมัสยิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาลัยเซตปัตตานี, 2539), บทคัดย่อ

ผลการศึกษาของ เสาวนีย์ จิตต์หมวด¹¹ เกี่ยวกับหน้าที่ของมัสยิดต่อศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจและการเมืองไม่ต่างกันในด้านเนื้อหา ส่วนในด้านสังคมมุสลิมแต่กระทำการศึกษาในภาคกลาง พบว่ามัสยิดในเมืองกับชนบททำหน้าที่ด้านเศรษฐกิจเท่านั้นที่ต่างกัน เพราะว่ามีมัสยิดในชนบทยังคงดำเนินงานเรื่องบัยตุลมาล* คือการเก็บรวบรวมและแจกจ่าย “ชะกาต”^{**} ประจำปี ตลอดจนใช้เป็นที่พักหาหรือในเรื่องการประกอบอาชีพ ดังนั้นเมื่อหน้าที่ของมัสยิดด้านต่างๆทั้งทางเนื้อหาและปริมาณไม่ต่างกัน ระดับความรู้ทางศาสนา ทางสามัญ ฐานะทางเศรษฐกิจ และวัยของ อิหม่ามจึงไม่มีความสัมพันธ์กับหน้าที่ด้านต่าง ๆ ซึ่งก็มีความแตกต่างจากงานของ แวกูเซ็ง แต่ทั้งนี้มัสยิดคงมีบทบาทและหน้าที่ต่อสังคมมุสลิมในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษาและศาสนาอยู่เช่นเดียวกัน แต่อาจมีความแตกต่างกันตามพื้นที่ แต่ในหลักการใหญ่แล้วต่างก็อยู่ภายใต้หลักการของอิสลามเหมือนกัน

นอกจากนี้ บทบาทของมัสยิดในด้านการปลูกฝังจริยธรรมโดยเฉพาะแก่เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา จากงานของ กัญญา พรหมณพิทักษ์¹² พบว่ามีอยู่น้อยมาก เนื่องจากเด็กจะคิดว่ามัสยิดเป็นเพียงที่ละหมาดเท่านั้น เด็กจะไม่เข้าใจลึกซึ้งเพียงพอถึงคำอบรมที่ผ่านทางคุฏบะฮ์ ประกอบกับเนื้อหาสาระส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอาหรับสลับกับภาษาไทย และในบางคำก็ทับศัพท์จึงทำให้เด็กขาดความเข้าใจถึงแก่นแท้ของการบรรยาย อีกประการหนึ่งเนื้อหาในคุฏบะฮ์เน้นการอบรมนิสัยบรรดาสัปบุรุษที่มาละหมาดมากกว่า

1.4 สมมติฐาน

¹¹ เสาวนีย์ จิตต์หมวด, “หน้าที่ของมัสยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527)

* หมายถึงคลังเก็บสิ่งที่ได้จากการรับชะกาต

** การจ่ายทานบังคับจากผู้มีทรัพย์สินครบรอบปีเมื่อเกินจำนวนที่กำหนดไว้แก่คนที่มีสิทธิรับชะกาตตามอัตราที่กำหนดไว้

¹² กัญญา พรหมณพิทักษ์, “บทบาทของโรงเรียน ครอบครัว และมัสยิดในการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนมุสลิมการศึกษาเฉพาะกรณี : ตำบลลุมพินี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530)

มัลลิตมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองกับหน่วยงานของรัฐในลักษณะสองทาง

1. หน่วยงานของรัฐใช้มัลลิตเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองเพื่อสร้างการสนับสนุนจาก ประชาชน
2. มัลลิตมีอิทธิพลต่อหน่วยงานของรัฐในลักษณะร้องเรียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและการพัฒนา

1.5 วิธีการศึกษา

1. การใช้ข้อมูลเอกสาร ทั้งที่เป็นหนังสือราชการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากห้องสมุดสถาบันต่างๆ เช่นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งใช้มากในการวิจัยเชิงคุณภาพเพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ละเอียด สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ดีและผู้สัมภาษณ์สามารถทำการสังเกตไปด้วย ในการสัมภาษณ์จะทำการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ จะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งในพื้นที่และในส่วนกลาง ได้แก่ส่วนประสานราชการ กรมการปกครอง นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถในประเด็นวิจัย เป็นต้นประกอบด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงมากที่สุด

3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะเข้าไปทำการสังเกตพฤติกรรม รูปแบบความสัมพันธ์ที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัลลิตในกิจกรรม/โครงการต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงทัศนคติรวมถึงแนวคิดที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อกัน ในลักษณะทั่วไปและในกิจกรรมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเสพติดและศูนย์เด็กประจำมัลลิต

ประชากรที่ศึกษา คือมัลลิตและหน่วยงานของรัฐในอำเภอเชียง อ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงสำหรับหน่วยงานของรัฐ 4 หน่วยงาน ได้แก่ที่ทำการปกครองอำเภอเชียง อ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเชียง อ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเชียง อ และสถานีตำรวจภูธรอำเภอเชียง อ โดยได้สุ่มข้าราชการหน่วยงานละ 4 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่างของมัลลิตนั้นใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย 20 มัลลิต โดยการสัมภาษณ์หามามแต่ละมัลลิต นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลจากบุคคลอื่นที่มีความรู้หรือมีประสบการณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

1.6 ขอบเขตของการศึกษา

เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับหน่วยงานของรัฐในอำเภอ ยี่งอโดยมองผ่านแนวคิดการสื่อสารทางการเมือง การศึกษาครั้งนี้จะศึกษาปฏิสัมพันธ์ในลักษณะ สองทาง คือ ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิด และที่มัสยิดมีต่อหน่วยงาน ของรัฐ

ปฏิสัมพันธ์ที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิดตามสมมติฐานนั้น ในที่นี้คือการใช้ที่ไม่เป็น ทางการ กล่าวคือเป็นการใช้ที่ไม่ได้ถูกกำหนดอย่างเป็นลักษณะอักษร หรือต้องมีการเขียนเป็นโครง การเพื่อขออนุมัติและขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานที่อยู่ในระดับบังคับ บัญชา(จังหวัด,กรม,กระทรวง) การใช้มัสยิดในลักษณะดังกล่าวหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการใช้ อย่างเป็นทางการนี้ถูกกำหนดโดยหน่วยงานระดับบังคับบัญชา รวมทั้งวิธีการใช้ก็จะถูกกำหนดมา ด้วยเช่นกัน หน่วยงานของรัฐในระดับอำเภอจะอยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติเท่านั้น ส่วนการใช้มัสยิดที่ไม่ เป็นทางการนั้นการเกิดขึ้นของการใช้ วิธีการใช้(ใช้อย่างไร) และเรื่องที่จะใช้ จะมีความสัมพันธ์กับ ปัจจัยต่างๆในขอบเขตของอำเภอ

นอกจากนี้การใช้อย่างไม่เป็นทางการนี้มีความหมายมากกว่าการใช้อย่างเป็นทางการ เนื่องจากการใช้อย่างเป็นทางการหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติตามเพราะเป็นคำสั่ง เขาจะเห็นคุณค่าของมัสยิดหรือไม่นั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญเพราะเป็นการปฏิบัติตามคำสั่ง แต่การใช้อย่างไม่เป็นทาง การนั้นหน่วยงานของรัฐไม่ได้กระทำโดยคำสั่งแต่มาจากการที่หน่วยงานของรัฐเห็นคุณค่าของ มัสยิด และการใช้อย่างไม่เป็นทางการจะมีความใกล้ชิดกันระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัสยิด มากกว่า คือมีความเป็นกันเองสูงกว่า

ในส่วนอำนาจหน้าที่ของมัสยิดแม้ใน พรบ.บริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 จะ มีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่าอิหม่าม คอเต็บและบิหลันไม่ถือเป็นนักพรตนักบวช แต่ความเข้าใจ และการปฏิบัติต่อกันก็ยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง เพราะทัศนคติที่มีต่ออิหม่ามในฐานะที่ไม่ใช่ นักบวชคงไม่สามารถกระทำได้ในเวลาข้ามคืนอย่างทันทีที่กฎหมายกำหนดออกมา ประกอบกับ กฎหมายในลักษณะอื่นๆที่รองรับก็ยังไม่ออกมายังคงใช้กฎหมายเดิมอยู่

นิยามศัพท์

หน่วยงานของรัฐ หมายถึง ที่ทำการปกครองอำเภอ ยี่งอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ยี่งอ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ยี่งอ และสถานีตำรวจภูธรอำเภอ ยี่งอ

มัสยิด หมายถึง สถานที่ซึ่งมุสลิมใช้ประกอบศาสนกิจโดยจะต้องมีละหมาดวันศุกร์ เป็นปกติ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลามในอำเภอเชียง

ความสัมพันธส่วนตัว หมายถึง การมีความไว้วางใจ การยอมรับ การเชื่อถือต่อกัน

ชาวบ้าน หมายถึง ชาวไทยมุสลิมในอำเภอเชียง

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา หมายถึง การปรับปรุง ส่งเสริมในเรื่องสาธารณูปโภค ได้แก่ ไฟฟ้า น้ำ , การบรรเทาสาธารณภัย , การส่งเสริมอาชีพ

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หมายถึง กิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะของพิธีกรรม ได้แก่ การหย่าร้าง การแต่งงาน การตาย การจัดการและระงับข้อพิพาทในเรื่องมรดก

1.7 ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับทางราชการ
2. ทำให้ทราบถึงการให้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองโดยทางราชการ
3. ทำให้ทราบถึงอิทธิพลที่มัสยิดมีต่อกิจกรรมของทางราชการ
4. เป็นแนวทางในการนำนโยบายออกปฏิบัติในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้ได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากประชาชนอย่างแท้จริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวกับปัญหาการวิจัย

ความนำ

สภาพทั่วไปที่จะกล่าวถึงนี้ เป็นสภาพทั่วไปที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่เพียงเฉพาะอำเภอเย็งอซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อว่าต้องการให้ผู้อ่านได้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับมัสยิดในภาพกว้างเสียก่อน อันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจในส่วนของ การวิเคราะห์ต่อไป

2.1 สภาพทั่วไปของอำเภอเย็งอ

อำเภอเย็งอเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดนราธิวาส ห่างจากตัวจังหวัดเพียง 14 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 125,322 ไร่ ประชากรทั้งสิ้น 37,622 คน ร้อยละ 95 ของประชากรเป็นมุสลิม มีมัสยิด 42 แห่ง วัด 2 แห่ง ในด้านสาธารณสุขนั้นอำเภอเย็งอไม่มีโรงพยาบาล มีเพียงสถานีอนามัย 6 แห่ง ตามตำบลทั้งหมด มีร้านขายยาแผนปัจจุบัน 2 แห่ง ไม่มีคลินิกหรือสถานพยาบาลของเอกชน ด้านประปานั้นประปาหมู่บ้านมีอยู่ทั้งสิ้น 4 แห่ง กระจุกในตัวเทศบาลตำบลยังไม่มีประปาใช้ คงอาศัยน้ำจากบ่อบาดาล เช่นเดียวกับชาวบ้านทั่วไป บ่อบาดาลมี 70 บ่อ บ่อน้ำตื้น 5,574 บ่อ ในช่วงหน้าแล้งน้ำแห้งขาดในหลายพื้นที่ ในด้านทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นดินพรุบางส่วน เป็นป่าไม้ 16.69 ตารางกิโลเมตรหรือ 10,600 ไร่ คิดเป็น 8.46%ของพื้นที่ทั้งหมด¹

ในด้านการประกอบอาชีพ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่การทำสวนยางพาราและทำนา รองลงมาจะเป็นการรับจ้างทั่วไป สำหรับการทำสวนยางพารานั้นมีความสำคัญกับชีวิตโดยรวมของประชาชนมากเพราะเป็นรายได้หลัก ประชาชนส่วนใหญ่มีสวนยางพาราในครอบครองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้น การกรีดยางในสวนของตนเองจึงไม่เพียงพอเป็นเหตุให้ต้องไปรับจ้างกรีดยางเพิ่มทั้งในอำเภอใกล้เคียงและประเทศเพื่อนบ้าน ส่วนการทำนา

¹จังหวัดนราธิวาส, อำเภอเย็งอ, แผนพัฒนาอำเภอ ประจำปี 2544.

นั้นมีพื้นที่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นเพียงพอสำหรับการบริโภคยังไม่ถึงขั้นสามารถจำหน่ายได้ ประชาชนที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนจนถึงวัยชรา คนวัยหนุ่มสาวทั้งหญิงและชายมักออกไปรับจ้างฝั้งมาเลเซียซึ่งมีรายได้ดีกว่า และส่วนใหญ่ที่ไปผู้ชายก็จะทำงานก่อสร้างเป็นหลัก ส่วนผู้หญิงจะขายของหน้าร้านเนื่องจากคนมุสลิมที่นี่สามารถพูดได้สองภาษาทั้งภาษาไทยและภาษามลายู นอกจากนี้ก็ทำงานบ้าน

ถึงแม้ว่ารายได้จากการไปทำงานฝั้งมาเลเซียจะมากกว่า แต่ไม่มีความมั่นคงเพราะชาวไทยมุสลิมที่ไปนั้นไม่ได้รับการคุ้มครองในเรื่องค่าแรงจากรัฐบาลของมาเลเซีย เพราะชาวบ้านมักจะไปกันอย่างง่าย ๆ ดังนั้น โอกาสที่จะถูกนายจ้างหรือนายหน้าเอาเปรียบมีอยู่สูงมาก สิ่งที่น่าหนักใจอีกเรื่องคือ การที่คนส่วนใหญ่ที่ไปทำงานฝั้งมาเลเซียอยู่ในวัยหนุ่มสาวที่ยังไม่มีภาระทางครอบครัว พฤติกรรมการใช้เงินนั้นเป็นไปอย่างฟุ่มเฟือยไม่มีการวางแผน อย่างเช่น ไปทำงานมา 3-4 เดือน ได้เงินมาก่อนหนึ่งกลับมาซื้อรถจักรยานยนต์ หรือไม่ก็เที่ยวเตร่ เมื่อเงินหมดก็กลับเข้าไปฝั้งมาเลเซียอีก เป็นวงจรอยู่เช่นนี้ สภาพดังกล่าวพบได้ทั่วไปในหลายอำเภอ

สภาพสังคมนั้น เช่นเดียวกับสังคมมุสลิมทั่วไปที่มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน กิจกรรมใดก็ตามหากเป็นเรื่องของชุมชนแล้วก็ต้องกระทำที่มัสยิด แต่ต้องเป็นกิจกรรมที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนาและความรู้สึกของชาวบ้าน อย่างกิจกรรมที่เกี่ยวกับมหรสพไม่สามารถจัดที่มัสยิดได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมาทำละหมาดที่มัสยิดกันมากในช่วงเวลาละหมาดมัฆริบ(ประมาณหนึ่งทุ่ม)และละหมาดอิชา(ประมาณสองทุ่ม)เพราะเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านเสร็จสิ้นจากการทำงาน หลังจากทำละหมาดมัฆริบเสร็จเขาก็จะอยู่นั่งคุยกัน สบายใจจนกระทั่งเข้าเวลาละหมาดอิชา แต่ถ้าเป็นคืนวันอังคารหรือวันพฤหัสบดีก็จะมีการบรรยายธรรมหรือพูดคุยในเรื่องศาสนา ส่วนละหมาดเวลาอื่นไม่ว่าจะเป็นซุฮริ(เช้ามีด)ดูฮรี(เที่ยงวัน)หรืออัสรี(ช่วงเย็น)ชาวบ้านจะมาทำละหมาดที่มัสยิดกันน้อยโดยมากจะทำที่บ้าน

นอกจากนี้ ในวันศุกร์จะเป็นวันที่ชาวบ้านต่างหยุดงาน วันศุกร์นี้เป็นวันที่ต้องทำละหมาดยุมมะอะห์หรือที่เรียกว่าละหมาดวันศุกร์ "ยุมมะอะฮ์" หมายถึงการทำละหมาดหมู่ มีเงื่อนไขว่าต้องประกอบไปด้วยผู้ชายอย่างน้อย 40 คน จึงจะสามารถทำได้ โดยปกติก็ไม่ได้เป็นปัญหาอยู่แล้วเพราะในวันศุกร์นอกจากชาวบ้านจะหยุดงานแล้ว โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ก็หยุดทำการสอนด้วยจึงมีชาวบ้านในทุกวัย การทำละหมาดวันศุกร์นี้เป็นข้อบังคับสำหรับผู้ชายแต่ไม่บังคับสำหรับผู้หญิงซึ่งหมายความว่า จะกระทำหรือไม่ก็ได้ ถ้าทำก็ได้ผลบุญแต่ถ้าไม่ทำก็ไม่

เป็นบาปแต่อย่างไร แต่โดยมากแล้วผู้หญิงไม่เฉพาะอำเภอเย็อแต่รวมถึงสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็จะไม่กระทำ แต่จะทำละหมาดศรีแทนที่บ้าน*

สำหรับโครงสร้างของครอบครัว เช่นเดียวกับโครงสร้างสังคมชนบทไทยทั่วไปที่ภาระการหาเลี้ยงครอบครัวเป็นของผู้ชาย แต่จะไม่ใช่ครอบครัวขยายเมื่อแต่งงานกันก็มักแยกออกไปต่างหากแต่ก็จะอยู่ในละแวกเดียวกัน ภาระในการดูแลเลี้ยงลูกจะตกเป็นของผู้หญิง ผู้หญิงเมื่อมีครอบครัวแล้วจะทำงานในหมู่บ้านซึ่งก็เป็นการกรีดยาง น้อยมากที่จะออกไปกรีดยางท้องที่อื่น เมื่อมีเวลาว่างจากการทำงานชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ชายส่วนใหญ่จะใช้เวลามานั่งที่ร้านน้ำชา ทั้งนี้ไม่ได้หลงไหลในร้านน้ำชาแต่อย่างไร แต่มาเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนข่าวสารต่างๆกันเดิมที่นั้นชายเย็อถือได้ว่ารับรู้ข้อมูลข่าวสารได้ไวกว่าอำเภออื่น เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นทางผ่านในการเข้าสู่ตัวจังหวัด รถประจำทางต้องแวะเข้ามาที่เย็อมารับส่งผู้โดยสาร เพราะชาวสารต่างๆมักจะมาพร้อมกับรถโดยสารประจำทาง กระทั่งปัจจุบันที่หลายคนเห็นว่าเป็นยุคแห่งข่าวสาร โดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่ความน่าเชื่อจะไม่เท่ากับการรับรู้แบบเผชิญหน้า เรื่องเดียวกันที่ชาวบ้านรับรู้จากโทรทัศน์กับฟังจากปากของผู้ส่งสารจะต่างกันโดยเฉพาะผู้ส่งสารที่พูดภาษาเดียวกัน มีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน

สำหรับปัญหาสำคัญของอำเภอเย็อ ผู้วิจัยอาศัยการสัมภาษณ์ทั้งข้าราชการหน่วยงานต่างๆทั้งสี่หน่วยงานที่ใช้ในการศึกษาและบรรดาอิหม่ามด้วย พบว่าปัญหาหลักที่ทั้งสองฝ่ายเห็นตรงกัน คือความยากจน และเรื่องยาเสพติด ในการอธิบายปัญหาความยากจนนั้นทางราชการมักจะมีสูตรสำเร็จในการอธิบาย คือ แนวคิดเรื่อง"โง่" "จน" "เจ็บ" ว่าทั้งสามสิ่งนี้มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ส่งผลกระทบต่อกัน ความโง่หรือความด้อยการศึกษาทำให้โอกาสที่จะได้มีงานทำดีที่มั่นคงมีน้อย จึงต้องประสบกับความยากจน และเมื่อยากจนแล้วการที่จะรู้จักดูแลสุขภาพร่างกายก็เป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก คนยากจนมักจะเจ็บป่วยอยู่เสมอ

ข้าราชการส่วนหนึ่งกับบรรดาอิหม่ามเห็นตรงกันว่า ยากจนเพราะกรีดยางไม่เพียงพอ เนื่องจากคนๆหนึ่งมีส่วนยางของตัวเองเพียงเล็กน้อยเท่านั้นจึงต้องออกไปรับจ้างกรีดยางในสวนของคนอื่น ส่วนแบ่งของการกรีดยางในสวนของคนอื่นคือคนละครึ่งกับเจ้าของสวน คือเจ้าของสวนจะไม่กรีดยางเองหรือถ้ากรีดยางด้วยก็จะเป็นคนละครึ่งกับที่ให้คนอื่นรับจ้าง และเมื่อราคายางตกต่ำลงความยากจนก็จะเพิ่มความรุนแรงยิ่งขึ้น และเมื่อถามว่าเหตุใดคนๆหนึ่งจึงถือครองสวน

* ซึ่งจะต่างจากสังคมมุสลิมในกรุงเทพฯที่แทบทุกมัสยิดผู้หญิงจะมาพร้อมทำละหมาดวันศุกร์ด้วย

อย่างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งสองฝ่ายให้คำตอบตรงกันว่าประชากรที่เพิ่มขึ้นขณะที่เนื้อที่ไม่เพิ่มขึ้นตามจึงเกิดความไม่สมดุลกัน เท่าที่สัมภาษณ์มีอิหม่ามเพียงท่านเดียวที่อธิบายว่าการขาดแคลนที่ดินเป็นเพราะคนที่มีที่ดินเอาไปขาย ตรงนี้ผู้วิจัยเห็นว่ามีผลสำคัญและน่าสนใจมากประการหนึ่งแม้เป็นคำกล่าวของคนเพียงคนเดียวก็ตาม นั่นก็คือมีการซื้อขายเกิดขึ้นและเมื่อสอบถามจากชาวบ้านทั่วไปพบว่าที่ดินจำนวนมากซึ่งหมายถึงสวนยางด้วยตกอยู่ของคนเพียงไม่กี่กลุ่ม คนกลุ่มนี้ได้แก่ พ่อค้าเชื้อสายจีน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านบางคน หรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นซึ่งในบางรายมีหลายร้อยไร่ ในขณะที่ชาวบ้านทั่วไปมีเพียงคนละประมาณห้าไร่เท่านั้นซึ่งเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจติดตามศึกษา

ส่วนในเรื่องของยาเสพติดนั้น มีการแพร่ระบาดอยู่ในกลุ่มเด็กวัยรุ่นอายุระหว่าง 15 – 23 ปี ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่ไม่ได้ศึกษาต่อแล้ว ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเด็กที่กำลังศึกษาอยู่จะไม่มีใครติดยาเลย เพียงแต่เมื่อเปรียบเทียบเด็กที่ไม่ได้ศึกษาจะมีโอกาสมากกว่า เนื่องจากเมื่อเด็กไม่ได้เรียนหนังสือแล้วก็จะทำให้เข้าสู่วัยทำงานเร็วขึ้น เด็กจะเรียนรู้เรื่องยาเสพติดจากสังคมทำงานและทางฝ่ายพ่อแม่เองเมื่อลูกเข้าสู่วัยทำงานแล้วก็จะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวในชีวิตของลูกมากนักเมื่อเปรียบกับลูกที่กำลังเรียนหนังสือ ประเภทของยาเสพติดที่พบมาก คือกัญชา รองลงมาเป็นเฮโรอีน เหล้าแห้ง สารระเหย เป็นต้น ซึ่งประเภทของยาเสพติดมีความสัมพันธ์กับสถานภาพของเด็ก เช่น เด็กที่เข้าสู่วัยทำงานแล้วมักจะเป็นกัญชา เด็กที่กำลังศึกษานั้นอย่างในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือระดับ ปวช.จะเป็นยาแก้ไอ น้ำดำผสมกับเครื่องดื่มได้กจะทำให้รู้สึกมีฤทธิ์เคลิบเคลิ้ม แต่ถ้าระดับการศึกษาต่ำกว่านั้นจะเป็นสารระเหยอย่างเช่น กาว ทินเนอร์ เป็นต้น

สาเหตุนี้ทั้งหน่วยงานของรัฐและบรรดาอิหม่ามเห็นตรงกันว่ามาจากความอ่อนแอของครอบครัว ส่วนหนึ่งคือภาวะเศรษฐกิจที่บีบคั้นให้ทั้งพ่อและแม่ต้องออกไปหางานทำในท้องที่ต่างๆ ทำให้โอกาสที่จะดูแลลูกๆมีน้อยไปด้วย แต่ประการสำคัญกว่านี้คือ ความสัมพันธ์ของครอบครัวเองที่ขาดการเอาใจใส่ซึ่งกัน คือขาดการพูดคุยกัน อย่างเช่น พ่อแม่โดยมากจะไม่เคยรู้และไม่เคยถามถึงผลการเรียนของลูก มารู้ตัวอีกทีเมื่อทางโรงเรียนแจ้งว่าลูกกำลังมีปัญหา จากการพูดคุยกับพ่อแม่บางส่วนให้เหตุผลว่า น่าจะเป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่ต้องดูแลนักเรียนในเรื่องต่างๆ เพราะเด็กอยู่กับโรงเรียนทั้งวัน แต่เหตุผลนี้จะถูกแย้งจากทางอิหม่ามซึ่งกล่าวว่าแม้ช่วงกลางวันเด็กอาจอยู่โรงเรียนแต่ในกลางคืนก็อยู่กับบ้านพ่อแม่จึงควรใส่ใจลูกให้มากกว่านี้ นอกจากนี้สาเหตุของยาเสพติดก็เช่นเดียวกับท้องที่อื่นคือความอยากรู้ อยากรลองของเด็กวัยรุ่น

2.2 นโยบายของรัฐบาลกับชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

นโยบายที่รัฐบาลมีต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในแง่หนึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในลักษณะทั่วไประหว่างหน่วยงานของรัฐกับชาวไทยมุสลิม ซึ่งความสัมพันธ์อันนี้จะให้ภาพกว้างของปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับหน่วยงานของรัฐที่ทำการศึกษาค้นคว้า การที่หน่วยงานของรัฐเป็นกลไกของรัฐบาลในการนำนโยบายออกปฏิบัติ ฉะนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐก็เป็นการปฏิบัติตามนโยบายที่รัฐบาลกำหนด

นโยบายที่รัฐบาลมีต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นอาจกล่าวได้ว่า มีลักษณะบูรณาการตลอดมาทั้งนี้ เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ อันที่จริงนโยบายบูรณาการชาตินี้เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าในรัฐไทยประกอบไปด้วยคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้มีกลุ่มชาติพันธุ์เดียว อนึ่ง การเกิดขึ้นของรัฐชาติไทยนั้นเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางจึงมีความจำเป็นที่ต้องลดทอนแหล่งอำนาจอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวตอนหนึ่งในงานเขียนของ กิตติศักดิ์ นาคเมือง ซึ่งกล่าวไว้ว่า

“.....ประเทศหรือชาติในปัจจุบันก็คือการผนวกเอาดินแดนของกลุ่มรัฐอิสระเล็กๆในอดีตเข้าด้วยกัน การแบ่งประเทศตามแนวอาณาเขตจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ประเทศหรือรัฐชาติหนึ่งจะได้รวมเอากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆซึ่งมีเชื้อชาติภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อถือที่แตกต่างกันเข้าไว้ด้วยกัน การรวมกลุ่มกันอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันนี้ไม่ได้เป็นปัญหาในตัวเอง トラบเท่าที่กลุ่มเหล่านี้ยังมีความจงรักภักดีในชาติเป็นส่วนรวม และการแสดงออกซึ่งลักษณะเฉพาะตนไม่คุกคามต่อความมั่นคงแห่งชาติ”²

นอกจากนี้ นโยบายบูรณาการชาติยังสะท้อนให้เห็นด้วยว่ารัฐบาลมองชาวไทยมุสลิมในฐานะชนกลุ่มน้อย เนื่องจากนโยบายบูรณาการชาตินั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของนโยบายที่ใช้แก้ปัญหาเรื่องชนกลุ่มน้อย³ ซึ่งอาจจำแนกได้คือ นโยบายแยกพวก[segregation] นโยบายรวมพวกหรือบูรณาการ [integration] และนโยบายผสมกลมกลืน [assimilation] อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการ

² กิตติศักดิ์ นาคเมือง, “การบูรณาการชาติในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้” (สารนิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 288.

³ ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, ชนกลุ่มน้อยในไทยกับความมั่นคงของชาติ (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2526), หน้า 3.

บางท่านมองว่าแท้ที่จริงแล้วนโยบายของรัฐที่มีต่อชาวไทยมุสลิมนั้นมีลักษณะของการผสมกลมกลืนมากกว่า⁴

การรวมชาตินั้นเป็นขั้นตอนแรกของการพัฒนาการเมือง การรวมชาตินี้หมายรวมทั้งการที่ชนกลุ่มน้อยซึ่งมีความแตกต่างในด้านต่างๆเข้ามาอยู่ในหน่วยการเมืองเดียวกัน การรวมชนกลุ่มที่แตกต่างกันให้อยู่ในหน่วยการเมืองเดียวกันนั้นกระทำได้โดยการสร้างเอกลักษณ์และวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น จุดสำคัญคือการสร้างรัฐชาติขึ้นนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการผสมผสานกลมกลืนให้สมาชิกของ ประชาคมการเมืองมีความจงรักภักดีต่อหน่วยการเมืองเดียวกัน ในแง่นี้บูรณาการหรือการสร้างเอกภาพในชาติก็หมายถึง การขจัดความภักดีที่มีต่อหน่วยเล็ก เช่น ความภักดีต่อเผ่าพันธุ์มากจนไม่มีความภักดีต่อหน่วยการเมืองหน่วยใหญ่ซึ่งได้แก่รัฐชาติ ความรู้สึกภักดีต่อหน่วยเล็กนี้ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเมือง⁵

ในประเด็นนี้ ธานินทร์ ณะเฒ่า⁶ ก็ได้นำเสนอในลักษณะที่สอดคล้องกันโดยได้เสนอว่าการกำหนดนโยบายที่มีต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีทั้งการผสมกลมกลืนและการบูรณาการ เนื่องจากว่าลักษณะของสังคมไทยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายคือ การรวมศูนย์อำนาจที่ต้องการความสอดคล้องกลมกลืน ดังนั้น หากมีกลุ่มใดที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานของสังคมจนเห็นได้ว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของศูนย์อำนาจก็จะต้องถูกทำลายหรือเข้าควบคุมไว้ให้ได้ หรือมิฉะนั้นก็จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความสอดคล้องกลมกลืน ขณะเดียวกันสังคมไทยก็มีวัฒนธรรมที่เน้นการปรองดองและประสานประโยชน์

จากการศึกษาของ กิตติศักดิ์ นาคเมือง⁷ พบว่า การบูรณาการชาติเริ่มขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งก่อนหน้านั้นนับแต่สุโขทัยมาความสัมพันธ์กับปัตตานีอยู่ในลักษณะส่งเครื่องบรรณาการ แต่เมื่อใดที่สุโขทัยหรืออยุธยาอ่อนแอปัตตานีก็จะแข็งเมือง กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้ยกกำลังปราบปัตตานีและนำนโยบายแบ่งแยกและปกครอง ซึ่งกล่าวได้ว่าปัตตานีได้ถูกผนวก

⁴ สงคราม ชื่นภิบาล, "การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518)

⁵ ลิขิต ธีรเวคิน, *ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ : แพร่งพิทยา, 2521), หน้า 8-9.

⁶ ธานินทร์ ณะเฒ่า, "นโยบายการแก้ไขปัญหาคความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้" (สารนิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการเมืองการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 140.

⁷ กิตติศักดิ์ นาคเมือง, "การบูรณาการชาติในหัวจังหวัดชายแดนภาคใต้", หน้า 230.

เป็นส่วนหนึ่งของไทยนับแต่นั้น ในช่วงรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงขาดฐานอำนาจเพราะอำนาจตกอยู่ในมือของขุนนางประกอบกับการคุกคามของมหาอำนาจชาติตะวันตกเป็นเหตุให้พระองค์จัดการปฏิรูประบบราชการโดยรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง รวมศูนย์การจัดเก็บภาษี จัดตั้งกองทหารอาสาพิชิตกบฏการใช้กำลังแต่เพียงผู้เดียว ในส่วนภูมิภาคจัดการปกครองเป็นระบบเทศาภิบาล การบูรณาการชาติช่วงต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยการสร้างอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เช่นเดียวกันรัชกาลที่ 6 ต้องการสร้างฐานอำนาจและรักษาสถานภาพของตนให้คงอยู่เนื่องจากถูกท้าทายจากบรรดาขุนนาง กองทัพ และอำนาจทุนจากชาวจีนสำหรับชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชโองบายที่น่าสนใจ คือการวางหลักรัฐประศาสนโยบายสำหรับปฏิบัติราชการในมณฑลปัตตานีซึ่งถือมีลักษณะผ่อนปรน หลักรัฐประศาสนโยบายในแง่หนึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการปฏิบัติราชการของข้าราชการเป็นปัจจัยหนึ่งที่สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวไทยมุสลิม

ในช่วงของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่มีการบูรณาการอย่างเข้มข้นจนเป็นลักษณะของการผสมกลมกลืนผ่านประกาศรัฐนิยม 12 ฉบับ^๖ เพื่อสร้างกระแสชาตินิยม นโยบายดังกล่าวนี้ได้กระทบวิถีชีวิตทางสังคมวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมเป็นอย่างมากจนทำให้ชาวไทยมุสลิมเกิด

^๖ รัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับมีดังนี้

ฉบับที่ 1 เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ	ประกาศใช้ 24 มิถุนายน 2482
ฉบับที่ 2 เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ	ประกาศใช้ 3 กรกฎาคม 2482
ฉบับที่ 3 เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย	ประกาศใช้ 2 สิงหาคม 2482
ฉบับที่ 4 เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญ	ประกาศใช้ 8 กันยายน 2482
พระบารมี	
ฉบับที่ 5 เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภค ที่มี	ประกาศใช้ 8 กันยายน 2482
กำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย	
ฉบับที่ 6 เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ	ประกาศใช้ 10 ธันวาคม 2482
ฉบับที่ 7 เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ	ประกาศใช้ 21 มีนาคม 2482
ฉบับที่ 8 เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี	ประกาศใช้ 26 เมษายน 2483
ฉบับที่ 9 เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับพลเมืองดี	ประกาศใช้ 24 มิถุนายน 2483
ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย	ประกาศใช้ 15 มกราคม 2484
ฉบับที่ 11 เรื่องกิจประจำวันของคนไทย	ประกาศใช้ 8 กันยายน 2484
ฉบับที่ 12 เรื่องการช่วยเหลือคุ้มครองคนชรา	ประกาศใช้ 28 มกราคม 2484

หรือคนทุพพลภาพ

ความรู้สึกแปลกแยกจากรัฐไทย* ปฏิกริยาดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด แต่ค่อยๆเกิดขึ้นดู เหมือนว่ารัฐนิยมที่สร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวไทยมุสลิมนั้นมีอยู่เพียงไม่กี่ฉบับ⁹ เช่นรัฐนิยม ฉบับที่ 9 ว่าด้วยเรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองและฉบับที่ 10 ว่าด้วยเรื่องการแต่ง กายของประชาชนทุกคนทั่วทุกภาคของประเทศ ซึ่ง ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้กล่าวไว้ในบทความ ของเขาว่า

“ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐไทยได้พยายามแปรพระพุทธรศาสนา ให้กลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของชาติ การเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” มา เป็น “ไทย” ตามรัฐนิยมฉบับที่ 1 เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2482 ทำให้ชาวมุสลิมรู้สึกสงสัยในเจตนาอันแท้จริงของรัฐไทย รัฐนิยมฉบับที่ 3 ที่ประกาศเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2482 ระบุชัดเจนว่า“ไทยอิสลามไม่เหมาะสมเพราะประเทศไทยเป็นหนึ่งในและ แบ่งแยกไม่ได้” สำหรับชาวมุสลิมแล้วประกาศของทางราชการไทยเช่นนี้เปรียบ ดังการทำลายทิ้งเอกลักษณ์ ความเป็นมาเลย์และความเป็นมุสลิมของพวกเขา”¹⁰

แม้ว่าช่วงหลังของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามจะผ่อนปรนหลายประการ อย่างใน รัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ ได้มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชาวไทย มุสลิม ดังได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาและพระราชบัญญัติเพื่อช่วยเหลือชาวไทยมุสลิมติดๆกัน ถึงสามฉบับ คือใน พ.ศ.2488 มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนาอุปถัมภ์ฝ่าย อิสลาม ซึ่งส่งผลให้มีการตั้งจุฬาราชมนตรี อิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย คณะกรรมการกลาง

* นโยบายในยุคนั้นของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่เพียงแต่สร้างความอึดอัดและไม่พอใจให้กับ ชาวไทยมุสลิมแต่ชาวไทยพุทธเองก็ไม่พอใจเช่นเดียวกัน - ดูเพิ่มเติม ปิยนาค นุนนาค, รายงานผลการวิจัย เรื่องนโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475- 2516), หน้า 50. และ อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ : กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า110.

⁹ อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ : กรณี ศึกษาศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อิสลามิกอะเคเดมี,2538), หน้า 145.

¹⁰ Omar Farouk, "The Origins and Evolution of Malay Muslim Ethic Nationalism in Southern Thailand," in Taufik Abdullah and Sharon Siddique (eds.) Islam and Society in Southeast Asia. (Singapore Institute of Southeast Asian Studies, 1986), p.253 อ้างใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บูรณา การทางสังคมกับปัญหาความมั่นคงของรัฐ : ข้อสังเกตว่าด้วยกรณีสี่จังหวัดภาคใต้, ประเทศไทย, ใน รอยร้าว ในสังคมไทย? บูรณาการกับปัญหาความมั่นคงของชาติ, กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา(กรุงเทพฯ : อักษรสยาม การพิมพ์, 2531), หน้า 254.

อิสลามแห่งประเทศไทย และกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ใน พ.ศ.2489 ได้มีการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล และในปี พ.ศ.2490 มีการออกพระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม

อย่างไรก็ดีการบูรณาการชาติยังคงดำเนินต่อไปยังมีการเน้นทัศนคติของรัฐบาลตามที่ เคยดำเนินการมาแล้วในสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม คือความต้องการให้ชาวไทยมุสลิมเป็น คนไทยเช่นเดียวกับคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ ดังปรากฏจากการใช้คำว่า "ประชาชนชาวไทยที่ นับถือศาสนาอิสลาม" และในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลามนี้ต่อมาก็ได้มี การเปลี่ยนเป็น "คนไทยอิสลาม" และ "ชาวไทยมุสลิม" ในที่สุด

ในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นโยบายการบูรณาการชาติแฝงตัวมาในรูปแบบ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม¹¹ เพื่อเปลี่ยนถ่ายเอกลักษณ์ความจงรักภักดีของชาวไทยมุสลิมใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการแปรสภาพสถานบันการศึกษาแบบดั้งเดิม คือปอเนาะมาเป็นโรง เรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม กำหนดให้หลักสูตรการเรียนการสอนแบบสามัญที่ใช้ทั่วประเทศ ใช้การสอนภาษาไทย ประวัติศาสตร์และศีลธรรม เพื่อการเปลี่ยนถ่ายเอกลักษณ์ชาวไทยมุสลิม พร้อมกับสรรหาชนรุ่นใหม่ชาวไทยมุสลิมเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาของรัฐและสรรหาบุคคล เข้ารับราชการ

ตลอดระยะเวลาของการบูรณาการ การต่อต้านจากชาวไทยมุสลิมก็ปรากฏอยู่เรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับความรุนแรงที่รัฐใช้ในการบูรณาการ กระทั่งในปี พ.ศ.2519 เกิดการประท้วงที่จังหวัด ปัตตานี กรณีทหารนาวิกโยธินสังหารชาวไทยมุสลิม 5 คน ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของ ดร.อารง สุทธาศาสตร์ ซึ่งได้วิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้ใน ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้ ว่าเหตุ การณ์นี้เป็นเพียงชนวนแห่งความขัดแย้งระหว่างชาวไทยมุสลิมที่มีต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เพิ่มขึ้น กลายเป็นความตึงเครียดและกลายเป็นการรวมตัวประท้วงในที่สุด นอกจากนี้สถานการณ์ความ รุนแรงที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2516-2524 เป็นผลสะท้อนของความล้มเหลวในการแก้ปัญหา ทำให้ ระบบการเมืองเริ่มมีการปรับตัวรัฐบาลโดยคำแนะนำของสภาความมั่นคงแห่งชาติได้ประกาศใช้ นโยบายความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อ 24 มีนาคม 2521 และยังได้นำคำสั่งสำนักนายก

¹¹ กิตติศักดิ์ นาคเมือง, "การบูรณาการชาติในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้", หน้า 291.

รัฐมนตรี ที่ 66/2523 เรื่องนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ มาปรับให้เหมาะสมโดยใช้กลยุทธ์ "การเมืองนำการทหาร" ในรูปของ "ได้ร่มเย็น"¹²

อย่างไรก็ตาม นโยบายที่รัฐกำหนดออกมานั้นไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง เพราะนโยบายเหล่านั้นขาดความต่อเนื่องและสภาพที่เป็นอยู่จริงทางปฏิบัติการให้ความสำคัญต่อสิ่งจังหวัดภาคใต้ของรัฐบาลในแต่ละยุคของรัฐบาลไม่มีนโยบายที่แน่นอน เพียงแต่ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์และความตึงเครียดที่เกิดขึ้น¹³ และนอกจากนี้ยังไม่มีการศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจถึงลักษณะปัญหาอย่างแท้จริง¹⁴ อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางท่าน¹⁵ เห็นว่านโยบายที่รัฐบาลมีต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นอาจมีอยู่บ้างในบางสมัยที่กระทำประหนึ่งบีบบังคับชาวไทยมุสลิมโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดความไม่พอใจต่อรัฐบาล แต่โดยรวมแล้ว รัฐบาลมีนโยบายในการปกครองชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพิเศษตามภูมิหลังทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา ปัญหาที่เกิดขึ้นมิได้อยู่ที่นโยบายของรัฐบาล แต่อยู่ที่ข้าราชการของรัฐผู้นำนโยบายไปปฏิบัติในพื้นที่มากกว่า

2.3 ข้าราชการกับชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือความต่อเนื่องของนโยบายและสภาพที่เป็นอยู่จริงในทางปฏิบัติการให้ความสำคัญต่อสิ่งจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาลในแต่ละยุคไม่มีนโยบายที่แน่นอนเพียงแต่ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์และความตึงเครียดที่เกิดขึ้น¹⁶ และความไม่แน่นอนในนโยบายก็อาจจะเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนรัฐบาลหรือเกิดจากการขัดแย้งกันเองระหว่างผู้นำของทางราช

¹² ธานินทร์ ณะเอม, "นโยบายการแก้ไขปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้", หน้า 139.

¹³ อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย : กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้, บทคัดย่อ.

¹⁴ ธานินทร์ ณะเอม, "นโยบายการแก้ไขปัญหาความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้", หน้า 13.

¹⁵ ปิยนาด นุนาค, รายงานผลการวิจัยเรื่องนโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516) (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), บทคัดย่อ.

¹⁶ อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย : กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้, บทคัดย่อ.

การและโดยเหตุผลทางการเมือง¹⁷ เมื่อการเมืองไม่มีเสถียรภาพรัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลงผู้ถืออำนาจบ่อยครั้ง

ดังนั้น เมื่อการเมืองอ่อนแอการปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายจึงขึ้นอยู่กับระบบราชการเป็นสำคัญ ปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงระบบราชการประเด็นนี้เป็นข้อค้นพบประการหนึ่งของ ปิยนาด บุนนาคเช่นกันว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมิได้อยู่ที่นโยบายของรัฐบาลแต่อยู่ที่ข้าราชการ¹⁸ ข้าราชการจำนวนมากมีจิตใจฝังอยู่ในระบบเจ้าขุนมูลนาย การปฏิบัติราชการและการวางตัวของข้าราชการจึงอยู่ในลักษณะเจ้าขุนมูลนาย¹⁹ นำไปสู่ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน เกิดความหวาดระแวงกันทั้งสองฝ่าย เจ้าหน้าที่รู้สึกว่าการปกครองชนชาติอื่นที่ไม่ใช่คนไทย สงสัยในความจงรักภักดีต่อราชอาณาจักรไทย สงสัยว่าคนที่ไปทำพิธีฮัจญ์ ณ เมือง เมกกะ จะไปลอบวางแผนแย่งดินแดน เป็นต้น ส่วนชาวไทยมุสลิมเองก็สงสัยในความจริงใจของเจ้าหน้าที่ ภาพความผิดพลาดในการปราบปรามของเจ้าหน้าที่ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเจ้าหน้าที่ต้องการจะลงโทษเฉพาะคนที่เป็นมุสลิม²⁰

จากประเด็นดังกล่าว ข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องที่น่าสนใจจากนักวิชาการท่านหนึ่ง²¹ ที่สะท้อนทัศนคติของทางราชการ ว่าคนไทยมุสลิมมีทัศนคติที่ดีต่อมาเลเซียมากกว่าไทย มีความรู้สึกนับสนุน และผูกพันในลัทธิศาตมาเลเซียมากกว่า แต่ถ้าพยายามมองให้ลึกซึ้งขึ้นจะเห็นว่าชาวไทยมุสลิมมีความผูกพันชาวสวระจากมาเลเซียต่างหาก โดยเฉพาะการรับชมโทรทัศน์ แต่ก็เพื่อความบันเทิงมากกว่าเพื่อกิจกรรมทางศาสนาและยิ่งไปกว่านี้ผู้ที่เคยไปทำงานที่มาเลเซียด้วยแล้ว

¹⁷ จักรกฤษณ์ นรมติผดุงการ และคนอื่น ๆ รายงานการวิจัยเรื่อง การปกครองท้องถิ่นที่ต่างวัฒนธรรม สถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไข (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2530), หน้า 156.

¹⁸ ปิยนาด บุนนาค, รายงานผลการวิจัยเรื่องนโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516), บทคัดย่อ.

¹⁹ ลิขิต ธีรเวคิน, ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, หน้า 258.

²⁰ อิมรอน มะลูลีม, วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย : กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 89.

²¹ วินัย คุรุวรรณพัฒน์, ทัศนคติของคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 243.

กลับมีความรักชาติไทยมากกว่าผู้ที่ไม่เคยไปมาเลเซียด้วยซ้ำ²² เพราะการเข้าไปมาเลเซียจะเข้าไปทำงานเป็นส่วนใหญ่จึงไม่ใช่ไปสบาย และต้องถือ Passport เป็นคนต่างด้าวในมาเลเซีย นอกจากนี้ งานของสหโชค ลขิตากุล ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างและวัฒนธรรมของประชาชน 4 จังหวัดภาคใต้ พบว่าประชาชนมีทัศนคติที่จงรักภักดีต่อชาติและเลื่อมใสการปกครองที่เป็นอยู่แต่ไม่ชอบการปกครองของทางราชการโดยเฉพาะการวางตัวของข้าราชการ ประชาชนเห็นว่าไม่สามารถยอมรับได้ว่าข้าราชการเป็นมิตรกับตน²³

อย่างไรก็ตามช่องว่างระหว่างข้าราชการกับประชาชนยังคงเป็นปัญหาอยู่ การเข้าถึงประชาชนการสร้างการสนับสนุนทางการเมืองจากประชาชนจึงยังคงเป็นปัญหา นโยบายไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้หากเป็นนโยบายแผ่นกระดาษ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนโยบายขึ้นอยู่กับการปฏิบัตินโยบาย อย่างไรก็ตามในการนำนโยบายออกปฏิบัตินี้กลุ่มข้าราชการจะมีอำนาจต่อรองสูงสุด²⁴ เพราะเป็นกลุ่มที่มีความชอบธรรมของอำนาจตามกฎหมาย ความสมบูรณ์ด้านทรัพยากร ประกอบกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการก่อการร้ายทุกรูปแบบ จึงยิ่งเพิ่มความสำคัญแก่กลุ่มข้าราชการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในประเด็นของข้าราชการผู้ปฏิบัตินั้นมีการกล่าวถึงอยู่ไม่น้อยเช่นกัน นโยบายต่างๆที่รัฐบาลกำหนดมานั้นจะเกิดผลก็ต่อเมื่อมีการนำออกปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะข้าราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเกือบทั้งหมดไม่ได้เป็นมุสลิม ไม่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารได้ และเป็นคนที่มีภูมิลำเนาพื้นที่ดังกล่าวด้วย หรือหากจะมองในแง่ของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมก็อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มข้าราชการมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาวไทยมุสลิมโดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านภาษา การแต่งกาย และประการสำคัญคือวิถีคิดหรือการมองโลกที่แตกต่างกัน เนื่องมาจากชาวไทยมุสลิมนั้นมีวัฒนธรรมและวิถีคิดที่ตั้งอยู่บนหลักการแห่งศาสนาอิสลามที่มองทุกอย่างในลักษณะขององค์รวมและเชื่อว่าแนวทางคำสอนในศาสนา

²² สุรพงษ์ ไตรนะเสถียร, การสื่อสารทางการเมืองและการไหลเวียนของข่าวสารในชุมชนมุสลิม, หน้า 170.

²³ สหโชค ลขิตากุล, รายงานการวิจัยการศึกษาโครงสร้างและวัฒนธรรมของประชาชน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (จังหวัดยะลา บัตตานี นราธิวาส และสตูล) (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติจติศึกษาแห่งชาติ, 2518), หน้า 230.

²⁴ เจษฎา อูรพีพัฒนพงษ์, "การปฏิบัตินโยบายสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษากรณีจังหวัดนราธิวาส", บทคัดย่อ.

เป็นสิ่งที่ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุดที่ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ความแตกต่างเหล่านี้เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายขาดความรู้ความเข้าใจต่อกัน

ปัญหาอันเนื่องมาจากการปฏิบัติของตัวข้าราชการนั้นได้รับความสนใจจากรัฐบาลมาโดยตลอดนับตั้งแต่ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชกาลที่ 6 ในแง่หนึ่งภาพที่เกิดขึ้นคือการปฏิบัติของข้าราชการนั้นเป็นปัญหามานานแล้วซึ่งก็น่าตั้งข้อสังเกตว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาตัวข้าราชการได้มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนอยู่ตลอดแต่ปัญหาหรือการปฏิบัติตนของข้าราชการยังคงไม่แตกต่างไปจากเดิมเท่าไรนัก ทั้งนี้ลองมาพิจารณาการแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับตัวข้าราชการที่รัฐได้ดำเนินการ ดังนี้

การแก้ไขปัญหเกี่ยวกับตัวข้าราชการที่ผ่านมา²⁵

1. หลักรัฐศาสนโยบายสำหรับปฏิบัติราชการในมณฑลปัตตานี โดยพระราชหัตถเลขาที่ 3/78 ลงวันที่ 6 กรกฎาคม 2466 ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีดังนี้

ข้อ 1 ระเบียบหรือวิธีปฏิบัติอย่างใด เป็นทางให้พลเมืองรู้สึกเห็นไปว่าเป็นการเบียดเบียนกดขี่ศาสนาอิสลาม ต้องยกเลิกหรือแก้ไขเสียทันที การใดจะจัดขึ้นใหม่ต้องอย่าให้ขัดกับลัทธินิยมของอิสลาม หรือยิ่งทำให้เป็นการอุดหนุนศาสนาอะหะหมัดได้ยิ่งดี

ข้อ 2 การกะเกณฑ์ใดๆก็ดี การเก็บภาษีอากรหรืออย่างใดๆก็ดี เมื่อใกล้เคียงติดต่อกันนั้นต้องเสียอยู่เป็นธรรมดา เมื่อพิจารณาเทียบเคียงกันเฉพาะอย่าง ต้องอย่าให้ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน จึงถึงเป็นเหตุเสียหายทางการปกครองได้

ข้อ 3 การกดขี่บีบบังคับเจ้าพนักงานของรัฐบาล เนื่องแต่การใช้อำนาจในทางที่ผิด มิเป็นธรรมก็ดี เนื่องแต่การหมิ่นลู่ดูแคลนพลเมืองชาติแขก โดยฐานที่เป็นคนต่างชาติดีดี เนื่องแต่การห่วงเหนี่ยวชักช้าในกิจการตามหน้าที่ เป็นเหตุให้ราษฎรเสียความสะดวกในทางหาเลี้ยงชีพก็ดี พึงต้องแก้ไขและระมัดระวังมิให้มีขึ้น เมื่อเกิดแล้วต้องให้ผู้ทำผิดรองรับผลความผิดโดยยุติธรรม ไม่ใช่ลักแต่ว่าจัดการกลบเกลื่อนให้เงียบไปเสียเพื่อจะไว้หน้าสงวนศักดิ์ของข้าราชการ

²⁵ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, กองพัฒนาบุคลากร, เอกสารประกอบการปฐมนิเทศ โครงการปฐมนิเทศข้าราชการ พนักงานเทศบาลและพนักงานรัฐวิสาหกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประจำปี 2541, หน้า 55-58.

ข้อ 4 กิจการใดทั้งหมดอันเจ้าพนักงานจะต้องบังคับแก่ราษฎร ต้องระวางอย่าให้ราษฎร ต้องขัดข้องเสียเวลา เสียการในการหาเลี้ยงชีพของเขาเกินควร แม้จะเป็นการจำเป็นโดยระเบียบ การก็ดี เจ้าหน้าที่ซึ่งสอดส่องแก้ปัญหาอยู่เสมอเท่าที่สุจริตจะทำได้

ข้อ 5 ข้าราชการที่จะแต่งตั้งออกไปประจำตำแหน่งในมณฑลปัตตานี พึงเลือกเฟ้นแต่ คนที่มีนิสัยซื่อสัตย์ สุจริต สงบเสงี่ยม ไม่ใช่สักแต่จะไปบรรจุให้เต็มตำแหน่งหรือส่งไปเป็นการลง โทษเพราะเลว

เมื่อจะไปส่งต้องสั่งสอนชี้แจงให้รู้ลักษณะทางการ อันจะพึงประพฤดิระมัดระวัง โดย หลักที่กล่าวในข้อ 1 ข้อ 3 ข้อ 4 ข้างบนนั้นแล้ว ผู้ใหญ่ในท้องที่ซึ่งสอดส่องฝึกรอบมกันต่อไปใน คุณธรรมเหล่านั้นเนื่องๆ ไม่ใช่สักแต่คอยให้พลาดพลั้งลงไปก่อนแล้วจึงว่ากล่าวลงโทษ

ข้อ 6 เจ้ากระทรวงทั้งหลายจะจัดการวางระเบียบการอย่างใดขึ้นใหม่หรือบังคับการ อย่างใดในมณฑลปัตตานี อันจะเป็นทางพากพานถึงทุกข์สุขราษฎร ก็ควรพิจารณาเหตุผลแก้ไข ยับยั้ง ถ้าไม่เห็นด้วยว่ามีมูลขัดข้องก็ควรหารือกับกระทรวงมหาดไทย แม้จะยังไม่ตกลงกันได้ ใน ระหว่างกระทรวง ก็พึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทพระราชทานบรมราช วินิจฉัย

2. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2506 ก็ได้วางหลักเกณฑ์แต่งตั้งข้าราชการ ไปประจำในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้พิจารณาเลือกเฟ้นข้าราชการที่เหมาะสมไปประจำ และไม่เป็นภาระสมควรอย่างยิ่งที่จะส่งข้าราชการที่ถูกลงโทษ หรือมีความประพฤติไม่ดีไปประจำ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้าราชการที่เหมาะสมจะไปประจำในจังหวัดชายแดนภาคใต้ควรจะ เลือกจากบุคคลต่อไปนี้คือ

2.1 ต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติเรียบร้อย มีสุขภาพดี และควรมีบุคลิกลักษณะเหมาะสม ไม่เคยเสียหายในทางราชการ

2.2 ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่เป็นอย่างดี มีนิสัยเข้าถึงประชาชน ได้อย่างแท้จริง และมีความสามารถปฏิบัติงานร่วมกับประชาชนได้

2.3 ข้าราชการที่ส่งไปประจำในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถ้าให้บุคคลที่รู้ภาษาสามภาษา และภาษาอังกฤษส่งไป ก็จะเป็นประโยชน์แก่ทางราชการมาก

3. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2519 สภาความมั่นคงแห่งชาติได้เสนอ ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักเกณฑ์คัดเลือกตัวบุคคลไปรับราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้

3.1 ให้ข้าราชการถือว่าเป็นหน้าที่ระดับสำคัญ ได้แก่ ข้าราชการระดับ 5 (หรือเทียบ เท่า)ขึ้นไป

3.2 เป็นบุคคลที่มีความสามารถ เป็นคนดี มีความประพฤติดี ซื่อสัตย์ มีความตั้งใจดี และเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่เหมาะสม

3.3 ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการอบรมจากศูนย์ประสานงานปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อน เพื่อให้เข้าใจนโยบายของรัฐบาลและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างดี

4. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2520 เป็นการเสนอหลักเกณฑ์เพิ่มเติมของกระทรวงมหาดไทยต่อคณะรัฐมนตรี มีสาระสำคัญ 4 ประการคือ

4.1 การคัดเลือกบุคคลที่สามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ และเป็นมุสลิมที่มีความประพฤติดี ปฏิบัติดี

4.2 ถ้าไม่เป็นมุสลิมก็ควรพูดภาษาท้องถิ่นได้

4.3 ถ้าพูดภาษาท้องถิ่นไม่ได้ก็ควรเป็นชาวไทยมุสลิม

4.4 ผู้ที่ไม่เป็นชาวไทยมุสลิม และพูดภาษาท้องถิ่นไม่ได้ ควรคัดเลือกบุคคลที่เข้าใจหลักปฏิบัติเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่มีคุณธรรมและจริงใจ

5.นโยบายของกระทรวงมหาดไทย ในการแต่งตั้งข้าราชการไปปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีบันทึกกระทรวงมหาดไทย ด่วนมาก ที่ มท 0202/ว 3552 ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2522 เรื่อง การพิจารณาแต่งตั้งข้าราชการไปปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเน้นเป็นพิเศษสำหรับข้าราชการฝ่ายปกครองและตำรวจ จะได้เลือกเห็นข้าราชการที่นอกจากจะเข้าถึงประชาชนได้เป็นอย่างดี มีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่และแก้ไขปัญหาต่างได้ มีความเข้มแข็งทางร่างกายและจิตใจ มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์เฉพาะหน้าของตนเอง มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนราษฎรทั้งทางทรัพย์สิน ทางร่างกายและจิตใจแล้ว ให้พิจารณาจากข้าราชการที่เข้าใจเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณีของประชาชนทางภาคใต้เป็นอย่างดีด้วย

6. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2523 คณะรัฐมนตรีได้มีมติกำหนดให้มีการปรับปรุงระบบการบริหาร การปรับปรุงประสิทธิภาพข้าราชการ และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีสาระสำคัญคือ

6.1 การปรับปรุงระบบการบริหาร

6.1.1 การจัดองค์ฝ่ายพลเรือน ให้กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งหน่วยงานในลักษณะศูนย์รวมการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีข้าราชการระดับสูงในกระทรวงมหาดไทยเป็นหัวหน้า

หน่วยงาน รับผิดชอบในการควบคุม กำกับดูแลดำเนินงานตามนโยบายความมั่นคงแห่งชาติของ ส่วนราชการทุกกระทรวง ทบวง กรมในพื้นที่

6.1.2 การจัดองค์กรป้องกันปราบปรามการก่อการร้าย รวมองค์กรที่รับผิดชอบในการ ป้องกันปราบปรามการก่อการร้ายทุกรูปแบบคือ ช.จก. ผกค. และจคม. ให้อยู่ภายใต้องค์กรเดียวกัน โดยจัดตั้งขึ้นเป็น พตท.43 ใน กอ.รมน. ภาค 4 และยุบเลิกกองอำนวยการรักษาความสงบใน จังหวัดชายแดนภาคใต้

6.2 การปรับปรุงประสิทธิภาพข้าราชการ กระทรวง ทบวง กรมต่างๆต้องเร่งรัด ดำเนินการอย่างจริงจังในการสรรหาและพัฒนาข้าราชการที่เข้าปฏิบัติในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มีความรู้ความสามารถเข้าถึงประชาชน มีความประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม อุทิศตนอย่างจริงจังใน การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้บรรลุผลอย่างแท้จริง ข้าราชการที่ปฏิบัติงานดี เด่น จะต้องได้รับการพิจารณาความดีความชอบ และข้าราชการที่ไปปฏิบัติงานในจังหวัดชายแดน ภาคใต้ควรจะได้รับสวัสดิการเป็นพิเศษ ในขณะที่เดียวกันข้าราชการที่ประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสม จะต้องได้รับการลงโทษอย่างจริงจัง เจ็บขาดและเห็นผลในทันที

จะเห็นได้ว่านโยบายที่เกี่ยวกับตัวข้าราชการผู้ปฏิบัติดังกล่าวนี้มีแนวโน้มที่จะให้ได้ข้าราชการที่เป็นมิตรกับประชาชน มีความรู้ความเข้าใจ มองประชาชนอย่างให้เกียรติ และปฏิบัติหน้าที่โดยยึดประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง แต่ที่น่าคือนโยบายที่กำหนดขึ้นมาส่วนในทาง ปฏิบัตินั้นยังไม่มีความแน่นอนในการบังคับให้เป็นไปตามนั้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันจะมีหน่วยงาน อย่างศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้หรือศอ.บต.ก็ตาม แต่ก็มีความอยู่อย่าง จำกัด ในการพิจารณาข้าราชการลงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ศอ.บต.ไม่สามารถบังคับ บัญชาหน่วยงานอื่นได้ ทำได้เพียงการประสานความร่วมมือ ทำให้การคัดเลือกข้าราชการลงมายัง มีข้าราชการที่ไม่ได้มีคุณสมบัติตามที่มติ ครม.กำหนดไว้ ซึ่ง นายศุภนัย พวงมณี หัวหน้าฝ่าย กิจการศาสนาอิสลาม ส่วนประสานราชการ กรมการปกครอง ผู้ซึ่งคลุกคลีกับงานกิจการศาสนา อิสลาม ได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกันว่า

“เออ...ก็อาจเป็นไปได้ แต่ในระยะหลังกรมให้อำนาจ ศอ.บต.นะ ในการ โยกย้ายคนได้เลย ถ้าใครไม่ดีรายงาน ศอ.บต. ศอ.บต.ก็จับย้ายได้เลยในห้าจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ในอดีตนั้นบทบาทมีจริงแต่อำนาจไม่มีให้ทำอย่างนั้น แต่เดี๋ยวนี้ ไม่!.....เพราะฉะนั้นถ้าใครร้องเรียน สอบแล้วมีมูลย้ายได้ทันที ดังนั้นจะเห็นได้ว่า

ศอ.บต.ดีขึ้น โดยเฉพาะท่านพลากร ท่านเอาจริงและเข้าถึง นโยบายที่วางไว้ก็เป็นจริง เป็นรูปธรรมมากขึ้น”²⁶

แม้ศอ.บต.จะสามารถพิจารณาย้ายข้าราชการที่สร้างเงื่อนไขกับประชาชนได้ก็ตาม แต่การย้ายนั้นเป็นเรื่องของความเหมาะสมไม่ใช่การลงโทษ ดังนั้นโอกาสที่ข้าราชการคนนั้นสามารถกลับเข้ามาก็ยังมียู่ อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติงานของ ศอ.บต.น่าจะสามารถกล่าวได้ว่าเป็นแบบอย่างแก่หน่วยงานอื่นในการสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในพื้นที่นี้

ในเรื่องคุณลักษณะของข้าราชการที่จะปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นถูกตั้งคำถามกันมากกว่าคนมุสลิมในพื้นที่นี้ต้องการข้าราชการที่เป็นมุสลิมเท่านั้นหรือ คำตอบคือ “ไม่” เพราะหากลำพังแค่ความเป็นมุสลิมเหมือนกันแต่ความประพฤติไม่เป็นที่ยอมรับแก่ชาวบ้าน เช่น เป็นมุสลิมแต่ไม่ค่อยจะละหมาด หรือชอบดื่มสุรา เล่นการพนัน วางตัวเป็นเจ้านายดูถูกชาวบ้าน อย่างนี้ชาวบ้านเขาก็รับไม่ได้เช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้นเขาอาจรังเกียจมากกว่าข้าราชการต่างศาสนาที่กระทำตนในลักษณะเดียวกัน หากแต่คนมุสลิมที่นี้ต้องการคนดี มีศีลธรรม ให้เกียรติชาวบ้านและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงใจโดยหวังให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงไม่ว่าข้าราชการคนนั้นจะนับถือศาสนาใด แต่โดยเปรียบเทียบก็ต้องการข้าราชการที่เป็นมุสลิมเพราะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักการศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งยังสามารถร่วมในกิจกรรมทางศาสนากับชาวบ้านได้ เช่นร่วมทำละหมาดกับชาวบ้าน ร่วมละศีลอด ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่เสมือนเสาหลักของชุมชนมุสลิมมีนัยของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือหากจะกล่าวอย่างง่ายก็อาจกล่าวว่า ข้าราชการศาสนาอื่นที่ดีกับข้าราชการมุสลิมที่ไม่ดี ขอเลือกข้าราชการศาสนาอื่น แต่ถ้าดีเท่ากันก็ขอเป็นข้าราชการมุสลิม

ลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดที่ไม่เคยเกิดขึ้นที่ใดแต่อย่างใด อย่างเช่นคนในภาคใต้ถ้าให้เลือกระหว่างข้าราชการที่เป็นคนบักขีได้กับเป็นคนทางภาคอีสานโดยที่ทั้งสองคนนี้ดีเท่ากันชาวบ้านเขาก็ขอข้าราชการที่เป็นคนบักขีได้ดีกว่าเพราะมีวัฒนธรรม ภาษาเดียวกัน หรือแม้กระทั่งว่าตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมทางทหารเห็นว่าจะเป็นใครก็ได้แต่ถ้าเป็นทหารด้วยกันจะดีกว่าเพราะมีความเข้าใจอยู่แล้วสามารถปฏิบัติงานได้ทันที ดังนั้น พฤติกรรมการรวมกลุ่มตามสิ่งที่สนใจร่วมกันจึงเป็นลักษณะทั่วไป

²⁶ สัมภาษณ์ นายศุภณัย พวงมณี, หัวหน้าฝ่ายกิจการศาสนาอิสลาม ส่วนประสานราชการ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 29 เมษายน 2542.

2.4 นโยบายของรัฐกับสถาบันศาสนาอิสลาม

ในส่วนนี้จะให้ข้อมูลในภาพกว้างว่าด้วยความสัมพันธ์ในลักษณะทั่วไปของรัฐกับสถาบันทางศาสนาอิสลาม เพื่อที่จะนำไปสู่ภาพความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัสยิดในการศึกษาครั้งนี้ โดยจะเริ่มจากการกล่าวถึงความหมายของมัสยิดในอิสลามในแง่ที่เป็นหลักการของศาสนา จากนั้นจะเป็นการกล่าวถึงนโยบายที่รัฐมีต่อสถาบันทางศาสนาโดยเฉพาะมัสยิดผ่านระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องและกิจกรรม/โครงการต่างๆ เหตุที่ต้องกล่าวถึงมัสยิดในหลักการของอิสลามเพราะในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องศาสนาต้องเข้าใจว่า ศาสนา นั้นแบ่งได้เป็นสองระดับหรือสองแง่²⁷ คือศาสนาในแง่ของคัมภีร์ซึ่งจะประกอบด้วยเนื้อหาทั้งของศาสนาและในอิสลามเนื้อหาสาระที่แท้จริง คือสิ่งที่ปรากฏในคัมภีร์อัล-กรุอัน และอัล-หะดีษ ส่วนศาสนาในแง่ของการปฏิบัติในสังคม คือศาสนาที่ปฏิบัติโดยบุคคลหรือสังคมที่นับถือศาสนานั้นปกติแล้วจะไม่สอดคล้องกับเนื้อหาทั้งของศาสนาหรือเบี่ยงเบนบ้างตามที่ปรากฏในคัมภีร์

2.4.1 มัสยิดในทัศนะของอิสลาม

มัสยิด คือ "สถาบันที่อยู่ควบคู่กับชุมชนมุสลิมเมื่อมุสลิมอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนที่ไหนที่นั่นต้องมีมัสยิด และที่ใดมีมัสยิดก็บอกได้เหมือนกันว่าที่นั่นมีชุมชนมุสลิม...มัสยิดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นศูนย์รวมของมุสลิม"²⁸ ในสังคมมุสลิมแม้จะมีองค์กรหรือสถาบันมากมายเช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ แต่เฉพาะมัสยิดเท่านั้นที่อัลลอฮ์ได้ระบุในอัล-กรุอันและศาสดา (ศ็อลฯ)* ได้จัดตั้งไว้เป็นแบบอย่าง จึงอาจกล่าวได้ว่ามัสยิดคือองค์กรของอิสลามอย่างแท้จริง

ความหมายของมัสยิด

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁷ อารง สุทธศาสตร์, "ศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้" ใน เอกสารการประชุมทางวิชาการ เรื่องหมู่บ้านและเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 7-9 มกราคม 2528 ณ ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, หน้า 118.

²⁸ การ์ตูน ภูใหญ่, "บทบาทของมัสยิด," ใน อนุสรณ์เมอลิดกลาง ฮ.ศ.1409.(กรุงเทพฯ : มปท.2532), หน้า 99.

* ศ็อล ฯ เป็นคำย่อของ ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม แปลว่า "ขอความโปรดปรานแห่งอัลลอฮ์และความสันติสุขจงมีแด่ท่าน" เป็นคำสวดที่ใช้นับถือนามของท่านศาสดามูฮัมมัด(ศ็อลฯ)

มัสยิด หมายถึงสถานที่ประกอบภารกิจทุกอย่างตามคำสอนของคัมภีร์อัล-กรุอานและอัล-หะดีษของท่านศาสดา(ศ็อลฯ)²⁹

มัสยิดจะเป็นสถานที่ที่ศรัทธาชนทำกิจการทุกอย่างเพื่ออัลลอฮ์ ซึ่งปฏิบัติตามคำสอนของคัมภีร์อัล-กรุอานและอัล-หะดีษของท่านศาสดา(ศ็อลฯ) ชีวิตมุสลิมย่อมผูกพันอยู่กับมัสยิดนับแต่เกิดจนตาย³⁰

มัสยิดเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ความเป็นเอกภาพของพระเจ้า เป็นจุดรวมศรัทธาชนในลักษณะเอกภาพ เสรีภาพ และภราดรภาพ ไม่มีความแตกต่างระหว่างชนชั้น เชื้อชาติ และภาษาแต่อยู่ในฐานะเท่าเทียมกัน ฉะนั้นจึงไม่มีสถานที่ใดในโลกเหมือนกับมัสยิด³¹

หลักการอิสลามนั้นได้สนับสนุนให้คนมารวมกัน ได้มาปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน ได้ทำความรู้จักกันสนทนาหรือปรึกษาหารือกัน เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสามัคคีเป็นปีกแผ่นของสังคม ในสมัยท่านศาสดา(ศ็อลฯ)มุสลิมจะไปร่วมกันละหมาดที่มัสยิดประจำทุกวัน ท่านศาสดา(ศ็อลฯ) ได้สร้างมัสยิดขึ้นเป็นสถานที่ชุมนุมของชาวมุสลิม และท่านก็ได้พักอยู่ใกล้มัสยิดและเป็นผู้นำในการประกอบศาสนกิจ มัสยิดเป็นสถานที่ซึ่งมนุษย์ได้แสดงความศรัทธาของตน เป็นบ้านที่สร้างตามความยำเกรงหรือการทำความดีเพื่ออัลลอฮ์ ดังนั้นมัสยิดจึงต้องสร้างด้วยเงินทองที่บริสุทธิ์และเป็นของมุสลิมเท่านั้น

เจตนารมณ์ของมัสยิด

คนทั่วไปอาจมองเห็นว่ามัสยิดคือสิ่งก่อสร้างธรรมดา แต่ในแง่ของอิสลามนั้นมัสยิดมีความหมายมากกว่าการเป็นแค่ตัวอาคาร เพราะเมื่อพิจารณาจากเจตนารมณ์ในการก่อตั้งแล้วมัสยิดคือสถานที่บริสุทธิ์ อาคารแห่งความดีมีความประเสริฐในการดำเนินงาน มัสยิดไม่ใช่สิ่งก่อสร้างเพื่อสนองความต้องการในเกียรติ ชื่อเสียง หรือผลประโยชน์อื่นแอบแฝงของคนที่ต้องการเป็น

²⁹ เมาลานา เกาซาร์ เนียซี, บทบาทของมัสยิด, แปลโดย เสนีย์ มาดากะกุลและวรพันธ์ ฉิมกุล (กรุงเทพฯ : ประสานมิตรการพิมพ์, 2521), คำนำ

³⁰ มัรวาน สะมะอูน "มัสยิด" นุสรณ์งานการกุศลมัสยิดนูรัลยากิน (กรุงเทพฯ : เทียนเจริญพานิชย์, 2524), หน้า 2.

³¹ แวอุเซ็ง มะแดเฮาะ และคณะอื่นๆ, รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทมัสยิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2539), หน้า 10.

อิหม่ามหรือเอาพวกพ้องเข้ามาเป็นกรรมการมัสยิด แต่มัสยิดจะต้องถูกสร้างขึ้นด้วยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความยำเกรง(ตักวา)ต่ออัลลอฮ์เท่านั้น การตักวาจึงเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างมัสยิด ดังโองการในอัล-กรุอานซูเราะฮ์อัตเตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 108 ความว่า

"...ที่จริงแล้วมัสยิดที่ถูกก่อสร้างขึ้นด้วยความยำเกรงโดยแท้จริงนับแต่วันแรกนั้น เป็นที่สมควรที่สุดที่เจ้าจะยืน(ละหมาด) ในนั้นมีมวลบุรุษที่ขอบจะให้ตัวพวกเขา มีความสะอาด"³²

แม้ว่าผู้ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ได้สร้างมัสยิดขึ้นด้วยความเสียสละเวลา แรงงาน ความคิด หรือทรัพย์สินก็ตาม เขาเหล่านั้นก็ได้ถือเป็นเจ้าของมัสยิด บนพื้นฐานของความยำเกรงนั้น อัลลอฮ์ได้เทิดเกียรติให้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเหนือทรัพย์สินทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยอัลลอฮ์ได้ทรงรับมัสยิดให้เป็นของพระองค์ดังโองการในซูเราะฮ์ญิน อายะฮ์ที่18 ความว่า

"และแท้จริงบรรดามัสยิดทั้งหลายเป็นของอัลลอฮ์ ดังนั้นพวกเจ้าจงอย่าวอนนมาศการผู้ใดร่วมกับอัลลอฮ์"³³

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า มัสยิดไม่ใช่สิ่งก่อสร้างทั่วไป ไม่ใช่อาคารที่มองดูสวยงามเท่านั้น เพราะมัสยิดถูกสร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาในอัลลอฮ์เป็นเบื้องต้นแล้วจึงเอาความเสียสละแรงงานและทรัพย์สินเป็นองค์ประกอบมัสยิดจึงเป็นสถานที่สำหรับมุสลิมผู้มีศรัทธาในอิสลามเท่านั้น มิใช่เป็นสถานที่ของผู้ไม่ศรัทธายึดมั่นในอัลลอฮ์จะมาเกี่ยวข้องด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวการก่อสร้าง การทำนุบำรุงรักษาหรือกิจการใดก็ตาม³⁴

บทบัญญัติเกี่ยวกับมัสยิดที่ปรากฏในอัล-กรุอานและอัล-หะดีษ

³² มัรวาน สะมะอูน ,อัลกรุอานฉบับแปลภาษาไทยภาค1(กรุงเทพ : ส.วงศ์แสงี่ยม,2524),หน้า 384.

³³ เรื่องเดียวกัน,หน้า 1180.

³⁴ วาอุเซ็ง มะแคเฮาะ และคณะอื่น ๆ , รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทมัสยิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้,หน้า 13.

วิถีชีวิตของมุสลิมถูกกำหนดโดยกรอบแห่งอิสลาม ซึ่งมีที่มาจากอัล-กรุอานและอัล-หะดีษ ดังนั้นกิจกรรมใดๆที่ชอบในอิสลามจะต้องสอดคล้องกับสองสิ่งนี้ ซึ่งมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับ มัสยิด ดังนี้³⁵

"มัสยิดทั้งหลายเป็นของอัลลอฮ์ พวกเจ้าจงอย่าวิงวอนขอต่อผู้ใดร่วมกับ การวิงวอนขอต่ออัลลอฮ์"(ซูเราะฮ์อัลลย์ล อายะฮ์ที่18)

"ในบรรดาบ้าน(มัสยิด)ที่อัลลอฮ์ได้ทรงอนุมัติให้ได้รับการเทิดทูนและให้ พระนามของพระองค์ถูกกล่าวในบ้านนั้น จะได้กล่าวให้ความบริสุทธิ์แก่พระองค์ใน บ้านเหล่านั้นทั้งในเวลาเช้าและเวลาเย็น"(ซูเราะฮ์อัลนุร อายะฮ์ที่36)

"รัศมีแห่งฮิยาละฮ์(ทางนำอันเที่ยงตรง)ซึ่งมุอ์มินจะรับนั้นมาจากมัสยิด อัลลอฮ์ทรงบัญชาให้สร้างมัสยิดซึ่งเป็นบ้านของพระองค์เพื่อใช้เป็นสถานที่บำเพ็ญศาสนกิจ มุอ์มินที่ไม่หลงกังวลกับการค้า(มากไปกว่าการระลึกถึงอัลลอฮ์)เป็นผู้ดำรงไว้ซึ่ง การละหมาด ออกชะกาตและกัลต์อวันอาคีรัต อัลลอฮ์จะสนองตอบให้ดียิ่งกว่าที่เขาเหล่านั้นได้เคยกระทำมา พระองค์จะเพิ่มเอกภาพให้ทวีสูงขึ้นโดยไม่คำนึงถึงสถิติ จำนวนแต่ประการใด"(ซูเราะฮ์อัลนุร อายะฮ์ที่36-37)

"และจะมีใครอีกหรือที่จะไร้ความยุติธรรมไปกว่าผู้ที่กีดกันผู้คนไม่ให้เข้าไป ในมัสยิดแห่งอัลลอฮ์ อันเป็นสถานที่ซึ่งพระนามของพระองค์จะถูกกล่าวระลึกถึงและ ยังเพียรที่จะทำลายพวกเขาอีกด้วย"(ซูเราะฮ์อัลบาคอเราะฮ์ อายะฮ์ที่114)

บทบาทหน้าที่ของมัสยิดตามแบบการใช้ประโยชน์ของท่านศาสดา

1. มัสยิดเป็นสถานที่กักกันผู้กระทำความผิด "จากอบีสุรรอยเราะฮ์ รฎิ* กล่าวว่า ท่านนบีได้ ส่งหน่วยลาดตระเวนออกกวาดล้างข้าศึกปรากฏว่าได้เชลยศึกมาคนหนึ่ง โดยที่หน่วยลาดตระเวน ได้นำมามัดไว้เสาของมัสยิด"(รายงานโดยบุคอรีและมุสลิม)จากหะดีษนี้จะเห็นได้ว่า ให้กักขังเชลย

³⁵ ต่วน สุวรรณศาสน์, ใจความอัลหะดีษ(กรุงเทพ : ส.วงศ์เสงี่ยม, 2514), หน้า 53.

* รฎิ* คือคำย่อของรฎิ* ยันลาสุฮัน แปลว่าขอพระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงแผ่ความเมตตาแก่ท่าน เป็น คำสวดที่ใช้หลังกล่าวชื่อผู้ใกล้ชิดกับท่านศาสดามุฮัมมัด(คือลฯ)

ไว้ในมัสยิดได้แม้ว่าเขาจะเป็นกาเฟรก็ตาม ท่านนบียังคงใช้มัสยิดเป็นที่รองรับผู้แทนจากเผ่าสะกัฟซึ่งเป็นชาวมุซริก(ผู้ที่ตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์)ก็สามารถเข้ามาในมัสยิดได้ ทั้งนี้หากมีความจำเป็นโดยมิใช่การเข้าไปเพื่อยึดครองหรือมีอำนาจเหนือมากกว่ามุสลิม เช่นเข้าไปเนื่องจากเป็นโจทก์หรือจำเลยเพื่อฟังคำพิพากษา

2.มัสยิดไม่ใช่สถานที่ค้าขาย "จากอบีฮุร็อยเราะฮ์กล่าวว่า ท่านนบีกล่าวว่าหากท่านเห็นใครซื้อหรือขายของกันภายในมัสยิดพวกท่านจงกล่าวแก่เขาว่าอัลลอฮ์ไม่ให้ผลกำไรในการค้าขายของท่าน"(รายงานโดยติรมีซีย์ นะซาอีย์)จากหะดีษนี้จะเห็นได้ว่าห้ามทำการค้าขายในมัสยิดผู้ใดพบเห็นต้องห้ามปราม

3.มัสยิดเคยเป็นโรงพยาบาล "จากอาอิชะฮ์ รัฎิฮากกล่าวว่าสะอีด บุตรมุอาซ ได้รับบาดเจ็บจากสงครามสนาม ท่านนบีจึงได้ให้พักรักษาตัวอยู่ในมัสยิดเพื่อที่ท่านจะได้เยี่ยมได้ง่าย"(รายงานโดยบุคอรีและมุสลิม)

4.มัสยิดเคยเป็นสถานที่ฝึกสอนยุทธวิธีการสงคราม "จากอาอิชะฮ์ กล่าวว่าฉันได้เห็นชาวสะบะฮะฮ์แสดงยุทธวิธีทำสงครามอยู่ในมัสยิดโดยมีรอซูลฯกั้นฉันไว้"(รายงานโดยบุคอรีและมุสลิม)จากหะดีษนี้พบว่า อนุญาตผู้หญิงให้มองผู้ชายได้โดยไม่เพ่งมองแต่เฉพาะชายหนึ่งชายใด เช่นมองพวกผู้ชายที่เดินออกจากมัสยิดเมื่อเสร็จจะหมาดหรือมองผู้ชายตามท้องถนนเมื่อพบปะกัน และในมัสยิดอนุญาตให้แสดงยุทธวิธีการรบเพื่อฝึกซ้อมหรือสอนได้

5.มัสยิดเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัย "นางอาอิชะฮ์กล่าวว่า ทาสีมิดาคคนหนึ่งอยู่ในมัสยิดนางได้มาคุยกับฉัน บุคอรีได้บันทึกหะดีษนี้ไว้ในบทที่ว่าด้วย"ผู้หญิงนอนในมัสยิด"(รายงานโดยบุคอรีและมุสลิม)จะเห็นได้ว่า ชายหรือหญิงที่ไม่มีที่อยู่อาศัยสามารถพักอาศัยอยู่ในมัสยิดได้แต่ต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหาใดๆ

6.มัสยิดไม่ใช่ที่หาของหาย "จากอบีฮุร็อยเราะฮ์กล่าวว่า ท่านนบีกล่าวว่าใครได้ยินคนถามหาของหายในมัสยิด จงกล่าวแก่เขาว่าอัลลอฮ์ไม่ให้ได้พบมัน เพราะมัสยิดนั้นไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์นั้น"(รายงานโดยมุสลิม)ซึ่งเข้าใจได้ว่ามัสยิดนั้นมีไว้เพื่อซิกรุลลอฮ์ เพื่อละหมาด เพื่อศึกษาหาความรู้ และเพื่อปรึกษาหารือในกิจการที่ดี จึงห้ามหาของหายในมัสยิด

อาจกล่าวได้ว่าบทบาทของมัสยิดที่ควรจะเป็นหรือบทบาทตาทหลักการอิสลามที่ถูกต้องนั้นควรมีบทบาทดังนี้³⁶

1. มัสยิดต้องสร้างด้วย "พลังศรัทธาของมุสลิมและสร้างในชุมชนมุสลิม" เมื่อมุสลิมอยู่รวมเป็นชุมชนจำต้องสร้างมัสยิดขึ้นมาเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้วยความศรัทธาบนพื้นฐานความยำเกรงของอัลลอฮ์ จึงจะทำให้มัสยิดเป็นอาคารแห่งความภักดี เป็นบ้านของอัลลอฮ์

2. มัสยิดต้องเป็นศูนย์แห่งความสามัคคีของมุสลิม เมื่อมัสยิดถูกสร้างบนพื้นฐานของความยำเกรงต่ออัลลอฮ์จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้ศรัทธา สร้างความสามัคคีต่อชุมชน

3. มัสยิดควรเป็นศูนย์การศึกษาอบรมและเผยแผ่อิสลาม มัสยิดนั้นต้องมีบทบาทในการศึกษาอบรม ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับศาสนา มีการสอนอ่านคัมภีร์อัล-กรุอัน หรือการจัดฝึกอบรมวิชาชีพ

4. มัสยิดควรเป็นศูนย์พัฒนาสังคม เช่นกระตุ้นให้คนมุสลิมในชุมชนได้เห็นความสำคัญของการจัดระเบียบชุมชน ความสะอาด หรือสภาพแวดล้อมของชุมชน นอกจากนี้มัสยิดยังสามารถใช้หลักการของ "ชะกาต" โดยการจัดตั้งบัญชีมูลมาล(กองทุน)ให้มุสลิมกู้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ยเป็นทุนในการประกอบอาชีพ

5. มัสยิดควรเป็นสถานที่ประนีประนอมและตัดสินข้อพิพาท โดยเฉพาะปัญหาครอบครัว การหย่าร้าง ปัญหามรดก และการทะเลาะวิวาท หากกรรมการมัสยิดเข้ามามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยโดยนำบทบัญญัติในอิสลามมาใช้ ก็จะนำไปสู่ความสงบสุขของชุมชนได้ เพราะกรณีความขึ้นสู่ชั้นศาลซึ่งเป็นการอาศัยอำนาจรัฐในการตัดสินแพ้ชนะ การปรองดองของคู่กรณีจะเกิดขึ้นได้ยาก

6. มัสยิดควรเป็นศูนย์กลางประชาคม ดังได้กล่าวมาแล้วว่ามัสยิดไม่ใช่สถานที่สำหรับทำละหมาดอย่างเดียว แต่ควรเป็นศูนย์รวมศรัทธามุสลิมในชุมชนนั้น และกิจกรรมหรือการปฏิบัติใดๆที่กระทำที่มัสยิดจะต้องทำเพื่ออัลลอฮ์ทั้งสิ้น

³⁶ การุณ ภูใหญ่, "บทบาทของมัสยิด," ใน อนุสรณ์เมอลิดกลาง ฮ.ศ.1409, หน้า 109.

อิหม่ามกับมัศยิด

ในการศึกษาถึงมัศยิดในแง่ของสถาบันย่อมต้องพิจารณาคณะผู้บริหารมัศยิด ขณะที่องค์กรหรือสถาบันอื่นๆถูกจัดตั้งและกำหนดบทบาทตามเจตนารมณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้น แต่มัศยิดซึ่งมีอิหม่ามและกรรมการมัศยิดเป็นผู้บริหารจะต้องบริหารให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของอิสลาม กล่าวคือต้องสนองตอบพระบัญชาของอัลลอฮ์และตามแบบอย่างของศาสดา(ศ็อลฯ) อิหม่ามและกรรมการมัศยิดไม่มีสิทธิ์ที่จะกำหนดบทบาทของมัศยิดตามอำเภอใจได้ หากจะต้องสอดคล้องและอยู่ภายใต้กรอบแห่งอิสลามเพราะกระทั่งการเกิดขึ้นของมัศยิดก็ไม่ใช่ดำริของมนุษย์ แต่มาจากคำบัญชาของอัลลอฮ์ บทบาทหรือทิศทางที่เป็นไปจึงต้องอยู่ภายใต้กรอบที่ศาสนากำหนด

อิหม่ามในหลักการของอิสลามนั้นไม่ใช่เพียงแค่ผู้นำละหมาดเท่านั้น แต่จะหมายถึงผู้นำซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่แท้จริงของชุมชนมุสลิม อิหม่ามต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เป็นอย่างดีในศาสนบัญญัติ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องดั่งงามแก่คนในชุมชน และอิหม่ามต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญต่อชุมชน มีความหมายในอันที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนหรือสังคมให้ดีขึ้น³⁷

คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นอิหม่ามในทรรศนะอิสลาม³⁸

1. จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจคัมภีร์อัล-กรุอันดีกว่าผู้อื่น
2. หากมีผู้ที่มีความรู้ในอัล-กรุอันเท่าเทียมกัน ให้เลือกผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจใน "ซุนนะห์" (แบบจริยวัตของท่านศาสดา) ดีกว่า
3. หากมีผู้ที่มีความรู้ในเรื่องซุนนะห์เท่าเทียมกัน ให้เลือกคนที่รู้เรื่องฮิจญเราะห์ดีดีกว่า
4. หากมีผู้รู้เรื่องฮิจญเราะห์เท่าเทียมกัน ให้เลือกคนที่มีอายุสูงกว่า

กล่าวคือมุสลิมที่ไม่เข้าใจอัล-กรุอันจะเป็นผู้ที่ไม่มีความซื่อสัตย์ที่แท้จริงของอิสลาม ส่วนผู้ที่เข้าใจในอัล-กรุอันแต่ขาดความรู้ในด้านซุนนะห์ถือว่าเป็นคนอ่อนแอ เพราะในซุนนะห์ของท่านนบีได้อธิบายความหมายของอัล-กรุอันและแนวทางในการปฏิบัติ ส่วนผู้ที่รู้ประวัติการต่อสู้

³⁷ อัลวาและอัลฟา ดิล," หน้าของมัศยิดและอิหม่าม," ถอดความโดย สมัย จิตต์หมวด, **สัญลักษณ์**(30 ตุลาคม 2526) : 7-8.

³⁸ Amaluddin Darus,"Masjid dan Iman,"in Kembrli Ke Masjid.[Kuala Lumpur : 1954],p.20. อ้างถึงใน เสาวนีย์ จิตต์หมวด,"หน้าที่ของมัศยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง"(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2527),หน้า 56.

ของท่านนับด้วยถือว่าเป็นคนสำคัญกว่าคนที่รู้อัล-กรุอ่านและซุนนะห์ เพราะตำแหน่งผู้นำเป็นตำแหน่งทางการเมืองการบริหารเพื่อประชาชน ซุนนะห์จึงเป็นแนวทางที่ถูกต้องที่สุด เพราะท่านนับคือผู้นำคนแรกในการบริหารปกครองบ้านเมืองเพื่อมุสลิมทั้งปวง

อย่างไรก็ตาม ระเบียบกฎหมายได้กำหนดให้อิหม่ามเป็นประธานกรรมการมัสยิดโดยตำแหน่งเช่นเดียวกับคอเต็บและบิหลัน กรรมการคนอื่นๆจะใช้วิธีการเลือกตั้ง มีวาระการดำรงตำแหน่ง ดังนั้นทัศนคติ พฤติกรรมของกรรมการมัสยิดจะส่งผลกระทบต่อบทบาทของมัสยิดอย่างมาก ในส่วนนี้ แวอุเซ็ง มะแดเฮาะ³⁹ ได้พบว่าระดับความรู้และฐานะทางเศรษฐกิจของอิหม่ามมีอิทธิพลต่อบทบาทของมัสยิด ระดับความรู้ของอิหม่ามทั้งในเมืองและชนบทมีความสัมพันธ์กับบทบาทด้านศาสนา การศึกษา และการเมืองที่แตกต่างกัน แต่กลับมีบทบาทด้านสังคมและเศรษฐกิจเหมือนกัน ฐานะทางเศรษฐกิจของอิหม่ามในเมืองและชนบทมีความสัมพันธ์กับบทบาทด้านการศึกษาและด้านสังคมที่แตกต่างกัน แต่กลับมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านเศรษฐกิจ ศาสนา และการเมืองที่เหมือนกัน แต่ข้อค้นพบของ เสาวนีย์ จิตต์หมวด⁴⁰ กลับพบว่าคุณลักษณะของอิหม่ามไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษาทางศาสนาและสามัญไม่ทำให้การทำหน้าที่ด้านต่างๆของมัสยิดแตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตามงานวิจัยทั้งสองเล่มนี้ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของมัสยิดต่อชุมชนมุสลิมที่มีทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการศึกษานอกจากนี้อิทธิพลของผู้นำศาสนา⁴¹(อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน)สามารถจูงใจให้คนในชุมชนพัฒนา มัสยิดและขอความร่วมมือในการทำงานส่วนรวม

2.4.2 นโยบายของรัฐที่มีต่อสถาบันศาสนาอิสลาม

ในการกล่าวถึงนโยบายของรัฐที่มีต่อสถาบันศาสนาอิสลามนั้น จะนำเสนอผ่านระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับมัสยิด

³⁹ แวอุเซ็ง มะแดเฮาะ และคณะอื่น ๆ, รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทมัสยิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้,บทคัดย่อ

⁴⁰ เสาวนีย์ จิตต์หมวด, "หน้าที่ของมัสยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง"(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527)

⁴¹ ขวลิตร่าง โภฏิตระกูล, "ผู้นำศาสนาอิสลามกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะเขตหนองจอก มีนบุรี บางกะปิ พระชนอง"(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 139.

กล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของระเบียบกฎหมายที่รัฐได้กำหนดเกี่ยวกับสถาบันศาสนาอิสลามนั้นก็เพื่อลดความตึงเครียดทางการเมืองในขณะนั้นมากกว่าที่ตัวมันเองเกิดความจำเป็นต้องมีระเบียบกฎหมายรองรับ กล่าวคือความไม่พอใจต่อรัฐบาลของชาวไทยมุสลิมที่มีมาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามที่เน้นนโยบายชาตินิยมซึ่งมีอยู่หลายประการที่ชาวไทยมุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้ เมื่อความขัดแย้งอันนี้มาเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประกอบกับกระแสเรียกร้องเอกราชของทางมลายู และในขณะนั้นไทยเองอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับสัมพันธมิตร ด้วยความที่ต้องการรักษาอำนาจอธิปไตยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สิ่งเหล่านี้ผนวกกันจนเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องดำเนินการเพื่อลดความตึงเครียดดังกล่าวโดยให้กำหนดให้มี พ.ร.ฎ.ว่าด้วยการ ศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ.2488 ซึ่งเป็นที่มาของตำแหน่งจุฬาราชมนตรี(มาตรา 3) อิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย(มาตรา 4) คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย(มาตรา 5) คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด(มาตรา 7) และคณะกรรมการอิสลามประจำสุเหร่า(มาตรา 8) ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของ ปิยนาด นุนาค ซึ่งกล่าวไว้ว่า

"ความไม่พอใจของชาวไทยมุสลิมยิ่งรุนแรงมากขึ้น เมื่อประเทศไทยต้องประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งส่งผลกระทบต่อดินแดนภาคใต้ของไทย.....ในช่วงนี้รัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ เข้าบริหารประเทศได้เปลี่ยนแปลงมาใช้นโยบายผ่อนปรนมากยิ่งขึ้นโดยแสดงให้เห็นความพยายามที่จะแก้ไขความเดือดร้อนต่างๆของชาวไทยมุสลิมอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพราะรัฐบาลต้องการลดกระแสความขัดแย้งที่อาจนำไปสู่การแบ่งแยกดินแดนได้ในที่สุด เนื่องจากรัฐบาลคงตระหนักถึงเหตุการณ์ที่กำลังเลวร้ายลงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผนวกกับการรณรงค์อย่างเต็มที่เพื่อเอกราชของปัตตานีของพวกชาตินิยมมลายูด้วยการขอความช่วยเหลือจากอังกฤษ ประกอบกับการที่ไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรและต้องถูกบีบบังคับจากฝ่ายสัมพันธมิตรให้คืนดินแดนตามแนวแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส ดังนั้น จึงอาจทำให้รัฐบาลไทยเกรงว่าจะต้องยกจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้แก่อังกฤษซึ่งจะทำให้การแบ่งแยกดินแดนดังกล่าวออกจากไทยประสบผลสำเร็จ ซึ่งรัฐบาลไม่อาจปล่อยให้เป็นอย่างนั้นได้ เพราะขัดต่อเป้าหมายหลักของนโยบายในการปกครองประเทศ"

และต่อไปอีกว่า

“ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ.2488 เพื่อให้ความช่วยเหลือคุ้มครองและอุปถัมภ์ในกิจการศาสนาของชาวไทยมุสลิม.....เพื่อทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างประชาคมมุสลิมกับรัฐบาล”⁴²

ในพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้มีข้อสังเกตบางประการที่น่าสนใจ ซึ่งปิยนาด บุนนาค⁴³ ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ว่าเป็นการเน้นทัศนคติของรัฐบาลที่ต้องการให้ชาวมุสลิมเป็นคนไทยเช่นเดียวกับคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศเพียงแต่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้นโดยใช้คำว่า “ประชาชนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม” และข้อสังเกตอีกประการจาก สุรินทร์ พิศสุวรรณ ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“...ในแง่หนึ่ง รัฐบาลต้องการที่จะลดรอยบาดหมางซึ่งเกิดจากนโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ระหว่างปี พ.ศ.2481-2487 แต่อีกแง่หนึ่งคือการเข้าไปมีส่วนควบคุมบทบาทของผู้นำทางศาสนาของชาวมุสลิมให้อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้นนั่นเอง นับเป็นการนำเอานโยบายที่รัฐทำกับศาสนจักรหรือคณะสงฆ์มาปรับใช้กับชาวมุสลิมนั่นเอง”⁴⁴...

และ “ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การอุปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม จึงเป็นมาตรการระยะสั้นเพื่อแก้ไขปัญหาการแบ่งแยกดินแดนทางใต้ที่รัฐบาลภายใต้คำแนะนำของผู้นำมุสลิมบางคนในสวนกลางเป็นผู้กำหนดขึ้นยังไม่เป็นมาตรการที่ละเอียดลึกซึ้งพอ”⁴⁵

ในส่วนที่เกี่ยวกับมัสยิดนั้นจะนำเสนอในสองประเด็น ประเด็นแรก คือเรื่องความหมายของมัสยิด ประเด็นที่สอง คือการบริหารมัสยิดกับโครงสร้างองค์กรศาสนาอิสลาม

⁴² ปิยนาด บุนนาค, รายงานผลการวิจัยเรื่องนโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภายใต้ (พ.ศ. 2475-2516), หน้า 93.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

⁴⁴ ดูเพิ่มเติมใน อมรา พงศพิชญ์, “สถาบันศาสนาและสถาบันการเมืองในสังคม,”วารสารรามคำแหง 2,4(มกราคม 2519) : 80.

⁴⁵ สุรินทร์ พิศสุวรรณ,นโยบายประสมประสานชาวมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์,หน้า10-12.

ประเด็นแรก ความหมายของมัสยิดนั้นนับเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง ความหมายจะเป็นสิ่งที่บอกว่ามัสยิดอยู่ตรงส่วนไหนของสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าความหมายเป็นสิ่งที่กำหนดสถานะภาพในสังคมของมัสยิด รวมทั้งบทบาทหน้าที่ที่มัสยิดควรกระทำหรือหลีกเลี่ยงด้วย

ความหมายของมัสยิดถูกรัฐบาลกำหนดขึ้นครั้งแรกใน พ.ร.บ.มัสยิดอิสลาม พ.ศ.2490 ในมาตรา 4 ความว่า มัสยิด หมายความว่า "สถานที่ซึ่งอิสลามิกชนมีสิทธิใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามลัทธิศาสนาในวันศุกร์เป็นปกติ" ตามความหมายนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นความหมายที่ไม่ได้คับแคบจนเกินไปนัก ประเด็นสำคัญอยู่ที่ความหมายของคำว่า "ศาสนา" ว่ารัฐมีความเข้าใจอย่างไร เพราะในอิสลามนั้นศาสนาไม่ใช่เรื่องหนึ่งหรือโครงสร้างทางสังคมโครงสร้างหนึ่งที่มีหน้าที่ย่างเฉพาะด้าน หาก "ศาสนา" ในที่นี้รัฐหมายถึงความหมายอย่างในอิสลาม ความหมายดังกล่าวก็ไม่ได้จำกัดขอบเขตในการทำหน้าที่ของมัสยิดตามหลักการของศาสนาอิสลามแต่อย่างใด และเมื่อมาพิจารณาความหมายของมัสยิดใน พ.ร.บ.การบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 มาตรา 4 วรรค 1 มัสยิด หมายความว่า "สถานที่ซึ่งมุสลิมใช้ประกอบศาสนกิจโดยจะต้องมีละหมาดวันศุกร์เป็นปกติ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม"

เมื่อเปรียบเทียบทั้งสองความหมายพบว่ามีจุดร่วมประการหนึ่งคือ มีการทำละหมาดวันศุกร์เป็นปกติ การใช้เกณฑ์ละหมาดวันศุกร์นั้นน่าจะหมายถึงเป็นการยืนยันว่าเมื่อจัดตั้งมัสยิดแล้วสามารถทำหน้าที่ต่อชุมชนได้ เนื่องจากการทำละหมาดวันศุกร์จะกระทำต่อเมื่อมีชายมุสลิมไม่น้อยกว่า 40 คน ถ้าไม่เช่นนั้นก็ไม่สามารถทำละหมาดวันศุกร์ได้ซึ่งอาจต้องทำละหมาดตามปกติ(ดูฮ์รี) นั่นก็แสดงว่าในบริเวณนั้นมีคนมุสลิมอาศัยอยู่น้อยหรือมีจำนวนมัสยิดอยู่มากเกินไปในบริเวณเดียวกัน แต่ส่วนที่แตกต่างกันในลักษณะเพิ่มขึ้น คือบทบาททางด้านการศึกษาที่ พ.ร.บ.การบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม 2540กำหนดไว้ เมื่อพิจารณาความหมายของมัสยิดในอิสลามตลอดมาไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดมีเพียงความหมายที่รัฐกำหนดเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลง ใน พ.ร.บ.การบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 นี้มีประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นแม้จะเป็นเพียงประโยคสั้นๆแต่ก็ถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะบอกได้ว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา รัฐมองสถาบันทางศาสนาอิสลามอย่างไร นั่นก็คือในหมวด 5 มาตรา 31 วรรค 1 ความว่า "อิหม่าม คอเต็บ และบิหลัน ไม่ถือเป็นนักพรตนักบวช" เราจึงอาจกล่าวได้ว่าก่อนหน้านี้อิหม่าม คอเต็บ และบิหลันเป็นนักบวชในศาสนาอิสลาม

แน่นอนว่าสถานะภาพของนักบวชนั้นย่อมแตกต่างจากคนทั่วไปที่ไม่ได้เป็นนักบวช การมีนักบวชนั้นตั้งอยู่บนแนวคิดที่แบ่งโลกออกเป็นสองโลกคือเรื่องราวทางโลกและทางธรรม นัก

บวชจะเป็นผู้ที่ดำรงอยู่ในโลกทางธรรม เมื่ออยู่ในทางธรรมแล้วบทบาทต่อทางโลกจึงถูกจำกัดลง ด้วย การเข้าไปมีบทบาททางโลกจะกลายเป็น "การก้าวก้าว" และ "ไม่ใช่กิจของนักพรตนักบวช" ตัวอย่างที่ชัดเจนที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นนักพรตนักบวชในความหมายของรัฐ คือกรณีการเข้ารับการตรวจเลือกรับราชการทหาร อิหม่าม คอเต็บและบิหลันจะได้รับการยกเว้นด้วยถือเป็นนักพรตนักบวช ยิ่งไปกว่านั้นยังถูกจำกัดสิทธิทางการเมืองในการเลือกตั้งในระดับต่างๆอีกด้วย ดังนั้น ความหมายของมัสยิดที่ได้กล่าวมาในตอนต้นและเป็นความหมายในการรับรู้ของรัฐด้วย มัสยิดจึงเป็นสถาบันทางศาสนาที่ทำหน้าที่ในลักษณะอบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลในธรรม ละเว้นความชั่วซึ่งเป็นเรื่องที่เน้นทางด้านจิตใจหรือเป็นเรื่องที่มีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่า และเมื่อเปรียบเทียบกับความหมายของมัสยิดในอิสลามแล้วความหมายที่รัฐกำหนดยังคงดูเหมือนจะยังคับแคบ

ถึงแม้ว่า พ.ร.บ.การบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 จะกำหนดไว้อย่างชัดเจนแล้วว่าอิหม่าม คอเต็บและบิหลันไม่เป็นนักพรตนักบวชแล้วก็ตาม แต่ความเข้าใจโดยเฉพาะของข้าราชการไม่สามารถเปลี่ยนแปลงภายในช่วงเวลาข้ามคืนได้ การรับรู้ยังคงอยู่และนั่นย่อมส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ที่จะเกิดขึ้นกับทางมัสยิดต่อไป

อย่างไรก็ดี ไม่ได้หมายความว่ามัสยิดจะไม่สามารถแสดงบทบาทในด้านอื่นนอกจากด้านศาสนาในความหมายของโลกทางธรรม เพียงแต่มัสยิดอาจต้องใช้ความพยายามมากขึ้นและอาจจะต้องมีปัจจัยอย่างอื่นประกอบ เช่น มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารมัสยิดโดยเฉพาะอิหม่ามต้องมีความรู้ความสามารถ มีความทันสมัยแต่สิ่งเหล่านี้ก็เกิดขึ้นน้อยมาก

ประเด็นที่สอง คือรูปแบบโครงสร้างการบริหารองค์กรศาสนาอิสลามที่มีลักษณะของการกำกับ ดูแล ควบคุมเป็นลำดับขั้นตั้งแต่ในระดับชุมชน ได้แก่มัสยิด ในระดับจังหวัดได้แก่คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จนถึงระดับประเทศได้แก่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ดังแผนภูมิต่อไป นี้⁴⁶

⁴⁶ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารมัสยิดและชุมชน (กรุงเทพ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542), หน้า 3.

จากรูปแบบโครงสร้างดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กับโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล ในการทำความเข้าใจในรูปแบบดังกล่าวนี้เราอาจเทียบเคียงกับกรณีของพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของ อมรา พงศาพิชญ์⁴⁷ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า ในสังคมไทยนั้นสถาบันการปกครองมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถาบันศาสนา ในลักษณะของการอุปถัมภ์พึ่งพาซึ่งกันและกันโดยที่ฝ่ายรัฐมีอิทธิพลสูงกว่า กล่าวคือรัฐใช้สถาบันศาสนาในการสนับสนุน สร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปจัดระเบียบโครงสร้างของสถาบันศาสนา หรือการเปลี่ยนแปลงหลักคำสอนของศาสนาบางประการ ดังจะเห็นได้จาก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ.2484 และ 2505 ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการปกครอง และเป็นการจัดโครงสร้างสถาบันศาสนาเลียนแบบสถาบันการปกครองโดยใช้โครงสร้างของกระทรวงมหาดไทยเป็นหลัก เพื่อถ่ายเทความศรัทธาจากประชาชนที่มีต่อศาสนาไปยังฝ่ายปกครอง

การบริหารองค์กรศาสนาอิสลามเหล่านี้มีลักษณะบังคับบัญชาเช่นเดียวกับหน่วยงานของรัฐมีอำนาจลดหลั่นตามลำดับ⁴⁸ เช่น ในเรื่องการจัดตั้ง การยกเลิกมัสยิด หรือกระทั่งการแต่งตั้ง

⁴⁷ อมรา พงศาพิชญ์, "สถาบันศาสนาและสถาบันการเมืองในสังคม," วารสารรามคำแหง 2 : 4, หน้า 80.

⁴⁸ ระเบียบการแต่งตั้ง ถอดถอนกรรมการอิสลามประจำมัสยิด(สุเหร่า)และวิธีดำเนินการอันเกี่ยวแก่ศาสนกิจของมัสยิด พ.ศ. 2492 หมวด 3 ข้อ 17

ถอดถอน การลงโทษกรรมการบริหารองค์การศาสนาจะต้องขอความเห็นชอบเป็นลำดับขั้นตอนมีลักษณะบังคับบัญชา โดยที่มีอำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซงในทุกระดับที่สอดคล้องกันในลักษณะของการให้ความเห็นชอบ ทั้งในระดับอำเภอ จังหวัด และกระทรวง

ในขณะที่เดียวกันรัฐยังมีกิจกรรม/โครงการอื่น ๆ ที่เป็นการส่งเสริม สนับสนุน และอุปถัมภ์การปฏิบัติงานของมัสยิด ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นด้านต่างๆ เช่น ในด้านของการเพิ่มพูนศักยภาพของมัสยิด ได้แก่ การจัดอบรม สัมมนา ด้านสังคมจิตวิทยา ได้แก่ การจัดประชุมร่วมกับหน่วยงานของรัฐ การเข้าพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลสำคัญของรัฐบาล การคัดเลือกอิหม่ามที่มีผลการปฏิบัติดีเด่น ด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือ ได้แก่ เบี้ยตอบแทนอิหม่าม คอเต็บ และบิหลัน เงินอุดหนุนบูรณะมัสยิด เงินบูรณะมัสยิดประสบบวชนาศึกษา เป็นต้น

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าระเบียบกฎหมายที่รัฐกำหนดเกี่ยวกับมัสยิดน้อยหนึ่งก็เป็นการดึงมัสยิดให้เข้ามาผูกพันกับอำนาจรัฐในลักษณะของการพึ่งพา ถึงแม้ว่าการส่งเสริม สนับสนุนจากรัฐในแง่หนึ่งก็เป็นการช่วยเหลือมัสยิดให้มีความรู้ความสามารถมากขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ทั้งกับมัสยิดและชุมชนในที่สุด แต่ผลกระทบที่เกิดจากการแทรกแซงของรัฐทำให้เกิดช่องว่างระหว่างชาวบ้านกับมัสยิด โดยเฉพาะในการบริหารงานบุคคลของมัสยิดการที่ต้องพึ่งพาอำนาจรัฐในการตรวจสอบที่ดีหรือในการลงโทษก็ดี ทำให้ชาวบ้านเห็นว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน เพราะแท้ที่จริงนั้นมัสยิดเกิดขึ้นโดยบทบัญญัติของศาสนา ในการบริหารงานจะมีหลักการของศาสนาบังคับอยู่แล้ว และหลักการของศาสนาก็กำหนดให้คนในชุมชนต้องร่วมรับผิดชอบมัสยิดเช่นกัน เช่นมัสยิดบริหารงานอย่างไม่โปร่งใส เห็นแก่ประโยชน์ของพวกเขาทั้งก็เป็นหน้าที่ของมุสลิมในชุมชนนั้นต้องเรียกร้องให้มัสยิดปรับปรุงแก้ไข และในการสนับสนุนโดยเฉพาะทางด้านงบประมาณผลกระทบที่ตามมาจากการที่มีงบประมาณในการอุดหนุนอย่างจำกัด การแก่งแย่ง วิ่งเต้นจึงเป็นสิ่งที่ตามมาเช่นเดียวกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัสยิด

ความนำ

จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นภูมิภาคที่มีความแตกต่างจากส่วนอื่นๆของประเทศ ทั้งนี้เนื่องมาจากการมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง อันได้แก่เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภาษา ศาสนาและประวัติศาสตร์ สิ่งเหล่านี้อาจก่อให้เกิดความแตกต่างจากประชาชนส่วนอื่นๆของประเทศแต่ไม่ใช่ความแตกแยก ดังนั้นหากจะมีใครกล่าวว่าเอกลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นำไปสู่ความแตกแยกนั้นเพราะ “ถูกกระทำ” ให้เป็นความแตกแยกมากกว่าที่จะเป็นปัญหาในตัวมันเอง อย่างไรก็ตามโดยรวมแล้วรัฐบาลได้มีนโยบายในการปกครองในภูมิภาคนี้เป็นพิเศษตามภูมิหลังทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีและศาสนาอยู่แล้ว¹ เอกลักษณ์ดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนฐานของศาสนาอิสลาม หรือศาสนาอิสลามเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเอกลักษณ์ ก็เนื่องมาจากลักษณะของศาสนาอิสลามเองที่มีลักษณะองค์รวม คือครอบคลุมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไว้ทุกแง่มุม ไม่มีการกระทำใดที่อยู่นอกเหนือศาสนา เมื่อศาสนาอิสลามมีอิทธิพลต่อชาวไทยมุสลิมเช่นนี้แล้วหน่วยงานของรัฐในฐานะที่เป็นองค์กรที่มีหน้าที่รับใช้ประชาชนโดยเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงหันมาให้ความสำคัญกับสถาบันศาสนาอิสลาม ในที่นี้คือมัสยิด หน่วยงานของรัฐจึงมีความพยายามที่จะใช้มัสยิดให้เป็นช่องทางหรือตัวกลางกับชาวบ้านทั้งนี้ก็เพื่อผลสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่นั้นก็คือการสนับสนุนจากชาวบ้านในกิจกรรมของราชการ

ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิด โดยมุ่งที่จะพิสูจน์สมมติฐานที่ว่าหน่วยงานของรัฐใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ซึ่งจะกำหนดเป็นประเด็นโดยเริ่มจากเหตุผลที่หน่วยงานของรัฐหันมาใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมือง ประเภทหรือเรื่องที่หน่วยงานของรัฐใช้มัสยิด และรูปแบบการใช้งัสยิดตลอดจนผลที่ได้รับ ทั้งนี้จะทำการวิเคราะห์เป็นรายหน่วยงานไปเริ่มจากที่ทำ

¹ ปิยนาด นูนาค,นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้(พ.ศ.2475-2516).(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2534),บทคัดย่อ.

การปกครองอำเภอ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สถานีตำรวจภูธรอำเภอและสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ตามลำดับ

3.1 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างที่ทำการปกครองอำเภอกับมัสยิด

ฝ่ายปกครองถือเป็นหน่วยงานที่มีลักษณะแตกต่างจากหน่วยงานอื่น กล่าวคือไม่ได้มีหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะด้านอย่างหน่วยงานของประมง เกษตร ปศุสัตว์หรือศึกษาธิการ เป็นต้น แต่ฝ่ายปกครองจะต้องรับผิดชอบในชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในลักษณะภาพรวม* จึงเป็นงานที่มีลักษณะทางด้านจิตวิทยามวลชน งานที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของสังคม เป็นต้น สถาบันทางศาสนาเป็นสิ่งที่ฝ่ายปกครองให้ความสำคัญเพราะเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวบ้าน ต่อไปจะนำเสนอให้เห็นว่าจะอะไรทำให้ฝ่ายปกครองได้ใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารกับชาวบ้าน ใช้ในเรื่องอะไร รูปแบบในการใช้ ความสัมพันธ์ส่วนตัวและผลที่ได้รับเป็นอย่างไร

ฝ่ายปกครองเห็นว่ามัสยิดนั้นเป็นสถาบันทางศาสนาเช่นเดียวกับวัด และอิหม่ามก็อยู่ในสถานภาพเดียวกันกับ "พระ"² ในพุทธศาสนา นั่นก็คือ มัสยิดมีบทบาทในการสอนศาสนา ศีลธรรม อบรมกล่อมเกลาคิดใจให้คนเป็นคนดี สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้นบทบาทของอิหม่ามจึงควรอยู่ในเรื่องศาสนาในความหมายที่สอนให้ประชาชนทำดีประพฤติปฏิบัติในหลักศาสนา³ อบรมกล่อมเกลาด้านศีลธรรม เป็นต้น ซึ่งหน้าที่เหล่านี้ฝ่ายปกครองเห็นว่าเป็นการเพียงพอแล้วและที่เป็นอยู่ทางมัสยิดก็ทำได้ดีอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องก้าวไปสูบทบาทอื่น⁴

* ถึงแม้ว่าจะมีการแบ่งเป็นฝ่าย/งานเช่นเดียวกับหน่วยงานอื่น หรือการมีทะเบียนราษฎรที่ดูเหมือนเป็นงานเฉพาะ แต่ความเป็นปลัดอำเภอทำให้ทำหน้าที่เช่นเดียวกับนายอำเภอในลักษณะของรักษาราชการแทน

² สัมภาษณ์ นายทวีรัตน์ พรหมแก้ว, ปลัดอำเภอ, 18 มิถุนายน 2542.

³ สัมภาษณ์ นายฉลาด รัตนวงศ์, ปลัดอำเภอ, 6 กรกฎาคม 2542.

⁴ นายทวี ทองแก้ว ปลัดอำเภอ บอกว่า "ไม่ต้องทำอะไรมาก" มีความหมายว่าให้มีบทบาทในเรื่องสอนศาสนาแก่ประชาชนก็พอ / ตรงนี้จะเห็นเลยว่าฝ่ายปกครองตระหนักถึงอิทธิพลของอิหม่าม ฝ่ายปกครองต้องการให้อิหม่ามอยู่ในเรื่องศาสนาเท่านั้นก็พอ เพราะกลัวการเข้าไปใกล้ชีวิตนักการเมืองของอิหม่าม ฝ่ายปกครองก็รู้ดีว่านักการเมืองเองก็จ้องมองอิหม่ามอยู่ ในบางพรรคต้องการให้การเลือกตั้งในนาระเป็นการเมืองเรื่องศาสนา / เป็นเรื่องธรรมดาที่ปกครองหรือราชการทั่วไปจะใช้อิหม่ามในลักษณะนี้ก็เพราะมีผู้ใหญ่บ้านอยู่แล้ว เรื่องการพัฒนาอะไรก็ตามให้ผู้ใหญ่บ้านดีกว่าเพราะควบคุมเขาได้

และฝ่ายปกครองยังเห็นว่าฐานอำนาจของทางมัธยิตคือการที่อิหม่ามเป็นคนดีมีศีลธรรม มีหลักการทางศาสนารองรับ กล่าวคือตำแหน่งอิหม่ามนั้นต้องการคนที่เป็นคนดีมีศีลธรรมเพื่อมาอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน

ด้วยความเป็นสถาบันทางศาสนาโดยเฉพาะในศาสนาอิสลามที่ทุกเรื่องในการดำเนินชีวิตล้วนเป็นเรื่องของศาสนาทั้งสิ้นไม่สามารถแยกทางโลกออกจากทางธรรมได้ ดังนั้นในการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมจะตั้งอยู่บนฐานของศาสนา นั่นคือศาสนามีอิทธิพลต่อจิตใจและการกระทำ ในชุมชนไทยมุสลิมนั้นแม้จะมีผู้นำทางการปกครองคือกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเช่นเดียวกับส่วนอื่นๆของประเทศก็ตาม แต่ ประชาชนจะให้ความเชื่อถือกับทางมัธยิตมากกว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้านมัธยิตนั้นนอกจากเป็นสถาบันทางศาสนาแล้วยังอยู่ในฐานะของผู้นำทางศาสนาอีกด้วย คือไม่เพียงแต่อบรมกล่อมเกล่าประชาชนเท่านั้นยังประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตแก่ประชาชนอีกด้วย ดังนั้นอิหม่ามจะมีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชนมากกว่าผู้ใหญ่บ้านเสียอีก เนื่องจากสิ่งที่อิหม่ามพูด ตักเตือน ห้ามปรามล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตของประชาชนอยู่ในกรอบแห่งศาสนา มีหลักการทางศาสนารองรับประการนี้สำคัญมากเพราะในสังคมมุสลิมไม่มีการรับรองใดที่มีน้ำหนักมากเท่าหลักการของศาสนา

ดังนั้นฝ่ายปกครองจึงเห็นว่าการประสานงานกับทางมัธยิตในรูปแบบของการใช้มัธยิตเป็นช่องทางสื่อสารจะสามารถสร้างการยอมรับจากประชาชนได้ดีกว่าที่ฝ่ายปกครองปฏิบัติโดยลำพัง⁵ ดังจะเห็นได้จากความเห็นของนายนิอาแซ ซ็ือเซ็ง ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาหรือปลัดอาวุโสซึ่งเป็นมุสลิมที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอยิ่งอ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจสังคมมุสลิมเป็นอย่างดีในความหมายที่บรรดาอิหม่ามยอมรับว่าเป็นผู้รู้ในหลักศาสนาคนหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นผู้ประสานระหว่างอำเภอกับองค์กรศาสนา ได้กล่าวว่า

“คือ..ผู้นำศาสนาองค์กรของศาสนาในพื้นที่นี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศต่อการพัฒนาบ้านเมืองมากทีเดียว ฉะนั้นตรงนี้ถ้าทางราชการให้ความสำคัญกับเขาโดยทำยังไงก็แล้วแต่ให้เขารู้สึกว่าตัวเขามีคุณค่าแล้วก็มีสิ่งตอบแทนบ้าง คิดว่าต่อไปทางราชการจะได้รับประโยชน์จากองค์กรเหล่านี้เป็นอย่างมาก.....แนวการดำเนินชีวิตของคนมุสลิมในปัจจุบัน คือทุกคนรู้การดำเนินชีวิตของเขาจะหลีกเลี่ยงจากข้อบัญญัติหรือแนวทางของศาสนาไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นตรงนี้ประชาชนเขาก็ต้องเชื่อ

⁵ สัมภาษณ์ นายทวี ทองแก้ว, ปลัดอำเภอ, 18 มิถุนายน 2542.

ฟังผู้นำซึ่งเป็นคนซึ่งขาดกำหนดแนวทางให้เขาเดินในทิศทางที่ศาสนากำหนด พอมาถึงจุดนี้ทางราชการก็ยึดผู้นำศาสนากลุ่มเดียว! กลุ่มอื่นไม่ต้อง....."⁶

อีกตอนหนึ่งว่า

"...คือในระดับอำเภอนี้เราเพียงขอความร่วมมือและเราเข้าไปร่วม อย่างสมมติว่าเราจะให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องอะไร เรื่องเฮดส์! เราก็เคยเชิญอิหม่ามมา รับฟัง ให้เขาไปเผยแพร่โดยที่เราเข้าไปร่วม เพราะว่าการเข้าไปปฏิบัติงานในหน้าที่มันเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งเป็นหน้าที่ของเราที่ต้องเข้าไปรับผิดชอบ เกือบทุกหน่วยงานที่จะต้องลง ที่นี้การลงไปอย่างลำพังแต่พวกเรานี้มันอาจจะไม่เกิดผลเท่าที่ควร ก็เลยต้องอาศัยอิหม่าม คอเต็บ บิหลัน...อย่างโครงการนราสะอาด คือการที่จะให้ประชาชนมีจิตสำนึกรู้สึกที่ตัวเองต้องรักษาความสะอาดตัวเองจะต้องทำตามโครงการของจังหวัดจัดให้มีขึ้นมาคือโครงการนราสะอาด มันต้องอาศัยผู้นำศาสนาให้ความกระจ่างปลุกจิตสำนึก คือถอดเอาแบบอย่างศาสนานั้นแหละมาให้ ซึ่งเป็นแนวการดำเนินชีวิตส่วนหนึ่งของคนมุสลิม แต่ถ้าเราให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านไปพูด อย่างดีก็บอกว่าผู้ว่าฯ ต้องการให้นราสะอาดอย่างนี้ๆ ปรากฏจากโรคภัยไข้เจ็บอย่างนี้ๆ จบแค่นั้น! มันไม่เชิง! มันไม่เหมือนโต๊ะครูหรืออิหม่ามมาพูด ขึ้นมาหะดีษนะขึ้นมา อันนาฮูร.....มีนัลอีมานความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของความศรัทธา อ่า... อย่างนี้ยกตัวอย่างง่าย ๆ มันต้องให้ผู้นำศาสนา"⁷

นอกจากนี้ข้าราชการที่เป็นไทยพุทธเองก็ยังเห็นตรงกัน ดังความเห็นของ นายฉลาด รัตนวงศ์ ปลัดอำเภอ ซึ่งเกือบทั้งหมดของชีวิตราชการอยู่กับงานป้องกันในจังหวัดนราธิวาสได้กล่าวว่า

"ก็เขาทำหน้าที่เขาสอนให้คนเป็นคนดีใช่ไหม แล้วก็อาศัยข้อมูลข่าวสารข้าราชการให้เขาได้เผยแพร่ติดต่อไปด้วยในเวลาที่เขาจะหมาด หรือเข้ามัสยิดเพราะมันเป็นจุดรวม มัสยิดเป็นจุดรวมของมุสลิมคือเขาจะใช้เวลาหลังหมาด เขาคุยกันใช่ไหม พอเขาคุยกันกับคนที่มาละหมาดก็ลูกหลานเขาใช่ไหม คนที่ติดอยู่แล้วก็ให้ความ

⁶ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซ็อเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

⁷ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซ็อเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

รู้ต่อไปให้พ่อแม่ของลูกที่ติดยา...ก็ให้สั่งสอนให้แนะนำคนในหมู่บ้าน แนะนำสิ่งไม่ดี ห้ามลูกห้ามหลาน เอาศาสนาเป็นหลัก”⁸

ข้อความดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยืนยันให้เห็นว่ามัสยิดมีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชน ซึ่งความเชื่อในที่นี้ไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นความเชื่อต่อเรื่องศาสนาในความหมายของโลกทางธรรม หากแต่เป็นความเชื่อในเรื่องใดๆก็ได้ที่มีผลกระทบต่อคนในชุมชน นอกจากนี้เป็นเครื่องยืนยันอีกประการว่ามัสยิดสามารถเป็นช่องทางหรือตัวกลางในการปฏิบัติงานของฝ่ายปกครองได้ ฝ่ายปกครองเล็งเห็นถึงคุณลักษณะข้อนี้จึงได้ให้ความสำคัญกับทางมัสยิดในการปฏิบัติราชการ ความ เป็นสถาบันทางศาสนาก็คือการมีหลักการทางศาสนารองรับ

อย่างไรก็ตาม แม้มัสยิดจะมีอิทธิพลต่อชาวบ้านแต่อิทธิพลดังกล่าวนี้เป็นอิทธิพล ทางด้านจิตใจซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม ฝ่ายปกครองเห็นว่าการกระทำของทางมัสยิดไม่สามารถ ทำให้เกิดการกระทำที่เป็นรูปธรรมแก่ชาวบ้านได้ถ้าเขาไม่เชื่อฟังในสิ่งที่ทางมัสยิดอบรมสั่งสอน แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าหลักการทางศาสนาจะลดอิทธิพลลงไปจนไม่สามารถก่อให้เกิดการ ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้ แต่เป็นเพราะมัสยิดไม่มีอำนาจบังคับ โดยเฉพาะอำนาจที่รัฐรับรอง หรืออำนาจตามกฎหมาย มัสยิดไม่มีกำลังคนที่จะไปบังคับให้เป็นไปตามหลักการของศาสนา นั่น ก็คือไม่สามารถที่จะให้โทษแก่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้⁹ และแม้คนบางกลุ่มอาจไม่ ปฏิบัติตามแนวทางของศาสนาแต่เขาก็ไม่ปฏิเสธในความถูกต้องของศาสนา¹⁰ฝ่ายปกครองได้ เปรียบเทียบอำนาจบังคับในที่นี้กับ “ดาบ” ว่าทางมัสยิดไม่มี “ดาบ” และในบางครั้งต้องมาพึ่งพา อำนาจจากฝ่ายปกครองในการบังคับให้ประชาชนมีพฤติกรรมอยู่ในแนวทางของศาสนา นายนิอา แซ ซ็อเซ็ง ปลัดอำเภอ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ในบางครั้งต้องยอมรับว่าในพื้นที่มีกลุ่มบุคคลหรือคนไม่ปฏิบัติตามหลัก ศาสนา แต่ทางอิหม่ามซึ่งเป็นคนรับผิดชอบในพื้นที่ไม่สามารถจะไปห้ามปรามโดยใช้ อำนาจ หรือพระเดชได้เพราะว่าอิหม่ามเขามีแต่กฎหมาย แต่ไม่มีดาบที่จะฟันกับคน

⁸ สัมภาษณ์ นายฉลาด รัตนวงศ์, ปลัดอำเภอ, 6 กรกฎาคม 2542.

⁹ แต่ก็อาจลงโทษโดยสังคมได้ เพราะสิ่งที่ทางมัสยิดอบรมสั่งสอนคนในชุมชนยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่ถูกต้องและต้องยึดถือปฏิบัติ

¹⁰ เช่นเด็กวัยรุ่นที่ติดยาเขาไม่เถียงว่าการเสพยาเป็นบาป เพราะทุกคนทราบถึงข้อห้ามในศาสนาดี เนื่องมาจากบทบาทของพ่อแม่และมัสยิด กล่าวคือเด็กเล็กแทบทุกคนในหมู่บ้านจะเรียนรู้หลักการของศาสนา ตั้งแต่ยังเป็นเด็ก

กระทำความผิด ฉะนั้น อิหม่ามหรือชมรมอิหม่ามจะต้องขอความร่วมมือโดยใช้อำนาจจากทางอำเภอ ให้พระเดชเจ้าอำนาจจากทางอำเภอในการห้ามปราม...ความสัมพันธ์ในหมู่บ้าน อิหม่ามตามลำพังให้หลักศาสนานี้ไม่พอ....เออ...เพราะมันเป็นเรื่องของจิตใจ ของความศรัทธา อิหม่ามพูดไปร้อยกระบวน ถ้าไม่มีใครฟังไม่มีใครเชื่อ มันก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะฉะนั้น กับคนบางคนที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบของอิหม่ามกับบางคนที่เราต่อต้าน ดึงดัน มันก็จำเป็นที่จะใช้ทางราชการไปช่วยไปคอยตักเตือนคอยห้ามปราม"¹¹

จากความคิดเห็นดังกล่าวประกอบกับการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับเจ้าหน้าที่ปกครองหลายท่านพบว่าไม่ใช่ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่เชื่อถือปฏิบัติตามในสิ่งที่ทางมัสยิดอบรมสั่งสอน แต่จะเป็นคนที่ "ต่อต้าน" และ "ดึงดัน" คุณลักษณะของคนเหล่านี้มักจะเป็นชนชั้นนำในชุมชนหรือกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมเสเพลที่คนในชุมชนไม่ยอมรับ ชาวบ้านทั่วไปไม่กล้าท้าทายคำสอนของทางมัสยิด เนื่องจากผู้ที่เป็นชนชั้นนำหากประพฤติออกนอกหลักการทางศาสนาก็ไม่มีใครกล้ามาว่ากล่าวตักเตือนเพราะประชาชนทั่วไปยังต้อง ฟังพาเขาในกิจกรรมต่างๆ ส่วนเด็กวัยรุ่นนั้นเขาจะไม่ใส่ใจอยู่แล้วว่าจะมีใครมาว่ากล่าวอะไร ฉะนั้นคนสองกลุ่มนี้เองที่ทางมัสยิดไม่สามารถก่อให้เกิดสภาพบังคับแก่เขาได้จนในบางครั้งต้องมาพึ่งพาอำนาจบังคับจากฝ่ายปกครอง

ประเด็นที่สอง ลักษณะของเรื่องที่จะใช้มัสยิดในการเป็นช่องทางนั้น แม้ว่าฝ่ายปกครองจะมีการแบ่งออกเป็นฝ่าย/งานต่างๆ* แต่ฝ่ายปกครองก็มีหน้าที่ในการเป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆด้วย กล่าวคือฝ่ายปกครองมีหน้าที่ในลักษณะภาพรวมของอำเภอ ต้องดูแลรับผิดชอบแทบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องการส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การสร้างความเป็นปึกแผ่นของประชาชน และการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายใน นั่นคือเป็นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน

ดังนั้นเรื่องที่ฝ่ายปกครองจะใช้มัสยิดเป็นช่องทางนั้นจะสัมพันธ์กับอำนาจหน้าที่และภารกิจของฝ่ายปกครอง กล่าวคือจะเป็นการใช้ทางด้านสังคมจิตวิทยา คือเน้นในการสร้าง

¹¹ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซือเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

* ที่ทำการปกครองอำเภอประกอบด้วย 3 ฝ่าย 1 สำนักงาน ได้แก่ ฝ่ายปกครองและพัฒนา ประกอบด้วย งานปกครอง งานพัฒนาท้องถิ่นและงานการเงินและการบัญชี ฝ่ายทะเบียนและบัตร ประกอบด้วย งานทะเบียนทั่วไป งานทะเบียนราษฎรและงานบัตรประจำตัวประชาชน ฝ่ายกิจการพิเศษ ประกอบด้วย งานป้องกันและงานส่งเสริมการปกครอง และสำนักงานอำเภอ

ทัศนคติที่ดีต่อกันระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาชน ให้ประชาชนยอมรับในอำนาจของฝ่ายปกครองอันจะนำไปสู่การสนับสนุนนโยบายของทางราชการมากกว่าที่จะมุ่งให้ความมั่งคั่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่จะเน้นด้านความเข้าใจกัน กล่าวคือถ้าต้องการให้ประชาชนได้มีความรู้ในเรื่องใดอย่างเฉพาะก็จะประสานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงและจะประสานกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านมากกว่าประสานกับทางมัสยิด

ตัวอย่างเหล่านี้ได้แก่เรื่องสุขภาพอนามัยของประชาชนฝ่ายปกครองจะประสานกับทางสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเข้ามาให้บริการตรวจรักษาและเผยแพร่ความรู้ ตัวอย่างเรื่องที่ฝ่ายปกครองใช้มัสยิดเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสาร คือเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคง เช่นการขอความร่วมมือจากทางมัสยิดในการระดมประชาชนให้มาร่วมทำละหมาดอัยัตหน้าว่าการอำเภอเพื่อขอพรต่อพระเจ้าทรงบรรดาลให้สังคมในอำเภอยิ่งอและจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดความสงบสุขรอดพ้นจากสิ่งเลวร้าย ซึ่งเป็นการแสดงพลังมวลชนอย่างหนึ่งเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของทางฝ่ายปกครอง หรือเกี่ยวกับปัญหาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาสำคัญทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ ฝ่ายปกครองก็จะขอความร่วมมือจากทางมัสยิดในการคุตเบาะฮ์เรื่องนี้ เพราะการคุตเบาะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการละหมาดวันศุกร์ซึ่งเป็นหลักบังคับแก่ชายมุสลิม(มุสลิมิน) ดังนั้นจึงเป็นช่องทางเดียวที่สามารถสื่อให้ประชาชนได้จำนวนมากที่สุดและประชาชนที่มากก็ตั้งใจฟังมากที่สุด เพราะในการคุตเบาะฮ์นั้นบทบัญญัติในศาสนาได้กำหนดให้มุสลิมที่มาละหมาดต้องตั้งใจฟังและห้ามพูดคุยกัน

ประเด็นที่สาม ในการใช้มัสยิดนั้นฝ่ายปกครองต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวในการประสานความร่วมมือจากทางมัสยิด กล่าวคือลำพังอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายหรือความเป็นหน่วยงานของรัฐนั้นยังไม่เพียงพอที่จะใช้มัสยิดได้¹² เพราะฝ่ายปกครองเองก็ตระหนักดีว่าแม้มัสยิดจะอยู่ภายใต้การดูแลของตนแต่มัสยิดไม่ใช่ผู้ได้บังคับบัญชาที่จะสั่งการใดๆได้ ตรงกันข้ามฝ่ายปกครองค่อนข้างระมัดระวังในการมีปฏิสัมพันธ์กับทางมัสยิดเนื่องจากเป็นสถาบันที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือ และทางมัสยิดเองก็เห็นว่าตนไม่ใช่หน่วยงานที่ขึ้นต่อฝ่ายปกครองและไม่ใช่กลไกหลักในการปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐ ทางมัสยิดและประชาชนทั่วไปเห็นว่าหากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางราชการควรเป็นหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพราะถือเป็นคนของทางราชการ แต่ไม่ได้หมายความว่าทางมัสยิดจะไม่ให้ความร่วมมือใดๆทั้งสิ้น เพียงแต่เห็นว่าไม่ใช่หน้าที่หลักของตน

¹² สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซ็ือเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

ดังนั้นในการใช้มัสยิดฝ่ายปกครองจะต้องสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวเสียก่อน เพราะความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้นมีความหมายมากกว่าความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ กล่าวคือเป็นการแสดงถึงความจริงใจต่อกันเพราะการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้นฝ่ายปกครองต้องหมั่นเข้าไปเยี่ยมเยียนพบปะประชาชนและทางมัสยิด มีการช่วยเหลือกันจนกระทั่งเกิดการยอมรับไว้วางใจกันและข้าราชการที่ทางมัสยิดยอมรับก็คือข้าราชการที่หมั่นเข้าพื้นที่เพื่อเยี่ยมเยียนประชาชนอยู่เสมอสนใจในปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นสำคัญ และถ้ายังเป็นข้าราชการมุสลิมในพื้นที่ก็จะดียิ่งขึ้นเพราะการที่นับถือศาสนาเดียวกันนอกจากมีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมแล้วข้าราชการยังสามารถร่วมกิจกรรมทางศาสนาได้อีกด้วย และการที่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับทางมัสยิดและประชาชนทั่วไปก็จะยิ่งง่ายต่อการทำความเข้าใจยิ่งขึ้น

นายทวี ทองแก้ว¹³ ปลัดอำเภอ ได้สรุปให้ฟังว่าการประสานงานกับทางมัสยิดนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัว ซึ่งถ้าเป็นข้าราชการมุสลิมจะประสานกับทางมัสยิดได้ดีกว่า เห็นว่าการมีศาสนาเดียวกันจะประสานงานได้ดีกว่าเพราะมีความรู้ความเข้าใจในศาสนา วิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมได้ดีกว่า เช่นเดียวกันข้าราชการไทยพุทธก็ประสานงานกับทางวัดได้ดีกว่าเช่นกัน เช่นเดียวกันนายบุญสิน สุวรรณโณ¹⁴ อดีตเจ้าหน้าที่ปกครองซึ่งรับราชการในอำเภอยิ่งอมากกว่าสามสิบปี กล่าวว่าความร่วมมือจากทางมัสยิดที่ได้รับนั้นขึ้นอยู่กับข้าราชการคนนั้นเป็นรายบุคคลไป ดังนั้น ฝ่ายปกครองจึงต้องให้ข้าราชการมุสลิมที่เป็นคนในพื้นที่และเป็นที่ยอมรับของทางมัสยิดและประชาชนทั่วไปเป็นผู้ประสานกับทางมัสยิด

ดังจะเห็นได้จากทัศนคติของนายทวี นริสศิริกุล นายอำเภอยิ่งอซึ่งเป็นหัวหน้าของทุกหน่วยงานที่สังกัดอำเภอได้กล่าวถึงการปฏิบัติงานโดยการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวไว้ว่า

“(การปฏิบัติของทางราชการที่อาศัยอำนาจหน้าที่ไม่พอ)ครับ มันต้องประกอบกัน ก็ดำเนินการตามหน้าที่ก็ถูกต้องครับเป็นพื้นฐานอันหนึ่ง เมื่อมีหน้าที่ความรับผิดชอบก็อาศัยความสัมพันธ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้น เช่นเขาเดือดร้อนเรื่องอะไรหรือเขามีปัญหาเรื่องอะไรที่เราจะช่วยเหลืออะไรได้ มันก็เกิดความไว้นื้อเชื่อใจกันขึ้นมาอย่างน้อยเราเคยช่วยเขา และเมื่อเราขอการสนับสนุนเขาก็ยินดีจะช่วยเรา อันนี้

¹³ สัมภาษณ์ นายทวี ทองแก้ว, ปลัดอำเภอ, 18 มิถุนายน 2542.

¹⁴ สัมภาษณ์ นายบุญสิน สุวรรณโณ, อดีตเจ้าหน้าที่ปกครอง, 18 พฤศจิกายน 2542.

เป็นน้ำใจไมตรีทำให้การบริหารงานตามรูปแบบมีประสิทธิภาพมากกว่า....จริงๆแล้ว การทำงานนี้เราจะยึดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นหลักไม่ได้ พูดย่างๆก็ประชาชนทุกคนนั่นแหละครับ ขึ้นแรกเราจะบริหารงานหรือทำงานให้เขาศรัทธาพุดง่าย ๆ หรือศรัทธาแล้วเกิดความร่วมมือนี้ะครับ เราจะต้องมีความจริงใจให้เขาก่อน ทำงานเพื่อประโยชน์ของเขา ประโยชน์ของส่วนรวมนะครับ เมื่อเราจริงใจกับเขาแล้วความจริงใจที่เราจะได้รับจากเขาก็มีตอบกลับมา โดยทุกเรื่องต่างๆเราต้องมองถึงความจำเป็นความเดือดร้อนหรือสิ่งที่จะเป็นประโยชน์กับเขาเราก็ทำไป อันนี้ก็จะเป็นประโยชน์กับเขาเอง เขาก็จะเกิดความศรัทธาขึ้นเมื่อทางราชการเราต้องการการสนับสนุนต่างๆก็จะได้มา ทีนี้เรื่องกลุ่มผู้นำต่างๆก็มีหลายกลุ่ม ทั้งนี้ก็มีกลุ่มผู้นำศาสนาซึ่งบรรดาผู้นำศาสนาอิสลามก็เป็นที่เคารพนับถืออยู่ กลุ่มนี้เราก็สามารถพูดคุยกับเขาได้ ให้ความคิดเขา หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการร่วมมือกันทำงานเพราะเป้าหมายเดียวกันคือประโยชน์สุขของประชาชน"

และ

".....จริงๆแล้วหลักการมันก็อันเดียวกัน อย่างที่ผมเรียนพื้นฐานเบื้องต้นเลยครับว่าความจริงใจของเรานั้นครับที่ต้องการให้เขาได้ประโยชน์เป็นสิ่งสำคัญเป็นพื้นฐานของการทำงานจริงๆ เพราะฉะนั้นเมื่อเรามีเป้าหมายมีความต้องการอย่างนี้ถ้าเราทำไปผมคิดว่ากลุ่มไหนเขาก็คงไม่ปฏิเสธ เพราะว่าสิ่งที่เรา่วมงานกันทำนี้มันเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่ใช่เฉพาะส่วนบุคคลเกิดกับภาพรวมของชุมชน เท่าที่ทำมาก็ไม่มีกลุ่มไหนปฏิเสธเลยเพียงแต่ว่าตามโอกาส ตามสถานการณ์.....(การสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัว)อันนี้จำเป็นครับ คือนอกจากเราทำตามระเบียบทางราชการแล้วความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเครื่องแสดงออกถึงความตั้งใจ ความจริงใจของเราแล้วก็วัตถุประสงค์ของเราที่ต้องการจะสร้างประโยชน์จริงๆ อันนี้ก็มีส่วนทำให้เขาเกิดความร่วมมือไม่ร่วมมือได้ดีขึ้น"¹⁵

ในความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้น ฝ่ายปกครองมีผู้ประสานกับทางมัสยิดคือปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาซึ่งเป็นมุสลิมในพื้นที่ คือเป็นมุสลิมที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอยิ่งอ และสามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับทั้งประชาชนและมัสยิดได้ สิ่งเหล่านี้ทำให้ไม่

¹⁵ สัมภาษณ์ นายทวี นริสศิริกุล, นายอำเภอ, 17 พฤศจิกายน 2542.

เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่ นอกจากนี้ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองฯ เป็นที่รู้จักของประชาชนและทางมัสยิดทั้งอำเภอเนื่องจากการเป็นคนในพื้นที่ดังที่กล่าวมาแล้วในอดีตเคยลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนราธิวาส แม้จะไม่ได้รับเลือกตั้งแต่ก็ได้รับคะแนนสูงสุดในพื้นที่อำเภอยิ่งอ ประกอบกับความเป็นผู้ที่ประชาชนสามารถมาพบได้ทุกเมื่อทั้งที่ทำงานและที่บ้านเวลาใดก็ได้ ความเป็นคนในท้องถิ่นทำให้มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวบ้านซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงาน ดังจากความเห็นของรองประธานชมรมอิหม่าม คอเต็บ และบิหลันฝ่ายประสานงานกับทางราชการว่า

"ส่วนมากคนยี่งอนี้เป็นอิสลามไชนี่ 100 % 80%คนจากที่อื่นพากันกลัวเวลาทำงานต้องคนที่นี่ไม่กลัว ต้องคนที่นี่คนนราธิวาสทำงานที่นราธิวาสไชนี่ใหม่ คนยะลาทำงานที่ยะลา คนหาดใหญ่ก็ทำงานที่หาดใหญ่แบบนี้สะดวกกว่า ถ้าคนยี่งอจะรับราชการที่ยี่งอไม่ต้องไปอบรมที่ ศอ.บต. เขารู้แล้ว นอกจากศาสนา ประเพณีเขาก็รู้แล้ว ถ้าเป็นคนจากที่อื่นก็ต้องใช้เวลาหน่อย"¹⁶

ในประเด็นนี้ นายดาโอ๊ะ หะยีสาแมง อิหม่ามมัสยิดลูโบ๊ะบือซาและยังเป็นประธานชมรมอิหม่าม คอเต็บ บิหลันอำเภอยิ่งอ¹⁷ ได้ยกตัวอย่างที่เป็นการยืนยันข้อความข้างต้นที่มาจากประสบการณ์ของตนว่า ประชาชนเวลามีเรื่องเดือดร้อนที่ต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตามจะเริ่มจากการไปปรึกษาปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองฯก่อน และถ้าไม่พบเขาก็จะกลับไปก่อนจะไม่ไปตามข้าราชการคนอื่น เพราะข้าราชการคนอื่นประชาชนไม่รู้จักเพราะไม่ค่อยได้ออกพื้นที่ แต่ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองฯจะหมั่นออกเยี่ยมเยียนประชาชนอยู่เสมอ

ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองฯเองก็แสดงความมั่นใจในความสัมพันธ์ที่แนบแน่นของตนกับทางมัสยิด และเห็นว่าความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมีความจำเป็นมากในการประสานงานกับทางมัสยิดเพราะหน่วยงานก็ประกอบด้วยบุคคล ซึ่งหากข้าราชการสามารถสร้างความคุ้นเคยกับทางมัสยิดได้ก็จะส่งผลต่อภาพของหน่วยงานด้วย

¹⁶ สัมภาษณ์ นายเจ๊ะสะมะแอ เจ๊ะเลาะ,อิหม่ามมัสยิดดาริลฟาละห์,วันที่ 12 มิถุนายน 2542.

¹⁷ สัมภาษณ์ นายดาโอ๊ะ หะยีสาแมง,อิหม่ามมัสยิดลูโบ๊ะบือซา,12 มิถุนายน 2542.

“ถ้าเป็นตัวผม อิหม่ามมาขอความช่วยเหลือทางอำนาจนะนะผมคิดว่าเขาคาดหวัง หวังว่าผมสามารถทำให้เขาได้ตามที่เขาขอความร่วมมือเพราะหลายสิ่งหลายอย่างที่เหมาะสมมาด้วยตนเอง เขามาในเรื่องบางเรื่องเขาเจาะจงนะและเขาก็พูดด้วยว่าคนอื่นไม่สามารถทำในสิ่งที่เขาต้องการนี้ได้ อันนี้เฉพาะตัวผมนะ...เราจะพยายามให้หน่วยงานไปมีส่วนเกี่ยวข้อง หมายถึงปกครองกับปกครอง ศึกษาธิการกับศึกษาหรืออำนาจ! ในภาพรวมก็คืออำนาจ เข้าไปแก้ไขปัญหาก็ให้ความร่วมมือไปมีส่วนเกี่ยวข้องในส่วนที่เขาร้องมาขอมา ที่นี้ก่อนจะไปถึงตรงนั้นมันต้องมีตัวบุคคล เพราะถ้าไม่มีตัวบุคคลหน่วยงานทำงานไม่ได้ มันต้องมีตัวบุคคล ตัวบุคคลตรงนี้ มันก็...มันยังงั้น...จะให้เหมือนกันทุกหน่วยก็ไม่ได้ มันจะให้เหมือนกันทุกอำนาจไม่ได้ ตัวบุคคลที่เป็น...ที่เป็นตัวกลไกของหน่วยงาน”¹⁸

ดังนั้นรูปแบบการใช้ที่เกิดขึ้นมีอยู่สามรูปแบบดังนี้

รูปแบบแรก คือการศุตบะฮ์วันศุกร์ ซึ่งมีความหมายมากกว่าการบรรยายธรรมเรื่องการทำความดีละเว้นความชั่วหรือเรื่องนรกสวรรค์ แต่สามารถที่จะพูดเรื่องสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือ เหตุการณ์ใดๆที่ทางมัสยิดเห็นว่าเป็นประโยชน์หรือเป็นที่สนใจของชุมชนเพราะอิสลามไม่ได้เป็นเรื่อง ทางธรรมในความหมายที่แบ่งโลกออกเป็นสองโลกคือทางโลกและทางธรรม หากแต่ทุกเรื่องเป็นเรื่องของศาสนา การศุตบะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการละหมาดวันศุกร์ซึ่งจะกระทำก่อนทำละหมาดวันศุกร์ ในการศุตบะฮ์ศาสนากำหนดให้ผู้ฟังต้องตั้งใจฟังห้ามไม่มีการพูดคุยกัน และการละหมาดวันศุกร์เป็นข้อบังคับสำหรับชายมุสลิมต้องมาทำละหมาดที่มัสยิดเป็นกลุ่ม(สี่สิบคนขึ้นไป)จะกระทำลำพังไม่ได้ ดังนั้นในวันศุกร์จึงเป็นที่รวมของประชาชนในหมู่บ้าน จะมีประชาชนมากันมากที่สุดและมีความแน่นอณที่สุดเนื่องจากไม่ต้องมีการกะเกณฑ์กันมา และเรื่องที่จะพูดในศุตบะฮ์ต้องเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับหลักศาสนา เป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ ไม่เป็นการใส่ร้ายและต้องเป็นเรื่องที่เป็นความจริง จึงเป็นช่องทางสื่อสารที่สำคัญที่สุดของชุมชนมุสลิม

ฝ่ายปกครองโดยปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาจะแจ้งให้ทางมัสยิดทราบ และทำความเข้าใจในกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐที่ต้องการใช้ทางมัสยิดเป็นสื่อกลาง โดยจะแจ้งในที่ประชุมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันประจำเดือน ณ ศาลาประชาคมอำเภอ และขอให้

¹⁸ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซือเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

อิหม่ามนำไปชี้แจงทำความเข้าใจแก่ประชาชนในการศุบะฮะฮ์ด้วย การประชุมอิหม่ามประจำเดือนนั้นหน่วยงานของรัฐสามารถสื่อกับทุกมัสยิดได้ซึ่งทุกมัสยิดจะมาร่วมประชุมค่อนข้างแน่นอนเนื่องจากแต่ละมัสยิดก็ต่างเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับจากการประชุมนี้ และในวันประชุมก็จะเป็นวันที่รับเงินตอบแทนประจำเดือนของอิหม่าม คอเต็บและบิหลันด้วย นายทวินริสศิริกุล นายอำเภอ ยี่งอ ได้กล่าวถึงการใช้มัสยิดในรูปแบบของการศุบะฮะฮ์วันศุกร์ไว้ว่า

“ของผู้นำศาสนาส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางสังคม โดยเฉพาะเรื่องความประพฤติต่างๆของประชาชนทั่วไป การประกอบความดีนะครับ การช่วยเหลือสังคม รวมทั้งเรื่องสำคัญต่างๆเราก็สามารถนำไปสนับสนุนกันได้ เช่นเรื่องรณรงค์การป้องกันยาเสพติด หรือโรคเอดส์ต่างๆก็สามารถขอความร่วมมือจากผู้นำศาสนาให้เผยแพร่ให้ได้ตามมัสยิดต่างๆซึ่งก็เผยแพร่ได้ทั่วถึง การละหมาดที่มัสยิดก่อนพิธีการละหมาดก็จะมีการรณรงค์เรื่องนี้”¹⁹

รูปแบบที่สอง คือการทำละหมาด “ฮายัต” การทำละหมาดฮายัตนั้นเป็นละหมาดที่ไม่ได้ถือเป็นข้อบังคับ “ฮายัต” นั้นหมายถึงความประสงค์ ชาวมุสลิมจะทำละหมาดฮายัตในสองกรณี คือประสงค์ที่จะได้ เป็นการขอพรจากพระเจ้าให้ประทานสิ่งนั้นๆไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือส่วนรวม เช่นทำละหมาดฮายัตเพื่อให้สอบวิทยานิพนธ์ผ่าน ทำละหมาดฮายัตเพื่อให้คนร้ายกลับตัวกลับใจ หรือทำละหมาดฮายัตเพื่อให้หมู่บ้านมีความสงบสุข และสองคือประสงค์ที่จะหลีกเลี่ยง เช่นในหมู่บ้านเกิดโรคระบาดก็จะทำละหมาดฮายัตเพื่อให้หมู่บ้านพ้นจากโรคระบาด เป็นต้น การละหมาดฮายัตนั้นสำหรับชาวมุสลิมถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลสูงมากเป็นที่พึ่งที่สำคัญของชาวมุสลิม ฝ่ายปกครองจะแจ้งกับทางมัสยิดในที่ประชุมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันประจำเดือนเพื่อชี้แจงให้ทางมัสยิดทราบและเข้าใจถึงความประสงค์ที่จะต้องพึ่งพาการทำละหมาดฮายัต และขอให้ทางมัสยิดกลับไปชี้แจงทำความเข้าใจแก่ประชาชนพร้อมทั้งขอความร่วมมือจากประชาชนให้ร่วมทำละหมาดฮายัต เพื่อขอพรจากพระเจ้าให้ดลบรรดาลให้ฝ่ายปกครองปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสำเร็จ การละหมาดฮายัตในที่นี้เป็นการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของประชาชนถึงการสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐ

รูปแบบที่สาม คือเป็นการใช้ที่ฝ่ายปกครองเผชิญหน้ากับชาวบ้านโดยมีทางมัสยิดเป็นสื่อกลาง คือฝ่ายปกครองร่วมกับทางมัสยิดในการพบปะชาวบ้านซึ่งจะมีสองลักษณะ

¹⁹ สัมภาษณ์ นายทวินริสศิริกุล, นายอำเภอ, วันที่ 17 พฤศจิกายน 2542.

ลักษณะแรก ฝ่ายปกครองจะเข้าไปพบปะชาวบ้านที่มีสติในการละหมาดวันศุกร์(ซึ่งอาจจะให้ทางมีสติทำการคุตเบาะฮ์ไปด้วยก็ได้) เพื่อพบปะและชี้แจงถึงกิจกรรมของฝ่ายปกครองที่ต้องการให้ชาวบ้านเข้าใจและให้การสนับสนุน เช่นเดียวกันวิธีนี้ฝ่ายปกครองโดยปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาจะแจ้งให้ทางมีสติทราบก่อนอย่างน้อยหนึ่งวันว่าจะที่มีสติในวันศุกร์เพื่อให้ทางมีสติได้แจ้งชาวบ้านให้ทราบและจะได้จัดสรรเวลาได้ถูกต้อง เมื่อทำการละหมาดเสร็จทางมีสติโดยอิหม่ามจะแจ้งแก่ประชาชนที่มาละหมาดให้ทราบถึงการมาของฝ่ายปกครองพร้อมทั้งขอความร่วมมือชาวบ้านให้ร่วมพบปะ จากนั้นปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาจะเข้าไปพูดคุยกับประชาชนชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการมาทำความเข้าใจในกิจกรรมของหน่วยงานเพื่อให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว จากนั้นทางมีสติก็จะพูดในลักษณะสรุปและชี้ให้ชาวบ้านทราบตระหนักและสนับสนุนในกิจกรรมนั้นๆ โดยทางมีสติจะใช้หลักการทางศาสนามารองรับ ซึ่งช่วงที่ฝ่ายปกครองออกมาพูดนั้นชาวบ้านอาจจะไม่ค่อยเข้าใจเท่าไรนักแต่จะได้ผลในแง่จิตวิทยา กล่าวคือจะเกิดความรู้สึกไว้วางใจเพราะการมาเจอหน้ากันก็เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถแสดงออกถึงความจริงใจ แต่ชาวบ้านจะเกิดความเข้าใจ ยอมรับและสนับสนุนเมื่อทางมีสติมาพูดเพราะชาวบ้านเชื่อในสิ่งที่มีสติพูดและมีสติจะใช้คำพูดภาษาแบบชาวบ้านซึ่งเข้าใจได้ง่าย

ลักษณะที่สอง เป็นการเผชิญหน้ากับชาวบ้านเช่นกันแต่จะเป็นช่วงเวลาละหมาดมัฆริบหรืออิฮา* ฝ่ายปกครองจะใช้มีสติโดยอาศัยเวลาละหมาดมัฆริบหรืออิฮา รูปแบบนี้ฝ่ายปกครองมีโอกาสสร้างความใกล้ชิดกับชาวบ้านได้มากที่สุด กล่าวคือไม่ต้องมีการแจ้งทางมีสติเพื่อขออนุญาตก่อน ล้วงหน้าเพียงแคบอกอิหม่ามก่อนละหมาดเล็กน้อยเท่านั้น หากมองในแง่ของจำนวนชาวบ้านที่มากก็อาจจะกล่าวได้ว่าผลที่เกิดขึ้นอาจจะน้อยกว่าการใช้วันศุกร์ซึ่งจะมีชาวบ้านมากกว่า แต่ในแง่คุณภาพของการสื่อสารแล้วกลับมีมากกว่าเนื่องจากคนจำนวนน้อย ลักษณะการสนทนานั้นข้าราชการจะนั่งกับพื้นโดยมีชาวบ้านนั่งล้อมรอบ ชาวบ้านสามารถทำการซักถามได้ มีการโต้ตอบแลกเปลี่ยนกัน ทางมีสติจะนั่งอยู่ข้างๆข้าราชการแล้วหันหน้าเข้าหาชาวบ้าน ความหมายก็คือเป็นการแสดงการยอมรับในสิ่งที่ข้าราชการคนนี้กำลังพูดและชาวบ้านก็ควรให้การสนับสนุน ซึ่งต่างจากการใช้วันศุกร์ที่ข้าราชการจะยืนพูดโดยแยกมายืนข้างหน้าและทาง

* ละหมาดมัฆริบเป็นการละหมาดในช่วงหัวค่ำเวลาประมาณหนึ่งทุ่ม ส่วนละหมาดอิฮาเป็นช่วงเวลาประมาณเกือบสองทุ่ม ซึ่งเป็นเวลาที่ชาวบ้านเสร็จสิ้นจากการทำงานในแต่ละวันและจะมาพบปะกันที่มีสติ นอกเหนือไปจากการมาทำละหมาด

มัสยิดจะนั่งอยู่กับประชาชน หลังจากนั้นก็เช่นเดียวกันมัสยิดโดยอิหม่ามก็จะพูดอีกครั้งเป็นการสรุปและเน้นย้ำในสิ่งที่หน่วยงานของรัฐได้ชี้แจงมา

ความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับรูปแบบการใช้นั้น ในแต่ละรูปแบบนั้น ไม่ใช่ข้าราชการคนใดก็ได้จะมาขอความร่วมมือจากทางมัสยิดให้ช่วยเป็นสื่อกลาง กล่าวคือถ้าไม่ใช่เป็นข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับมัสยิดแล้วความร่วมมือที่ได้รับก็จะเป็นความมั่นคงแน่นอน นั่นคือทางมัสยิดอาจจะเพิกเฉยต่อการขอความร่วมมืออันนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะใช้ให้มัสยิดระดมชาวบ้านมาทำละหมาดอัยตฺซึ่งถือเป็นพิธีกรรมที่มีความหมายและความสำคัญมากที่สุดพิธีหนึ่ง หากทางมัสยิดไม่เชื่อใจฝ่ายปกครองอย่างแท้จริงแล้วจะไม่ให้ความร่วมมือในลักษณะนี้ การคุกคามะฮ์กัตีหรือการละหมาดอัยตฺกัตีข้าราชการไทยพุทธก็สามารถประสานกับทางมัสยิดได้แต่ความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมทำให้การสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวของข้าราชการไทยพุทธเป็นไปด้วยความยากลำบาก ในบางครั้งข้าราชการบางคนก็อาจล้มเลิกความพยายามไปเลย แต่ฝ่ายปกครองมีปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาซึ่งเป็นมุสลิมในท้องถิ่นและเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทางมัสยิดอยู่แล้ว ในการประสานกับทางมัสยิดข้าราชการไทยพุทธจึงมักไม่เข้ามา ส่วนรูปแบบการใช้ที่ฝ่ายปกครองเข้าไปรวมละหมาดและพบปะชาวบ้านในมัสยิดช่วงกลางคืนนั้น ข้าราชการไทยพุทธไม่สามารถกระทำได้เนื่องจากบทบัญญัติในศาสนาอิสลามไม่อนุญาตให้ผู้ที่ไม่สามารถอาบน้ำละหมาดได้เข้าไปในตัวอาคารมัสยิด ซึ่งหมายถึงผู้ที่ไม่ได้เป็นมุสลิมและยังรวมถึงสตรีมุสลิม(มุสลิมะฮ์)ที่ช่วงที่มีประจำเดือน

ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงใจต่อชาวบ้าน ประกอบกับความเป็นมุสลิมที่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นได้จะนำไปสู่การสร้างสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิด และสามารถให้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารในสามรูปแบบดังกล่าวมาแล้ว

จากรูปแบบดังกล่าวนี้ถ้าเป็นเรื่องที่ฝ่ายปกครองต้องการที่จะให้ทุกมัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารก็จะใช้ที่ประชุมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันประจำเดือนในการชี้แจงทำความเข้าใจถึงความต้องการของฝ่ายปกครอง เพราะทางมัสยิดจะมาพร้อมและยังเป็นวันที่รับเงินค่าตอบแทนประจำเดือนอิหม่าม คอเต็บและบิหลันจึงมีแนวโน้มที่จะมาด้วยกันมากที่สุด แต่ถ้าต้องการให้มัสยิดเป็นการเฉพาะรายฝ่ายปกครองจะไปพบกับทางมัสยิดด้วยตนเองในหมู่บ้านซึ่งนายนิอาแซ ซ็อูเซ็ง ปลัดอำเภอ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

"...มันแล้วแต่ มันแล้วแต่ลักษณะงาน ถ้างานด่วนเราจะไปโดยตรงเลย ยิ่งโดยตรงเลย โป้ง! โป้ง! โป้ง! แต่ถ้างานไม่เร่งด่วน เราจะผ่านชมรมนั้น มันอยู่ที่เทคนิค และห้วงเวลา ถ้างานด่วนนี้ก็ต้องไปทันที ปูบ! ปูบ! ปูบ!"²⁰

ผลที่ได้รับจากการใช้มัลติมีเดียโดยทั่วไปฝ่ายปกครองเห็นว่าเป็นที่น่าพอใจ คืออยู่ในระดับปานกลาง สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อผลที่ได้รับนั้นขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของมัลติมีเดียที่จะทำความเข้าใจกับกิจกรรมของทางราชการ กล่าวคือหากทางมัลติมีเดียไม่เข้าใจในเรื่องนั้นๆก็ไม่สามารถถ่ายทอดหรือโน้มน้าวประชาชนได้ อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่ต้องการความรู้ในลักษณะเฉพาะ ฝ่ายปกครองก็สามารถมอบให้ข้าราชการที่มีความรู้เป็นผู้ชี้แจงกับชาวบ้านได้ ซึ่งท่านนายอำเภอได้กล่าวถึงส่วนนี้ไว้ว่า

"..จะเรียกว่าข้อจำกัดก็ไม่เชิง สำหรับผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าก็จะเป็นประโยชน์กับตัวเอง แต่เวลาเราไปพบปะชาวบ้านโดยขอรับการสนับสนุนจากเขาในส่วนที่เป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงนี้เราก็ให้เจ้าหน้าที่อำเภอเป็นคนพูด เขาก็จะพูดในส่วนที่เขามีความรู้ก็เท่านั้นเอง ก็ไม่เชิงนักแต่ตรงไหนที่เป็นจุดอ่อนเราก็แก้ไขได้เพราะหัวหน้าส่วนต่างๆเราก็มีด้วยกันหลายคนคนที่พูดภาษาท้องถิ่นได้ก็มี"²¹

โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร จากการศึกษาพบว่ามัลติมีเดียในอำเภอยังมีเพียงสี่มัลติมีเดียเท่านั้นที่สามารถใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารกับทางราชการ ได้แก่มัลติมีเดียโต๊ะแม่ มัลติมีเดียลูโบะปือซา มัลติมีเดียตุลตะเล็ม มัลติมีเดียริลฟาละห์ เป็นต้น * ความสามารถในการใช้ภาษาไทยนั้นภาษาในที่นี้ไม่ได้มีความหมายแค่เครื่องมือในการสื่อสารเท่านั้น

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁰ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซ็องเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

²¹ นายทวี นริสศิริกุล, นายอำเภอ, สัมภาษณ์, วันที่ 17 พฤศจิกายน 2542.

* มัลติมีเดียที่เหลือไม่ได้หมายความว่าไม่เข้าใจภาษาไทยเลย แต่จะมีสองพวก พวกแรกไม่เข้าใจภาษาไทยเลย พวกที่สองพอเข้าใจบ้างนิดหน่อยพอที่จะสื่อสารกันได้แต่เขาไม่มั่นใจ กลัวว่าจะพูดผิดๆ ถูกๆ กลัวว่าข้าราชการจะดูถูกก็เลยไม่พูดดีกว่า อย่างไรก็ตามทั้งหมดนี้ก็ไม่เกิดการสื่อสารกับทางราชการอยู่ดี ผลก็คือไม่สามารถติดต่อสื่อสารกับทางราชการได้

แต่ภาษายังเป็นสิ่งที่ยกถึงโลกทัศน์ของมัสยิดนั้นๆ* เพราะในการสื่อสารกับทางมัสยิดฝ่ายปกครองใช้ข้าราชการมุสลิมที่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นได้จึงไม่มีอุปสรรค นอกจากนี้กลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับผลจากการใช้มัสยิดน้อยคือกลุ่มวัยรุ่น จากการสังเกตพบว่ากลุ่มวัยรุ่นไม่ค่อยไปมัสยิดในวันศุกร์นั้นกลุ่มวัยรุ่นจะไปมัสยิดเป็นกลุ่มหลังสุดคือทางมัสยิดบรรยายธรรมใกล้จบแล้วและเมื่อทำละหมาดเสร็จกลุ่มวัยรุ่นเป็นกลุ่มแรกที่จะออกจากมัสยิดก่อน การพูดคุยใดๆหลังละหมาดกลุ่มวัยรุ่นจึงไม่ได้รับทราบ แต่ก็จะได้ผลทางอ้อมคือผ่านผู้ปกครองนำไปชี้แจงอีกทอดหนึ่ง

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างที่ทำการปกครองกับมัสยิดนั้นอยู่ในลักษณะที่ฝ่ายปกครองได้ใช้มัสยิดเป็นช่องทางในการสื่อสารกับชาวบ้าน ด้วยความเป็นสถาบันทางศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวบ้านอย่างมากและเป็นสิ่งที่ฝ่ายปกครองหันมาให้ความสำคัญในฐานะเป็นช่องทางสื่อสาร เรื่องที่ใช้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมจิตวิทยาซึ่งก็สอดคล้องกับภาระกิจของฝ่ายปกครอง สำหรับรูปแบบที่ใช้จะเป็นการใช้สื่อสารศาสนาทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นการคุตบะฮ์ การทำละหมาดอัยัต หรือการพบปะชาวบ้านหลังละหมาด ทั้งนี้ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ฝ่ายปกครองมีต่อมัสยิด

3.2 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสถานีตำรวจภูธรอำเภอทับมัสยิด

ตำรวจเป็นหน่วยงานที่อาจกล่าวได้ว่ามีช่องว่างกับประชาชนมากที่สุดหน่วยงานหนึ่ง²² กล่าวคือภาพความเข้าใจของคนทั่วไปที่มองตำรวจจะเห็นว่าตำรวจมีหน้าที่ในการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิด เป็นข้าราชการที่อยู่ในเครื่องแบบไม่ว่าจะไปไหนมักจะพกพาอาวุธอยู่เสมอ ประชาชนโดยทั่วไปส่วนหนึ่งจึงไม่กล้าที่จะเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ใดๆกับตำรวจ ซึ่งทางตำรวจเองตระหนักดีว่าภาพพจน์ของตำรวจในสายตาของคนทั่วไปไม่ค่อยดีนัก²³ กล่าวคือชาวบ้านมักมองว่าตำรวจไม่ค่อยมีความเป็นธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความไม่เข้าใจของ

* ทั้งทางมัสยิดหรือประชาชนทั่วไปก็ไม่สามารถใช้ภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารในหมู่บ้านได้ เพราะมีภาษามลายูท้องถิ่นทำหน้าที่นี้อยู่แล้วดังนั้นคนที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ของชีวิตอยู่แต่ในหมู่บ้านโอกาสที่จะได้ใช้ภาษาไทยมีน้อยไปด้วย คนที่ใช้ภาษาไทยได้ดีจะเป็นคนที่มีกิจกรรมที่ต้องออกไปนอกหมู่บ้านอยู่เสมอโดยเฉพาะการเข้าไปในตัวจังหวัด นั่นก็คือเป็นคนที่มีโลกทัศน์ที่กว้างกว่า

²² ดูรายละเอียดใน จักรพันธ์ วงศ์บูรณาวาทย ,แนวทางแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทัศนะของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด,วิทยาลัยการปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.

²³ สัมภาษณ์ พ.ต.ท.ปัฐวี นาคโชติ และ ร.ต.อ.ยงยุทธ อับดุลการี

ประชาชนบางส่วนที่มีต่อการปฏิบัติงานของตำรวจที่ต้องผดุงความเป็นธรรมจนในหลายครั้งอาจดูคล้ายขาดความเป็นธรรม อย่างเช่นในการจับกุมใครสักคนหนึ่งย่อมมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย

ดังนั้นความสำเร็จในการปฏิบัติงานจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในการเป็นหูเป็นตาแทนเจ้าหน้าที่เพื่อให้การปฏิบัติงานของตำรวจเกิดความสำเร็จอันจะนำมาสู่ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน และมัสยิดก็เป็นสถาบันหนึ่งที่ตำรวจให้ความสำคัญในฐานะเป็นสื่อกลางหรือช่องทางที่จะเชื่อมความสัมพันธ์อันดีระหว่างตำรวจกับชาวบ้าน ซึ่งต่อไปจะนำเสนอเหตุผลที่ตำรวจใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารกับประชาชน ใช้ในเรื่องอะไรและรูปแบบการใช้เป็นอย่างไร ตลอดจนผลที่ได้รับ

ประเด็นแรก ในงานของตำรวจโดยทั่วไปนั้นไม่ได้มีการประสานงานกับทางมัสยิดแต่อย่างใด²⁴ กล่าวคือ ในการปฏิบัติงานพื้นที่ตำรวจจะมุ่งไปยังกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นสำคัญเนื่องจากเห็นว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นองค์กรของรัฐ เป็นตัวแทนของทางราชการในพื้นที่นั่นก็คือความเป็นราชการเหมือนกัน และหน่วยงานอื่นๆเองต่างก็ประสานงานผ่านทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นสำคัญเช่นกัน ถ้าพิจารณาจากเหตุผลที่ตำรวจมีต่อผู้ใหญ่บ้านในการประสานงานแล้ว อาจกล่าวได้ว่ามัสยิดไม่ใช่องค์กรของรัฐ และหน่วยงานอื่นๆเองก็ไม่ได้ประสานงานกับอิหม่าม เพราะงานของตำรวจในที่นี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจับกุมคนร้าย การแจ้งเบาะแสเกี่ยวกับคนร้าย สิ่งเหล่านี้จะไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากทางมัสยิดเพราะมัสยิดเป็นผู้ที่วางตัวเป็นกลาง การให้ข้อมูลในลักษณะที่ทำให้ใครต้องเดือดร้อนอิหม่ามจะไม่ทำ เขาจะอบรมสั่งสอนให้ประชาชนปฏิบัติในสิ่งที่ดีอย่างเดียว ต่างกับผู้ใหญ่บ้านที่มีอำนาจในการจับกุม

การที่ตำรวจใช้มัสยิดเป็นช่องทางในการปฏิบัติงานนั้นเนื่องจากตำรวจเห็นว่าทางมัสยิดนั้นเป็นผู้นำศาสนา และความเป็นผู้นำศาสนา คือการกระทำใดๆของทางมัสยิดเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับหลักการของศาสนา หรือมีหลักการทางศาสนารองรับนั่นก็คือมีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชน ตำรวจเห็นว่าอิหม่ามอยู่ในสถานะเดียวกันกับ"พระ"ซึ่งมีอิทธิพลต่อประชาชนในด้านจิตใจ สามารถนำหลักการทางศาสนามารับได้²⁵ อิหม่ามจะพูดเรื่องศาสนา เรื่องความดี²⁶

²⁴ สัมภาษณ์ พ.ต.ท.ปัฐวี นาคโชติ, สารวัตรสอบสวน, 14 กรกฎาคม 2542.

²⁵ สัมภาษณ์ ด.ต.นเรศวร นาวารี, 2 กรกฎาคม 2542.

²⁶ สัมภาษณ์ ร.ต.อ.ยงยุทธ อับดุลการี, รองสารวัตรปราบปราม, 21 มิถุนายน 2542.

เรื่องเกี่ยวกับโลกหน้า การอบรมสั่งสอนให้ความรู้ในเรื่องหลักศาสนาแก่ชุมชนประกอบกับพฤติกรรมของอิหม่ามที่ถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตแก่ประชาชน สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่เป็นนามธรรมจะเกิดผลกับผู้ที่ยึดถือและปฏิบัติตามเท่านั้นโดยที่อิหม่ามไม่สามารถบังคับใครได้ กล่าวคือหากมีผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม มัสยิดก็อาจทำได้เพียงการว่ากล่าว ตักเตือนหรือห้ามปราม ไม่สามารถที่จะใช้กำลังหรืออาศัยระเบียบกฎหมายฉบับใดได้ เพราะคงไม่มีกฎหมายใดที่ให้อำนาจมัสยิดในการจับกุมผู้ที่ไม่ทำละหมาด

แม้ตำรวจจะเห็นว่าทางมัสยิดทำได้เพียงการอบรม สั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจไม่สามารถช่วยเหลืองานของตำรวจในลักษณะของการให้ข่าวได้ แต่ตำรวจก็เข้าใจดีว่าความเป็นผู้นำศาสนานั้นจะไม่กระทำการใดๆที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่บุคคลใด ดังนั้นการให้ข่าวอาจจะทำให้บุคคลใดได้รับความเดือดร้อนมัสยิดจะไม่กระทำ ในการปฏิบัติงานของตำรวจแม้ว่าจะให้ความสำคัญกับแหล่งข่าวจัดตั้งเป็นสำคัญแต่ตำรวจก็ไม่ได้ยึดถือข่าวจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่จะใช้แหล่งข่าวอื่นๆประกอบด้วยเพื่อความถูกต้องของข่าว²⁷ แหล่งข่าวอื่นๆนี้จะอยู่ในลักษณะของแหล่งข่าวชั่วคราวอาจจะเป็นใครก็ได้เป็นประชาชนทั่วไป เป็นพ่อค้า เป็นกลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยหรืออิหม่ามด้วยก็ได้

ดังนั้นการสร้างความใกล้ชิดระหว่างตำรวจกับประชาชนเพื่อให้เกิดการยอมรับในอำนาจของตำรวจยังคงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอยู่ และการที่จะให้ได้รับการเชื่อถือยอมรับจากประชาชนนั้นตำรวจก็ต้องมุ่งไปยังสถาบันที่ประชาชนเคารพศรัทธานั้นก็คือมัสยิด ทางตำรวจเองเห็นว่าทางมัสยิดมีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชนมากกว่ากำหนด ผู้ใหญ่บ้านด้วยซ้ำเนื่องจากทางมัสยิดพูดอะไรไปมีหลักการศาสนารองรับส่วนกำหนด ผู้ใหญ่บ้านประชาชนจะเกรงกลัวมากกว่า²⁸ นั่นก็คือการปฏิบัติตามในสิ่งที่มัสยิดแนะนำ สั่งสอนชาวบ้านจะปฏิบัติด้วยความศรัทธาและเชื่อถือ ขณะที่การปฏิบัติตามสิ่งที่กำหนด ผู้ใหญ่บ้านสั่งนั้นมีแนวโน้มที่จะกระทำด้วยความกลัว

สำหรับความพยายามในการสร้างการยอมรับแก่ชาวบ้านของตำรวจโดยใช้มัสยิดเป็นสื่อกลางกับชาวบ้านนั้น นายนิอาแซ ซ็อูเซ็ง ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนา ซึ่งนอกจากเป็นข้าราชการมุสลิมในท้องที่และเป็นที่ยอมรับของผู้นำศาสนาแล้ว ด้วยความเป็น"ปลัด

²⁷ สัมภาษณ์ นายฉลาด รัตนวงศ์, ปลัดอำเภองานป้องกัน, 6 กรกฎาคม 2542.

²⁸ สัมภาษณ์ ร.ต.อ. ยงยุทธ อับดุลกาเรี และ ค.ต.น.ระวีต นาวารี.

อำเภออาวุโส”เป็นเสมือนรองนายอำเภอ จึงมีความรู้ความเข้าใจและ “กล้า” ที่จะแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตำรวจ ได้กล่าวว่า

“ตำรวจเดี๋ยวนี้ใช้(มัสยิด)ปัจจุบันไม่ใช่ข้อจำกัดแล้ว เพราะว่าอะไรๆมันเปลี่ยนแปลงไปเยอะคือประชาชนเองก็เข้าใจในหน่วยงานของตำรวจที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่เหมือนเมื่อก่อน การเปลี่ยนแปลงแม้แต่ตำรวจเองก็พยายามล้างภาพเก่าๆออกพยายามมีโครงการต่างๆที่เป็นการดำเนินงานด้านจิตวิทยา อย่างเช่นการเข้าถึงประชาชน โครงการโรงพักของเรา โครงการ...อะไรนะ ที่ลงไปประจำนะ ชุมชนสัมพันธ์อะไรพวกนี้”²⁹

ความจำเป็นในการมุ่งสร้างการยอมรับจากชาวบ้านดูเหมือนจะมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเมื่อพิจารณาจากการให้สัมภาษณ์ของ ร.ต.อ.ยงยุทธ อับดุลการี รองสารวัตรปราบปราม³⁰ ซึ่งเป็นนายตำรวจที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ได้กล่าวถึงภาพของตำรวจบางคน*ในอดีตที่กระทำการรุนแรงและไม่มีความยุติธรรมแก่ประชาชนในการปฏิบัติงานนั้นยังคงอยู่ในความทรงจำของประชาชนโดยเฉพาะคนที่อายุสี่สิบปีขึ้นไปหรือบุคคลที่เข้าร่วมรับรู้เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับหน่วยงานของรัฐในช่วงปี 2519 โดยเฉพาะหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการปราบปราม อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าช่องว่างระหว่างประชาชนชาวไทยมุสลิมกับหน่วยงานของรัฐมีมากที่สุดคือตำรวจและทางตำรวจเองก็ได้ตระหนักในช่องว่างอันนี้ และมีความพยายามที่จะมุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนกับตำรวจ

ประเด็นที่สอง สำหรับเรื่องที่ว่าตำรวจใช้มัสยิดเป็นช่องทางในการปฏิบัติงานนั้นมีความสัมพันธ์กับอำนาจหน้าที่และภารกิจของตำรวจเช่นเดียวกัน กล่าวคือตำรวจนั้นไม่ได้มีแค่ภารกิจในด้านการปราบปรามหรือการสอบสวนสืบสวนเท่านั้น ในงานป้องกันปราบปรามนั้นมีภารกิจในส่วนของการมวลชนที่ต้องเข้าไปทำความเข้าใจกับผู้คนเกี่ยวกับประชาชนหรือผู้นำต่างๆเพื่อให้เกิดการยอมรับในตำรวจ ส่วนในงานสืบสวนสอบสวนนั้นกล่าวได้ว่าแทบไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ใดๆกับทาง

²⁹ สัมภาษณ์ นีอาแซ ซือเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

³⁰ สัมภาษณ์ ร.ต.อ.ยงยุทธ อับดุลการี, รองสารวัตรปราบปราม, 21 มิถุนายน 2542.

* นายตำรวจผู้นี้ เคยมีข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดนราธิวาสตลอดชีวิตข้าราชการท่านหนึ่งได้กล่าวกับผู้วิจัยว่านายตำรวจผู้นี้คนมุสลิมที่มีชีวิตระหว่างปี 2516-2523 รู้จักกันทุกคนถึงกิตติศัพท์ในแง่ไม่ผู้ดีนัก

มัสยิดเลย ร.ต.ท.มารุต คำเล็ก รองสารวัตรสอบสวน³¹ ได้กล่าวว่าตลอดการปฏิบัติงานในหน้าที่งานสอบสวนนั้นยังไม่เคยประสานงานกับทางมัสยิดในลักษณะใดเลย และเห็นว่างานด้านการสืบสวนสอบสวนไม่สามารถขอความร่วมมือจากทางมัสยิดได้เนื่องจากทางมัสยิดดำรงตนเป็นกลาง ดังนั้นการให้ชาวโตๆที่อาจก่อให้เกิดผลร้ายแก่บุคคลใดนั้นทางมัสยิดจะไม่ให้ความร่วมมือ แต่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะให้ความร่วมมือได้ดีกว่า *

เรื่องที่จะใช้มัสยิดจะอยู่ภายใต้กิจกรรมตำรวจชุมชนสัมพันธ์ซึ่งเป็นภาระกิจหนึ่งของงานป้องกันปราบปรามซึ่งเป็นการใช้อย่างไม่เป็นทางการ เรื่องที่ตำรวจจะใช้ ได้แก่การให้ความรู้แก่ประชาชนในการรักษาความปลอดภัยในชุมชน การป้องกันการโจรกรรมรถจักรยานยนต์ และการป้องกันยาเสพติด แนะนำตักเตือนประชาชนให้อยู่ร่วมกัน สามัคคีกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่กระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย เช่นเรื่องยาเสพติดหรือการลักขโมย ซึ่งถือเป็นบทบาทในด้านการป้องกันซึ่งทางตำรวจเห็นว่าสอดคล้องกับบทบาทของมัสยิด แต่ทางด้านการปราบปรามตำรวจจะมุ่งไปยังกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

พ.ต.ท.ชลิต ละมุน³² สารวัตรปราบปราม ผู้ซึ่งรับราชการในจังหวัดนราธิวาสเป็นเวลานานและเป็นตำรวจคนหนึ่งในไม่กี่คนที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านทั่วไปด้วยบุคลิกที่อ่อนโยนและสุภาพกับชาวบ้าน ได้ยกตัวอย่างการประสานงานกับทางมัสยิดในกิจกรรมตำรวจชุมชนสัมพันธ์ว่าจะให้ตำรวจเข้าไปร่วมกับประชาชนในการละหมาดโดยจะใช้ตำรวจที่เป็นมุสลิม แล้วทำการแนะนำให้ความรู้แก่ประชาชน และให้อิหม่ามช่วยประชาสัมพันธ์เรื่องยาเสพติด กฎหมายบ้านเมือง และให้ประชาชนสามัคคีกัน ในเรื่องยาเสพติดปกติจะใช้ทั้งสองฝ่ายทั้งทางอิหม่ามและผู้ใหญ่บ้านด้านอิหม่ามจะได้ผลทางด้านจิตใจ เวลาวันศุกร์เขาก็จะได้บรรยายธรรม มันได้ผลทางจิตใจ แม้ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นมุสลิมเหมือนกันแต่ก็พูดไม่ได้ในมัสยิด คือเวลาจะใช้หลักศาสนาต้องให้อิหม่ามคือเป็นถิ่นของอิหม่ามเวลาเข้ามัสยิด ก็เหมือนกับพระ ในวัดก็ให้เจ้าอาวาสพูด

ประเด็นที่สาม ในการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารนั้นเช่นเดียวกันขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างตำรวจกับมัสยิด เนื่องจากข้าราชการตำรวจส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นมุสลิมและ

³¹ สัมภาษณ์ ร.ต.ท.มารุต คำเล็ก,รองสารวัตรสอบสวน,6 สิงหาคม 2542.

* สว.นั้นให้ความสำคัญกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านมากและเห็นว่าฝ่ายปกครองเองยังให้ความสำคัญกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านน้อย เช่นในการรับรองเอกสารใดๆฝ่ายปกครองเปิดให้บุคคลอื่นที่นอกเหนือจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านทำการรับรอง (แม้ว่าเขาเป็นคนที่ประชาชนให้การนับถือ)

³² สัมภาษณ์ พ.ต.ท.ชลิต ละมุน ,สารวัตรป้องกันปราบปราม,1 กรกฎาคม 2542.

มีภูมิลำเนาอยู่ภาคใต้ตอนบนและภาคอื่นๆ จึงไม่สามารถที่จะเข้าใจหรือใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับประชาชนและมัสยิดได้ และความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมนั้นก็มิได้อยู่เพียงผิวเผิน ทำให้การปฏิบัติงานในพื้นที่เป็นไปด้วยความยากลำบากเพราะไม่สามารถสื่อสารกันได้และเข้าใจวิถีชีวิตของประชาชนอย่างจำกัด ทางตำรวจจึงไม่ค่อยได้เข้าไปพบปะเยี่ยมเยียนประชาชนในพื้นที่เท่าใดนัก นอกจากตำรวจที่รับผิดชอบงานป้องกันปราบปรามที่มีภาระกิจด้านมวลชนสัมพันธ์ที่จำเป็นต้องเข้าไปพบปะเยี่ยมเยียนประชาชนในพื้นที่ซึ่งต้องเผชิญกับอุปสรรคเรื่องของภาษาและความเข้าใจในวิถีชีวิตที่แตกต่างสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวของตำรวจไทยพุทธ ดังนั้นในการมี ปฏิสัมพันธ์กับทางมัสยิด ตำรวจจึงใช้ ร.ต.อ. ยงยุทธ อับดุลการี รองสารวัตรปราบปรามเป็นผู้ประสาน เพราะเป็นนายตำรวจมุสลิมที่เป็นคนในพื้นที่จึงสามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับทางมัสยิดได้ ประการสำคัญรองสารวัตรปราบปรามเป็นผู้ที่มีความรู้ในศาสนาอิสลามเป็นอย่างดีในความหมายที่ประชาชนทั่วไปต่างยอมรับว่าเป็นผู้รู้คนหนึ่ง และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการอ่านคัมภีร์อัล-กรุอันและอะฮาน* ได้อย่างไพเราะและถูกต้อง

จากการสังเกตพบว่ารองสารวัตรปราบปรามจะได้รับเชิญจากทางมัสยิดให้นำอ่านบทสวดในงานสำคัญทางศาสนาด้วย เช่นการจัดงานเมาลิดก็จะเชิญรอง สารวัตรปราบปรามมาอ่านบทสวดหรือซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่หายากมากที่ทางมัสยิดและประชาชนทั่วไปจะยอมรับข้าราชการโดยเฉพาะตำรวจในเรื่องของศาสนา จากการที่มีผู้ประสานที่มีความรู้ความเข้าใจในศาสนาอิสลามและสามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นได้จึงเป็นผู้ที่ทางมัสยิดให้การยอมรับและไว้วางใจ

ดังนั้นรูปแบบการใช้มัสยิดเป็นช่องทางของตำรวจจะมีอยู่สามรูปแบบ ซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกันกับฝ่ายปกครอง จึงจะไม่ขอก้าวในรายละเอียดความสำคัญของรูปแบบ

รูปแบบที่หนึ่ง การให้มัสยิดคุตบะฮ์วันศุกร์ในกิจกรรมของตำรวจ เนื่องด้วยในวันศุกร์ถือเป็นบทบัญญัติที่เป็นข้อบังคับสำหรับชายมุสลิมที่จะต้องไปทำละหมาดที่มัสยิดและการคุตบะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการละหมาดวันศุกร์ที่ผู้ที่มาทำละหมาดต้องร่วมรับฟัง การพูดคุยกันโดยเจตนาขณะที่ทางมัสยิดทำการคุตบะฮ์นั้นผู้นั้นจะไม่ได้รับผลบุญจากการทำละหมาดเลย

* คือ การร้องบอกเมื่อเข้าเวลาละหมาดเพื่อให้คนในชุมชนได้ทราบและมาร่วมละหมาดที่มัสยิด ซึ่งจะมีความหมายเป็นการสรรเสริญพระอัลเลาะห์ และผู้ที่มีสัมเสียงที่ไพเราะก็จะเป็นที่ยกย่องแก่คนทั่วไป ปัจจุบันจะกระทำผ่านเครื่องขยายเสียง

ดังนั้นผู้ที่ไปร่วมทำละหมาดวันศุกร์ต้องตั้งใจฟังในสิ่งที่ทางมัสยิดได้ออกกล่าว การใช้วันศุกร์จึงเป็นการสื่อสารที่สามารถสื่อให้ประชาชนได้จำนวนมากที่สุดและมีความแน่นอนที่ประชาชนจะมากที่สุด ตำรวจจะขอความร่วมมือจากทางมัสยิดให้ทำการคุตบะฮ์ในเรื่องดังนี้ เรื่องเกี่ยวกับการป้องกันการโจรกรรมรถจักรยานยนต์ การให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่จะระวังการโจรกรรมด้วยตนเอง เรื่องเกี่ยวกับยาเสพติดให้ประชาชนได้ตระหนักถึงโทษภัย รวมทั้งให้ช่วยกันดูแลคนในชุมชนให้ห่างไกลยาเสพติด เป็นต้น

รูปแบบที่สอง คือการทำละหมาดอายัต ดังที่กล่าวมาแล้วในส่วนของฝ่ายปกครองถึงความสำคัญของการทำละหมาดอายัตว่าเป็นการทำละหมาดที่มีความสำคัญและอิทธิพลต่อชาวมุสลิม ดังนั้นตำรวจจึงใช้ข้อได้เปรียบในจุดนี้ขอความร่วมมือจากมัสยิดในการระดมชาวบ้านมาทำละหมาดอายัตให้กับการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ ประการสำคัญคือขั้นตอนของการทำความเข้าใจกับชาวบ้านว่าเหตุใดต้องทำละหมาดอายัตให้กับตำรวจ ทางมัสยิดจะต้องทำความเข้าใจกับชาวบ้านให้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและปัญหาจะคลี่คลายได้ด้วย การปฏิบัติหน้าที่ของทางราชการ เช่นกรณีของการจับกุมกลุ่มก่อการร้ายของนายสาระี ตะลิละมีญอ ซึ่งหลบซ่อนอยู่ในพื้นที่ตำบลตะปอเยาะ ทางตำรวจได้ขอให้ทางมัสยิดใช้การละหมาดอายัตเพื่อแสดงถึงพลังของประชาชนในการร่วมขอพรจากพระเจ้าดลบรรดาลให้กลุ่มของนายสาระีมอบตัวกับทางเจ้าหน้าที่ โดยมากเรื่องที่จะใช้ในแบบนี้จะเป็นเรื่องที่กระทบต่อชีวิตความปลอดภัยของชาวบ้าน หรือเป็นเรื่องของความมั่นคงภายใน

รูปแบบที่สาม คือเป็นการใช้มัสยิดที่ตำรวจเผชิญหน้ากับชาวบ้านโดยมีทางมัสยิดเป็นสื่อกลาง คือตำรวจร่วมกับทางมัสยิดในการพบปะชาวบ้านซึ่งจะมีสองลักษณะ

ลักษณะแรก ตำรวจจะเข้าไปพบปะชาวบ้านที่มัสยิดในการละหมาดวันศุกร์ เพื่อพบปะและชี้แจงถึงกิจกรรมของตำรวจที่ต้องการให้ชาวบ้านเข้าใจและให้การสนับสนุน เช่นเดียวกันวิธีนี้ตำรวจโดยรองสารวัตรสอบสวนจะแจ้งให้ทางมัสยิดทราบก่อนอย่างน้อยหนึ่งวันว่าจะที่มัสยิดในวันศุกร์เพื่อให้ทางมัสยิดได้แจ้งชาวบ้านให้ทราบและจะได้จัดสรรเวลาได้ถูกต้อง เมื่อทำละหมาดเสร็จทางมัสยิดโดยอิหม่ามจะแจ้งแก่ประชาชนที่มาละหมาดให้ทราบถึงการมาของตำรวจพร้อมทั้งขอความร่วมมือชาวบ้านให้ร่วมพบปะ จากนั้นรองสารวัตรสอบสวนจะเข้าไปพูดคุยกับประชาชนชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการมาทำความเข้าใจในกิจกรรมของหน่วยงานเพื่อให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว จากนั้นทางมัสยิดก็จะพูดในลักษณะสรุปและชี้ให้ชาวบ้านทราบตระหนักและสนับสนุนในกิจกรรมนั้นๆ โดยทางมัสยิดจะใช้

หลักการทางศาสนา มารองรับ เช่นเดียวกับฝ่ายปกครองช่วงที่ตำรวจออกมาพูดนั้นชาวบ้านอาจจะไม่ค่อยเข้าใจเท่าไรนักแต่จะได้ผลในแง่จิตวิทยา กล่าวคือจะเกิดความรู้สึกโล่งใจเพราะการมาเจอหน้ากันก็เป็นวิธีหนึ่งที่สามารถแสดงออกถึงความจริงใจ แต่ชาวบ้านจะเกิดความเข้าใจ ยอมรับและสนับสนุนเมื่อทางมัสยิดมาพูดเพราะชาวบ้านเชื่อในสิ่งที่มัสยิดพูดและมัสยิดจะใช้คำพูดภาษาแบบชาวบ้านซึ่งเข้าใจได้ง่าย

ลักษณะที่สอง เป็นการเผชิญหน้ากับชาวบ้านเช่นกันแต่จะเป็นช่วงเวลาละหมาดมัฆริบหรืออีซา ตำรวจจะใช้มัสยิดโดยอาศัยเวลาละหมาดมัฆริบหรืออีซา รูปแบบนี้ตำรวจมีโอกาสสร้างความใกล้ชิดกับชาวบ้านได้มากที่สุด กล่าวคือไม่ต้องมีการแจ้งทางมัสยิดเพื่อขออนุญาตก่อนล่วงหน้าเพียงแค่นบอกอิหม่ามก่อนละหมาดเล็กน้อยเท่านั้น หากมองในแง่ของจำนวนชาวบ้านที่มากก็อาจจะกล่าวได้ว่าผลที่เกิดขึ้นอาจจะน้อยกว่าการใช้วันศุกร์ซึ่งจะมีชาวบ้านมากกว่า แต่ในแง่คุณภาพของการสื่อสารแล้วกลับมีมากกว่าเนื่องจากคนจำนวนน้อย ลักษณะการสนทนานั้นข้าราชการจะนั่งกับพื้นโดยมีชาวบ้านนั่งล้อมรอบ ชาวบ้านสามารถทำการซักถามได้ มีการโต้ตอบแลกเปลี่ยนกัน ทางมัสยิดจะนั่งอยู่ข้างๆข้าราชการแล้วหันหน้าเข้าหาชาวบ้าน ความหมายก็คือเป็นการแสดงการยอมรับในสิ่งที่ข้าราชการคนนี้กำลังพูดและชาวบ้านก็ควรให้การสนับสนุน ซึ่งต่างจากการใช้วันศุกร์ที่ข้าราชการจะยืนพูดโดยแยกมายืนข้างหน้าและทางมัสยิดจะนั่งอยู่กับประชาชน หลังจากนั้นก็เช่นเดียวกันมัสยิดโดยอิหม่ามก็จะพูดอีกครั้งเป็นการสรุปและเน้นย้ำในสิ่งที่หน่วยงานของรัฐได้ชี้แจงมา

สำหรับรูปแบบที่สามนี้พบว่าทางมัสยิดเองก็ต้องการให้ตำรวจเข้าไปพบปะพูดคุยกับชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสใกล้ชิดกับตำรวจ ประการหนึ่ง จากการยอมรับของตำรวจเองว่าตำรวจเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีช่องว่างกับชาวบ้านมากที่สุดหน่วยงานหนึ่งอันเนื่องมาจากการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่ง และประการสำคัญคือขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่เพียงแต่ตำรวจเท่านั้นที่ตระหนักถึงปัญหานี้ทางมัสยิดก็เช่นกัน มัสยิดหรือชาวบ้านหากไม่ชอบตำรวจก็คือไม่ชอบตำรวจที่ไม่ดี ไม่ได้หมายความว่าไม่ชอบอาชีพตำรวจ ในทางตรงกันข้ามเรามีความพยายามที่อยากจะรู้จักกับตำรวจที่ดีด้วยซ้ำ ดังที่อิหม่ามท่านหนึ่ง วัย 70 ปีเศษ ซึ่งเป็นอิหม่ามมาเกือบสี่สิบปี หากพิจารณาจากอายุอาจเรียกได้ว่าเป็นคนรุ่นเก่าแต่ก็ยังเห็นถึงความสำคัญที่จะได้รู้จักกับทางเจ้าหน้าที่ ได้กล่าวดังนี้

“ที่ดิฉันจะให้เอาตำรวจมาพูดในมัสยิดหลังละหมาดวันศุกร์ ให้ชาวบ้านที่รู้สึกกลัวหรือวัยรุ่นได้มาฟังเรื่องเกี่ยวกับยาเสพติด.....ยังไม่มี ตำรวจไม่เคยเข้ามาพูดคุย

ให้ได้ผู้หมวดก็พอแล้วให้ชาวบ้านได้รู้จัก เดิมเรื่องเกี่ยวกับตำรวจชาวบ้านไม่รู้อะไรเลย...แต่ที่พูดก็ตำรวจนั้นแหละอยากให้ระดับนายร้อยเข้ามาดำนายสิบเล็กเกินไป"³³

เช่นเดียวกัน รูปแบบการใช้ดังกล่าวข้างต้นมีความสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ส่วนตัว ในแต่ละรูปแบบนั้นไม่ใช่ข้าราชการคนใดก็ได้จะมาขอความร่วมมือจากทางมัสยิดให้ช่วยเป็นสื่อกลาง กล่าวคือถ้าไม่ใช่เป็นข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับมัสยิดแล้วความร่วมมือที่ได้รับก็จะไม่มีความมั่นคงแน่นอน นั่นคือทางมัสยิดอาจจะเพิกเฉยต่อการขอความร่วมมืออันนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะใช้ให้มัสยิดระดมชาวบ้านมาทำละหมาดอัยตซึ่งถือเป็นพิธีกรรมที่มีความหมายและความสำคัญมากที่สุดพิธีหนึ่ง

หากทางมัสยิดไม่เชื่อใจตำรวจอย่างแท้จริงแล้วจะไม่ให้ความร่วมมือในลักษณะนี้การศุทเบาะฮ์ก็ดีหรือการละหมาดอัยตก็ดีข้าราชการไทยพุทธก็สามารถประสานกับทางมัสยิดได้แต่ความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมทำให้การสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวของข้าราชการไทยพุทธเป็นไปด้วยความความยากลำบาก ในบางครั้งข้าราชการบางคนก็อาจล้มเลิกความพยายามไปเลย แต่ตำรวจมี ร.ต.อ.ยงยุทธ อับดุลการี ซึ่งเป็นมุสลิมในท้องที่และเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวมุสลิมเป็นอย่างดีและเป็นที่ยอมรับของบรรดาผู้นำศาสนา ส่วนรูปแบบการใช้ที่ตำรวจเข้าไปร่วมละหมาดและพบปะชาวบ้านในมัสยิดช่วงกลางคืนนั้น ข้าราชการไทยพุทธไม่สามารถกระทำได้นี้เนื่องจากบทบัญญัติในศาสนาอิสลามไม่อนุญาต ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงใจต่อชาวบ้าน ประกอบกับความเป็นมุสลิมที่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นได้จะนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิด และสามารถใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารในสามรูปแบบดังกล่าวมาแล้ว

ผลที่ได้รับจากการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารนั้น โดยรวมแล้วทางตำรวจเห็นว่าทางมัสยิดก็ให้ความร่วมมือดี³⁴ กล่าวคือในการขอความร่วมมือในแต่ละครั้งทางมัสยิดก็ให้การตอบสนองเสมอหากเป็นเรื่องที่อยู่ในขอบเขตของการส่งเสริมศีลธรรม การสร้างความสามัคคีของชุมชนแต่ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการข่าวแทบจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือเลย ส่วนเรื่องของภาษาไม่เป็นอุปสรรคเนื่องจากใช้นายตำรวจที่เป็นมุสลิมในท้องที่และมีความประพฤติตนอยู่ในแนวทางของศาสนาอย่างเคร่งครัดจึงเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจจากทางมัสยิดและประชาชนทั่วไป แต่ตำรวจ

³³ สัมภาษณ์ นายหะยีแวมายี หะยีวาเด็ง, อินหมามมัสยิดอัลดีนียะห์, 21 กรกฎาคม 2542.

³⁴ พ.ต.ท.ปัฐทวี นาคโชติ, สารวัตรสอบสวน, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2542.

เห็นว่าในเรื่องยาเสพติดทางมัสยิดช่วยได้ไม่มากนัก กล่าวคือแม้ทางมัสยิดทำการอบรมโดยใช้หลักศาสนาแล้วแต่ก็ไม่สามารถสร้างสำนึกแก่กลุ่มเด็กวัยรุ่นได้³⁵ ไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญกับเรื่องศาสนามากนัก คือขึ้นอยู่กับประชาชนที่มารับฟังการ อบรมจากทางมัสยิดด้วย คนที่มีความคิดดีเมื่อได้รับฟังสิ่งที่ดีก็จะเอาไปปฏิบัติ³⁶

กล่าวโดยสรุป ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองของตำรวจกับมัสยิดนั้นใกล้เคียงกับฝ่ายปกครอง คือตระหนักในความเป็นสถาบันศาสนาอันมีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวบ้านโดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมที่มีศาสนาเป็นวิถีชีวิตจึงได้มีการใช้มัสยิด รูปแบบในการใช้นั้นเช่นเดียวกับฝ่ายปกครองคือมีการให้ คุตบะฮ์วันศุกร์ การทำละหมาดอายัต และการพบปะกับชาวบ้านหลังการทำละหมาด เรื่องที่ใช้จะเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับภาระกิจของตำรวจ คือเป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกัน การโจรกรรมรดด้วยตนเอง เรื่องของการป้องกันยาเสพติด เป็นต้น ทั้งปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ตำรวจมีต่อมัสยิด

3.3 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสำนักงานศึกษาธิการอำเภอกับมัสยิด

ศึกษาธิการเป็นหน่วยงานหนึ่งที่รับผิดชอบในด้านการศาสนา การศึกษาและวัฒนธรรม เดิมนั้นมีบทบาทที่กว้างขวางมากโดยเฉพาะในด้านการศึกษาที่มีหน่วยงานในสังกัดมากมายไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนประถม โรงเรียนมัธยม หรือการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น แต่ในปัจจุบันหน่วยงานเหล่านี้ได้แยกไปมีหน่วยสังกัดต่างหากแล้ว โรงเรียนประถมก็ขึ้นกับสำนักงาน การประถมศึกษาอำเภอ โรงเรียนมัธยมก็ขึ้นกับสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ศึกษาธิการอำเภอยังมีบทบาทต่อการศึกษาในลักษณะภาพรวม คือเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดของอำเภอและยังมีบทบาทในการกำหนดและวางแผนพัฒนาการศึกษาของอำเภอ สำหรับบทบาทในด้านการศาสนานั้น โดยลักษณะงานแล้วมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสถาบันศาสนามากที่สุดหน่วยงานหนึ่ง คือไม่เพียงแต่การสนับสนุนแต่ยังรวมถึงการวางแผนพัฒนา ศักยภาพของสถาบันทางศาสนาอีกด้วย ศึกษาธิการก็เช่นเดียวกันกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีประชาชนเป็นเป้าหมายในการปฏิบัติงาน ความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากประชาชนเป็นสิ่งสำคัญมาก ดังนั้นในการปฏิบัติงานจึงมีความจำเป็นที่ต้องเข้าหาหรือ "ดึง" สถาบันอันเป็นที่เคารพและเชื่อถือของชาวมุสลิม นั่นคือ มัสยิด

³⁵ สัมภาษณ์ ด.ต.นระรัต นาวารี, 2 กรกฎาคม 2542.

³⁶ สัมภาษณ์ พ.ต.ท.ปัฐวี นาคโชติ, สารวัตรสอบสวน, 14 กรกฎาคม 2542.

ต่อไปจะเป็นการนำเสนอปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่ศึกษาริการได้ใช้มัสยิดเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน โดยจะวิเคราะห์เป็นประเด็น เริ่มจากการแสดงให้เห็นว่าเหตุใดทางศึกษาริการจึงต้องใช้มัสยิด เมื่อใช้แล้วใช้ในเรื่องอะไรและมีรูปแบบการใช้อย่างไร ตลอดจนผลที่ได้รับ

ประเด็นแรก การประสานงานกับทางมัสยิดโดยทั่วไปนั้น ศึกษาริการเห็นว่ายังไม่ค่อยได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร กล่าวคือทางมัสยิดยังขาดความกระตือรือร้นในกิจกรรมของทางราชการ ความร่วมมือนั้นจะได้รับต่อเมื่อทางศึกษาริการเข้ามากระตุ้น ในทางตรงกันข้ามหากทางศึกษาริการไม่เข้าไปกระตุ้นทางมัสยิดก็จะไม่ค่อยสนใจทำอะไรเลย ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ข้าราชการในสังกัดสำนักงานศึกษาริการอำเภอ พบว่าส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะที่เรียกว่า "เรื่อย ๆ"³⁷ คือปฏิบัติไปอย่างที่เคยทำมาและที่มัสยิดอื่นๆทำกัน นั่นก็คือการสอนศาสนา การให้ความสำคัญกับเรื่องพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสำคัญมากกว่าบทบาทอื่นๆ

อีกส่วนหนึ่งคือระดับการศึกษาของทางมัสยิด ในที่นี้คือการศึกษาภาคสามัญเนื่องจากทางมัสยิดส่วนใหญ่จะไม่ได้เรียนทางสามัญแต่จะเรียนด้านศาสนาอย่างเดียวเป็นผลให้ไม่สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับทางราชการได้* และลักษณะของกิจกรรมเองก็มีผลต่อความร่วมมือที่จะได้รับ โดยเฉพาะในกิจกรรมที่มีลักษณะระดมทางมัสยิดมาที่อำเภอ หรือสถานที่อื่นที่อยู่นอกหมู่บ้านจะไม่ค่อยได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร³⁸ เพราะต้องยอมรับว่าในการเดินทางมาอำเภอนั้นมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นค่ารถ ค่าอาหาร ทุกครั้งที่ทางศึกษาริการขอความร่วมมือในกิจกรรมลักษณะนี้ก็จะถามถึงสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ ดังนั้นถ้าทางราชการจัดให้มีรถรับส่ง มีอาหารเลี้ยงกรณีที่เกิดกิจกรรมนั้นใช้เวลาทั้งวัน หรือมีค่าตอบแทนให้บ้างก็จะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ถ้าเป็นกิจกรรมที่ทางราชการเข้าไปปฏิบัติในพื้นที่จะได้รับความร่วมมือได้ดี

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁷ สัมภาษณ์ นางสาวเงินยวง บรรจงเมือง, นักวิชาการศึกษา 4, 23 มิถุนายน 2542.

* ในรายละเอียดคืออินหามบางส่วนพอที่จะใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้บ้างแต่ไม่กล้าพูดเพราะอายข้าราชการ กลัวว่าหากพูดผิดเพี้ยนจะถูกข้าราชการดูถูกเอาได้ อีกส่วนหนึ่งคืออินหามที่ไม่สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้เลยจริงๆ ซึ่งไม่ว่าจะอย่างไรก็ตามก็ไม่สามารถที่จะใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับทางราชการได้

³⁸ สัมภาษณ์ นายอิสมาแอล มามะ, นักวิชาการศึกษา 6, 29 มิถุนายน 2542.

กว่าและทางมัสยิดเองก็ต้องการให้ทางราชการเข้าไปหาเขามากกว่าให้เขาออกมา *

ศึกษาศึกษาเห็นว่าทางมัสยิดนั้นให้ความสำคัญกับบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนเรื่องของศาสนา คุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญ³⁹ ซึ่งทางศึกษาศึกษาเองก็มองว่าเป็นบทบาทที่มัสยิดทำได้ดีอยู่แล้ว เช่นการบรรยายธรรมพบว่าในหลายมัสยิดถึงกับไปเชิญผู้มีความรู้ทางศาสนาจากที่อื่นมาบรรยาย แต่บทบาทอื่นอย่างในเรื่องการดูแลรักษาความสะอาดยังไม่ต้องถึงความสะอาดของหมู่บ้านแค่ของมัสยิดเองกลับไม่ค่อยได้รับการเอาใจใส่เลย หรือการจัดทำทะเบียนรายชื่อเด็กกำพร้า คนยากจน การจัดแสดงบัญชีรายรับ-จ่ายของมัสยิดก็เช่นกัน ซึ่งศึกษาศึกษาเห็นว่าควรให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ด้วย ดังจะเห็นได้จากมุมมองของผู้ช่วยศึกษาศึกษาท่านหนึ่งซึ่งเป็นข้าราชการมุสลิมที่มี ภูมิลำเนาในท้องที่อำเภอยิงอ ได้กล่าวว่า

“ไม่ใช่ คำว่าบรรยายธรรม แบบว่า “บาชอ” แล้วแต่คืน วันไหนก็แล้วแต่เขานัดแต่ละมัสยิดไม่เหมือนกัน บาชออาจจะเป็กิตาบก็ได้ บรรยายธรรมอาจเชิญคนภายนอกมาอันนี้จะสนใจดี แต่ประเภทว่างานด้านพัฒนาบริเวณมัสยิดก็ดี อาคารนี้จะจุดบอดเลยไม่ค่อยจะทำแต่ไม่ได้หมายความว่าทุกแห่ง ก็ผมบอกแล้วว่าบางแห่งนี่.....ส่วนใหญ่แล้วจะไม่ดีเท่าที่ควร คือ..คือมุ่งประเด็นทำพิธีกรรมทางศาสนา...ประเภทการพัฒนาบ้านเมืองนี้ ส่วนใหญ่จะ..จะไม่ดีเท่าที่ควรนะคือที่ผมดู...ผมเอาง่ายๆว่าการพัฒนามัสยิดนี้มันจะไม่สะอาดเท่าที่ควร อ่า...ปลัดลองเข้าไปดูนะ”⁴⁰

จากข้อความข้างต้นอาจจะมองได้ว่ามัสยิดในทัศนคติของทางศึกษาศึกษานั้นไม่น่าที่จะคาดหวังอะไรได้เพราะยังขาดความกระตือรือร้นในกิจกรรมของรัฐ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่ามัสยิดจะไม่สนใจทำอะไรเลยในชุมชน เพราะมัสยิดกลับกระตือรือร้นในเรื่องการให้ความรู้ทางศาสนาแก่ชาวบ้าน และลักษณะของทางมัสยิดดังกล่าวนี้ไม่ได้หมายความว่าบทบาทและความสำคัญของมัสยิดที่มีต่อชุมชนจะลดลง กล่าวคือลักษณะของมัสยิดดังกล่าวอาจเป็นปัญหาสำหรับศึกษาศึกษาคือคาดหวังกับมัสยิดไว้มากกว่าเรื่องของศาสนา แต่ไม่ได้หมายความว่าปัญหา

* เมื่อเปรียบเทียบกับฝ่ายปกครอง ฝ่ายปกครองไม่ได้เห็นว่าเป็นปัญหาแต่อย่างใด กลับเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีการบริการและเงินตอบแทนบ้างถือว่าเป็นการแสดงความมีน้ำใจ เพราะอิหม่ามไม่ใช่ผู้ได้บังคับบัญชาของทางราชการดังนั้นในการขอความร่วมมือก็ควรมีสินน้ำใจบ้าง - ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนา

³⁹ สัมภาษณ์ นายสมนึก สมพงษ์, ศึกษาศึกษาอำเภอ, 18 มิถุนายน 2542.

⁴⁰ สัมภาษณ์ นายกอเร็ง เลาะมิง, ผู้ช่วยศึกษาศึกษาอำเภอ, 17 มิถุนายน 2542.

สำหรับชาวบ้านเพราะมัสยิดยังคงเป็นสถาบันที่เป็นผู้นำทางศาสนาของชาวบ้านและยังคงมีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชน* แม้ว่าอิทธิพลของทางมัสยิดนั้นจะอยู่ในลักษณะของความศรัทธาด้านจิตใจหรือนามธรรมก็ตาม

เราจะเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อได้เปรียบเทียบกับบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แม้สองท่านนี้จะมีอำนาจบังคับโดยเฉพาะอำนาจที่กฎหมายรองรับและมีขอบเขตของการใช้อำนาจที่กว้างขวางกว่าในฐานะที่เป็นกลไกของแทบทุกหน่วยงาน แต่ก็พบว่าในบางครั้งทางมัสยิดก็สามารถแก้ปัญหาในเรื่องที่ผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถกระทำได้ทั้งที่เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งนายอิสมาแอล มามะ นักวิชาการศึกษา⁴¹ ได้ยกตัวอย่างเรื่องของการระงับข้อพิพาทกรณีชาวบ้านทะเลาะกันเพื่อเป็นการยืนยันว่าในบางครั้งผู้ใหญ่บ้านห้ามปรามแล้วแต่คู่กรณีก็ไม่เชื่อฟังแต่เมื่อทางมัสยิดโดยอิหม่ามห้ามคู่กรณีกลับยอมรับเนื่องจากคู่กรณีต่างก็เรียนศาสนากับอิหม่ามคนเดียวกัน จากตัวอย่างนี้แม้เป็นกรณีเล็กๆแต่ก็ชี้ให้เห็นว่าการที่ชาวบ้านเชื่อฟังทางมัสยิดนั้นไม่ใช่เพราะความกลัวที่ทางมัสยิดจะทำให้เขาเดือดร้อนหากไม่ปฏิบัติตามแต่เขาเชื่อฟังเพราะทางมัสยิดเป็นผู้ที่มีความประพฤติเป็นแบบอย่างแก่ชาวบ้าน เป็นผู้ที่มีความรู้ในศาสนาและเป็นผู้อบรมสั่งสอนศาสนาแก่ชาวบ้าน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าชาวบ้านเชื่อมัสยิดเพราะทางมัสยิดเป็นคนดีที่เขาศรัทธาและศึกษาธิการเองก็ยอมรับว่ามัสยิดเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชนมากกว่าผู้ใหญ่บ้าน⁴²

นอกจากความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อมัสยิดแล้ว ความเป็นสถาบันทางศาสนา ประการหนึ่ง คือในการระดมความร่วมมือชาวบ้านในกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านต้องอาศัยมัสยิดที่แจ่มใสในวันศุกร์ เพราะช่องทางในการสื่อสารของชุมชนมุสลิมนั้นช่องทางเดียวที่สามารถกระจายข่าวสารได้อย่างกว้างขวางที่สุด นั่นคือการละหมาดวันศุกร์ ซึ่งผู้ที่จะเป็นคนพูดหรือสื่อสารกับชาวบ้านใน

* ความคาดหวังในบทบาทของมัสยิดที่ประชาชนมีต่างจากที่หน่วยงานของรัฐคาดหวัง กล่าวคือประชาชนต้องการให้มัสยิดทำหน้าที่ด้านศาสนาเป็นสำคัญ การสอนหลักการทางศาสนาแก่ประชาชนและเยาวชนรวมทั้งจัดกิจกรรมประเพณีต่างๆของหมู่บ้าน ส่วนความร่วมมือหรือการมีปฏิสัมพันธ์ใดๆกับหน่วยงานของรัฐนั้นประชาชนและมัสยิดเห็นตรงกันว่าเป็นบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านมากกว่า เพราะการปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานใดก็ตามต่างก็ให้ความสำคัญกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นสำคัญก็คือเป็นคนของทางการ ดังนั้นการขอความร่วมมือใดๆจากหน่วยงานของรัฐทางมัสยิดก็ยินดีให้ความร่วมมือแต่อาจจะไม่ได้ทุ่มเทมากนัก เพราะเขาถือว่าไม่ใช่หน้าที่หลักของเขา

⁴¹ สัมภาษณ์ นายอิสมาแอล มามะ, นักวิชาการศึกษา, 29 มิถุนายน 2542.

⁴² สัมภาษณ์ นางสาวเงินยวง บรรจงเมือง, นักวิชาการศึกษา 4, 23 มิถุนายน 2542.

มัสยิดนั้น คืออิหม่ามเพราะในมัสยิดนั้นถือว่าอิหม่ามเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วถึงแม้ว่าผู้ใหญ่บ้านจะมีอิทธิพลอยู่มากก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถระดมชาวบ้านได้มากอย่างวันศุกร์ ดังที่นักวิชาการศึกษาท่านหนึ่งในอำเภอโขงเจียมได้ยกตัวอย่างในเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านว่า⁴³ อย่างการขุดลอกคูคลองซึ่งจะต้องขอแรงงานชาวบ้านร่วมกันเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาแต่ผู้ใหญ่บ้านจะต้องรอวันศุกร์ให้อิหม่ามเป็นผู้เชิญชวนในที่ละหมาดชาวบ้านจึงจะออกมาช่วยกัน ถ้าไม่ใช่วันศุกร์ผู้ใหญ่บ้านก็อาจจะระดมแรงงานชาวบ้านมาได้เช่นกันด้วยอิทธิพลที่มีอยู่⁴⁴ แต่จะได้จำนวนน้อยเพราะในวันปกติชาวบ้านเขาจะทำงานกัน คงเฉพาะในวันศุกร์ที่ทุกคนจะหยุดงานและผู้ชายจะมามัสยิดกันทุกคนจึงสามารถระดมความร่วมมือได้มากที่สุด หรืออย่างโครงการอำเภอเคลื่อนที่⁴⁵ ที่จะออกไปที่มัสยิดในวันศุกร์เมื่อผู้ใหญ่บ้านทราบแล้วก็จะต้องมาประสานกับทางมัสยิดว่าจะแจ้งชาวบ้านเวลาไหน อย่างไร*

ความเป็นสถาบันทางศาสนาของมัสยิดดังกล่าวจะนำไปสู่การใช้มัสยิดเป็นช่องทางในการปฏิบัติหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ นั่นก็คือการที่มัสยิดมีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวบ้านในส่วนนี้ ชำราชากรที่เป็นมุสลิมต่างเห็นด้วยและชำราชากรไทยพุทธเองก็ยอมรับด้วยเช่นกัน นางสาวเงินยวง บรรจงเมือง นักวิชาการศึกษา⁴⁶ แม้จะเป็นชำราชากรไทยพุทธแต่ก็เล็งเห็นถึงอิทธิพลของมัสยิดต่อชาวมุสลิมซึ่งได้สรุปให้ฟังว่าชาวบ้านศรัทธาทางมัสยิดมากกว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพราะวิถีชีวิตของเขาอยู่กับมัสยิด เช่นการแต่งงาน การตายหรือเรื่องมรดก เป็นต้น แต่ถ้าต้องฟังปาฐกถาในเรื่องที่เกี่ยวกับระเบียบกฎหมายก็ต้องฟังพวกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มัสยิดนั้นเป็นผู้นำศาสนา กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำทางการปกครอง ความศรัทธาของชาวบ้านต่อทางมัสยิดเป็นเรื่องที่ปลูกฝังกันมาเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เมื่อถึงจุดนี้เราจะเห็นได้ว่าศึกษานิเทศก์ยอมรับในอิทธิพลของมัสยิดที่มีต่อความเชื่อของชาวบ้าน กล่าวคือชาวบ้านทุกคนเชื่อในสิ่งที่มัสยิดอบรมสั่งสอน เชื่อว่าจริง ถูกต้อง เป็นสิ่งที่ดีที่ไม่ขัดต่อหลักการทางศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อการปฏิบัติงานที่จะให้ได้รับการยอมรับตลอดจนความร่วมมือจากชาวบ้าน และนี่ก็คือเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ศึกษานิเทศก์หันมาใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองกับประชาชน

⁴³ สัมภาษณ์ นายอิสมาแอล มามะ, นักวิชาการศึกษา 6,29 มิถุนายน 2542.

⁴⁴ อิทธิพลของผู้ใหญ่บ้านมักอยู่ในลักษณะที่ประชาชนร่วมมือด้วยความกลัวมากกว่าความศรัทธา

⁴⁵ สัมภาษณ์ นายอิสมาแอล มาม, นักวิชาการศึกษา 6 ,29 มิถุนายน 2542.

* ในการใช้วันศุกร์อิหม่ามโต๊ะแม่ได้ยกตัวอย่างสิ่งที่เกิดในหมู่บ้านว่า เมื่อก่อนผู้ใหญ่บ้านเคยตีกระแะเรียกประชุมลูกบ้านแต่ไม่มีใครไป หรือไปน้อยมาก ระยะเวลาจึงเปลี่ยนมาใช้มัสยิดดีกว่า และอีกประการคือมัสยิดมีเครือข่ายเสียง

⁴⁶ สัมภาษณ์ นางสาวเงินยวง บรรจงเมือง,นักวิชาการศึกษา 4,

ประเด็นที่สอง เรื่องหรือประเภทของกิจกรรมที่ศึกษานิเทศก์ใช้มัลติมีเดียเป็นช่องทางสื่อสาร นั้นพบว่ามีความสอดคล้องกับอำนาจหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ กล่าวคือศึกษานิเทศก์มีอำนาจหน้าที่ในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมซึ่งอำนาจหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ด้านการศึกษาในอดีตนั้นมีบทบาทอยู่มาก ในลักษณะที่ครอบคลุมการจัดการในเรื่องการศึกษาทั้งหมด มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในสังกัดมากมาย แต่ในปัจจุบันหน่วยงานเหล่านี้ล้วนแยกออกไปมีหน่วยงานควบคุมต่างหาก อย่างไรก็ตามบทบาทของศึกษานิเทศก์ก็ยังครอบคลุมในเรื่องการศึกษาเพียงแต่อยู่ในลักษณะการสนับสนุน กำกับดูแลและเป็นตัวประสานเพราะศึกษานิเทศก์เป็นตัวแทนของกระทรวงในระดับอำเภอ แต่ในทุกวันนี้การรับรู้ของชาวบ้านไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง⁴⁷ คือยังเข้าใจว่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไม่ว่าจะเป็นประถมหรือมัธยม ก็ยังมาหามาปรึกษาขอคำแนะนำจากศึกษานิเทศก์อยู่ แต่อันที่จริงชาวบ้านก็มีเหตุผลเพียงพอที่จะเข้าใจเช่นนั้น เพราะทุกครั้งที่ศึกษานิเทศก์เข้าไปในหมู่บ้านหรือไปมัลติมีเดียเพื่อพบปะชาวบ้าน ศึกษานิเทศก์ก็จะพูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การเรียนต่อทั้งนั้น นอกจากนี้มีบทบาทสำคัญอีกประการ คือเรื่องศาสนา และวัฒนธรรม เป็นงานที่ศึกษานิเทศก์รับผิดชอบโดยตรงมีบทบาทในการสนับสนุน และวางแผนพัฒนา

ศึกษานิเทศก์จะใช้มัลติมีเดียในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาในลักษณะของการส่งเสริมการศึกษา พยายามเน้นให้ชาวบ้านเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาอันจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป ถ้ามีเด็กที่อายุถึงเกณฑ์ก็ให้ส่งเข้าโรงเรียน ให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษาให้เห็นว่าการศึกษามีคุณค่าซึ่งมีการเรียนรู้ภาษาไทยด้วยนั้นไม่ได้เป็นสิ่งที่ขัดกับศาสนาแต่อย่างใด และการศึกษาสูงๆก็ไม่ได้ทำให้เยาวชนออกนอกแนวทางของศาสนาตรงกันข้ามกลับเป็นการสร้างโอกาสให้เยาวชนของหมู่บ้านได้มีความรู้ความสามารถเพื่อที่จะกลับมาพัฒนาชุมชน รวมทั้งเรื่องการใช้ภาษาไทยหากเยาวชนของเราสามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้เวลาติดต่อกับทางราชการก็เป็นไปด้วยความง่ายและสะดวก ข้าราชการจะได้ไม่ดูถูกเอาได้⁴⁸ ซึ่งทางมัลติมีเดียจะช่วยได้ เพราะมีหลักการทางศาสนาที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนในเรื่องของการส่งเสริมการศึกษา โดยทางศึกษานิเทศก์จะต้องทำให้เข้าใจง่าย หมายความว่าแม้เป็นชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้เรียนหนังสือก็สามารถเข้าใจได้เพราะหากเรื่องนั้นๆเป็นเรื่องที่ทางมัลติมีเดียเองก็ไม่เข้าใจก็จะไม่สามารถถ่ายทอดให้ชาวบ้านเข้าใจได้

⁴⁷ สัมภาษณ์ นายสมนึก ศึกษานิเทศก์อำเภอ และนายกอเร้ง ผู้ช่วยศึกษานิเทศก์อำเภอ,

⁴⁸ สัมภาษณ์ นายกอเร้ง เลาะมิง, ผู้ช่วยศึกษานิเทศก์อำเภอ, 17 มิถุนายน 2542.

ประเด็นที่สาม สำหรับรูปแบบการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารของศึกษานิกรนั้นเช่นเดียวกันกับหน่วยงานอื่นๆที่ได้กล่าวมาแล้ว คือขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ศึกษานิกรมีต่อมัสยิด เนื่องจากข้าราชการส่วนใหญ่ของศึกษานิกรไม่ได้เป็นมุสลิมและไม่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับทางมัสยิดและชาวบ้านทั่วไปได้ แม้ว่าข้าราชการศึกษานิกรที่ไม่ได้เป็นมุสลิมอาจจะมีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมในระดับหนึ่งเพราะลักษณะงานทำให้มีโอกาสได้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน แต่ข้าราชการเหล่านี้ก็ไม่แน่ใจว่าทางมัสยิดจะยอมรับในความรู้ที่ตนมีอยู่หรือไม่และประการสำคัญเกรงว่าหากไปปฏิบัติอะไรที่กระทบกับเรื่องศาสนาเข้าห้วงที่ไม่มีความเข้าใจก็อาจก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ประชาชนได้⁴⁹

ดังนั้น ข้าราชการไทยพุทธก็จะไม่ได้เข้าไปสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดแต่จะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของข้าราชการมุสลิมซึ่งก็คือ นายกอเร็ง เลาะมิง ผู้ช่วยศึกษานิกร ด้วยความที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ มีความรู้ในศาสนาเป็นอย่างดีในความหมายที่ทั้งทางมัสยิดและชาวบ้านทั่วไปยอมรับเช่นเดียวกันกับรองสารวัตรปราบปรามและปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองฯ และสามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับทางมัสยิดได้ สิ่งเหล่านี้ประกอบกับผู้ช่วยศึกษาเป็นผู้หนึ่งที่หมั่นเข้าเยี่ยมเยียนชาวบ้านและทางมัสยิดอยู่เสมอจึงสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีกับทางมัสยิดได้

ในการปฏิบัติงานระหว่างข้าราชการกับประชาชนนั้น ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมีความสำคัญและจำเป็นมากลำพังอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายให้มานั้นไม่เพียงพอที่จะให้ได้รับความร่วมมือจากทางมัสยิด ดังจะเห็นได้จากข้อความให้สัมภาษณ์ของ นายกอเร็ง เลาะมิง ผู้ช่วยศึกษานิกรอำเภอ ตอนหนึ่งว่า

“ผลออกมาไม่เหมือน ไม่เหมือนเราพูดเอง ไม่เหมือนหนึ่งคือเราเป็นอิสลาม แล้วผมถามต่อว่าข้าราชการพุทธคลุกคลีเหมือนผมไหมหรือว่าไปบิบบขอย่างนี้ อีหม่ามทำยากหน่อย ทำด้วยความฝันเพราะความที่อะไรต่อกันไม่มี...”

และกล่าวต่อไปอีกว่า

⁴⁹ สัมภาษณ์ นายสมนึก สมพงษ์, ศึกษานิกรอำเภอ, 18 มิถุนายน 2542.

"ผมสามารถไปพูดกับอิหม่ามได้ คุณเบาะฮ์ไซใหม่ เช่นว่าศุภครันอิหม่ามช่วย แทรกยาเสพติดด้วยนะ ครับ แกขานรับเลย เพราะอะไรล่ะเพราะความสนิทสนม ถ้าไม่สนิทสนมจะขอยังไงก็กระดากอยู่มันไม่กล้าพูด ก็เหมือนกัน"⁵⁰

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ส่วนตัวทำให้ศึกษาศาสนาสามารถใช้มัสยิดเป็นช่องทางในกิจกรรมของตนได้ และข้าราชการมุสลิมจะได้เปรียบในการใช้ช่องทางนี้ แต่ไม่ได้หมายความว่าข้าราชการไทยพุทธจะไม่ได้ดีเพียงแต่เมื่อเปรียบเทียบกับข้าราชการมุสลิมจะได้เปรียบ ดังพรรณนะของผู้ช่วยศึกษาศาสนาอำเภอบางว่า

"...จริงๆไม่จำเป็นต้องเป็นข้าราชการอิสลาม ถ้าเป็นข้าราชการอิสลามที่มันหยิ่ง ที่มันเบ่งชาวบ้านเขาก็ไม่สนใจ ต่อให้เป็น ป.อ.ว.โลโก้เถอะ ไม่สนใจ"⁵¹

ผลที่ได้จากการมีความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้นสามารถสังเกตได้จากการกระทำตลอดจนปฏิกิริยาของทางมัสยิด กล่าวคือหากมีความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกันเมื่อหน่วยงานของรัฐร้องขอทางมัสยิดก็จะปฏิบัติอย่างทันทีและแสดงความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือ ดังจะเห็นได้จากมุมมองและประสบการณ์ของผู้ช่วยศึกษาศาสนาอำเภอบางว่า

"สังเกตจากพฤติกรรมครับ ดูจากพฤติกรรมที่เขา..คือความพอใจหรือไม่พอใจนี่ดูออก อ้อได้เลยได้เลย สมมติเราละหมาดวันศุภครันที่นั่นเดี๋ยวออกเลยในชุดเบาะฮ์ ออกทันทีเลย และพฤติกรรมที่เขาตอบรับเดี๋ยวผมจะแทรก แล้วก็ฟังออกจริงไหม เราก็ฟังซิ ก็ออกจริง เขาให้ความไอนั้นเราหลายๆอย่าง....เห็น! พฤติกรรมเห็นซิพอใจไม่พอใจ เราไม่ใช่เด็ก สีหน้าก็ดูออกเขาพอใจหรือไม่พอใจที่เราบังคับให้เขาออก ผลออกมาไม่เหมือน.....ไม่เหมือนเราพูดเอง ไม่เหมือนหนึ่งคือเราเป็นอิสลาม แล้วผมถามต่อว่าข้าราชการพุทธคลุกคลีเหมือนผมไหมหรือว่าไปบ๊อบขอยังนี้ อิหม่ามทำยากหน่อย ทำด้วยความฝืนเพราะความที่อะไรต่อกันไม่มี.....

และ

⁵⁰ สัมภาษณ์ นายกอเร็ง เลาะมิง, ผู้ช่วยศึกษาศาสนาอำเภอบาง, 17 มิถุนายน 2542.

⁵¹ สัมภาษณ์ นายกอเร็ง เลาะมิง, ผู้ช่วยศึกษาศาสนาอำเภอบาง,

“อ้อ ก็ได้ผลดีไม่ใช่เฉพาะมัสยิด ต้องเราเป็นตัวนั้น เราชนะนะเราชนะตลอด หมายถึงว่าผมชนะได้ผล สมมติว่าอิหม่ามเดี่ยวเตรียมให้สัปบุรุษสักสามสิบคนนะไปที่อำเภอ เพราะมันหลายอย่างผมตัวหนึ่งเปาะนิตัวหนึ่ง ผมยกตัวอย่างจะไปประชุมจังหวัดรมต.ชานีมา เราก็เอาอิหม่ามไปนัดพุงนี้เจอกันเจ็ดโมงเช้าที่อำเภอ มาก่อนเวลาด้วยซ้ำถึงรอแล้ว เรานัดเจ็ดโมงแก่มาก่อนเวลาเขาคอยเรา ผมภูมิใจในตัวเอง ถ้าเขาดีอะไรเขามาโม่งเศษๆจะว่ายังไง ผมไม่ต้องเกณฑ์เลย ออกรถได้เลยไม่ขาดเลยแม้แต่คนเดียว ผมคุยกับเปาะนิหลายทีแล้วทำไมมันเป็นอย่างนี้ เพราะเราไปคลุกคลีกับเขา ส่วนมากอิหม่ามเขาจะดี เขาไม่ธรรมดา ผมเคยเจอนะ เขาไม่มาก็คือเขาไม่มา ตอนละหมาดอ้ายตะนะดูอิฮันนั้นประสานง่ายๆเปาะนิเป็นหัวเรือใหญ่”⁵²

นั่นก็คือ ความสัมพันธ์ส่วนตัวจะนำไปสู่การให้ความร่วมมือจากทางมัสยิดในการสื่อสารทำความเข้าใจในกิจกรรมของศึกษาธิการกับชาวบ้าน และรูปแบบที่ใช้มีดังนี้

รูปแบบแรก คือการคุตเบาะฮ์ในละหมาดวันศุกร์ คือให้มัสยิดทำการคุตเบาะฮ์ในเรื่องที่ ศึกษาธิการขอความร่วมมือ เนื่องจากในวันศุกร์นั้นเป็นข้อบังคับสำหรับชายมุสลิมต้องไปทำละหมาดที่มัสยิด ดังนั้นจึงเป็นช่องทางเดียวที่สามารถสื่อสารกับชาวบ้านได้จำนวนมากที่สุด และมีความแน่นอนที่สุดถึงการมาของชาวบ้านเพราะไม่ต้องไปกะเกณฑ์มา โดยผู้ช่วยศึกษาธิการจะไปพบกับทางมัสยิดเพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจถึงความประสงค์ของตนแก่มัสยิดเสียก่อน ซึ่งอาจจะชี้แจงผ่านที่ประชุมอิหม่าม คอเต็บ บิหลันประจำเดือนหรือไปพบอิหม่ามที่บ้านก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขอบเขตของเรื่องนั้นๆถ้าเป็นเรื่องเฉพาะมัสยิดก็มักจะไปพบอิหม่ามที่บ้าน แต่ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมัสยิดในภาพรวมก็จะใช้ที่ประชุมฯ

รูปแบบที่สอง คือเป็นการใช้ที่ทางศึกษาธิการเผชิญหน้ากับชาวบ้านโดยมีทางมัสยิดเป็นสื่อกลาง คือเป็นการที่ศึกษาธิการร่วมกับทางมัสยิดในการพบปะชาวบ้านซึ่งจะมีสองลักษณะ ลักษณะแรก ศึกษาธิการจะเข้าไปพบปะชาวบ้านที่มัสยิดในการละหมาดวันศุกร์เพื่อพบปะและชี้แจงถึงกิจกรรมที่ต้องการให้ชาวบ้านเข้าใจและให้การสนับสนุน วิธีนี้ศึกษาธิการโดยผู้ช่วยศึกษาธิการจะแจ้งให้ทางมัสยิดทราบก่อนล่วงหน้าเพื่อให้ทางมัสยิดจะได้แจ้งให้ชาวบ้านทราบและจะได้จัดสรรเวลาได้ถูกต้อง เมื่อทำละหมาดเสร็จทางมัสยิดโดยอิหม่ามจะแจ้งแก่ชาวบ้านที่มาละหมาดให้ทราบถึงการมาของศึกษาธิการพร้อมทั้งขอความร่วมมือชาวบ้านให้ร่วมพบปะ จากนั้นผู้ช่วย

⁵² สัมภาษณ์ นายกอเร็ง เลาะมิง, ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ, วันที่ 17 พฤศจิกายน 2542.

ศึกษานิกรจะเข้าไปพูดคุยกับประชาชนที่แจงถึงวัตถุประสงค์ของการมาทำความเข้าใจในกิจกรรมของหน่วยงานเพื่อให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว จากนั้นทางมัสยิดก็จะพูดในลักษณะสรุปและชี้ให้ชาวบ้านทราบตระหนักและสนับสนุนในกิจกรรมนั้นๆ โดยทางมัสยิดจะใช้หลักการทางศาสนามารองรับ

ลักษณะที่สอง เป็นการเผชิญหน้ากับชาวบ้านเช่นกันแต่จะเป็นช่วงเวลาละหมาดมัฆริบหรืออีซา* ศึกษานิกรจะใช้มัสยิดโดยอาศัยเวลาละหมาดมัฆริบหรืออีซา รูปแบบนี้มีโอกาสสร้างความใกล้ชิดกับชาวบ้านได้มากที่สุด กล่าวคือไม่ต้องมีการแจงทางมัสยิดเพื่อขออนุญาตก่อนล่วงหน้า เพียงแค่บอกอิหม่ามก่อนละหมาดเล็กน้อยเท่านั้น แล้วทางศึกษานิกรจะทำการชี้แจงถึงกิจกรรมต่อชาวบ้านหลังจากนั้นทางมัสยิดจะทำการสรุปอีกครั้งเพื่อเป็นการเน้นย้ำในส่วนที่ทางศึกษานิกรต้องการ รูปแบบนี้มีความเป็นกันเองสูง คือนั่งล้อมวงสนทนาอย่างเป็นทางการทำให้ชาวบ้านมีโอกาสและกล้าที่จะซักถามทางราชการซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของการสื่อสารคือชาวบ้านเข้าใจและเห็นพ้องในสิ่งที่ทางศึกษานิกรต้องการ

ผลที่ได้รับจากการใช้เป็นช่องทางนั้น ทางศึกษานิกรมีผู้ช่วยซึ่งเป็นข้าราชการมุสลิมในพื้นที่เป็นผู้ประสานกับทางมัสยิดจึงไม่มีช่องว่างในเรื่องของศาสนา วัฒนธรรมและภาษา ความสำเร็จของเรื่องที่ใช้มัสยิดเป็นช่องทางนั้นถ้าเป็นเรื่องที่ทางมัสยิดสามารถเข้าใจได้ คือไม่ได้มีความซับซ้อนถึงขั้นต้องไปค้นหาข้อมูลอย่างเฉพาะทางมัสยิดก็สามารถทำได้ดี เมื่อทางมัสยิดมีความเข้าใจในเรื่องที่ทางศึกษาขอความร่วมมือ ทางมัสยิดก็สามารถที่จะโยงหลักการทางศาสนาเข้ามาได้ นั่นก็คือเรื่องนั้นต้องไม่เกินความรู้ความสามารถของทางมัสยิด ซึ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาก็ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ อย่างไรก็ตาม ทางศึกษานิกรเองก็ตระหนักดีว่าในบางเรื่องนั้นไม่อาจคาดหวังจากทางมัสยิดได้มากนักเนื่องจากขอบเขตของเรื่องนั้นมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย อย่างเช่นในเรื่องส่งเสริมการศึกษาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัว ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะคาดหวังจากทางมัสยิดเพียงอย่างเดียว⁵³

* ละหมาดมัฆริบเป็นการละหมาดในช่วงหัวค่ำเวลาประมาณหนึ่งทุ่ม ส่วนละหมาดอีซาเป็นช่วงเวลาประมาณเกือบสองทุ่ม ซึ่งเป็นเวลาที่ชาวบ้านเสร็จสิ้นจากการงานในแต่ละวันและจะมาพบปะกันที่มัสยิดนอกเหนือไปจากการมาทำละหมาด

⁵³ สัมภาษณ์ นายสมนึก สมพงศ์, ศึกษานิกรอำเภอ, 18 มิถุนายน 2542.

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างศึกษาศาสนากับมัสยิดนั้นอยู่ในรูปแบบของการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารกับชาวบ้าน ศาสนาจารย์ได้ใช้มัสยิดก็ด้วยความเป็นสถาบันทางศาสนานั้นก็คือการมีหลักการทางศาสนารองรับอันจะนำไปสู่การสนับสนุนจากชาวบ้าน เรื่องที่ใช้นั้นก็สอดคล้องกับภารกิจของศึกษาศาสนา คือเป็นเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมทางด้านการศึกษาเป็นสำคัญ และรูปแบบการใช้มัสยิดจะมีสองรูปแบบ คือการคุตบะฮ์วันศุกร์และการพบปะเยี่ยมเยียนที่มัสยิดหลังละหมาด แต่จะไม่มีการใช้ทำละหมาดอายัต เช่นเดียวกันปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ส่วนตัว

3.4 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกับมัสยิด

ในการปฏิบัติหน้าที่ของพัฒนาชุมชนโดยทั่วไปแล้วจะประสานงานกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นหลัก รองลงมาก็เป็นกลุ่มจัดตั้งไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรีหรือกลุ่มอาชีพ เป็นต้น เนื่องจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านถือเป็นเจ้าของพื้นที่ คือเป็นผู้นำทางการปกครองที่รับผิดชอบสูงสุดในหมู่บ้าน ส่วนกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มที่พัฒนาชุมชนสามารถควบคุมดูแลได้ ในการปฏิบัติหน้าที่โดยทั่วไปไม่ค่อยได้มีการประสานกับทางมัสยิดมากนัก หากจะมีก็จะประสานเฉพาะเรื่องคือกิจกรรมนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องของศาสนาประเพณีหรือที่พัฒนาชุมชนเห็นว่าสามารถนำหลักการทางศาสนาเข้ามาช่วยได้ เช่นการจัดค่ายเยาวชนที่มีลักษณะการทำกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างหญิงชายซึ่งชาวบ้านจะไม่เห็นด้วยเพราะขัดกับหลักศาสนา หรือเรื่องการแก้ปัญหาเสพติด การรณรงค์เรื่องการรักษาความสะอาด เป็นต้น ดังที่พัฒนากรท่านหนึ่งได้กล่าวว่า

“กลุ่มจัดตั้งเราไม่ค่อยไอนั้นเท่าไร เราจะให้ความสำคัญกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านมากกว่า ส่วนอิหม่ามนั้นถ้าเป็นเรื่องเฉพาะอย่างเช่นเรื่องยาเสพติดเราก็ให้อิหม่ามที่เก่งๆมาคุย ชาวบ้านเขาจะเกิดความเชื่อถือมากกว่าเพราะได้ะอิหม่ามนี้เขาไม่ยุ่งอยู่แล้วเรื่องยาเสพติด อย่างน้อยเขาก็สามารถเอาหลักศาสนามาใช้ได้”⁵⁴

จะเห็นได้ว่าเหตุผลประการหนึ่งที่พัฒนาชุมชนใช้มัสยิดเป็นช่องทาง คือการที่มัสยิดสามารถนำหลักการทางศาสนา มารองรับในการอบรมกลุ่มมเกลลา และพฤติกรรมของทางมัสยิดที่ดำรงตนอยู่ในแนวทางของศาสนา สิ่งเหล่านี้ทำให้มัสยิดมีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวบ้าน กล่าวคือความชอบธรรมของทางมัสยิดนอกจากเรื่องของศาสนาแล้วสิ่งที่ทางมัสยิดดำรงอยู่ก็มีความ

⁵⁴ สัมภาษณ์ นายบุญเชิด มะลิจันทร์, พัฒนาการ, 18 มิถุนายน 2542.

สอดคล้องกับสิ่งที่อบรมสั่งสอนชาวบ้าน ทำให้มัสยิดมีความชอบธรรมที่จะอบรมสั่งสอนประชาชน เราจะเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อได้เปรียบเทียบกับผู้ใหญ่บ้านเพราะผู้ใหญ่บ้านก็เป็นมุสลิมเหมือนกันแต่ก็ไม่สามารถยกเลิกการทางศาสนาหรืออบรมสั่งสอนในเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวทางของศาสนาอย่างที่มีมัสยิดกระทำ ดังจะเห็นได้จากทรรศนะของพัฒนากรท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า

“ส่วนใหญ่แล้วเขาก็เชื่อโตะอิหม่ามมากกว่า เพราะโตะอิหม่ามสอนเรื่องความเชื่อ เขาเป็นคนมุสลิมด้วยกัน นำปฏิบัติทางศาสนา...คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านพูดนี้ ถ้าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์แล้วนี่...ถ้าโตะอิหม่ามพูดไ้ม้ยจะพูดตามหลักการทางศาสนาอย่างเรื่องยาเสพติด ประชาชนก็เชื่อโตะอิหม่าม กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเขาก็ไม่ค่อยเชื่อเท่าไร(หัวเราะ) บางทีทำด้านนี้เอง คือเราว่าภาพรวมมันเป็นอย่างนั้น....แต่เราก็คิดว่าควรเอาโตะอิหม่ามมาร่วมด้วย เพราะเขามีความสำคัญด้านศาสนา คือประชาชนเขาศรัทธา... ศรัทธาอยู่แล้วละ ครึ่งนึงนะนะ หากเราพูดอะไรชักหน่อยที่มีหลักการ ที่เราสอนให้เขาไปพูด เขาจะสอนได้ดี ดีกว่าเอาตาสีตาสามาพูด”⁵⁵

แต่ทางมัสยิดนั้นไม่มีอำนาจบังคับ ไม่สามารถให้คุณให้โทษแก่ชาวบ้านได้⁵⁶ หากชาวบ้านประพฤติปฏิบัตินอกแนวทางของศาสนา มัสยิดทำได้เพียงการห้ามปรามและตักเตือนแต่ก็ไม่เพียงพอที่จะให้เกิดสภาพบังคับ กล่าวคือ แม้ว่าประชาชนจะเชื่อถือในสิ่งที่ทางมัสยิดสั่งสอนหรือห้ามปราม แต่ก็อาจจะมีบางส่วนที่ไม่ปฏิบัติตามและทางมัสยิดก็บังคับเขาไม่ได้ อย่างไรก็ตามพัฒนาชุมชนเชื่อว่าการอาศัยมัสยิดด้วยจะได้ผลมากกว่าการอาศัยลำพังผู้ใหญ่บ้าน เพราะชาวบ้านเขาศรัทธาแต่ก็ยังต้องยึด ผู้ใหญ่บ้านไว้เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านถือเป็นผู้มีอำนาจปกครองในหมู่บ้าน ดังข้อเท็จจริงจากประสบการณ์ของ นางจารินี ทันจำถิ่น พัฒนาการ ซึ่งได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“กรณีเรื่องของการประกวดหมู่บ้านหรือว่าหมู่บ้านที่นับถือศาสนาอิสลามไ้ม้ยเราก็ไปหาโตะอิหม่ามที่ที่เคยทำที่อำเภอเมือง บ้านโคกแมนเน ที่ก็อาศัยสนิทกับ...คือไปทำความคุ้นเคยกับโตะอิหม่าม ก็...ตรงนั้นเขานับถืออีก มันจะสำเร็จมากกว่าเราทำงานกับกลุ่มผู้นำกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอย่างเดียว พี่เคยทำอย่างนั้น”⁵⁷

⁵⁵ สัมภาษณ์ นายบุญเชิด มะลิจันทร์, พัฒนาการ.

⁵⁶ สัมภาษณ์ นางจารินี ทันจำถิ่น, พัฒนาการ, 14 กรกฎาคม 2542.

⁵⁷ สัมภาษณ์ นางจารินี ทันจำถิ่น, พัฒนาการ.

พัฒนาชุมชนมองอิหม่ามเช่นเดียวกับ "พระ" ในพุทธศาสนา และมัสยิดก็เช่นเดียวกับ วัด ดังนั้นบทบาทของมัสยิดในความเข้าใจของพัฒนาชุมชนจะอยู่ภายใต้ขอบเขตเรื่องเกี่ยวกับ ศีลธรรม จริยธรรม ความศรัทธา การอบรมกล่อมเกลাজิตใจให้กับชาวบ้านทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในวัย ใดทั้งเด็กและผู้ใหญ่กระทั่งคนชราให้มีความรู้และตั้งมั่นดำเนินชีวิตในแนวทางของศาสนา⁵⁸ โดยการคุตบะฮ์หรือบรรยายธรรมก่อนทำละหมาดในวันศุกร์ หรือการสอนศาสนาหลังทำละหมาด มัฆริบหรืออิซาและที่เป็นอยู่ทางมัสยิดก็ทำบทบาทนี้ได้คืออยู่แล้ว ดังที่มีพัฒนากรท่านหนึ่งแสดง ความคิดเห็นว่า

"...ด้านการกล่อมเกลாதงด้านศาสนา ชัดเกลাজิตใจตั้งแต่วัยเด็กจนถึง วัยแก่ชรา มัสยิดนี้วันศุกร์เขาก็มีการอะโรนะ เทศกึไซใหม่ เขาสั่งสอนด้านนั้น...เขาทำ อยู่นะ กิตินะพัฒนาความคิดของคนก็ได้หรือสอนเรื่องทำความดีนะ"⁵⁹

ประเด็นที่สอง เรื่องที่พัฒนาชุมชนใช้มัสยิดเป็นช่องทางในการสื่อสารนั้นจะอยู่ภายใต้ ขอบเขตอำนาจหน้าที่ของพัฒนาชุมชน กล่าวคืออำนาจหน้าที่และภาระกิจของพัฒนาชุมชนจะ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการสร้างงานให้ชาวบ้าน การรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มทำเครื่องหนัง กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี เป็นต้น และยังมีงานทางด้านการ สำรวจข้อมูลพื้นฐานต่างๆที่หน่วยงานอื่นได้นำไปประกอบการปฏิบัติงานด้วยรวมทั้งการฝึกอบรม ต่างๆ เรื่องที่มัสยิดนั้นก็เช่นเดียวกันมีความสัมพันธ์กับอำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน กล่าวคือ พัฒนาชุมชนจะใช้มัสยิดในเรื่องการแก้ปัญหาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาที่มีหลายหน่วยงานด้วยกัน ที่รับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม ปัญหาเสพติดเป็นเรื่องที่ทางมัสยิดเองก็ให้ความสำคัญอยู่แล้ว มี การพูดตักเตือนชาวบ้านอยู่เป็นประจำทำให้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีเรื่อง ที่เกี่ยวกับกิจกรรมของเยาวชน

กรณีการแก้ปัญหาเสพติดนี้น่าสนใจมากเพราะมีหลักการศาสนาระบุไว้ค่อนข้าง ชัดเจน การเข้ามามีส่วนร่วมของทางมัสยิดแม้จะไม่ทำให้ยาเสพติดหมดไปแต่จะได้ผลดีกว่าผู้ ใหญ่บ้าน เพราะผู้ใหญ่บ้านจำนวนมากไม่ได้มีพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนได้ ดังนั้นผู้ ใหญ่บ้านจึงไม่กล้าที่จะพูดในเรื่องที่เกี่ยวกับศีลธรรม ความดีความชั่วได้ และผู้ใหญ่บ้านยังไม่ ค่อยจริงจังกับการแก้ปัญหาเสพติด ไม่มีความต่อเนื่องในการปฏิบัติและไม่มีมาตรการที่ชัดเจน

⁵⁸ สัมภาษณ์ นายบุญเชิด มะลิจันทร์,พัฒนากร ,18 มิถุนายน 2542.

⁵⁹ สัมภาษณ์ นายบุญเชิด มะลิจันทร์,พัฒนากร.

เด็ดขาด⁶⁰ ส่วนในเรื่องการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน⁶¹ ซึ่งไปเกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนาเพราะเป็นกิจกรรมที่ต้องกระทำร่วมกันระหว่างชายหญิง ซึ่งขัดกับประเพณี(ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของศาสนา)ว่าด้วยความสัมพันธ์ชายหญิง ชาวบ้านทั่วไปจะมองว่าไม่เหมาะสมและไม่ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมนี้ ดังนั้นทางพัฒนาชุมชนจึงต้องขอความช่วยเหลือจากทางมัสยิดในการชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนว่ากิจกรรมนี้ไม่ได้กระทบต่อศาสนาและประเพณีแต่อย่างใด การให้ทางมัสยิดพูดจะมีน้ำหนักของความน่าเชื่อถือมากกว่าพัฒนาชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านพูด เพราะทางมัสยิดนั้นเป็นผู้นำทางศาสนาถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักการทางศาสนาชาวบ้านจะฟังการตัดสินใจจากทางมัสยิด ถ้าทางมัสยิดเห็นด้วยก็หมายความว่ากิจกรรมนั้นๆไม่ได้ขัดต่อหลักการของศาสนา ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับและการสนับสนุนจากประชาชนต่อไป

ส่วนเรื่องที่ทางมัสยิดปฏิบัติไม่ค่อยจะได้ผลนั้นจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอาชีพ โครงสร้างพื้นฐานหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา⁶² เพราะการส่งเสริมอาชีพจำเป็นต้องมีพื้นฐานที่ เกี่ยวข้องบ้างซึ่งทางมัสยิดจะไม่มีในส่วนนี้แต่กำนันผู้ใหญ่บ้านจะทำได้ดีกว่า ซึ่งจะเห็นได้จากมุมมองของ นายบุญเลิศ มะลิจันทร์ พัฒนาการ กล่าวไว้ว่า

"งานนี้(ส่งเสริมอาชีพ)มันงานความถนัด ก็กำนัน ผู้ใหญ่บ้านดูแล้วน่าจะ ถ่ายทอดได้ดีกว่าส่วนใหญ่ก็กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน"⁶³

และทางมัสยิดเองเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่หน้าที่หลักของเขา เขามองว่าเขารับผิดชอบในเรื่องศาสนาอย่างเดียว อีกประการหนึ่งแต่เดิมทางราชการเองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับทางมัสยิด ในบทบาทด้านการพัฒนา คือไม่ได้เอาเข้ามาร่วมแต่จะให้ความสำคัญกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มจัดตั้งในการปฏิบัติงาน และเรื่องที่ใช้ทางมัสยิดนั้นต้องอยู่ในขอบเขตที่ทางมัสยิดสามารถกระทำได้ นั่นคือเรื่องนั้นต้องไม่ขัดกับหลักการของศาสนาและประเพณี ไม่ต้องใช้ความรู้ อย่าง เฉพาะมากมาย ดังที่นางจารินี ทันจำถิ่น พัฒนาการได้แสดงทรรศนะที่เกี่ยวข้องไว้ว่า

"ที่ว่ามันอยู่ที่เรื่องที่เราขอมากกว่า มันเกินขีดความสามารถของเขาหรือ เปล่า มันอยู่ที่เรื่องที่เราไปขอมันเข้ากับเขาได้ไหม บางครั้งเราไปขอสิ่งที่มันเกินขีด

⁶⁰ สัมภาษณ์ นางแวสะนียะ มะสาแม, พัฒนาการ, 28 มิถุนายน 2542.

⁶¹ สัมภาษณ์ นายบุญเชิด มะลิจันทร์, พัฒนาการ, 18 มิถุนายน 2542

⁶² สัมภาษณ์ นางแวสะนียะ มะสาแม, พัฒนาการ,

⁶³ สัมภาษณ์ นายบุญเชิด มะลิจันทร์, พัฒนาการ,

ความสามารถของเขา เราไปขอในสิ่งที่เขาทำไม่ได้เลย อย่างนั้นก็ไม่มีประโยชน์ สมมติว่าเราอยากจะได้โครงการที่ราคาซัก 10 ล้าน แต่เราไปขอหน่วยงานที่เขาใช้งบประมาณ 1 ล้าน พี่ว่าไม่ได้ มันอยู่จุดนี้มากกว่า"⁶⁴

ประการสำคัญเรื่องที่ขอความร่วมมือนั้นต้องไม่เป็นเรื่องที่ขัดกับหลักการของศาสนา หรือศีลธรรมของประชาชน กล่าวคือกิจกรรมหนึ่งในสังคมอื่นๆอาจไม่เป็นปัญหาแต่อาจเป็นปัญหากับสังคมมุสลิม เช่นการจัดกิจกรรมเยาวชนดังที่กล่าวมาข้างต้น การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างหญิงชายในสังคมภูมิภาคอื่นของประเทศอาจไม่เป็นปัญหา ดังที่พัฒนากรท่านหนึ่งได้กล่าวถึงว่า

"ดี..ดี..เขาจะรับทันทีถ้าไม่ขัดกับด้านศาสนา ประเพณีก็จะดี...เออ... อีหม่ามไม่ต้องแก้ไขอะไรแล้ว คือถ้าเราลงไปประสานแล้วเขาจะให้ความร่วมมือดีมากเลยอีหม่าม โอโครงการนั้นต้องไม่ขัดกับเรื่องศาสนา"⁶⁵

ประเด็นที่สาม รูปแบบในการใช้มัลลิตานั้นพัฒนากรต่างก็ยอมรับว่าในการขอความร่วมมือจากทางมัลลิตสิ่งที่สำคัญที่พัฒนาชุมชนถือเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติงาน คือการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวให้เกิดความคุ้นเคยอันจะนำไปสู่ทัศนคติที่ดีต่อกัน เมื่อขอความร่วมมือในเรื่องอะไรก็ย่อมได้รับการสนองตอบด้วยดีซึ่งต่างจากการปฏิบัติโดยไม่สร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวอาศัยเพียงอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายให้ยอมเป็นการยากที่จะได้รับการสนองตอบ ดังจะเห็นได้จากประสบการณ์ของพัฒนากรหลายท่านซึ่งแสดงทรรศนะที่สอดคล้องกัน ไว้ว่า

"ในการทำงานนี้เราอาศัยความคุ้นเคย พี่ก็เคยอยู่มาก่อนคนแก่ๆก็รู้จักกัน การประสานงานดีมากต่างจากเราไปใหม่ๆไม่มีอะไรเลยขาดความน่าเชื่อถือ"⁶⁶

และอีกท่านหนึ่ง

⁶⁴ สัมภาษณ์ นางจันทินี ทันจำถิ่น, พัฒนาการ, 14 กรกฎาคม 2542.

⁶⁵ สัมภาษณ์ นายบุญเชิด มะลิจันทร์, พัฒนาการ, 18 มิถุนายน 2542.

⁶⁶ สัมภาษณ์ นายบุญเชิด มะลิจันทร์, พัฒนาการ .

"อ้อ...ใช่...น้อง อยู่ๆน้องจิริสยจะมาถึงยิ่งอึ้งนี่ ไมใช่คนที่นี้ พี่ก็ไม่ใช่คนที่นี้ แล้วก็อยู่ พี่ก็มานั่งทำงานอยู่บนอำเภอนี้ โดยที่ว่าพี่ก็ไม่เคยลงไปในหมู่บ้านไม่เคยรู้จักกับโต๊ะอิหม่ามคนนี้เลย อยู่ๆ วันหนึ่งที่ต้องไปพูดกับเขา ถ้าเขาไม่เคยเห็นหน้าพี่เลย ความเชื่อถือว่ามันน้อย แต่ถ้ากรณีพี่นี่ไปทำความคุ้นเคยรู้จักกันได้ เจอทุกที่ก็ ทัก พัฒนาไปไหน โต๊ะอิหม่ามไปไหน อย่างนี้ตลอด เวลาที่มีเรื่องอะไร สมมติว่า ต้องการ 100 อาจจะได้ซัก 80 แต่ถ้าไม่รู้รู้จักกันเลย พี่ว่าอาจจะได้สัก 40-50 มันจำเป็น มันจำเป็นที่คิดว่ะนะ ที่พี่เคยทำนะ"⁶⁷

ถึงแม้ว่าพัฒนาชุมชนจะตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิด แต่ก็ไม่สามารถกระทำได้นี้เนื่องจากพัฒนากรขาดคุณสมบัติที่จะเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ เนื่องจากข้าราชการไทยพุทธอาจประสบอุปสรรคบางประการเช่นเดียวกันกับหน่วยงานอื่น คือในเรื่องของศาสนา วัฒนธรรมและภาษาที่แตกต่าง และแม้ว่าพัฒนาชุมชนจะมีข้าราชการมุสลิมแต่ก็เป็นผู้หญิงทำให้ไม่สามารถเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดได้เช่นกัน* กล่าวคือ แม้พัฒนาชุมชนจะมีข้าราชการมุสลิมที่เป็นคนในพื้นที่อยู่หนึ่งคนแต่เนื่องจากเป็นผู้หญิงจึงไม่สามารถที่จะใช้มัสยิดในรูปแบบที่เข้าไปพบปะประชาชนในมัสยิดอย่างหน่วยงานอื่น เช่นเข้าไปพบปะประชาชนที่มัสยิดในวันศุกร์ การทำละหมาดวันศุกร์นี้บังคับสำหรับผู้ชายส่วนผู้หญิงนั้นจะทำก็ได้หรือไม่ทำก็ได้ และในสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้หญิงจะไม่นิยมมาทำละหมาดวันศุกร์แต่จะทำละหมาดปกติที่บ้าน และการที่จะให้ผู้หญิงออกมาพบปะประชาชนซึ่งเป็นผู้ชายทั้งหมดจึงเป็นการไม่เหมาะสม หรือในการพบปะประชาชนที่มัสยิดในช่วงหลังทำละหมาดมัฆริบและอีซา แม้จะมีผู้หญิงมาทำละหมาดที่มัสยิดด้วยแต่ก็มีจำนวนน้อย

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁷ สัมภาษณ์ นางจารินี ทันจำดิน, พัฒนาการ, 14 กรกฎาคม 2542.

* ความเป็นผู้หญิงไม่ได้เป็นปัญหาโดยตัวมันเอง กล่าวคือเนื่องจากในสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นสังคมชนบท ผู้หญิงจะมีขอบเขตในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไม่ใช่ว่าสังคมขีดเส้นให้ผู้หญิงแต่ผู้หญิงเองก็ยอมรับในขอบเขตนั้นๆ

ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยเป็นช่วงเวลาค่ำแล้วผู้หญิงมักจะอยู่ในบ้านการออกมาในช่วงเวลาค่ำจึงไม่เหมาะสม** อย่างไรก็ตาม รูปแบบที่พัฒนาชุมชนใช้คือการเผชิญหน้ากับชาวบ้านโดยมีมัสยิดเป็นสื่อกลาง แต่โดยฝากให้หน่วยงานอื่นที่สามารถเข้าไปในมัสยิดได้ทำการชี้แจงแทนโดยมากจะเป็นการฝากกับฝ่ายปกครอง รูปแบบการใช้อีกรูปแบบคือการให้ทางมัสยิดทำการคุตบะฮ์ในกิจกรรมของพัฒนาชุมชนซึ่งรูปแบบนี้พัฒนาชุมชนสามารถกระทำได้โดยการไปพบอิหม่ามที่บ้านเพื่อทำการชี้แจง แต่ที่เป็นอยู่พัฒนาชุมชนจะใช้วิธีฝากหน่วยงานอื่นที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับมัสยิดมากกว่า ประการหนึ่งเมื่อทั้งสองฝ่ายไม่ได้มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการแล้วการไปพบอิหม่ามที่บ้านนั้นจึงไม่เกิดขึ้น

พัฒนากรหญิงที่เป็นไทยพุทธท่านหนึ่งได้กล่าวถึงข้อจำกัดในการใช้มัสยิดโดยเฉพาะวันศุกร์ ไว้ว่า

“วันศุกร์ ส่วนมากเราจะเลือกวันศุกร์ ถ้าต้องการจะประชุมพูดคุยกับพวกผู้ชายต้องวันศุกร์ แต่ว่ามีข้อจำกัดสำหรับผู้หญิงเขาก็ไม่ให้เข้าไปในมัสยิดอีก ตรงนี้ข้อจำกัดสำหรับพี่น้องยากินดิ้ง เพราะว่าหนึ่งต่างศาสนาใช่ไหม เขาจะไม่ให้เข้าไปตรงนั้น แล้วก็เราเป็นผู้หญิงด้วย ยาก ตรงนั้นยากินดิ้ง...”⁶⁸

และข้อจำกัดของพัฒนากรมุสลิมที่เป็นหญิง ดังจะเห็นได้จากพรรณนะของ นายกอเร็งเลาะมิง ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ ผู้ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับทางมัสยิด ได้กล่าวไว้ว่า

“ในเรื่องเขาเป็นเพศหญิง แต่ไม่ได้หมายความว่าเขาไม่เป็น เขาเป็น แต่ไม่เหมือนเรา เราเข้ามาคลุกเลยผู้หญิงไม่ใช่ลักษณะนั้น ขณะเดียวกันกลางคืนคนเดียวไปไม่ได้ เรายึดตามศาสนบัญญัติ...อ้อ!ถูก มันจะเสียเปรียบทันที ก็หลายๆอย่าง

** อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเป็นผู้หญิงอาจเป็นข้อจำกัดในการใช้มัสยิดอยู่บ้างแต่จะได้เปรียบในการประสานงานกับกลุ่มสตรี เนื่องจากกลุ่มสตรีเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่แต่ยังไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังทั้งที่เขามีศักยภาพที่จะพัฒนาชุมชนได้ ชีวราชการมุสลิมที่เป็นหญิงจะสามารถเข้าไปสร้างความคุ้นเคย โน้มน้าวกลุ่มสตรีได้ซึ่งที่เป็นอยู่พัฒนาชุมชนสามารถจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่มีสมาชิกเป็นหญิงทั้งหมดได้ และเห็นว่ามีประสิทธิภาพมากกว่ากลุ่มออมทรัพย์ที่มีสมาชิกเป็นชาย เนื่องจากโครงสร้างของครอบครัวผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บเงิน ลูกๆถ้าจะขอเงินก็จะมาขอกับแม่ส่วนผู้ชายจะมีเงินนิตหน้อยสำหรับกินน้ำชาเท่านั้น และผู้หญิงมีความรับผิดชอบสูงทุกครั้งที่นั่งประชุมกลุ่มแทบไม่มีใครขาดประชุมและฝากเงินเข้ากลุ่มสม่ำเสมอ

⁶⁸ นางจารินี ทันจำดิน. พัฒนาการ. สัมภาษณ์ . 14 กรกฎาคม 2542.

ไม่เหมือนกับเรา หนึ่งความเป็นผู้หญิงในศาสนาเรามันก็แตกต่างอยู่แล้ว ความเข้าถึง
ไม่เหมือน"⁶⁹

จากทรรศนะดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าพัฒนาชุมชนไม่สามารถเข้าไปสร้างความ
สัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดได้ เนื่องจากข้าราชการไทยพุทธที่มีอยู่ก็ถูกจำกัดด้วยศาสนา วัฒนธรรม
และภาษา ส่วนข้าราชการมุสลิมที่มีก็ถูกจำกัดด้วยเรื่องเพศ อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ไม่ได้
หมายความว่าการทำงานของพัฒนาชุมชนจะไม่สำเร็จเสียเลย ข้าราชการมุสลิมที่เป็นหญิง
อาจเป็นข้อจำกัดในการมีปฏิสัมพันธ์กับทางมัสยิด ในขณะที่เดียวกันกลับเป็นข้อได้เปรียบหน่วย
งานอื่นในการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสตรีหรือกลุ่มเยาวชนที่เป็นสตรี นอก
จากนี้ พัฒนาชุมชนยังมีกลุ่มจัดตั้งคอยเป็นกลไกในการดำเนินงานอยู่แล้วอีกทางหนึ่ง

ผลที่ได้รับจากการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารนั้น แม้ว่าส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับ
ศักยภาพของมัสยิดเองในการทำความเข้าใจในเรื่องที่พัฒนาชุมชนขอความร่วมมือ และอีกส่วน
คือเรื่องนั้นต้องไม่ขัดกับหลักการทางศาสนาและประเพณี ในทางตรงกันข้ามหากบางส่วนหรือทั้ง
หมดขัดกับหลักการทางศาสนา มัสยิดก็จะไม่สามารถให้ความร่วมมือใดๆได้ ประการสำคัญคือ
การพัฒนาชุมชนไม่สามารถเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดได้ทำให้ในการขอ
ความร่วมมือนั้นต้องกระทำผ่านหน่วยงานอื่นประสิทธิภาพของการใช้ย่อมมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับ
หน่วยงานอื่นที่เข้าไปด้วยตนเอง ประการหนึ่งการสื่อสารกับทางมัสยิดหรือกระทั่งชาวบ้านทั่ว
ไปในชนบทการเผชิญหน้าเป็นสิ่งสำคัญมากเพราะเป็นการแสดงถึงความจริงใจและความถูกต้อง
ชัดเจน

ประการหนึ่งในสังคมมุสลิมในชนบทนี้การสื่อสารที่สำคัญคือการเผชิญหน้ากัน
ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร การเผชิญหน้ามีความหมายที่แสดงถึงการยืนยัน การที่มัสยิดได้ยิน
จากปากของข้าราชการเองมีความหมายคือความชัดเจน ตัวอย่างที่แสดงถึงความสำคัญของการ
เผชิญหน้า ได้แก่ในการประชาสัมพันธ์เรื่องใดจากทางมัสยิดแก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน ทางมัสยิดจะ
ใช้เครื่องขยายเสียงในการประชาสัมพันธ์เพราะสามารถสื่อได้อย่างกว้างขวางในแง่ของระยะทาง
แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ชาวบ้านเชื่ออย่างสนิทใจ ดังนั้นทางมัสยิดต้องออกมาชี้แจงด้วยตนเอง
อีกทางด้วยอาจจะไปตามร้านน้ำชา หรือบ้านใครก็ได้ที่อยู่ใกล้ๆ ดังจะเห็นได้จากความเห็น
ของอิหม่ามท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

⁶⁹ สัมภาษณ์ นายกอเริง เลาะมิง, ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ, 17 พฤศจิกายน 2542.

“หลังละหมาดวันศุกร์เพราะคนเยอะ แต่ถ้าเรื่องด่วนก็ไปบอกด้วยตัวเอง และเครื่องขยายเสียง แต่ถ้ารีบจริงๆก็จะไปหาชาวบ้านเอง คือฟังผ่านเครื่องขยายเสียง มันก็รู้สึกยังไม่แน่ใจ ไม่สบายใจ ถ้าเราไปเองชัดเจนแน่นอนชาวบ้านเชื่อ”⁷⁰

ดังนั้นการสื่อสารที่ผ่านหรือฝากหน่วยงานอื่นทางมัสยิดจะไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าไร เมื่อเปรียบเทียบกับที่มาด้วยตนเอง

โดยสรุปแล้ว ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นระหว่างพัฒนาชุมชนกับทางมัสยิดนั้น อยู่ในรูปแบบของการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารเช่นกัน ด้วยความเป็นสถาบันทางศาสนาอันเป็นที่เคารพเชื่อถือของชาวบ้านเป็นเหตุผลสำคัญที่ทางพัฒนาชุมชนหันมาให้ความสำคัญกับมัสยิดในฐานะช่องทาง เรื่องที่ชี้ให้เห็นเดียวกันมีความสอดคล้องกับภารกิจของพัฒนาชุมชนเอง คือเป็นเรื่องที่เป็นปัญหาสังคมทั่วไป ประการสำคัญคือ รูปแบบการใช้พบว่าไม่สามารถกระทำด้วยตนเองได้เนื่องจากขาดข้าราชการที่จะสามารถเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดได้ ดังนั้นจึงเป็นการใช้มัสยิดโดยฝากหน่วยงานอื่นเข้าไปสื่อสารกับมัสยิดอีกทอดหนึ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁰ สัมภาษณ์ นายมาลัย มะรือสะ, อิมามมัสยิดเตี้ยอุลฮักโต๊ะคอลี, วันที่ 4 กรกฎาคม 2542.

กรณีศึกษา

จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆของ ประเทศ ดังนั้นรัฐจึงต้องกำหนดนโยบายตลอดจนการนำออกปฏิบัติให้เหมาะสม เป้าหมายของการปฏิบัติราชการนั้นอยู่ที่ประชาชน กล่าวคือเป็นการมุ่งให้เกิดประโยชน์กับประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งหน่วยงานของรัฐอันเป็นกลไกของรัฐจะต้องสร้างการสนับสนุนจากประชาชน หรือสร้างการยอมรับในการใช้อำนาจหรือปฏิบัติหน้าที่จากประชาชนเสียก่อนเป็นพื้นฐาน ไม่เช่นการปฏิบัติราชการแทบจะไม่ได้รับผลสำเร็จเลยหรืออาจต่อต้านด้วยซ้ำ แนวทางหนึ่งในการสร้างการยอมรับคือการยึดกลุ่มผู้นำ หรือสถาบันอันเป็นที่เคารพนับถือของประชาชน กล่าวคือในแต่ละสังคมนั้นไม่ใช้ว่าทุกคนจะมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันในทางตรงกันข้ามกลับมีลำดับของอำนาจที่ลดหลั่นกันไป การมุ่งสร้างความพอใจให้กับคนทุกคนทั้งสังคมนั้นอาจกระทำได้แต่ก็เป็นการยากมากทั้งต้องสิ้นเปลืองทรัพยากรต่างๆจำนวนมาก แต่หากยึดกลุ่มผู้นำเราก็สามารถสร้างการยอมรับจากคนทั้งสังคมได้เช่นกัน

ในส่วนนี้จะเป็นการกล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองในลักษณะที่หน่วยงานของรัฐใช้ มัสยิดเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารกับประชาชนเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน โดยจะ นำเสนอเป็นกรณีศึกษาสองกรณี กรณีแรกเป็นตัวอย่างแสดงถึงความสำเร็จของการใช้มัสยิดเป็น ช่องทางดังกล่าว ซึ่งนำเรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อย รับผิดชอบโดยฝ่ายปกครอง กรณีที่สอง เป็นการแสดงถึงความไม่สำเร็จของการใช้มัสยิดเป็นช่องทางเช่นกันซึ่งได้นำเรื่องโครงการนราข สะอาด รับผิดชอบโดยสำนักงานพัฒนาชุมชน ทั้งนี้จะเป็นการแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ส่วนตัว ที่ข้าราชการมีกับทางมัสยิดนั้นมีความสำคัญอย่างไร ส่งผลต่อความสำเร็จอย่างไร ตลอดจนเหตุ ผลที่หน่วยงานของรัฐหันมาใช้มัสยิดเป็นช่องทางรวมทั้งรูปแบบการใช้ด้วย

การรักษาความสงบเรียบร้อย(กรณีที่ได้รับผลสำเร็จ)

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงกรณีตัวอย่างการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมือง โดย จะใช้ตัวอย่างจากการใช้โดยฝ่ายปกครอง ทั้งนี้จะนำเสนอให้เห็นว่าเป็นสถานศึกษาของ มัสยิดมีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวบ้านซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานทางราชการที่ต้องการการ สนับสนุนจากชาวบ้าน และเรื่องที่จะใช้นั้นก็มีความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของฝ่ายปกครอง

ทั้งนี้ความสำเร็จของการใช้มัสยิดนั้นตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างข้าราชการกับมัสยิดอย่างชัดเจน

ปัญหาหนึ่งจากหลายปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้และดูเหมือนจะอยู่คู่กับพื้นที่นี้ไปอีกนาน นั่นก็คือปัญหาความมั่นคง เดิมในภูมิภาคนี้ได้มีกลุ่มที่ต่อต้านอำนาจรัฐโดยเฉพาะต่อต้านอำนาจอิปไตยมีลักษณะความพยายามที่จะแบ่งแยกดินแดน และได้มีการก่อความไม่สงบอยู่เนืองๆเป็นระยะๆตลอดมา ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวว่ากลุ่มเคลื่อนไหวเหล่านี้ยังคงอยู่หรือหายไปแล้วในปัจจุบัน และดูเหมือนยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนจากทางภาครัฐที่รับผิดชอบ แต่ที่แน่ๆก็คือการเกิดขึ้นของแผนหรือโครงการจำนวนมากรวมทั้งหน่วยงานพิเศษภายใต้ร่มเงาของ "ความมั่นคง"

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ที่ไม่สงบยังคงเกิดขึ้นอยู่อย่างเสมอ ซึ่งเป็นการกระทำกับหน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะตำรวจ ไม่ว่าจะเป็นการก่อวินาศกรรมสถานที่ราชการ การยิงป้อมยาม จุดตรวจ รวมทั้งการข่มขู่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เหล่านี้หน่วยงานของรัฐเห็นว่าล้วนแต่เป็นการสร้างความเดือดร้อนและก่อกวนความสงบสุขของประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อำเภอยิ่งอกก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการก่อความไม่สงบของผู้ที่ไม่หวังดีต่อบ้านเมืองเป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่ตำรวจถูกลอบยิงเสียชีวิตหนึ่งนายและบาดเจ็บอีกหนึ่งนาย ได้มีการระดมความช่วยเหลือในลักษณะต่างๆจากหลายหน่วยงานทั้งพลเรือน ตำรวจและทหาร มีการจัดส่งตำรวจพลร่มจากปাহวายลงในพื้นที่ มีการกำหนดมาตรการในการข่าว เพิ่มการลาดตระเวนมากขึ้น มีการจัดตั้งจุดตรวจเพิ่มขึ้น เป็นต้น

การนำมัสยิดเข้ามาร่วมในเหตุการณ์นี้นั้นอยู่ในมาตรการด้านสังคมจิตวิทยา⁷¹ เพื่อสร้างการสนับสนุนจากประชาชนที่นอกเหนือจากมาตรการด้านการปราบปราม เพราะทางฝ่ายกลุ่มผู้ไม่หวังดีต่อบ้านเมืองก็มีวิธีการทั้งด้านการใช้กำลังและปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อเรียกการสนับสนุนจากประชาชนเช่นกัน หน่วยงานของรัฐตระหนักดีว่าในสังคมมุสลิมนั้นสถาบันทางศาสนาถือเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชนมากที่สุดแห่งหนึ่ง และกลุ่มผู้ไม่หวังดีต่อบ้านเมืองมักจะใช้เงื่อนไขทางด้านศาสนาเช่นกันในการรองรับความชอบธรรมเพื่อให้ประชาชนสนับสนุน ดังนั้นหน่วยงานของรัฐจึงต้องเข้าหามัสยิดสร้างการสนับสนุนจากมัสยิดให้ได้เพื่อที่จะอาศัยความเป็นสถาบันทางศาสนาซึ่งเป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการอ้างหลักการทางศาสนา

⁷¹ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซือเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

ที่สุดผู้หนึ่งในสังคมมุสลิม อันจะส่งผลให้ประชาชนเห็นชอบ ยอมรับและให้การสนับสนุนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐ

หน่วยงานของรัฐโดยปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาซึ่งเป็นข้าราชการมุสลิมที่สามารถใช้ภาษามลายูในการสื่อสารกับประชาชนได้และเป็นผู้ที่ประชาชนให้การยอมรับ จะประสานกับทางมัสยิดโดยแจ้งในที่ประชุมอิหม่ามประจำเดือนให้ทางมัสยิดได้ทราบถึงแนวทางในการดำเนินการของทางราชการ ให้ทราบถึงเจตนาที่ต้องการให้เกิดความสงบสุขแก่ประชาชน และให้ทางมัสยิดนำไปชี้แจงแก่ประชาชนให้ประชาชนทราบและเข้าใจในเจตนาที่ดีของทางราชการ พร้อมทั้งขอความร่วมมือจากประชาชนมาร่วมทำละหมาดอัยัตหน้าที่ว่าการอำเภอ เพื่อที่จะให้ประชาชนได้ขอพรต่อ พระเจ้าทรงบรรดาสให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข⁷² และให้ใครก็ตามที่กระทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมได้เปลี่ยนใจเลิกกระทำการดังกล่าว นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงถึงความเห็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหน่วยงานของรัฐและประชาชน เป็นการแสดงออกถึงการไม่เห็นด้วยกับการกระทำของกลุ่มผู้ไม่หวังดีต่อบ้านเมืองและพร้อมให้การสนับสนุนต่อการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐ

ในการดำเนินการนั้นหน่วยงานของรัฐจะจัดเตรียมบริการรับส่งแก่ทางมัสยิดและประชาชน เมื่อทำละหมาดเสร็จแล้วหน่วยงานของรัฐโดยนายอำเภอจะมาพูดคุยกับประชาชนให้ประชาชนมั่นใจและไม่ต้องวิตกต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งขอให้ประชาชนเชื่อมั่นในทางราชการที่จะมุ่งสร้างความสงบสุขให้เกิดแก่ประชาชน จากนั้นทางมัสยิดโดยตัวแทนอิหม่ามก็จะออกมาพูดอีกครั้งในลักษณะสรุปและเน้นย้ำในสิ่งที่หน่วยงานของรัฐได้กล่าวไปแล้ว การที่หน่วยงานของรัฐใช้มัสยิดในการระดมประชาชนมาทำละหมาดอัยัตนั้น เป็นการหวังผลทางด้านจิตวิทยาการใช้ในรูปแบบนี้มีความสำคัญและน่าสนใจมากเพราะการทำละหมาดถือเป็นเสาหลักของอิสลาม การที่หน่วยงานของรัฐสามารถเข้ามาสัมผัสกับเสาหลักได้นั้นแสดงถึงความใกล้ชิด การยอมรับที่เกิดขึ้นระหว่างทางมัสยิดกับหน่วยงานของรัฐ

อาจกล่าวได้ว่า ความสำเร็จของการใช้มัสยิดเป็นช่องทางในรูปแบบดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากหน่วยงานของรัฐกับมัสยิดขาดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน นั่นก็คือหน่วยงานของรัฐต้องสร้างการยอมรับและความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับทางมัสยิดเสียก่อนเพราะลำพังความเป็น

⁷² สัมภาษณ์ นายดาโอ๊ะ ทะยีสานแมง, อิหม่ามมัสยิดลูโป๊ะบือซาและประธานชมรมอิหม่าม คอเต็บและบิหลัน อำเภอ ยี่งอ, 12 มิถุนายน 2542.

หน่วยงานของรัฐไม่เพียงพอที่จะให้มัสยิดกระทำการใดๆเพื่อเป็นแสดงออกถึงการสนับสนุน ทางมัสยิดอาจไม่ให้ความร่วมมือหรือให้ความร่วมมือในลักษณะที่ไม่เต็มที่ เช่นอาจจะมีประชาชนมาละหมาดอ้ายตเพียงไม่กี่สิบคน เป็นต้น ดังนั้นในการประสานกับทางมัสยิดในกรณีนี้จึงต้องใช้ข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นการส่วนตัวกับทางมัสยิด การที่จะสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวได้นั้นข้าราชการคนนั้นต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงใจ จริงใจที่จะให้ทั้งทางมัสยิดและประชาชนทั่วไปได้รับประโยชน์ ความจริงใจนี้ทางมัสยิดสามารถรับรู้ได้จากสิ่งที่ทางราชการปฏิบัติ และการที่ข้าราชการที่เป็นมุสลิม พูดภาษามลายูท้องถิ่นได้และเป็นคนในท้องถิ่นที่่จะได้เปรียบกว่าข้าราชการที่ไม่ได้เป็นมุสลิม พูดภาษามลายูท้องถิ่นไม่ได้และเป็นคนท้องถิ่นอื่น ผลที่เกิดขึ้นทั้งทางมัสยิดและประชาชนที่มาร่วมทำละหมาดทั้งหมดประมาณ 600 คน เต็มบริเวณสนามหน้าว่าการอำเภอ

โครงการนราสะอาด(กรณีไม่ประสบผลสำเร็จ)

กรณีนี้เป็นตัวอย่างการใช้มัสยิดที่ไม่ประสบผลสำเร็จ อันเนื่องมาจากขาดความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นการนำเสนอให้เห็นว่าแม้ทางพัฒนาชุมชนจะเห็นถึงความสำคัญและอิทธิพลของมัสยิดที่มีต่อชาวบ้านและได้ใช้มัสยิดแล้วก็ตาม ผลสำเร็จจะมีความแตกต่างจากการใช้โดยมีพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ส่วนตัว และการที่พัฒนาชุมชนขาดการสร้างสัมพันธ์ในลักษณะนี้ทำให้ต้องใช้มัสยิดผ่านหน่วยงานอื่นที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว ผลสำเร็จที่ได้รับหรือความจริงจังหรือมุ่งมั่นจากทางมัสยิดจึงน้อยกว่าหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์ดังกล่าว

โครงการนราสะอาดเป็นโครงการที่อยู่ในนโยบายจังหวัด โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะรณรงค์ให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง และสถานที่สาธารณะประโยชน์ต่างๆและร่วมกันปรับปรุงบ้านเรือนของตนเองให้มีความสะอาดตลอดจนมีการรักษาความสะอาดของถนนหนทางในหมู่บ้าน ตำบลและยังเป็นการฝึกฝนและกระตุ้นให้ประชาชนมีนิสัยรักความสะอาด ประกอบกับประชาชนของจังหวัดนราธิวาสส่วนใหญ่เป็นมุสลิมซึ่งมีหลักการทางศาสนาที่ส่งเสริมให้ประชาชนรักษาความสะอาดในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ในการดำเนินการนั้นแม้จะเป็นการดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการ แต่พัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานรับผิดชอบทำหน้าที่เลขานุการคณะกรรมการ

ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนี้ได้มีการประสานขอความร่วมมือจากผู้นำหลายฝ่าย

ไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือกลุ่มจัดตั้งต่างๆและด้วยความเป็นสถาบันทางศาสนาอันมีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชน มัสยิดก็เป็นผู้หนึ่งที่พัฒนาชุมชนประสานงานด้วยในลักษณะใช้เป็นสื่อกลางในการสร้างสำนึกเรื่องความสะอาด โดยการอบรมสั่งสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความสะอาดนั้นในอิสลามมีหลักคำสอนกำหนดไว้ค่อนข้างชัดเจนว่า "ความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธา" แต่ในการติดต่อกับทางมัสยิดพัฒนาชุมชนจะไม่เข้าไปพบด้วยตนเอง หากแต่จะผ่านทางฝ่ายปกครองให้ชี้แจงทำความเข้าใจและขอความร่วมมือจากทางมัสยิดแทน คือในคราวที่ฝ่ายปกครองลงพื้นที่ไปพบปะกับทางมัสยิดก็จะฝากให้ช่วยชี้แจง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนของ การวิเคราะห์ที่พัฒนาชุมชนว่าขาดข้าราชการที่จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดได้ ผลที่ได้รับนั้นจึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

แม้พัฒนาชุมชนจะตระหนักถึงอิทธิพลและความสำคัญของมัสยิดที่จะเป็นช่องทางสื่อสารกับประชาชน แต่ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีกับทางมัสยิดไม่สนิทแนบแน่น กล่าวคือขาดข้าราชการที่จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ แม้ว่าการใช้มัสยิดพัฒนาชุมชนจะกระทำผ่านหน่วยงานอื่นแต่ประสิทธิภาพของการใช้ย่อมมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับหน่วยงานอื่นที่เข้าไปด้วยตนเอง ประการหนึ่งการสื่อสารกับทางมัสยิดหรือกระทั่งประชาชนทั่วไปในชนบทอำเภอยิ่งเป็นการเผชิญหน้าเป็นสิ่งสำคัญมากเพราะเป็นการแสดงถึงความจริงใจและความถูกต้องชัดเจนของการสื่อสาร ดังนั้นการสื่อสารที่ผ่านหรือฝากหน่วยงานอื่นทางมัสยิดจะไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าไรเมื่อเปรียบเทียบกับการมาด้วยตนเอง นอกจากนี้การฝากหน่วยงานอื่นก็ไม่สามารถคาดหวังอะไรได้มากนักเนื่องจาก "เรื่องฝาก" ย่อมถูกจัดอันดับความสำคัญในระดับรอง เมื่อผู้รับฝากไม่ได้กระตือรือร้นแต่ทางมัสยิดเองก็ยินดีให้ความร่วมมือเพราะมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้ฝากแต่ก็ไม่ได้ทุ่มเทกับเรื่องฝาก เช่นอาจจะพูดในคุตบะฮ์เพียงเล็กน้อย หรือพูดโดยไม่ได้แสดงความจริงจังเท่าไร ดังที่ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอได้แสดงความเห็นจากประสบการณ์เกี่ยวกับข้อสังเกตถึงความร่วมมือที่ได้รับจากทางมัสยิด ไว้ว่า

"สังเกตจากพฤติกรรมครับ ดูจากพฤติกรรมที่เขา...คือความพอใจหรือไม่พอใจนี่ดูออก อ้อ!ได้เลยได้เลย สมมติเราละหมาดวันศุกร์ที่นั่นเดี่ยวออกเลยในคุตบะฮ์ ออกทันทีเลยและพฤติกรรมที่เขาตอบรับ เดี่ยวผมจะแทรก! แล้วก็ฟังออกจริงไหม เราก็ฟังสิ ก็ออกจริง เขาให้ความไว้วางใจเราหลายอย่าง...เห็น พฤติกรรมเห็นทิพอ

ใจไม่พอใจ เราไม่ใช่เด็ก สีหน้าก็ดูออกเขาพอใจหรือเปล่าที่เราบังคับให้เขาออก ผลออกมาไม่เหมือน..."⁷³

ดังนั้น ผลที่ทางพัฒนาชุมชนได้รับนั้นทางมัสยิดค่อนข้างเฉยเมย แม้จะฝากหน่วยงานอื่นที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวอันดีกับทางมัสยิดก็ตาม ความจริงจังที่หน่วยงานนั้นมีให้คงไม่เท่ากับเรื่องของตนเองที่จะใช้มัสยิด อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าโครงการนราสะอาดจะไม่ประสบความสำเร็จ เพราะพัฒนาชุมชนไม่ได้ประสานกับมัสยิดเพียงกลุ่มเดียวแต่ประสานกับกลุ่มอื่นด้วยโดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ดังที่กล่าวมาแล้วเช่นกันสำหรับพัฒนาชุมชน คืออาจเสียเปรียบในการประสานกับมัสยิดเมื่อเทียบกับหน่วยงานอื่น แต่จะได้เปรียบในการประสานกับกลุ่มสตรีและเยาวชนนอกจากนี้

หน่วยงานที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการประสานกับมัสยิด มักจะเป็นหน่วยงานจากภายนอก คือหน่วยงานที่ไม่ได้มีหน่วยในอำเภอ เพราะหากเป็นหน่วยงานภายในอำเภอก็มีแนวโน้มที่จะมีการช่วยเหลือระหว่างหน่วยงานมากกว่า นายนิอาแซ ซ็ือเซ็ง ปลัดอำเภอ⁷⁴ ได้ยกตัวอย่างการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้งแก่มัสยิดในอำเภอเย็งอโดยกรรมการเลือกตั้งจังหวัดนราธิวาส ก็เพื่อที่จะให้ทางมัสยิดมีความรู้ความเข้าใจเพื่อที่จะนำไปเผยแพร่ทำความเข้าใจกับชาวบ้านต่อไป ในการดำเนินการไม่ได้มีการประสานกับทางฝ่ายปกครองหรืออำเภอแต่อย่างใดแต่ให้ อาสาสมัครรัฐธรรมนูญ(อสร).เป็นผู้ประสานกับผู้นำศาสนาโดยใช้วิธีแจ้งเป็นหนังสือ จะเห็นได้ว่าเป็นการประสานโดยขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิด แม้ว่าเมื่อพิจารณาตามรูปแบบแล้วจะมีการดำเนินตามขั้นตอนมีการแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษร แต่การทำงานกับประชาชนในชนบทนั้นความชัดเจนในลักษณะของเอกสารนั้นไม่ได้มีความสำคัญแต่อย่างใด หากทางผู้นำศาสนาไม่รู้จักมักคุ้นกับทางกรรมการเลือกตั้งความร่วมมือที่ได้รับนั้นจะมีน้อยมาก ผลก็คือมีผู้นำศาสนา มาร่วมเพียงสิบกว่ามัสยิดจากสี่สิบสองมัสยิด โดยเฉพาะมัสยิดที่เป็นแกนนำของชมรมฯจะไม่มาเลย เราจะเห็นได้ว่าอาศัยอำนาจหน้าที่นั้นไม่เพียงพอในการที่จะใช้มัสยิดหากแต่อยู่ที่การสร้างการยอมรับ หรือความไว้วางใจด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัวเสียก่อน

⁷³ สัมภาษณ์ นายกอเจ็ง เลาะมิง,ผู้ช่วยศึกษาศึกษาธิการอำเภอ,17 พฤศจิกายน 2542.

⁷⁴ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซ็ือเซ็ง,ปลัดอำเภอ,24 มิถุนายน 2542.

ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับหน่วยงานของรัฐ

อาจกล่าวได้ว่าสถาบันทางศาสนาเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลครอบงำความคิดและวิถีชีวิตของคนในสังคม เดิมทีนั้นสถาบันทางศาสนาทำหน้าที่เกือบทุกด้านของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม สวัสดิการสังคม และการอบรมกล่อมเกลาสังคม เป็นต้น แต่ด้วยแนวคิดการบริหารสมัยใหม่ที่พยายามทำให้เรื่องต่างๆ ในสังคมจัดเป็นเฉพาะด้าน และได้ให้มีสถาบันใหม่ๆ ขึ้นมาทำหน้าที่อย่างเฉพาะ สถาบันศาสนาก็เช่นกันที่ถูกลดบทบาทในด้านอื่นๆ ที่เคยทำมา คงเหลือเพียงบทบาทด้านการศาสนาที่มีความหมายของการอบรมสั่งสอนทางด้านศีลธรรม ซึ่งจะเน้นทางด้านจิตวิญญาณ หรือเป็นเรื่องที่ควรจะเป็นมากกว่าเรื่องที่เป็นอยู่จริง เช่นเดียวกันสำหรับในสังคมมุสลิมที่มีศาสนาเป็นฐานกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ต่างๆ ของคนในสังคม โดยมีมัสยิดเป็นสถาบันหลักที่ถือเป็นแก่นของสังคมมุสลิม ซึ่งมัสยิดในปัจจุบันก็ได้รับผลกระทบจากแนวคิดที่แบ่งโลกออกเป็นส่วนๆ

ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่มัสยิดมีต่อหน่วยงานของรัฐ ทั้งนี้ในการกล่าวถึงหน่วยงานของรัฐจะไม่ขอแยกเป็นรายหน่วยงานแต่จะกล่าวโดยรวมกันไป เนื่องจากว่าปฏิสัมพันธ์ที่มัสยิดมีนั้นจะกระทำในรูปแบบของชมรม ไม่ว่าจะเรื่องอะไรก็ตามไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับหน่วยงานใดก็ตาม ทางมัสยิดโดยชมรมจะเริ่มต้นที่ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาทั้งสิ้น หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ ซึ่งบุคคลสองท่านนี้ได้มีการกล่าวถึงแล้วในบทที่เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิดว่าทั้งสองท่านเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัวกับทางมัสยิด กล่าวคือมัสยิดจะไม่มุ่งไปยังหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบกับเรื่องที่ต้องการขอความช่วยเหลือ หากพิจารณาเพียงแค่นี้อาจจะคาดเดาได้ว่าทางมัสยิดอาจจะไม่ทราบว่เรื่องนั้นๆ หน่วยงานใดรับผิดชอบ แต่จากการศึกษาพบว่าเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นทางมัสยิดจะนำเข้าไปประชุมชมรมเพื่อหารือกันก่อน ซึ่งในขั้นตอนนี้ก็ทำให้ทราบว่เรื่องนั้นๆ เกี่ยวข้องกับหน่วยงานใด

ดังนั้น เหตุผลที่แท้จริงที่ไม่ไปพบกับหน่วยงานที่เป็นเจ้าของเรื่องโดยตรงก็คือความไม่มั่นใจ ไม่มั่นใจว่าจะได้รับความช่วยเหลือ ไม่มั่นใจว่าหน่วยงานของรัฐจะมีความเข้าใจในปัญหา

ของเขาหรือไม่ ที่ไม่มั่นใจเพราะว่าทั้งสองฝ่ายไม่รู้จักกันกล่าวคือข้าราชการหลายคนที่ไม่ค่อยได้ออกท่องเที่ยวปะเียมเียมนชาวบ้านทำให้ทั้งสองฝ่ายไม่รู้จักกัน หรืออาจจะแค่รู้ว่าคนนั้นเป็นข้าราชการซึ่งไม่เพียงพอที่จะเข้าไปขอความช่วยเหลือ เมื่อไม่รู้จักกันก็จะไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน*

ในการศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ของมัสยิดที่มีต่อหน่วยงานของรัฐนั้น เพื่อความเข้าใจจึงจะขอลำถ่วงถึงสภาพสังคมของมัสยิดในอำเภอที่ยังที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์พอสมควร อำเภอที่ยังมีมัสยิดอยู่ 42 แห่ง มัสยิดส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่ในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนพิธี เรื่องของครอบครัวและมรดกและระดับข้อพิพาท การตายและการให้ความรู้ตลอดจนการสั่งสอนอบรมในเรื่องศาสนา เป็นต้น แต่ก็จะมีน้ำหนักของความจริงจังที่แตกต่างกันไป มัสยิดส่วนใหญ่เน้นนอกจากให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวแล้วยังจำกัดบทบาทของตนอยู่ในขอบเขตของเรื่องดังกล่าวด้วย ซึ่งดูคล้ายกับว่าบทบาทเหล่านี้เป็นเสมือนบทบาทขั้นพื้นฐานถ้าทางมัสยิดทำครบถ้วนก็ถือเป็นการเพียงพอแล้ว ในทางตรงกันข้ามหากในบทบาทเหล่านี้หากทางมัสยิดละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควรอาจถูกชาวบ้านต่อว่าได้

ดังนั้นการทำหน้าที่ในขอบเขตดังกล่าวมัสยิดก็จะ "ปลอดภัย" มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะทำหน้าที่ในด้านอื่นๆเพิ่มเข้ามา เช่นการพัฒนาชุมชน การแก้ปัญหาความยากจน การแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง แต่บทบาทเหล่านี้มัสยิดอยู่ในฐานะของผู้สนับสนุนกำนันผู้ใหญ่บ้านมากกว่าที่จะเป็นผู้ริเริ่ม และมัสยิดที่มีบทบาทหน้าที่ด้านอื่นๆนั้นมักเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน เช่นเป็นญาติพี่น้องกัน อย่างบ้านโต๊ะแม ต.ละหาร ที่อิหม่ามกับผู้ใหญ่บ้านเป็นพี่น้องกัน .หรือเป็นผู้มีส่วนผลักดันให้อีกฝ่ายได้ตำแหน่ง อย่างบ้านลูโป๊ะบายะ ต.ลูโป๊ะบายะ ที่อิหม่ามอยู่เบื้องหลังหรือผลักดันให้ผู้ใหญ่บ้านได้ตำแหน่ง เหล่านี้เป็นต้น อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้วมัสยิดจะไม่เข้ามามีบทบาทในหน้าที่ที่ผู้ใหญ่บ้านรับผิดชอบอยู่

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* ความไม่เข้าใจกันนี้นับเป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งต่อผลสำเร็จในการปฏิบัติราชการในพื้นที่ และเป็นสิ่งที่ทั้งรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทยเองให้ความสนใจตลอดมาที่จะพยายามให้เกิดความใกล้ชิดกันระหว่างราชการกับชาวบ้านซึ่งรวมทั้งบรรดาอิหม่ามด้วย กล่าวได้ว่าในระดับนโยบายนั้นรัฐบาลได้กำหนดนโยบายที่ผ่อนปรนหลายประการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมจนอยู่ในระดับที่น่าพอใจแล้ว แต่การปฏิบัติตามนโยบายนั้นดูเหมือนยังอยู่ห่างไกลออกไป

แล้วเพราะถือเป็น “การก้าวก้าว” กัน*

ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่ทางมัสยิดมีต่อหน่วยงานของรัฐ เพื่อที่จะพิสูจน์สมมติฐานที่ว่า มัสยิดมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐในลักษณะของการร้องเรียนในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาและการพัฒนา โดยจะนำเสนอตั้งประเด็นต่อไปนี้ เริ่มจากการแสดงให้เห็นถึงเหตุผลหรือปัจจัยที่ทำให้ทางมัสยิดได้เข้ามาร้องเรียนหน่วยงานของรัฐ จากนั้นจะแสดงให้เห็นถึงประเภทของเรื่องที่มัสยิดร้องเรียนว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและการพัฒนาหรือไม่ เพราะเหตุใด และจะกล่าวถึงรูปแบบในการร้องเรียนหน่วยงานของรัฐว่ามีรูปแบบอย่างไร อะไรเป็นเงื่อนไขสำคัญของรูปแบบดังกล่าวซึ่งในตอนนี้จะแสดงให้เห็นว่าการมีอยู่ของชมรมอิหม่าม คอเต็บและบิหลัน รวมทั้งความสัมพันธ์ส่วนตัวกับหน่วยงานของรัฐมีผลอย่างไรต่อรูปแบบการร้องเรียน ในท้ายที่สุดจะกล่าวถึงผลที่เกิดขึ้นหรือสิ่งที่มัสยิดได้รับจากการร้องเรียน

การร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐ

ปฏิสัมพันธ์โดยทั่วไปที่ทางมัสยิดมีต่อหน่วยงานของรัฐนั้น คำอธิบายหนึ่งที่น่าสนใจที่ได้จากข้าราชการมุสลิมในจังหวัดนราธิวาสท่านหนึ่งที่ตลอดชีวิตราชการอยู่ในจังหวัดนราธิวาส ได้กล่าวว่าทางมัสยิดจะไม่เป็นฝ่ายเริ่มก่อน หมายความว่าถ้าไม่ใช่เดือดร้อนจริงๆก็จะไม่ไปพบทางราชการแต่นั้นไม่ใช่หมายความว่าเขารังเกียจหรือไม่ต้องการคบค้าสมาคมด้วย เพราะถ้าหากว่าทางราชการขอความร่วมมือในเรื่องใดเขาก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือเพียงแต่เขาจะไม่เข้าไปก่อนเท่านั้น ก็คือจะเป็น “ฝ่ายรับมากกว่ารุก” ซึ่งลักษณะเช่นนี้ทางมัสยิดก็ไม่ได้แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป กล่าวคือชาวมุสลิมที่เป็นชาวบ้านทั่วไปในชนบทนั้นการมาพบกับข้าราชการที่อำเภอด้วยตนเองเป็นเรื่องที่เขารู้สึกยากลำบากมาก ถ้าไม่จำเป็นต้องมาจริงๆแล้วเขาก็จะไม่มาเด็ดขาด ในลักษณะที่มาเดินเล่นที่อำเภอหรือมาเยี่ยมข้าราชการที่เรารู้จักก็ตามนั้นแทบจะไม่มีเลย เพราะถ้าต้องการพบข้าราชการที่รู้จักเขาจะไปพบที่บ้านมากกว่า

* ครั้งหนึ่งผู้วิจัยได้พูดคุยกับอิหม่ามท่านหนึ่ง ที่บ้านปุตะ ตำบลละหาร ในบทบาทหน้าที่ของอิหม่ามและผู้ใหญ่บ้าน เมื่อซักถามมากขึ้น อิหม่ามก็พูดถึงตอบถึงถามว่า “เป็นมุสลิมหรือเปล่า ทำไมไม่รู้ว่าอิหม่ามทำอะไรบ้าง” อิหม่ามจะตอบด้วยความรำคาญในคำถามหรือไม่มันไม่สำคัญเท่ากับว่า เรื่องนี้ชาวบ้านทั่วไปไม่หยาบเขามาพูดกัน นั่นก็คือเป็นเรื่องที่ “เขารู้อยู่แล้ว” และนั่นก็แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านทั่วไปดูเหมือนจะยอมรับในบทบาทที่ผู้นำทั้งสองฝ่ายดำรงอยู่ โดยไม่เห็นว่าจะมีปัญหาแต่ประการใด

¹ สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.ท.ดิลก ศิริวัลลภ, ประชาสงเคราะห์จังหวัดนราธิวาส, 30 กรกฎาคม 2542.

จากการพูดคุยกับทั้งอิหม่าม ผู้ใหญ่บ้านและข้าราชการฝ่ายปกครองก็จะอธิบายได้ว่าประการหนึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับทางราชการได้ ก็เพราะว่าเขาเรียนทางสามัญมาน้อยหรือไม่ได้เรียนเลย และชีวิตประจำวันที่ทำสวนยางเป็นหลัก ทำให้โอกาสที่จะติดต่อกับสังคมอื่นๆข้างนอกนั้นมีอยู่น้อยมาก ซึ่งสังคมที่ชาวบ้านพบเจอทุกวันล้วนใช้ภาษามลายูท้องถิ่นด้วยกันทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าในบางครั้งต้องมีการติดต่อกับคนกลุ่มอื่นอย่างพ่อค้าเชื้อสายจีนเมื่อต้องเอาน้ำยางไปขายก็ตาม แต่พ่อค้าจีนเหล่านั้นสามารถพูดภาษามลายูท้องถิ่นได้และดูเหมือนจะไม่พยายามใช้ภาษาไทยในการติดต่อเสียด้วยซ้ำ และแม้ว่ามีส่วนหนึ่งที่ออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านแต่ส่วนใหญ่ก็จะไปรับจ้างทางฝั่งมาเลเซียซึ่งก็ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นเช่นเดียวกัน ประการที่สองคือฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งชาวบ้านมองว่าข้าราชการนั้นมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าทั้งนี้ความรวยหรือจนไม่ได้วัดกันที่จำนวนเงินแต่วัดกันที่ความมั่นคงแน่นอนที่จะได้รับรายได้ ดังจะสังเกตได้จากค่าสินสอดทองหมั้นพบว่าผู้หญิงที่ทำราชการไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งใดก็ตามสินสอดชั้นต่ำอยู่ที่หนึ่งแสนบาทในขณะที่อาชีพอื่นอาจมากกว่าหรือน้อยกว่าก็ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกไม่มั่นใจ ไม่กล้าที่จะไปติดต่อบุคลากรที่อำเภอ

นอกจากนี้ ก็อาจจะเป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือบริการของข้าราชการเองที่มีลักษณะไม่ให้เกิดหรืออาจถูกที่ชาวบ้านพูดภาษาไทยไม่ได้ซึ่งก็ทำให้ชาวบ้านไม่อยากไปอำเภอถ้าไม่จำเป็นจริงๆ และประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือความเป็นอำเภอซึ่งเป็นเรื่องความรู้สึก กล่าวคือหากชาวบ้านพบเจอข้าราชการอย่างลำพังนอกที่ว่าการอำเภอชาวบ้านอาจจะกล้าที่จะเข้าไปพูดคุยหรือขอคำแนะนำในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ถ้าไปพบข้าราชการคนเดียวกันที่ที่ว่าการอำเภอชาวบ้านจะรู้สึกไม่กล้าหรืออึดอัดที่จะสนทนากับข้าราชการคนนั้น *

การที่กล่าวถึงชาวบ้านทั่วไปข้างต้นก็เพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่ามัสยิดเองแม้ในหมู่บ้านจะเป็นสถาบันอันเป็นที่เคารพนับถือและชี้นำชาวบ้านได้ แต่บรรดาอิหม่ามหรือผู้บริหารมัสยิดก็ไม่ได้มีความแตกต่างอะไรจากชาวบ้านทั่วไปนักสำหรับการติดต่อกับทางราชการ นั่นก็คือถ้าไม่จำเป็นจริงๆก็จะไม่ไปอำเภอ แต่ถ้าเป็นเรื่องส่วนรวมหรือเป็นเรื่องเดือดร้อนร่วมของชาวบ้าน มัสยิด

* นั่นก็แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติราชการให้ได้มลนั้น หน่วยงานของรัฐต้องลดความเป็นทางการ โดยการหมั่นเข้าพบปะเยี่ยมเยียนชาวบ้านหรือนำบริการออกไปให้ชาวบ้านถึงในหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันกิจกรรมในลักษณะนี้ก็มีการปฏิบัติอยู่ได้แก่ อำเภอเคลื่อนที่ แต่น่าเสียดายที่ยังขาดการปฏิบัติอย่างจริงจังและยังไปกว่านั้น บางครั้งกลายเป็นการนำความเป็นทางการไปถึงหมู่บ้าน หรือพูดอย่างง่ายก็คือเป็นการเข้าไปสร้างที่ว่าการอำเภอถึงในหมู่บ้าน

เองก็จะไม่ไปขอความช่วยเหลือทางราชการเช่นกัน นั่นเพราะจะเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านในการดำเนินการ

ในอำเภอซึ่งเป็นที่ในการทำวิจัยนั้น การที่ทางมัสยิดเข้ามาร้องเรียนขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐนั้น จากการสัมภาษณ์หัวหน้าหลายท่านและข้าราชการที่มีความสัมพันธ์อันดีเป็นการส่วนตัวกับทางมัสยิด อาจกล่าวได้ว่าเนื่องมาจากทางมัสยิดคาดหวังว่าหน่วยงานของรัฐสามารถให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่ทางมัสยิดร้องขอได้ ก็ด้วยเหตุผลอย่างน้อยสองประการ

ประการแรก คือเรื่องนั้นๆเป็นเรื่องที่หน่วยงานของรัฐเองมีส่วนเกี่ยวข้อง กล่าวคืออาจจะอยู่ในฐานะผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบหรือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาเอง ยกตัวอย่าง การที่ทางโรงเรียนประถมศึกษาบางแห่งในอำเภอยังไม่อนุญาตให้นักเรียนแต่งกายตามหลักศาสนาทั้งที่มีระเบียบกฎหมายรองรับ จะเห็นได้ว่ามีหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างน้อยที่สุดคือสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอซึ่งรับผิดชอบโรงเรียนระดับประถมศึกษาในท้องที่อำเภอ และหน่วยงานของรัฐเองก็มีอำนาจที่จะดำเนินการไปตามนั้น ดังนั้น การที่จะแก้ปัญหาได้ก็ต้องร้องขอความช่วยเหลือจากทางราชการ

ประการที่สอง เรื่องนั้นๆไม่ได้เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของรัฐแต่ทางมัสยิดเห็นว่าหน่วยงานของรัฐมีอิทธิพลที่จะช่วยเหลือได้ ยกตัวอย่าง การขอให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาตักเตือนหรือจัดการกับคนในหมู่บ้านบางคนที่ทำผิดหลักการของศาสนาโดยเฉพาะคนๆนั้นเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมนักร้างซึ่งทางมัสยิดได้ทำการตักเตือนและห้ามปรามแล้วแต่ไม่ได้ผล

จะเห็นได้ว่าเหตุผลในข้อแรกนั้นทางมัสยิดจำเป็นต้องเข้าไปร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้² เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงและหน่วยงานของรัฐจะปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้ นั่นก็คือเป็นเรื่องของอำนาจหน้าที่ แต่ในข้อที่สองนั้นมัสยิดอาจไม่ไปร้องเรียนก็ได้ถ้าเขาไม่เชื่อมั่นว่าหน่วยงานของรัฐสามารถที่จะช่วยเหลือเขาได้หรือหน่วยงานของรัฐเองอาจจะไม่ให้ความสนใจแล้วโยนเรื่องไปให้ผู้ใหญ่บ้านก็ได้ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือทางมัสยิดยอมรับในอำนาจของ

² อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันนี้หากเรื่องใดๆก็ตามที่ทางมัสยิดเห็นว่าหน่วยงานของรัฐไม่สามารถดำเนินการให้ได้เขาจะหันไปพึ่งพนักการเมืองไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นอย่างสมาชิกสภาจังหวัดหรือระดับชาติอย่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และนี่ก็เป็นที่มาประการหนึ่งว่าด้วยความสัมพันธ์ของสถาบันทางศาสนากับนักการเมือง

หน่วยงานของรัฐว่าสามารถดำเนินการช่วยเหลือเขาได้ ดังตัวอย่างที่ยกประกอบเหตุผลข้อที่สอง ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดในส่วนของกรณีศึกษา สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ก็เพราะการปฏิบัติของข้าราชการที่ทำให้ทางมัสยิดเกิดความไว้วางใจและเชื่อมั่น นั่นก็คือมีข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิด กล่าวคือหากข้าราชการผู้ปฏิบัติขาดการสร้างความสัมพันธ์กัน ทางมัสยิดก็อาจจะไม่มาร้องเรียนขอความช่วยเหลือเพราะเขาก็ไม่แน่ใจว่าหน่วยงานของรัฐจะให้ความสนใจในสิ่งที่เขาร้องเรียนหรือไม่และจะเข้าใจในสิ่งที่เขาร้องเรียนหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเรื่องนั้นๆหน่วยงานของรัฐมีส่วนเกี่ยวข้องกับทางมัสยิดก็อาจไม่มั่นใจในความเป็นธรรมที่หน่วยงานของรัฐจะมีให้

อย่างไรก็ตาม เหตุผลดังกล่าวก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าหน่วยงานของรัฐมีอำนาจเหนือมัสยิดสำหรับมัสยิดในอำเภอเอียงนั้นให้ความเชื่อมั่นกับหน่วยงานของรัฐว่าเข้าใจและสามารถช่วยเหลือเขาได้ ประการสำคัญคือการมีข้าราชการที่ทางมัสยิดยอมรับนับถือและมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับบรรดามัสยิด นั่นคือปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนา ผู้ช่วยศึกษาอำเภอ นายอำเภอและล่ามประจำอำเภอ ซึ่งมีความสอดคล้องกันระหว่างข้าราชการที่ทางมัสยิดรู้จักมักคุ้นดีกับข้าราชการที่เขาไปพบเพื่อขอความช่วยเหลือเพราะเมื่อถามถึงข้าราชการที่ทางมัสยิดรู้จักมักคุ้นดีก็จะได้รับคำตอบเป็นสามท่านนี้ นั่นก็คือข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวอันใกล้ชิดซึ่งก็คือผู้ที่ทางมัสยิดให้การยอมรับนับถือก็คือคนๆเดียวกันกับผู้ที่มีมัสยิดไปพบเพื่อขอความช่วยเหลือ

ร้องเรียนเรื่องศาสนาและการพัฒนา

สำหรับเรื่องหรือประเภทของเรื่องที่มัสยิดร้องเรียนนั้นจะสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของมัสยิดที่มัสยิดรับรู้ เราจะเข้าใจบทบาทหน้าที่ของมัสยิดยิ่งขึ้นเมื่อได้ทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านประกอบ เนื่องจากในชุมชนมุสลิมมีผู้นำที่สำคัญอยู่สองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือผู้ใหญ่บ้านซึ่งถือเป็นผู้นำทางการปกครองและเป็นกลไกของรัฐในหมู่บ้านขณะเดียวกันก็เป็นตัวแทนของชาวบ้านด้วย และอีกฝ่ายคือมัสยิดซึ่งไม่เป็นเพียงแค่สถาบันทางศาสนาแต่ยังเป็นศูนย์กลางหรือแก่นของสังคมมุสลิมและอยู่ในฐานะที่นำในเรื่องต่างๆโดยมีหลักการทางศาสนารองรับ ผู้วิจัยอยากชี้ให้เห็นว่าผู้นำทั้งสองฝ่ายนี้มีฐานอำนาจและแหล่งกำเนิดที่ต่างกัน กล่าวคือผู้ใหญ่บ้านนั้นมีกฎหมายบ้านเมืองหรืออำนาจรัฐเป็นฐานอำนาจและเกิดขึ้นมาจากกฎหมายกำหนดให้ มีด้วย ส่วนมัสยิดมีหลักการทางศาสนาเป็นฐานอำนาจและเกิดขึ้นจากหลักการทางศาสนา

ดังนั้น เราจึงอาจจะกล่าวได้ว่าผู้นำทั้งสองฝ่ายนั้นต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ต่างกัน หรืออย่างน้อยที่สุดสิ่งที่เขาต้องคำนึงเป็นประการแรกนั้นต่างกัน ดังที่ นายอับดุลเลาะห์ เจ๊ะเลาะ ล่ามประจำอำเภอซึ่งเป็นน้องชายของประธานชมรมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันประจำอำเภอได้ยกตัวอย่างให้ฟังว่า³ ครั้งหนึ่งทางอำเภอต้องการระดมเงินเพื่อต่อเรือสำหรับแข่งเรือหน้าพระที่นั่งซึ่งจังหวัดจัดให้มีเป็นประจำทุกปี โดยได้จัดคอนเสิร์ตหน้าที่ว่าการอำเภอ ในงานนี้ผู้ใหญ่บ้านได้รับมอบหมายจากทางอำเภอให้เป็นผู้รับผิดชอบในการขายบัตรเข้าชม ทางมัสยิดนั้นไม่เห็นด้วยกับการระดมเงินในลักษณะนี้เพราะเป็นมโหรีสหในลักษณะที่ขัดกับศาสนา แต่ต้องการให้ใช้วิธีเลี้ยงน้ำชาหาเงินบริจาคหรือที่เรียกว่า “มาแกแด” แต่ทางผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ใส่ใจในเรื่องนี้หรืออาจจะใส่ใจแต่ก็ไม่ได้แสดงออกใดๆ นั่นก็คือผู้ใหญ่บ้านรับผิดชอบต่ออำนาจรัฐจึงต้องให้หรือตระหนักในสิ่งที่ทางราชการต้องการ

บทบาทหน้าที่ของมัสยิดกับผู้ใหญ่บ้านนั้นมีเส้นแบ่งค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือหน้าที่ที่มัสยิดรับผิดชอบในการรับรู้ของทางมัสยิดเองได้แก่ การแต่งงาน การหย่าร้าง การจัดการเรื่องมรดก ก็คือเรื่องครอบครัวและมรดกรวมถึงระดับข้อพิพาทในเรื่องเหล่านี้ และยังมีส่วนประเพณีการอบรมสั่งสอนให้คนในชุมชนมีความรู้และดำเนินชีวิตอยู่ในแนวทางของศาสนา อย่างไรก็ตามจะให้ผู้นำหนักไปทางศาสนพิธีเป็นสำคัญ ส่วนหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านจะเป็นเรื่องการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง การส่งเสริมอาชีพ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน เรื่องที่เกี่ยวข้องกับระเบียบกฎหมายและการประสานกับหน่วยงานของรัฐในลักษณะต่างๆ เช่น การขอความช่วยเหลือในเรื่องเดือดร้อนของชุมชน เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากทัศนคติของอิหม่ามหลายท่านดังนี้

นายสื่อแม แวกามีลา อิหม่ามมัสยิดกูยิ

“มัสยิดทำหน้าที่ทั่วไปเรื่องแต่งงาน การหย่าร้าง คนตาย และเรื่องทะเลาะวิวาทภายในครอบครัว แต่ถ้าเป็นเรื่องทะเลาะวิวาททั่วไปจะไปหาผู้ใหญ่บ้าน เรื่องขโมยก็ไปหาผู้ใหญ่บ้าน อิหม่ามไม่ค่อยได้ไปอำเภอ ที่เคยไปก็เรื่องเงินอุดหนุนมัสยิด และไปรับรองการเกิดให้ชาวบ้านกรณีแจ้งเกิดเกินกำหนด แต่เดี๋ยวนี้ไม่ไปแล้วเขาให้หมอตำแยไปกับผู้ใหญ่บ้าน”⁴

³ สัมภาษณ์ นายอับดุลเลาะห์ เจ๊ะเลาะ, ล่ามประจำอำเภอ, 26 มิถุนายน 2542.

⁴ สัมภาษณ์ นายสื่อแม แวกามีลา, อิหม่ามมัสยิดกูยิ, 22 กรกฎาคม 2542.

นายหะยีสะมะแอ สามะเยาะ อิหม่ามมัสยิดจือเบาะ

“ชาวบ้านที่มาหาอิหม่ามมาเรื่องส่วนตัว เฉพาะตัวของเขา เช่นให้ไปกิน เหนียว กินเมาะโละ(งานเมาลิด) ไปทำบุญบ้าน ละหมาดอ้ายต เรื่องการหย่า การแต่งงาน ทะเลาะวิวาทเมียมาทั้งคู่ ถ้าทะเลาะเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายไปหาผู้ใหญ่บ้าน”⁵

นายสื่อแม อุเซ็ง อิหม่ามมัสยิดดารุลฟาละห์

“หน้าที่อิหม่าม คือหนึ่งสอนสัปปุรุซให้เข้าใจเรื่องศาสนาและปัญหาครอบครัว แต่งงาน หย่า การแบ่งมรดก พุดเกี่ยวกับยาเสพติดแก่เด็กวัยรุ่น”⁶

นายเจ๊ะดาโอ๊ะ แดงเต๊ะ อิหม่ามมัสยิดบ้านปุดะ

“...ถ้าวิวาทกันมาหาอิหม่าม ถ้าทะเลาะเรื่องอื่น เช่นวิวาทวิวาห์ แบ่งยาง จะไปหาผู้ใหญ่บ้าน(การเรียนของเด็ก)ไม่เคยมีมา”⁷

นายมายิ มะรือสะ อิหม่ามมัสยิดเตียอุลฮักไต่ะคอสลี

“...ก็คือเรื่องศาสนา เรื่องกฎหมายไปหาผู้ใหญ่บ้าน ถ้าเรื่องทะเลาะกันก็ไปหาผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผรส. แต่ถ้าวิวาททะเลาะกันจะไปหาผู้ใหญ่บ้านเหมือนกัน อิหม่ามนี้เรื่องแต่งงาน หย่า ได้”⁸

นายหะยีมาหะมะ ไชนูดิงดาหะยี อิหม่ามมัสยิดอิสลามเมียะห์

“โดยมากชาวบ้านจะมาหาอิหม่ามที่บ้าน จะมาเรื่องแต่งงาน หย่า ละหมาดคนตาย ละหมาดอ้ายต มีงานอะไรในหมู่บ้าน งานบุญ การขอบริจาค ส่วนเรื่องปัญหาการทำงาน การศึกษาของลูกไม่ค่อยมีเท่าไร จะมีเด็กกำพร้า คนยากจนมา

⁵ สัมภาษณ์ นายหะยีสะมะแอ สามะเยาะ, มัสยิดจือเบาะ, 21 กรกฎาคม 2542.

⁶ สัมภาษณ์ นายสื่อแม อุเซ็ง, อิหม่ามมัสยิดดารุลฟาละห์, 23 กรกฎาคม 2542.

⁷ สัมภาษณ์, นายเจ๊ะดาโอ๊ะ แดงเต๊ะ, อิหม่ามมัสยิดบ้านปุดะ, 19 กรกฎาคม 2542.

⁸ สัมภาษณ์, นายมายิ มะรือสะ, อิหม่ามมัสยิดเตียอุลฮักไต่ะคอสลี, 6 กรกฎาคม 2542.

ให้ช่วยแต่ก็ไม่มาก...เรื่องที่จะไปหาผู้ใหญ่บ้านเรื่องการปกครอง เรื่องทะเลาะขัดแย้ง เรื่องเขตที่ดิน ถ้าผัวเมียทะเลาะกันเรื่องครอบครัวจะมาหาทางอิหม่าม แต่ก็มีกร่วมมือกันระหว่างอิหม่ามกับผู้ใหญ่บ้าน"⁹

นายดาโอะ หะยีสาแมง อิหม่ามมัสยิดลูโป๊ะบือซา

"น้ำท่วม ปีนี้หนักมากบนถนนหมดเลย...ไปพร้อมกับผู้ใหญ่บ้าน ถ่ายรูปอะไรเอาไป ไปหาเปาะนิ(ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองฯ)ก่อนแล้วเขาจะส่งไปไหนต่อก็แล้วแต่ เหมือนเป็นศูนย์ ชาวบ้านพากันมาอยู่ที่มัสยิดเพราะภูเขาล่มด้วย ทางราชการเอาข้าวสาร น้ำตาล ปลากระป๋องมาช่วย แต่เรื่องอื่นยังไม่เคยขอ"¹⁰

จากทัศนะเหล่านี้จะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่ของทางมัสยิดจำกัดอยู่ในเรื่องของศาสนา ในความหมายของพิธีกรรมเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน การตาย การหย่า และเป็นเรื่องของ การอบรมให้ความรู้ในเรื่องศาสนา ซึ่งบทบาทเหล่านี้ในแง่หนึ่งก็เป็นขอบเขตให้กับบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทางมัสยิดจะไม่เข้าไปมีบทบาทในเรื่องของการพัฒนาหรือถ้าหากจะมีก็จะอยู่ในลักษณะของการสนับสนุนมากกว่าที่จะเป็นผู้ริเริ่มเพราะถือว่าไม่ใช่ความรับผิดชอบโดยตรง และเกรงว่าจะเป็นการก้าวหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ดังที่ครั้งหนึ่งอิหม่ามมัสยิดอัลดีนียะห์¹¹ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าตนให้ความสำคัญกับเรื่องของปัญหาเสพติดมาก ดังนั้นในการคุตบะฮ์วันศุกร์ตนจะพูดอย่างรุนแรงทั้งนี้ก็เพื่อจะให้เยาวชนได้ตระหนักถึงโทษภัยและเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักศาสนา แต่กลับถูกมองจากชาวบ้านว่าตนกำลังก้าวหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน

เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้นจะขอยกคำให้สัมภาษณ์ของนายหะยีฮับดุลเลาะห์ มามะ¹² กรรมการกลางอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาสซึ่งได้สรุปถึงบทบาทของมัสยิดที่เป็นอยู่ว่ามีบทบาทที่จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องของศาสนาในลักษณะของพิธีกรรม การประกอบศาสนกิจและประเพณีเท่านั้น ซึ่งบทบาทของมัสยิดในอิสลามนั้นมียากกว่านี้คือต้องรับผิดชอบต่อคนในชุมชนด้วย เช่น ถ้ามีเด็กติดยาเสพติดมัสยิดก็ต้องรับผิดชอบต่อแม้ว่าในโลกปัจจุบันไม่มีกฎหมายที่จะเอาผิดกับ

⁹ สัมภาษณ์ นายหะยีมาหะมะ ไซนุดดาหะยี,อิหม่ามมัสยิดอิสลามเมียะห์, 20 กรกฎาคม 2542.

¹⁰ สัมภาษณ์ นายดาโอะ หะยีสาแมง,อิหม่ามมัสยิดลูโป๊ะบือซา,12 มิถุนายน 2542.

¹¹ สัมภาษณ์ นายหะยีแวมายี หะยีวาเต็ง,อิหม่ามมัสยิดอัลดีนียะห์,21 กรกฎาคม 2542.

¹² สัมภาษณ์ นายหะยีฮับดุลเลาะห์ มามะ,กรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส,26 เมษายน 2541.

มัสยิดที่ละเลยเรื่องนี้แต่มัสยิดจะต้องถูกสอบสวนถึงการปฏิบัติหน้าที่ในอาศิเราะ* นั่นก็เป็นเพราะความเข้าใจในบทบาทของตนเองที่ไม่ลึกซึ้งของมัสยิด ส่วนผู้ใหญ่บ้านก็เช่นกันมีบทบาทมากกว่าเรื่องการปกครอง กล่าวคือผู้ใหญ่บ้านจะอ้างว่าเขารับผิดชอบเฉพาะด้านการปกครองเท่านั้น เรื่องอื่นที่เกี่ยวกับศาสนาไม่ใช่หน้าที่ของตนไม่ได้ เพราะผู้ใหญ่บ้านก็เป็นมุสลิม บทบัญญัติในสวนความสัมพันธ์ของมุสลิมที่มีต่อกันนั้นมีว่ามุสลิมเป็นพี่น้องกัน นั่นก็คือจะต้องใส่ใจกันในทุกเรื่อง และผู้ใหญ่บ้านเองก็เป็นผู้นำคนหนึ่งจึงต้องรับผิดชอบในเรื่องศาสนาของชุมชนด้วย

ดังนั้น ในการมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐในลักษณะทั่วไปจึงเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน กล่าวคือการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐในแทบทุกเรื่องเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน เช่นหมู่บ้านขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ในหน้าแล้ง ยาเสพติด น้ำท่วม ถนนชำรุด ลักขโมย ทะเลาะวิวาทกัน เรื่องความยากจน การว่างงานหรือเรื่องใดๆที่เกี่ยวข้องกับระเบียบกฎหมายชาวบ้านก็จะไปแจ้งกับผู้ใหญ่บ้านเพื่อขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งเรื่องเหล่านี้ชาวบ้านจะไม่มาแจ้งกับทางมัสยิดเพื่อขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐและทางมัสยิดเองก็เห็นว่าการประสานกับหน่วยงานของรัฐนั้นเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน อย่างไรก็ตาม การขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐโดยมัสยิดมีเพียงเรื่องเดียวคือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งก็สอดคล้องกับการรับรู้ในบทบาทของตนเองดังกล่าวข้างต้น

เนื่องจากมัสยิดเห็นว่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของตน คือผู้ใหญ่บ้านเองก็จะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยว ศาสนาในที่นี้หมายรวมถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี เนื่องจากวัฒนธรรมในสังคมมุสลิมนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของศาสนา และทางมัสยิดเห็นว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นคนของทางราชการ เพราะในการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐไม่ว่าหน่วยงานใดก็ตามจะประสานมายังผู้ใหญ่บ้านและผู้ใหญ่บ้านก็ยังเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐอีกด้วย ประการรองลงมาคือทางมัสยิดเองมีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ปัจจุบันที่ค่อนข้างจำกัดเมื่อเปรียบกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน** จึงทำให้ในหลายเรื่องทางมัสยิดไม่เข้าใจไม่รู้ว่าจะต้องดำเนินการอย่างไร และการที่ทางมัสยิดไม่สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้จึงทำให้ขาดความมั่นใจในการติดต่อกับหน่วย

* คือโลกหลังความตาย ใครที่ปฏิบัติอยู่ในแนวทางแห่งศาสนาก็จะได้อยู่ในสวรรค์ ใครที่ประพฤติ นอกแนวทางแห่งศาสนาก็จะถูกลงโทษ

** ในสังคมชนบทนั้นแหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆที่สำคัญยังคงมาจากหน่วยงานของรัฐ ประกอบกับพฤติกรรมกรรมการเปิดรับแหล่งข่าวของผู้ใหญ่บ้านแตกต่างจากทางมัสยิด กล่าวคือนอกจากแหล่งข่าวที่เป็นหน่วยงานของรัฐแล้วผู้ใหญ่บ้านเปิดดูโทรทัศน์มากกว่า อ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าในขณะที่ทางมัสยิดมีความสามารถในการใช้ภาษาไทยที่น้อยกว่าผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นโอกาสที่จะเปิดโทรทัศน์หรืออ่านหนังสือพิมพ์จึงน้อยไปด้วย

งานของรัฐ เช่นเดียวกันในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาผู้ใหญ่วัยจะไม่เข้ามาก้าวท้าวในลักษณะที่นำเรื่องร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐ ประการสำคัญผู้ใหญ่วัยเห็นว่าเป็นหน้าที่ของทางมัสยิดซึ่งเป็นสถาบันทางศาสนา ประการรองลงมาคือผู้ใหญ่วัยเองมีความรู้ในเรื่องศาสนาไม่ลึกซึ้ง เพียงอยู่ในระดับปฏิบัติทั่วไปยังไม่ถึงกับสั่งสอนคนอื่นได้ ดังนั้น ในการร้องเรียนหน่วยงานของรัฐมัสยิดจะร้องเรียนในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาเท่านั้น จะไม่ก้าวไปเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาเพราะถือเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่วัย

อย่างไรก็ตาม หากมัสยิดจะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาก็จะอยู่ในฐานะตัวเสริมมากกว่าแต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างมัสยิดกับผู้ใหญ่วัยเป็นกรณีเฉพาะราย ดังที่อิหม่ามท่านหนึ่งได้กล่าวถึงว่า

“ เรื่องเกี่ยวกับอำเภอจะไปผู้ใหญ่วัย ถ้าทำถนนก็ผู้ใหญ่วัย แต่งงานหย่า ก็อิหม่าม แต่ก็มีเหมือนกันการแต่งงานไปหาผู้ใหญ่วัย และผู้ใหญ่วัยก็จะให้มาหาอิหม่าม ถ้าเรื่องผัวเมียทะเลาะกันก็มีเหมือนกันทั้งผู้ใหญ่วัยและอิหม่าม ถ้าเป็นผู้ใหญ่วัย ผู้ใหญ่วัยจะเรียกมาหมดเรียกอิหม่ามมาคุยกันว่าเรื่องนี้จะทำอย่างไร เช่นการแต่งงานจะไปกันหมดมี 4 คน ผู้ใหญ่วัย อิหม่าม คอเต็บ บิหลัน แล้วก็กรรมการมัสยิดด้วยให้รับรู้กันหมด”¹³

อย่างไรก็ดี โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะไม่มีการเข้าไปก้าวท้าวหน้าที่กัน อีกบทบาทหนึ่งทางมัสยิดไม่เข้าไปมีบทบาทคือการติดต่อประสานกับทางราชการไม่ว่าจะเป็นเรื่องเดือดร้อนของชาวบ้านรวมทั้งเรื่องของการพัฒนาด้วย ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าผู้ใหญ่วัยเป็นกลไกของรัฐอยู่แล้วและในการปฏิบัติของทางราชการเองก็ให้ความสำคัญกับผู้ใหญ่วัยมากกว่า ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่ามัสยิดจะร้องเรียนหน่วยงานของรัฐเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเท่านั้นจะไม่ก้าวท้าวในเรื่องของการพัฒนาเพราะถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้ใหญ่วัย

รูปแบบของการร้องเรียน

จากที่กล่าวมานั้นเห็นได้ว่าปฏิสัมพันธ์ที่มีมัสยิดกระทำต่อหน่วยงานของรัฐนั้นอยู่ในรูปแบบของการร้องเรียนหน่วยงานของรัฐและเป็นการร้องเรียนในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาเท่านั้นไม่ได้

¹³ สัมภาษณ์ นายมะลาเซ็ง ดอเนะ, อิหม่ามมัสยิดดารุลฮูดา, 8 กรกฎาคม 2542.

ก้าวไปสู่เรื่องของการพัฒนา และในการร้องเรียนนั้นทางมัสยิดกระทำในลักษณะของชมรมและผ่านข้าราชการที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัวไม่ว่าเรื่องที่ร้องเรียนนั้นจะเกี่ยวข้องกับหน่วยงานใดก็ตาม

ชมรมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันกับรูปแบบในการร้องเรียน

การกล่าวถึงรูปแบบที่มัสยิดร้องเรียนเรื่องศาสนาต่อหน่วยงานของรัฐนั้น ข้อมูลที่ได้จากบรรดาอิหม่าม พบว่าแต่ละมัสยิดจะไม่กระทำโดยลำพังแม้ว่าเรื่องที่ร้องเรียนนั้นเป็นเรื่องเฉพาะมัสยิดก็ตามแต่จะร้องเรียนผ่านทางชมรมอิหม่าม คอเต็บ บิหลัน¹⁴ เช่นกรณีเบียดคอบแทนประจำเดือนของอิหม่ามซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะมัสยิดไม่ออกเนื่องจากความผิดพลาดในการประสานงานบางประการ อิหม่ามก็จะนำเรื่องเข้าหารือกับทางชมรมเพื่อหาแนวทางแก้ไข ทั้งนี้มัสยิดในอำเภอยังมีการเรียนรู้ถึงวิธีการต่อรองกับอำนาจรัฐโดยการรวมกลุ่ม ในที่นี้คือชมรมอิหม่าม คอเต็บ บิหลันประจำอำเภอ ซึ่งการจัดตั้งเป็นชมรมนี้ไม่ได้มีระเบียบกฎหมายรองรับแต่อย่างใด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกล่าวถึงความเป็มาของชมรมฯพอสังเขป

จากการสัมภาษณ์บรรดาอิหม่ามและข้าราชการฝ่ายปกครองและศึกษาธิการพอที่จะสรุปการเกิดขึ้นของชมรมฯได้ด้วยเหตุผลอย่างน้อยสองประการ **ประการแรก** ทางมัสยิดมีการเรียนรู้จากปัญหาที่เขาได้ประสบมาจากการที่เรียกร้องอย่างลำพังซึ่งโอกาสที่จะได้รับการสนองตอบจากหน่วยงานของรัฐเป็นไปค่อนข้างยากโดยเฉพาะมัสยิดที่มีการศึกษาสามัญน้อยและไม่สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้ก็จะไม่กล้ามาพบทางราชการที่อำเภอ **ประการต่อมา** คือทางมัสยิดได้เรียนรู้จากการเกิดขึ้นของกลุ่มอื่นๆที่มีการรวมกลุ่มในลักษณะของชมรม ไม่ว่าจะเป็นชมรมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชมรมของโต๊ะครู ชมรมของโรงเรียนตาดีกา เป็นต้น ดังที่นายต่วนอาแซ ต่วนสนิ อิหม่ามมัสยิดดาริลคอยดียะ¹⁵ ได้กล่าวว่าการมีชมรมทำให้ทางมัสยิดมีอำนาจต่อรองมากขึ้นกว่ากระทำโดยลำพัง การเกิดขึ้นของชมรมฯนี้แม้จะเป็นการจัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการคือไม่มีระเบียบกฎหมายรองรับ* แต่ก็มีการจัดระเบียบบริหารของชมรมฯอย่างเป็นทางการ

¹⁴ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซือเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

¹⁵ สัมภาษณ์ นายต่วนอาแซ ต่วนสนิ, อิหม่ามมัสยิดดาริลคอยดียะ, 2 กรกฎาคม 2542.

* การเกิดขึ้นของกลุ่มลักษณะนี้มีความหมายมากกว่ากลุ่มที่ถูกจัดตั้งโดยหน่วยงานของรัฐ เพราะเกิดขึ้นด้วยความเห็นร่วมของมวลสมาชิกต่อปัญหาที่เกิดขึ้น และชมรมฯของอำเภอยิ่งถือได้ว่ามีความเข้มแข็งมากที่สุด ในจังหวัดนราธิวาส

แบบมีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ มีการประชุมทุกเดือนอย่างเป็นทางการ และจะเห็นได้จากทัศน
ของนายเจ๊ะสะมะแอ เจ๊ะเลาะ รองประธานชมรมฯฝ่ายประสานงานราชการ ได้กล่าวไว้ว่า

"...แต่ไม่ได้เป็นทางการ มันเกิดขึ้นจากการรวมตัวของอิหม่าม และตอนนี้
มีชมรมทุกรูปแบบแล้ว อย่างตาดีกาก็มีชมรมไซ้มี๊ย โต๊ะอิหม่ามก็มีชมรม โต๊ะครูก็มี
แล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็มีแล้ว เราสมัยนี้ไม่ได้แล้วไม่มีชมรม อยู่คนเดียวไม่ได้แล้ว ทำ
ให้มีพลัง"

และต่อไปอีกว่า

"คือชมรมเนี่ยะ มีอะไรหนักกว่าถ้าไปคนเดียว มีอำนาจต่อรอง ในจังหวัด
นราธิวาส ต้องมีฝ่ายศาสนาและฝ่ายปกครองไซ้มี๊ย ทั้งสองฝ่ายจะแยกกันไม่ได้ ต้อง
ติดกัน"¹⁶

ในประเด็นนี้ปลัดอำเภอท่านหนึ่งได้แสดงทัศนะที่สอดคล้องกันว่า

"มันคล้ายๆกับการพัฒนา ก่อนหน้านั้น...คือการตั้งชมรมวัตถุประสงค์ก็
เพื่อประโยชน์ของมวลสมาชิกแล้วก็ขององค์กร เช่นชมรมอิหม่ามเดิมที่บรรดาอิหม่าม
ในเขตอำเภอเยื่อและอำเภออื่นๆ เวลาจะประสานงานหรือจะขออะไรจากทางราชการ
นี่ เสี่ยงมันไม่เป็นกลุ่มเป็นก้อน ไม่มีพลัง ไม่มีความหมายเท่าที่ควร ฉะนั้นเมื่อตั้ง
เป็นชมรมอย่างนี้เวลาจะเสนออะไร ขออะไรจากทางราชการมักได้รับการตอบสนอง
ดี"¹⁷

จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของชมรมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันก็เพื่อให้มีอำนาจต่อรอง
กับหน่วยงานของรัฐ ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละมัสยิดมีการเรียนรู้จากปัญหาที่ประสบจากการเรียกร้อง
อย่างลำพังและการเรียนรู้จากการเกิดขึ้นของกลุ่มหรือชมรมอื่นๆ และการร้องเรียนหน่วยงานของ
รัฐในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนามัสยิดจะกระทำผ่านชมรมฯ

¹⁶ สัมภาษณ์ นายเจ๊ะสะมะแอ เจ๊ะเลาะ, อิหม่ามมัสยิดดาริลฟาละห์และรองประธานชมรมฯฝ่าย
ประสานงานกับทางราชการ, วันที่ 12 มิถุนายน 2542.

¹⁷ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซือเซ็ง, ปลัดอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับการร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐ

ปฏิสัมพันธ์ที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิดเราจะเห็นได้จากบทที่แล้วว่าขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ข้าราชการมีต่อมัสยิด เช่นเดียวกันปฏิสัมพันธ์ที่มัสยิดมีต่อหน่วยงานของรัฐก็ต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวด้วย แม้ว่ามัสยิดจะมีชมรมฯเป็นที่พึ่งในลักษณะที่สามารถรวบรวมข้อเรียกร้องในการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐและสามารถสร้างอำนาจต่อรองกับหน่วยงานของรัฐได้ แต่รูปแบบของการร้องเรียนก็ยังคงตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ส่วนตัวกับหน่วยงานของรัฐ กล่าวคือชมรมฯจะเริ่มต้นในการร้องเรียนกับข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว หมายความว่าข้าราชการคนนั้นเป็นผู้ที่ทางมัสยิดให้ความไว้วางใจและให้การยอมรับ ซึ่งอันที่จริงนั้นก็คือข้าราชการที่หมั่นเข้าพื้นที่เยี่ยมเยียนพบปะกับชาวบ้านและมัสยิดและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงใจกับชาวบ้าน

ดังที่กล่าวถึงมาแล้วในบทที่ว่าด้วยปฏิสัมพันธ์ที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิดว่าข้าราชการที่เป็นไทยพุทธและไม่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับชาวบ้านได้นั้นจะเกิดความยากลำบากอยู่พอสมควรสำหรับการเข้าพื้นที่พบปะสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้าน เมื่อไม่สามารถสื่อสารกันได้หรือสื่อสารด้วยความยากลำบากทำให้การปฏิบัติงานในพื้นที่ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จนัก ในขณะที่ชาวบ้านเองก็ประสบความยากลำบากเช่นกันในการใช้ภาษาไทย ในหลายครั้งจึงพบว่าแทบจะไม่มี การสื่อสารกันเลยซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ห่างเหินกันโดยปริยาย

ดังนั้น ในการร้องเรียนมัสยิดโดยชมรมฯจะเริ่มต้นที่ตัวข้าราชการที่เรามีความคุ้นเคยเป็นอย่างดี โดยไม่สนใจว่าเรื่องที่ร้องเรียนมีความเกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของข้าราชการคนนั้นหรือไม่ กล่าวคือ ความเป็นหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นที่ทำการปกครอง สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ หรือตำรวจก็ได้ไม่มีผลอะไรต่อการมาร้องเรียนของทางมัสยิด คือไม่ว่าเรื่องที่ร้องเรียนจะเป็นเรื่องอะไรก็ตามจะเกี่ยวข้องกับหน่วยงานใดก็ตาม ทางมัสยิดโดยชมรมฯจะเริ่มจากการมาพบกับข้าราชการที่เรามีความสนิทสนมคุ้นเคยก่อน เพราะในบางครั้งทางมัสยิดเองก็ทราบว่เรื่องที่ตนจะขอความช่วยเหลือเป็นหน้าที่รับผิดชอบของหน่วยงานใด แต่ถ้าไม่รู้จักเป็นการส่วนตัวกับข้าราชการทางมัสยิดก็จะไม่เข้าไป คือการที่ไม่รู้จักกันทำให้เกิดความไม่มั่นใจว่าหน่วยงานนั้นๆจะเข้าใจหรือสนใจที่จะช่วยเหลือหรือไม่ การเข้าไปหาข้าราชการที่รู้จักกันดีแม้ในบางครั้งอาจช่วยอะไรไม่ได้โดยตรงแต่อย่างน้อยที่สุดก็ได้แนะนำและความเข้าใจซึ่งอันนี้มีความสำคัญมากเป็นเรื่องทางด้านจิตวิทยา ในบางครั้งการแนะนำที่ให้ไปอาจไม่ถูกต้องเนื่องจากข้าราชการ

การคนนั้นขาดข้อมูลอย่างเพียงพอ ทางมัสยิดเขาก็เชื่อนั้นเพราะมีความไว้วางใจต่อกันอันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มี¹⁸

อีกประการหนึ่งทางมัสยิดเองส่วนใหญ่จะไม่ค่อยกล้าไปอำเภออยู่แล้วเพราะไม่เข้าใจภาษาไทยและความเป็นอำเภอของที่ว่า การอำเภอให้ความรู้สึกที่เป็นทางการทำให้ชาวบ้านอึดอัด ภาพที่เกิดขึ้นคืออิหม่ามคนหนึ่งเมื่อเข้าไปยังที่ว่า การอำเภอตัวเขาเองพูดภาษาไทยไม่ได้ส่วนทางข้าราชการก็พูดภาษามลายูท้องถิ่นไม่ได้ ประกอบกับทั้งสองฝ่ายก็ไม่รู้จักกันตัวอิหม่ามจะรู้สึกว้าวดดดเดี่ยวมากและจากการสัมภาษณ์อิหม่ามหลายท่านพบว่าข้าราชการที่มัสยิดมุ่งไปขอความช่วยเหลือ ได้แก่ ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนา ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอและนายอำเภอ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสามท่านนี้หมั่นออกพื้นที่ไปพบปะเยี่ยมเยียนชาวบ้านและทางมัสยิดอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากทัศนคติของอิหม่ามหลายท่าน ได้กล่าวไว้ดังนี้

นายสุตึง เจ๊ะมะ อิหม่ามมัสยิดดารุลอีมาน

"ปลัดนิอาแซ สำนักงานศึกษาก็ผู้ช่วยกอเรื่องนี้แหละ ที่ผมคุ้นเคยมากหน่อย แต่คนอื่นก็รู้จักกันๆ ตำรวจนี่ไม่มีเลยและไม่เคยไปติดต่ออะไรเลย"¹⁹

นายดอโรแมะ หนะย๊ะมิ อิหม่ามมัสยิดดารุลอุซกอ

"เวลาติดต่ออะไรกับทางราชการจะไปหาเปาะนิ* เพราะพูดยาวิได้ ไปเจอ นายอำเภอเลยก็ยากเพราะอิหม่ามพูดไทยไม่ได้"²⁰

นายมะตอเฮ มะลาตา อิหม่ามมัสยิดดารุลอามัน

¹⁸ สัมภาษณ์ นายกอเร็ง เลาะมิง, ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

¹⁹ สัมภาษณ์ นายสุตึง เจ๊ะมะ, อิหม่ามมัสยิดดารุลอีมาน, 19 กรกฎาคม 2542.

* "เปาะนิ" เป็นคำที่ชาวบ้านทั่วไปใช้เรียกนายนิอาแซ ชื่อเชิง ปลัดอำเภอ "เปาะ" เป็นคำที่แสดงถึงการยกย่อง ส่วน "นิ" เป็นคำที่แสดงถึงความเป็นเชื้อสายเจ้าเมืองเก่า

²⁰ สัมภาษณ์ นายดอโรแมะ หนะย๊ะมิ, อิหม่ามมัสยิดดารุลอุซกอ, 20 กรกฎาคม 2542.

"รู้จักทั้งนั้น กับนายอำเภอก็รู้จักแต่ไม่กล้าพูด แต่ที่สนิทก็เปาะนิอาแซ
ศึกษา ผู้ช่วยรู้จักทั้งนั้น"²¹

นายเจ้ดาโอ๊ะ แดงเต๊ะ อิหม่ามมัสยิดบ้านปุตะ

"ปลัดนิอาแซ กอเร็ง ศึกษาอำเภอที่เคยเข้ามา...นายอำเภอก็มาเหมือนกัน
มาแป๊บหนึ่งแล้วก็กลับ มาที่มัสยิดแต่ไม่ได้เข้าข้างใน แต่ถ้าผู้ช่วยกอเร็งก็เข้าพูดใน
มัสยิด ก็เขามุสลิมเราเนี่ย นายอำเภอไม่เข้า ฉลาด(ชื่อของปลัดอำเภอท่านหนึ่ง)ก็เคยเข้า
มา เขาเคยมาที่นี่ เสียงดังตัวใหญ่...มาก็อยู่ข้างล่าง"²²

นายดาโอ๊ะ หะยีสาแมง อิหม่ามมัสยิดลูโบะบือซาและประธานชมรมฯ

"...ไปหาเปาะนิก่อนแล้วเขาจะส่งไปไหนต่อก็แล้วแต่ เหมือนเป็นศูนย์...
นายอำเภอเองก็มาพูดกันบ่อย อิหม่ามจึงรู้ว่าใครเป็นใคร แต่ส่วนใหญ่ก็ไปหาเปาะนิ
ก่อนจะไปไหนก็ค่อยว่ากัน"²³

นายเจ้สะมะแอ เจ้เลาะ อิหม่ามมัสยิดดาริลฟาละห์และรองประธานชมรมฯฝ่าย
ประสานงานกับทางราชการ

"...ไม่เหมือนสมัยก่อนแล้ว อย่างปลัดนิอาแซกับปลัดอื่นๆความใกล้ชิดกับ
โต๊ะอิหม่ามดีขึ้น ทำงานใกล้ชิด...เพราะเป็นคนที่นี้ ยิงอและ เขารู้จักกับพ่อแม่บุตร
หลาน พวกญาติๆแกก็มีเหมือนกัน"

และต่อไปอีกว่า

"(เมื่อถามว่าหากฝ่ายปกครองไม่มีนายนิอาแซ ซ็อเซ็ง ความสัมพันธ์ของ
อิหม่ามจะดีขึ้นไหม หรือว่าเลวลง) ไม่..ไม่ดีขึ้นมั้ง ถ้าไม่ใช่เปาะนิก็ยังไม่แน่ เพราะ

²¹ สัมภาษณ์ นายมะตอเฮ มะสาตา, อิหม่ามมัสยิดดารุลอามัน, 22 กรกฎาคม 2542.

²² สัมภาษณ์ นายเจ้ดาโอ๊ะ แดงเต๊ะ, อิหม่ามมัสยิดบ้านปุตะ, 19 กรกฎาคม 2542.

²³ สัมภาษณ์ นายดาโอ๊ะ หะยีสาแมง, อิหม่ามมัสยิดลูโบะบือซา, 12 มิถุนายน 2542.

เปาะนิถ้าไมไซที่ทำงานก็ไปเจอที่บ้านได้ กลางวันกลางคืนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ ถ้าคนอื่นละไม่กล้าไปไซมัย ไปไปที่ทำงานไซ มัย ฮือ! เปาะนิเป็นลูกยิงอ และเขาเป็นอิสลามด้วย ส่วนมากคนยิงอนี้เป็นอิสลามไซมัย 100% 80%คนจากที่อื่นพากันกลัวเวลาทำงาน ต้องคนที่นี่ไม่กลัว ต้องคนที่นี่คนนราธิวาสทำงานที่นราธิวาสไซมัย คนยะลาทำงานที่ยะลา คนหาดใหญ่ก็ทำงานที่หาดใหญ่แบบนี้สะดวกกว่า ถ้าคนยิงอจะรับราชการที่ยิงอก็ไม่ต้องไปอบรมที่ ศอ.บต. เขารู้แล้ว นอกจากศาสนา ประเพณีเขาก็รู้แล้ว ถ้าเป็นคนจากที่อื่นก็ต้องใช้เวลาหน่อย"²⁴

ทัศนคติของประธานชมรมฯ ฝ่ายประสานงานกับราชการที่กล่าวถึงปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองนั้นมีประเด็นที่น่าสนใจ คือการที่ข้าราชการเป็นมุสลิมในท้องที่ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และข้าราชการมุสลิมจะมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรม ประเพณีอยู่แล้ว ความเป็นคนท้องที่ทำให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสะดวกคือไม่ต้องหวาดระแวงต่อผู้คนหรือสถานที่และรู้จักผู้คนดีอยู่แล้ว และนายนิอาแซ ซ็ือเซ็ง ปลัดอำเภอ ก็ได้แสดงทัศนคติที่สอดคล้องกันว่า

" อ่า... มาหาผม มาหาผู้ช่วย แล้วก็นายอำเภอ...ที่ผมระบุว่าสามคน เพราะสามคนนี้เป็นคนที่หมั่นออกตำบลและก็ไปรู้จักมักคุ้นไปคลุกคลีกับกลุ่มคนเหล่านี้...อ่า... ออกไปบ่อยๆ ไซๆ คนเราถ้าไม่รู้จัก ไม่รักกันหรอกนี่เป็นคำของมาเลเซีย " ตะมือนา ตะชันนา "²⁵

อย่างไรก็ตาม โดยส่วนใหญ่แล้วทางมัสยิดจะมาพบกับปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนา สำหรับนายอำเภอนั้นไม่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นได้ส่วนผู้ช่วยศึกษาธิการนั้นทางมัสยิดเห็นว่ายังมีอำนาจและบารมีน้อยกว่าปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนา ซึ่งผู้ช่วยศึกษาธิการเองก็ยอมรับในจุดนี้บางครั้งทางมัสยิดมาพบกับผู้ช่วยศึกษาธิการก่อนผู้ช่วยฯก็จะพามาพบกับปลัดอำเภอฯ ซึ่งผู้ช่วยศึกษาฯได้กล่าวว่า "มาหาผม ผมก็จะส่งมานี่"²⁶

²⁴ สัมภาษณ์ นายเจ๊ะสะมะแอ เจ๊ะเลาะ,อิมามมัสยิดดาริลฟาละห์และรองประธานชมรมฯฝ่ายประสานงานกับทางราชการ, 12 มิถุนายน 2542.

²⁵ สัมภาษณ์ นายนิอาแซ ซ็ือเซ็ง,ปลัดอำเภอ.

²⁶ สัมภาษณ์ นายกอเร็ง เลาะมิง,ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ, 24 มิถุนายน 2542.

ดังนั้น รูปแบบในการร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐก็คือ ทางมัสยิดจะเริ่มจากการนำเรื่องนั้นเข้าที่ประชุมประจำเดือนก่อนเพื่อปรึกษากันดูว่าเรื่องนั้นๆเกี่ยวข้องกับหน่วยงานใด จากนั้นทางชมรมฯจะไปพบกับปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาซึ่งสามารถพบได้ทั้งที่บ้านและที่ว่าการอำเภอ การไปพบที่บ้านนั้นได้ทั้งกลางวันและกลางคืน การไปพบที่อำเภอนั้นตัวแทนของชมรมฯจะเป็นมัสยิดที่สามารถใช้ภาษาไทยได้เท่านั้น เพราะมัสยิดที่ใช้ภาษาไทยไม่ได้จะมาอำเภอเพราะเกรงว่าหากมาแล้วไม่พบปลัดอำเภอหัวหน้าฯก็ไม่รู้จะไปพบใคร ดังนั้นการไปพบที่บ้านพักจะมีตัวแทนของชมรมฯไปมากกว่าทั้งที่ใช้ภาษาไทยได้และไม่ได้ และการไปพบที่บ้านพักจะมีความเป็นกันเองมากกว่า ซึ่งจะเห็นดังที่อิหม่ามท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“ส่วนมากถ้าแกพูดภาษาไทยไม่ได้ แกไม่กล้าไปเลย ถ้าแกไปก็เจอได้กับเจ้าหน้าที่...ถ้าไปเจอปะนี้เลย ได้! แล้วถ้าไม่เจอละจะไปหาใคร...ไม่กล้าเสียง ไปที่บ้านเลยแน่นอน”²⁷

ผลที่ได้รับนั้น ทางมัสยิดเห็นว่าที่เป็นอยู่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐเป็นที่น่าพอใจ กล่าวคือเรื่องที่ร้องเรียนไปหน่วยงานของรัฐไม่ได้เพิกเฉย หากเรื่องนั้นอยู่ในขอบเขตอำนาจของอำเภอก็สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วแต่ในบางเรื่องที่อยู่เหนืออำนาจของอำเภอคือต้องมีการประสานกับหน่วยงานในระดับจังหวัด เช่นการที่มีอิหม่ามบางมัสยิดยังไม่ได้เบียดเบียนประจำเดือนซึ่งต้องประสานกับทางจังหวัดจึงทำให้ต้องใช้เวลานาน อย่างไรก็ตามเมื่อมัสยิดเขาเชื่อและศรัทธาใน หน่วยงานของรัฐแล้วแม้ว่าในบางเรื่องอาจช่วยเขาไม่ได้ แต่ทางมัสยิดก็มั่นใจว่าหน่วยงานของรัฐช่วยเหลืออย่างเต็มที่แล้ว

อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นก็คือทางมัสยิดได้ร้องเรียนขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐเนื่องด้วยอำนาจหน้าที่และภารกิจของหน่วยงานของรัฐที่สามารถดำเนินการแก้ปัญหาของทางมัสยิดได้ เรื่องที่ร้องเรียนนั้นจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องศาสนาก็ด้วยการรับรู้ในบทบาทของตนเองมัสยิดเห็นว่าตนรับผิดชอบต่อชุมชนทางด้านศาสนา และเรื่องทั่วไปรวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ต้องมีการประสานกับหน่วยงานของรัฐในลักษณะใดก็ตามจะเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นในการร้องเรียนกับหน่วยงานของรัฐ มัสยิดจะมีเพียงเรื่องเดียวคือเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ส่วนรูปแบบของการร้องเรียนนั้นมัสยิดจะไม่กระทำอย่าง

²⁷ สัมภาษณ์ นายเจ๊ะสะมะแอ เจ๊ะเลาะ, อิหม่ามมัสยิดดาริลฟาละห์และรองประธานชมรมฯฝ่ายประสานงานกับทางราชการ, 12 มิถุนายน 2542.

ลำพังเป็นรายมัดยัดแต่จะกระทำผ่านชมรมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันประจำอำเภอ และจะมุ่งไปยังข้าราชการที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว ซึ่งเมื่อพิจารณาจากสมมติฐานแล้วก็เป็นที่ยืนยันได้ว่ามัดยัดได้มีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองกับหน่วยงานของรัฐในรูปแบบของการร้องเรียนแต่จะร้องเรียนเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาเท่านั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษา

ความน่า

ในส่วนี้จะเป็นการกล่าวถึงกรณีศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่มัลลิตีมีต่อหน่วยงานของรัฐอย่างเป็นทางการวิเคราะห์ในบทที่แล้ว ทั้งนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างมัลลิตีกับหน่วยงานของรัฐมีผลต่อความสำเร็จในการร้องเรียนขอความช่วยเหลือ โดยจะได้นำเสนอเป็นสองกรณี กรณีแรก เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงผลสำเร็จของการร้องเรียนหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจะนำเรื่องการแต่งกายตามหลักการศาสนาของนักเรียนประถมศึกษาและเรื่องว่าด้วยครอบครัว กรณีที่สอง เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความไม่สำเร็จของการร้องเรียน ซึ่งจะนำเสนอเรื่องการขายอาหารยามค่ำคืนในช่วงเดือนศีลออก

ก่อนอื่นจะขอกกล่าวเพิ่มเติมถึงกรณีที่ไม่ได้รับผลสำเร็จอันเนื่องมาจากการขาดความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างกันที่จะกล่าวถึงนี้ เนื่องจากในภาวะปัจจุบันมัลลิตียังคงมีความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัลลิตี หน่วยงานของรัฐมี นายนิอาแซ ซ็ือเซ็ง ปลัดอำเภอ และ นายกอเร็ง เลาะมิง ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ เป็นเสมือนตัวเชื่อมเรื่องที่ทางมัลลิตีร้องขอจะได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดี นอกจากนี้ในบางเรื่องที่เกิดขึ้นขอบเขตอำนาจของอำเภออาจทำให้การช่วยเหลือเป็นไปด้วยความล่าช้า ซึ่งไม่ได้ทำให้ทางมัลลิตีเสื่อมศรัทธาหรือสิ้นความคาดหวังจากอำเภอ เพราะเขาเชื่อว่าทางอำเภอได้พยายามช่วยเหลืออย่างเต็มที่แล้ว ดังนั้น เพื่อที่จะยืนยันปัจจัยเรื่องความสัมพันธ์ส่วนตัวว่ามีผลต่อผลสำเร็จของการร้องเรียน ผู้วิจัยจึงจะขอนำกรณีศึกษาการร้องเรียนหน่วยงานของรัฐในช่วงระยะเวลาที่ข้าราชการทั้งสองท่านยังไม่ได้ย้ายมาประจำอำเภอขึ้นมาเทียบเคียง ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัลลิตีในขณะนั้นไม่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว และกรณีที่จะใช้นี้คือเรื่องการขายของยามค่ำคืนในช่วงเดือนถือศีลออก

การร้องเรียนเรื่องการแต่งกายตามหลักการศาสนาอิสลามของนักเรียนประถมศึกษาในอำเภอฮึงอ (กรณีได้รับผลสำเร็จ)

เอกลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมอันได้แก่ศาสนา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาษานั้น ซึ่งก็รวมถึงวัฒนธรรมการแต่งกายด้วย ดังที่กล่าวมาแล้วว่าในอิสลามนั้นไม่มีสิ่งใดที่อยู่นอกแนวทางแห่งศาสนา อันเนื่องมาจากอิสลามไม่ได้เป็นเพียงศาสนาในความหมายที่เป็นโครงสร้างหนึ่งของสังคมหากแต่เป็นวิถีชีวิตที่โครงสร้างต่างๆในสังคมล้วนตั้งอยู่บนฐานแห่งอิสลาม สำหรับเรื่อง

การแต่งกายอย่างอิสลามตลอดมายังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยนัก กล่าวคือ การแต่งกายของสตรีมุสลิมในลักษณะที่เรียกว่า "ฮิญาบ" นั้นในหลายครั้งกลายเป็นปัญหา อย่างเช่นเดิมสตรีผู้แต่งกาย "ฮิญาบ" ไม่สามารถถ่ายรูปทำบัตรประจำตัวประชาชนได้ หรือในสังคมข้าราชการเองในหลายหน่วยงานก็ไม่อนุญาตให้ข้าราชการสตรีมุสลิมแต่งกายในลักษณะดังกล่าว หรือแม้กระทั่งว่าในสังคมมหาวิทยาลัยเองก็ตามยังคงมีบางสถาบันที่ยังไม่อนุญาตให้นักศึกษาศตรีมุสลิมแต่งกายในลักษณะดังกล่าวเข้ารับพิธีรับปริญญาบัตร หรือยิ่งไปกว่านั้นในบางคณะของบางสถาบันไม่อนุญาตให้นักศึกษาศตรีมุสลิมแต่งกายในลักษณะดังกล่าวเลย อย่างไรก็ตาม กรณีของการถ่ายรูปทำบัตรประจำตัวประชาชนและกรณีของข้าราชการนั้นได้รับการแก้ไขแล้ว แต่สองกรณีหลังดูเหมือนยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

ทั้งนี้ ความเข้าใจของคนทั่วไปที่ไม่ใช่มุสลิมโดยเฉพาะความเข้าใจของผู้ที่มีอำนาจอนุญาตการแต่งกายนั้นๆ มีความสับสนระหว่างการแต่งกายการประเพณีกับการแต่งกายตามแนวทางแห่งอิสลาม กล่าวคือ ผู้ที่มีอำนาจในที่นี้เห็นว่าการแต่งกายในลักษณะของ "ฮิญาบ" เป็นเรื่องของประเพณีท้องถิ่น อย่างเดียวกันกับที่ทางภาคเหนือนุ่งผ้าซิ่น หรือการที่ผู้ชายนุ่งโสร่ง เพราะถ้าเป็นเรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นโอกาสที่จะมีการเปลี่ยนแปลงย่อมมีได้ถึงแม้ว่าอาจมีการต่อต้านบ้าง แต่ถ้าการแต่งกายนั้นมีนัยทางศาสนาการเปลี่ยนแปลงย่อมเป็นไปได้ โดยเฉพาะในอิสลามที่มุสลิมถือว่าเป็นแนวทางที่สมบูรณ์และถูกต้องที่สุด เป็นแนวทางที่พระเจ้ากำหนดจึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือกระทำการในลักษณะของการสังคายนาได้ ความสับสนหรือความไม่เข้าใจดังกล่าวนี้ยังไม่เป็นปัญหาเท่ากับทัศนคติที่ไม่ยอมรับ กล่าวคือ คนที่ไม่เข้าใจนั้นเมื่อได้รับข้อมูลเขาก็สามารถที่จะเข้าใจได้แต่คนที่ "ไม่ยอมเข้าใจ" นั้นแม้จะให้ข้อมูลมากมายเพียงใดก็ไม่สามารถทำให้เขาเข้าใจได้ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าคงไม่มีข้าราชการที่ "ไม่ยอมเข้าใจ" ในจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว

การแต่งกายของนักเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาชั้นนั้น เครื่องแบบที่ทางกระทรวงศึกษาธิการใช้บังคับอยู่นั้นอันที่จริงขัดต่อบทบัญญัติว่าด้วยการแต่งกายของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม* กล่าวคือในศาสนาอิสลามกำหนดให้ผู้หญิงต้องแต่งกายในรูปแบบของ "ฮิญาบ" คือการปกปิดทุกส่วนของร่างกายยกเว้นใบหน้าและข้อมือ ส่วนผู้ชายต้องปกปิดตั้งแต่

* อาจไม่เป็นปัญหาสำหรับนักเรียนประถม แต่สำหรับนักเรียนมัธยมซึ่งอยู่ในวัยที่บรรลุนิติภาวะแล้วนั้นมีความจำเป็นที่ต้องแต่งกายในลักษณะที่บทบัญญัติของศาสนากำหนด นี่ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้ปกครองมักส่งลูกเข้าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนามากกว่า

สะดือลงไปถึงข้อเท้า ซึ่งการแต่งกายในลักษณะนี้ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาหรือขัดต่อความมั่นคงแห่งชาติแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามกลับเกิดประโยชน์ทั้งกับนักเรียนเองที่สามารถทำอะไรก็ได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งกายและเกิดผลในทางสังคมจิตวิทยาด้วยว่าประชาชนจะเกิดทัศนคติที่ดีต่อทางราชการที่ให้เกียรติและยอมรับในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเขา เหตุผลหนึ่งที่ทางผู้ปกครองของนักเรียนหรือชาวบ้านทั่วไปมักจะส่งบุตรหลานให้เรียนใน "ปอเนาะ" ซึ่งปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเกือบหมดแล้ว เนื่องจากโรงเรียนของรัฐไม่อนุญาตให้นักเรียนแต่งกายตามหลักศาสนา นอกจากนี้ผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้บุตรหลานเข้าเรียนต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหลังจากจบประถมศึกษา ดังนั้น การแต่งกายในลักษณะของฮิญาบก็ดีหรือการใส่กางเกงขายาวก็ดีนักเรียนสามารถใช้ต่อไปได้ซึ่งถือเป็นการประหยัดด้วยซ้ำ²⁸

การที่กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกฎหมายที่อนุญาตให้นักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามสามารถแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลามได้ กล่าวคือสำหรับนักเรียนหญิงสามารถแต่งกายชุดฮิญาบได้ และสำหรับนักเรียนชายให้สามารถสวมกางเกงขายาวได้ ซึ่งเป็นนโยบายที่มีผลใช้ทั่วประเทศ ปัญหาคือปรากฏว่ามีบางโรงเรียนของอำเภอที่ยังยังไม่อนุญาตให้นักเรียนแต่งกายในลักษณะดังกล่าวได้ ทางมัสยิดโดยชมรมอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่นจึงได้หารือกันและนำเข้าร้องเรียนเพื่อขอความช่วยเหลือต่อทางอำเภอ

เรื่องนี้เกิดขึ้นในตำบลตะปอเยาะ คือทางโรงเรียนบ้านนุกะบางกไม่อนุญาตให้นักเรียนแต่งกายตามหลักศาสนาโดยอ้างว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่นักเรียนซึ่งมีฐานะยากจนอยู่แล้วต้องมีภาระในการตัดเครื่องแบบนักเรียนใหม่ ทางผู้ปกครองของนักเรียนจึงได้นำเรื่องมาปรึกษากับทางมัสยิดดาริลฟาละห์ซึ่งเป็นมัสยิดในพื้นที่บ้านนุกะบางก ทางมัสยิดจึงได้นำเรื่องเข้าที่ประชุมชมรมอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่นเพื่อปรึกษามาตรการในการแก้ปัญหา และเห็นว่าเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบด้านการศึกษา นั่นก็คือสำนักงานการศึกษาอำเภอและสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ขั้นตอนต่อไปจึงได้นำเรื่องเข้าร้องเรียนต่อทางอำเภอ โดยตัวแทนของชมรมฯจะมาปรึกษากับผู้ช่วยศึกษาธิการและเชิญให้ไปร่วมประชุมเพื่อรับฟังข้อเท็จจริงในที่ประชุม จากนั้นทั้งผู้ช่วยศึกษาธิการและตัวแทนชมรมฯจะมาพบกับปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนา ในขั้นตอนนี้เราจะเห็นได้ว่าทางมัสยิดไม่ได้เข้าร้องเรียนต่อสำนักงานประถมศึกษาอำเภอโดยตรงทั้งที่ทราบว่าเป็นความรับผิดชอบของหน่วยงานใด นั่นก็เพราะทาง

²⁸ สัมภาษณ์ นายเจ๊ะสะมะแอ เจ๊ะเลาะ, อิหม่ามมัสยิดดาริลฟาละห์, 12 มิถุนายน 2542.

มัสยิดไม่รู้จักรับทางประถมศึกษา รู้จักในที่นี้หมายถึงรู้จักเป็นการส่วนตัวเพราะการรู้จักเป็นการส่วนตัวนั้นสามารถที่จะร้องขอความช่วยเหลือได้ แต่การรู้จักผิวเผินว่าคนๆ นั้นเป็นข้าราชการนั้นไม่เพียงพอที่จะเข้าไปขอความช่วยเหลือได้ จากนั้นปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาได้เชิญหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอและศึกษานิเทศก์อำเภอเข้าหาหรือผลที่ได้คือให้หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอเรียกประชุมผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดเพื่อรับทราบและดำเนินการอนุญาตให้นักเรียนสามารถแต่งกายตามหลักศาสนา รวมระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้นสามเดือน

จากการสัมภาษณ์บรรดาอิหม่ามหลายท่านเห็นว่าความสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นเพราะการมีข้าราชการที่มีความรู้ความเข้าใจในศาสนาและวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการผู้นั้นเป็นมุสลิมในท้องถิ่นด้วย ในการร้องเรียนจึงไม่ต้องอธิบายหรือโน้มน้าวแต่อย่างใด ซึ่งจริงๆ นั้นแม้จะไม่ใช่ข้าราชการมุสลิมก็สามารถที่จะเข้าใจได้หากการปฏิบัติหน้าที่ของเขาเป็นที่ยอมรับจากทางมัสยิด เพราะผู้ที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัวกับทางมัสยิดคือผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของคนมุสลิมแต่มีความจริงใจในการปฏิบัติหน้าที่ เพียงแต่ในความรู้สึกของทางมัสยิดเขาไม่มั่นใจในข้าราชการที่เขาไม่รู้จักรับเป็นการส่วนตัว ไม่เช่นนั้นโอกาสที่ปัญหาจะได้รับการแก้ไขก็ดูเหมือนจะไกลออกไป

การร้องเรียนเรื่องศาสนาว่าด้วยครอบครัว

เรื่องของครอบครัวก็เช่นเดียวกันที่อยู่ในกรอบของศาสนา ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนของการแต่งงาน หรือความสัมพันธ์หรือหน้าที่ของสามีและภรรยาต่อกัน กระทั่งขั้นตอนของการหย่าร้าง ในเรื่องของครอบครัวนั้นเป็นเรื่องหนึ่งที่ทางมัสยิดให้ความสำคัญมากเพราะมีลักษณะของพิธีกรรมอยู่บ้าง ในการแต่งงานก็ต้องมีอิหม่ามเป็นผู้ประกอบพิธีในฐานะผู้นำทางศาสนาของชุมชน

บทบาทหน้าที่ประการหนึ่งของมัสยิดคือการจัดการเรื่องครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงานหรือการหย่าร้างให้เป็นไปตามหลักการของศาสนา แต่ก็พบว่าในบางครั้งมีการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามนั้นก็คือมัสยิดไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามหลักศาสนา

ปัญหามีอยู่ว่าสามีภรรยาคนหนึ่งได้หย่าขาดจากกัน ซึ่งทางมัสยิดก็จะทำพิธีให้เป็นไปตามถูกต้องตามหลักศาสนา เมื่อหย่าขาดจากกันแล้วต่อมาฝ่ายหญิงจะทำการแต่งงานกับผู้ชายคนอื่น ปัญหาคือฝ่ายชายไม่ยินยอมทั้งที่ไม่มีสิทธิตามศาสนาที่จะยับยั้งและตนเองก็ไม่ได้ต้องการคืนดี

กับฝ่ายหญิง เพียงแต่ไม่ต้องการให้ฝ่ายหญิงได้แต่งงานใหม่ ด้วยฝ่ายชายเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในหมู่บ้านซึ่งเป็นอิทธิพลในลักษณะที่ไม่ดีนักจึงได้ทำการขัดขวางในลักษณะต่างๆ เพื่อไม่ให้ฝ่ายหญิงได้แต่งงานใหม่ ทางมัสยิดได้พยายามที่จะพูดและทำความเข้าใจแต่ก็ไม่เป็นผล ชาวบ้านคนอื่นๆ ก็ไม่กล้ายุ่งเกี่ยวเพราะเกรงกลัว อิทธิพลของฝ่ายชาย ทางมัสยิดจึงได้นำเรื่องนี้มาร้องเรียนต่ออำเภอ เพื่อหวังพึ่งพาอำนาจจากอำเภอในการแก้ปัญหาดังกล่าว

ทางอำเภอโดยนายนิอาแซ ซือเซ็ง ปลัดอำเภอซึ่งเป็นที่รู้จักและยอมรับแก่ประชาชนทั่วไปและผู้ในกลุ่มต่างๆ ได้เข้ามาเจรจากับฝ่ายชาย นายนิอาแซ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่าในการเข้าไปเจรจาได้นำกำลัง อส.พร้อมอาวุธปืนเอ็ม. 16 สองนาย โดยให้ อส.ยืนคุมอยู่นอกบ้านแล้วตนเองเข้าไปพูดคุยว่าถ้าไม่ได้ต้องการที่จะแต่งงานกับฝ่ายหญิงอีกก็ควรหลีกเลี่ยงให้เขาได้แต่งงานใหม่เพราะการกระทำเช่นนี้ผิดหลักการของศาสนา สิ่งที่ทำให้ฝ่ายชายเก๋ายินยอมหลีกเลี่ยงนั้น นอกจากเกรงใจในความเป็นบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป และเกรงกลัวความเป็นอำเภอซึ่งนายนิอาแซ ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าโดยปกติคนทั่วไปก็ไม่อยากมีปัญหาหรือขัดแย้งกับทางอำเภอ จึงสามารถดำเนินการตามที่มีสิทธิร้องขอได้

ทั้งสองกรณีที่ยกมานี้ จะเห็นได้ว่ามัสยิดสามารถเข้ามาร้องเรียนกับหน่วยงานของรัฐโดยตรงด้วยตนเอง และเรื่องที่ร้องเรียนนั้นทางมัสยิดไม่จำเป็นต้องอธิบายว่ามีความสำคัญกับความเป็นชุมชนมุสลิมอย่างไร นั่นเพราะการมีข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิด นั่นก็คือมีความรู้ความเข้าใจในชีวิตของคนมุสลิม เข้าใจในภาษาที่ชาวบ้านใช้ เพราะข้าราชการที่ไม่สามารถใช้ภาษามลายูได้ ไม่เข้าใจศาสนาและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ก็ไม่สามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดได้หรืออาจกระทำได้แต่ก็ต้องใช้ความพยายามสูงมากซึ่งน้อยมากที่จะสามารถกระทำได้ เพราะข้าราชการเหล่านี้มีทัศนคติที่ว่าชาวบ้านควรปรับเข้ามามากกว่าเมื่อไม่รู้จักกัน ความไม่มั่นใจต่อกันก็เป็นสิ่งที่ตามมา เมื่อนั้นทางมัสยิดก็จะไม่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ใดๆหรือถ้าจะมีก็ต้องผ่านบุคคลอื่น ดังจะได้กล่าวถึงในกรณีที่ร้องเรียนไม่ประสบผลสำเร็จ

การขายอาหารในยามค่ำคืนในช่วงเดือนถือศีลอด (ไม่ประสบผลสำเร็จ)

การถือศีลอด เป็นหนึ่งในหลักปฏิบัติที่มุสลิมทุกต้องปฏิบัติ นอกจากผู้ที่ได้รับการยกเว้นตามบทบัญญัติของศาสนา ได้แก่ ผู้ที่อยู่ระหว่างการเดินทาง สตรีขณะมีประจำเดือน ผู้ป่วยที่การถือศีลอดอาจเป็นอันตรายต่อร่างกาย ผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ เป็นต้น การถือศีลอดจะ

กระทำในช่วงเดือนรอมฎอนซึ่งเป็นการนับเดือนตามจันทรคติ เมื่อเปรียบเทียบกับกรนับเดือนตามสุริยคติจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทุกปี การถือศีลอดตามความเข้าใจของคนทั่วไปจะเข้าใจว่าเป็นการอดอาหารทุกประเภทในระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นจนกระทั่งลับขอบฟ้าซึ่งเป็นเพียงทางกายภาพเท่านั้น แท้ที่จริงนั้นการถือศีลอดคือการปฏิบัติตนให้อยู่ในแนวทางของศาสนาซึ่งจะให้น้ำหนักทางด้านจิตใจหรือการอดกลั้นทางด้านจิตใจต่อสิ่งยั่วยู่ที่จะทำให้หันเหออกนอกแนวทางของศาสนา ส่วนการอดกลั้นทางด้านร่างกายนั้นเป็นส่วนหนึ่ง ก็คือการทำไม่สามารถรับประทานอาหารใดๆได้ในระหว่างกลางวัน ในเดือนรอมฎอนเป็นเดือนที่ประเสริฐที่สุดเพราะเป็นเดือนที่อัลลอฮ์ประทานคัมภีร์อัล-กรุอานซึ่งเป็นธรรมนูญชีวิตของชาวมุสลิมแก่ท่านศาสดามูฮัมมัด

ฉะนั้น การสร้างความคิดหรือปฏิบัติในแนวทางของศาสนาในเดือนนี้จะได้ผลบุญมากกว่าเดือนอื่นๆหลายสิบเท่า ตามความเชื่อในเดือนนี้ชัยตอน(สิ่งชั่วร้ายที่หลอกล่อให้มนุษย์หันเหออกนอกหนทางของอิสลาม)จะถูกล่ามโซ่ไว้จึงเป็นโอกาสดีที่จะได้ทำสิ่งที่ดี และในช่วงค่ำคืนในแต่ละชุมชนจะมีการร่วมทำละหมาด "ตารอเวียะ" ที่มีสยิด การทำละหมาดตารอเวียะนี้จะสามารถกระทำได้เฉพาะช่วงเดือนรอมฎอนเท่านั้นจึงมีชาวบ้านมาร่วมกันอย่างหนาแน่นทุกคืนโดยหวังในผลบุญ

ในช่วงเวลากลางคืนของเดือนถือศีลอดนี้ ในบริเวณเขตชุมชนจะมีร้านค้ามากกว่าปกติ คือจะมีลักษณะตั้งเป็นแผงขายอาหาร ปัญหาที่มีอยู่ว่ามีกลุ่มแม่ค้ากลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในวัยสาวจะมาตั้งแผงขายอาหารอยู่ริมถนน ในพื้นที่ตำบลตะปอเยาะและลูโบะบือซา แม่ค้ากลุ่มนี้ไม่ใช่ชาวบ้านในท้องที่แต่จะมาจากอำเภอแถบจังหวัดปัตตานีบ้างหรือจังหวัดอื่นๆข้างเคียง ประเด็นสำคัญคือพฤติกรรมในการขายอาหารที่มีแม่ค้าสาวๆมาคอยบริการซึ่งมีลักษณะการเลียนแบบอย่างสถานเจริญมณี คาเฟ่ ในศคลับที่เบียดชิดกันไปจนหลังเที่ยงคืน ประดับร้านด้วยไฟวับๆแวมๆลูกค้าสามารถหยอกล้อกับแม่ค้าในลักษณะที่สัมผัสตัวได้ซึ่งขัดต่อหลักการของศาสนาและเป็นสิ่งที่ชาวบ้านรับไม่ได้ ลูกค้าที่มาอุดหนุนส่วนใหญ่จะเป็นวัยรุ่นจากตัวจังหวัดและอำเภอข้างเคียงมากกว่าเด็กวัยรุ่นในท้องที่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กวัยรุ่นในท้องที่เกรงว่าญาติพี่น้องจะพบเห็น ซึ่งนายดาโอะ หะยีสาแมง อิหม่ามมัสยิดลูโบะบือซา ได้กล่าวถึงว่า

" เรื่องรอมฎอน เวลากลางคืนนะมีคำขายที่นอกจากเวลา ขายของเวลา กลางคืนเลยจากเวลาตีสองตีหนึ่ง ก็ขอช่วยกับอำเภอให้ระจับ และประสานกับผู้ใหญ่ บ้าน แถวตะปอเยาะก็มีแถวลูโบะบือซาก็มี"²⁹

พฤติกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ขัดต่อความสงบสุขและศีลธรรมอันดีของประชาชน ในเดือนถือศีลอดเป็นเดือนแห่งการแสวงหาผลบุญเพราะการกระทำดีหนึ่งๆจะได้ผลบุญมากกว่าเดือนทั่วไปหลายสิบเท่าปัญหาดังกล่าวนี้นักบ้านได้นำมาหารือกับทางมัสยิดในพื้นที่ และทางมัสยิดก็ได้ นำเรื่องเข้าสู่ที่ประชุมอิหม่าม คอเด็บ และบิหลันประจำอำเภอเพื่อหาแนวทางแก้ไข มัสยิดที่เป็น หัวเรี่ยวหัวแรงคือมัสยิดลูโบะบือซาก็อยู่ในพื้นที่เกิดปัญหา ทางมัสยิด ตระหนักดีว่าการแก้ปัญหานี้จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจจากทางราชการเพราะทางมัสยิดได้เข้าไปห้ามปรามแล้วแต่ไม่เป็นผลกลุ่มแม่ค้าเหล่านั้นยังคงค้าขายอยู่ และตรงนี้เองด้วยการที่ไม่มีข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิด ทางมัสยิดจึงไม่ได้เข้าไปพบกับทางอำเภอเพราะไม่รู้จักข้าราชการในความหมายที่จะขอความช่วยเหลือ ไม่มั่นใจว่าทางอำเภอจะเข้าใจและตระหนักในปัญหาดังกล่าวหรือไม่

ดังนั้น ทางมัสยิดจึงต้องหันไปพึ่งพากำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพื่อที่จะได้นำปัญหาเข้าขอความช่วยเหลือจากทางอำเภอ ดังที่ได้กล่าวถึงมาบ้างแล้วเกี่ยวกับการรับรู้ในบทบาทหน้าที่ระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับมัสยิด ผู้ใหญ่บ้านจะให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ควบดภัยในชีวิตทรัพย์สินหรือที่ทางราชการมอบหมาย แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้ใหญ่บ้านจะเพิกเฉยต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเพียงแต่ความกระตือรือร้นมีน้อยกว่าทางมัสยิด จากนั้นทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะได้นำเรื่องไปยังอำเภอเพื่อดำเนินการต่อไป

สำหรับการดำเนินการของหน่วยงานของรัฐต่อปัญหานี้ จะขอให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าปัญหาดังกล่าวนี้นี้ไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นหากแต่มีมาหลายปีแล้ว และที่ผ่านมายังไม่ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการอย่างเป็นรูปธรรม มีข้าราชการท่านหนึ่งได้อธิบายในประเด็นนี้เพิ่มเติมว่าหากปัญหาหรือเรื่องเดือดร้อนของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของศาสนาแล้วทางราชการมักไม่ค่อยอยาก จะยุ่งเกี่ยวนัก แต่จะปล่อยให้ชาวบ้านแก้ไขกันเอง อย่างเรื่องการค้าขายในลักษณะที่ขัดกับหลักการศาสนานี้ก็เช่นกัน นอกจากนี้ปัญหาดังกล่าวไม่มีระเบียบกฎหมายที่ระบุว่าเป็นความผิดอย่าง ชัดเจนแต่อย่างใด ทางราชการจึงวางเฉยโดยไม่มีการดำเนินการใดๆ

²⁹ สัมภาษณ์ นายดาโอะ ะยะยีสานแมง,อิหม่ามมัสยิดลูโบะบือซา, 14 มกราคม 2543.

ปัญหานี้เพิ่งได้รับความสนใจในสมัยของท่านผู้ว่าราชการจังหวัดท่านหนึ่งในช่วงปี 2540 ท่านผู้ว่าฯท่านนี้ได้ออกเป็นประกาศของจังหวัดห้ามการค้าขายในลักษณะดังกล่าวปัญหา จึงยุติ ในตรงนี้สามารถคาดเดาบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านต่อปัญหาดังกล่าวได้เมื่อมัสยิดมา ประสานขอความร่วมมือ กล่าวคือเมื่อทางราชการไม่ได้ให้ความสนใจก็เป็นการยากที่ผู้ใหญ่บ้าน จะกระตือรือร้น ดังนั้น โอกาสที่มัสยิดจะได้รับความร่วมมือในปัญหานี้จากทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จึงเป็นไปได้ยาก

อย่างไรก็ดี การที่หน่วยงานของรัฐที่ผ่านมาไม่ได้ให้ความสนใจกับเรื่องการค้าขายยาม ค่ำคืนช่วงเดือนถือศีลลดนั้น เป็นไปได้ว่าหน่วยงานของรัฐเกรงว่าการเข้าไปดำเนินการใดๆต่อเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาแล้วการดำเนินการเกิดไปกระทบกับหลักศาสนาบางอย่างก็อาจทำให้เกิด ความไม่พอใจแก่ชาวบ้านได้³⁰ กล่าวคือในแง่ของหน่วยงานของรัฐเองตระหนักดีว่าเรื่องเกี่ยวกับ ศาสนานั้นเป็นเรื่องที่มีความอ่อนไหวมากและถ้าเกิดความขัดแย้งหรือไม่พอใจมาจากสาเหตุที่ว่า ไปกระทบกับเรื่องศาสนา ความขัดแย้งนั้นก็จะมีโอกาสจะขยายตัวออกไปและสิ่งที่ทั้งรัฐบาลและ กระทรวงมหาดไทยพยายามมาโดยตลอดที่หวังจะสร้างทัศนคติที่ดีต่อกันระหว่างชาวบ้านกับทาง ราชการก็จะได้รับผลเสียไปด้วย จากตรงนี้จะเห็นได้ว่าการที่หน่วยงานของรัฐขาดความรู้ความเข้าใจ ทั้งในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและศาสนาของชาวบ้านอย่างลึกซึ้ง นอกจาก จะไม่สามารถสร้างการยอมรับและความไว้วางใจจากกลุ่มมัสยิดแล้วยังไม่สามารถที่จะดำเนินการ แก้ปัญหาในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาได้

ในทางตรงกันข้าม หากมีข้าราชการที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว นอกจากจะ สามารถสร้างการยอมรับและความไว้วางใจจากกลุ่มมัสยิดแล้วยังสามารถแก้ปัญหาในเรื่องที่ เกี่ยวกับศาสนาได้เพราะว่าเมื่อข้าราชการมีความรู้ความเข้าใจก็จะรู้ว่าควรทำอะไร แค่นั้น และ อยากรู้อะไรที่จะไม่กระทบต่อความรู้สึกของชาวบ้านและสามารถแก้ปัญหาให้เขาได้

กล่าวโดยสรุป การที่มัสยิดร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐในที่นี้คืออำเภอในเรื่องที่เกี่ยวกับ ศาสนาโดยไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับหน่วยงานของรัฐนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นคือหน่วยงานของรัฐ เหล่านี้จะไม่เข้าใจและไม่เห็นถึงความสำคัญของเรื่องที่มัสยิดร้องเรียน ทำให้เรื่องที่ร้องเรียนไม่ ประสบผลสำเร็จ แม้ว่าในที่สุดปัญหาได้รับการแก้ไขแต่เป็นการดำเนินการจากทางจังหวัดโดย ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดท่านหนึ่งซึ่งได้ตระหนักและเข้าใจต่อปัญหาดังกล่าวจึงได้ออกเป็น

³⁰ สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.ท.ดิลก ศิริวัลลภ, ประชาสงเคราะห์จังหวัดนราธิวาส, 30 กรกฎาคม 2542.

ประกาศจังหวัดนครราชสีมา อำเภอยิ่งปฏิบัติตามเท่านั้น นอกจากนี้ การขาดความสัมพันธ์ส่วนตัว ทำให้ทางมัสยิดไม่สามารถไปพบกับทางหน่วยงานของรัฐโดยตรงได้ แต่จะต้องผ่านกำนัน ผู้ใหญ่ บ้านทำให้สิ่งที่มัสยิดร้องเรียนถูกต้องความหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนของผู้ใหญ่บ้านได้ซึ่ง ไม่สามารถนำเสนอในสิ่งที่มัสยิดต้องการอย่างแท้จริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุปและเสนอแนะ

ความนำ

เงื่อนไขในการปฏิบัติราชการเพื่อให้ได้รับผลสำเร็จ ประการหนึ่ง คือมีวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศที่มีเอกลักษณ์ทางศาสนา วัฒนธรรม ภาษาและประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นฐานให้กับเอกลักษณ์ต่างๆ ในชุมชนมุสลิมจะมีมัสยิดทำหน้าที่บริหารชุมชนให้อยู่ในแนวทางแห่งศาสนา แต่มัสยิดที่เป็นอยู่จำนวนมากไม่เฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้นที่มักจำกัดบทบาทความรับผิดชอบของตนให้อยู่ในเรื่องของพิธีกรรมเป็นสำคัญหรือในการสอนศาสนา ก็จะเป็นในลักษณะที่เน้นโลกหน้า ทั้งที่อิสลามให้ความสำคัญกับทั้งโลกนี้และโลกหน้า อย่างไรก็ตามมัสยิดก็ยังคงเป็นสถาบันทางศาสนาที่คนมุสลิมให้ความเคารพนับถือ เพราะมัสยิดเป็นเหมือนศูนย์กลางของชุมชนมุสลิม ดังที่ว่า "มีชุมชนมุสลิมที่ไหนมีมัสยิดที่นั่น"

ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอในส่วนของการสรุปตามกรอบที่ได้กำหนดไว้ในสมมติฐาน โดยจะแบ่งเป็นสองตอน ตอนแรกจะเป็นส่วนปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิด ส่วนในตอนที่สองจะเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มัสยิดมีต่อหน่วยงานของรัฐ ตามลำดับ

5.1 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิด

หน่วยงานของรัฐเห็นว่ามัสยิดอยู่ในลักษณะเดียวกันกับวัดในพุทธศาสนา โดยที่มัสยิดเป็นสถาบันทางศาสนาในศาสนาอิสลาม ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของมัสยิดจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศาสนาในที่นี้เป็นเรื่องของจิตใจ ความศรัทธา ศีลธรรม การทำความดีละเว้นความชั่ว เป็นเรื่องของนรกสวรรค์ เรื่องของทางธรรม และมัสยิดก็ไม่สามารถก่อให้เกิดสภาพบังคับแก่ชาวบ้านให้เกิดการกระทำในลักษณะที่เป็นรูปธรรมได้ คือไม่มีอำนาจบังคับที่กฎหมายรองรับ

จากความเป็นสถาบันทางศาสนา มัสยิดจึงมีอิทธิพลต่อชาวบ้านในด้านจิตใจ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม การมีหลักการทางศาสนารองรับของมัสยิดไม่จำเป็นว่ามัสยิดต้องยกหลักการหรือบทบัญญัติทางศาสนาประกอบเสมอไป เพราะความเห็นหรือการยอมรับในสิ่งใดๆของ

มัสยิดก็เป็นคำตอบแล้วว่าสิ่งนั้นไม่ขัดกับหลักการทางศาสนา ในสังคมมุสลิมนั้นให้ความสำคัญกับผู้นำ คือการตัดสินใจที่ดีหรือการกระทำใดๆของผู้นำที่ดีที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านผู้นำต้องรับผิดชอบ การรับผิดชอบนี้ไม่ใช่แค่การรับผิดชอบต่อชาวบ้านแต่เป็นการรับผิดชอบต่อพระเจ้า เพราะการที่คนๆนั้นได้เป็นอิหม่ามไม่ใช่เพราะชาวบ้านกำหนดแต่เพราะพระเจ้ากำหนดให้เขาเป็นอิหม่าม ดังนั้นเมื่อเขาตายไปจนกระทั่งถึงวันสิ้นโลกเขาจะถูกสอบสวนในหน้าที่ที่พระเจ้าประทานให้ เหตุผลที่ทำให้หน่วยงานของรัฐให้ความสำคัญกับมัสยิดในการปฏิบัติงานได้ดังนี้

ประการแรก สิ่งที่ทางมัสยิดได้บอกกล่าว ห้ามปราม ตักเตือนนั้นมีการหลักการทางศาสนารองรับซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านให้การยอมรับ **ประการที่สอง** พฤติกรรมของทางมัสยิดที่อยู่ในแนวทางของศาสนา เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตแก่ชาวบ้าน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขหรือสิ่งขัดกับหลักการของศาสนา **ประการที่สาม** การที่มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารที่สำคัญของชุมชน(คุมสื่อ) กล่าวคือช่องทางสื่อสารที่สำคัญของชุมชนมุสลิมคือการละหมาดวันศุกร์ นอกจากนี้ยังมีช่วงเวลาหลังทำละหมาดปกติโดยเฉพาะช่วงละหมาดมัฆริบ(ประมาณหนึ่งทุ่ม)และละหมาดอีชา(ประมาณสองทุ่มเศษ)

หน่วยงานของรัฐใช้มัสยิดในเรื่องที่สอดคล้องกับอำนาจหน้าที่และภาระกิจของตน กล่าวคือศึกษาธิการก็ใช้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่การส่งเสริมให้เด็กๆศึกษาต่อในระดับมัธยม ตำรวจก็ใช้ในเรื่องการดูแลรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้านได้แก่ตำรวจชุมชนสัมพันธ์ พัฒนาชุมชนใช้เรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่นโครงการนราษะอาด ฝ่ายปกครองจะใช้ในลักษณะที่หลากหลาย เช่นยาเสพติด ความสงบเรียบร้อยของอำเภอ เป็นต้นฝ่ายปกครองจะรับผิดชอบงานอื่นๆที่ไม่ได้เป็นของหน่วยงานโดยเฉพาะด้วยจึงมีเรื่องที่จะใช้หลากหลายกว่า แต่ทุกหน่วยงานมีวัตถุประสงค์ร่วมคือหวังผลทางจิตวิทยาซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ ความรู้สึกและทัศนคติ สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การสนับสนุนที่เป็นรูปธรรมจากชาวบ้านต่อไป หรืออีกนัยหนึ่งคือการมุ่งสร้างการยอมรับในหน่วยงานของรัฐจากมัสยิด และการยอมรับของมัสยิดจะนำไปสู่การสนับสนุนจากชาวบ้าน

การใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองกับความสัมพันธ์ส่วนตัว

ในการใช้มัสยิดเป็นช่องทางในลักษณะไม่เป็นทางการนั้น ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก กล่าวคือลำพังความเป็นหน่วยงานของรัฐนั้นไม่เพียงพอที่จะให้ได้รับความร่วมมือจากทางมัสยิด หากแต่หน่วยงานของรัฐจะต้องสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับมัสยิดเสีย

ก่อน ก็คือเป็นการสร้างการยอมรับ ความไว้วางใจซึ่งกันและกันด้วยการหมั่นพบปะเยี่ยมเยียน ใส่ใจในความเป็นอยู่ของชาวบ้านและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงใจ ในการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวนี้ด้วยหน่วยงานของรัฐข้าราชการส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นมุสลิมและไม่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับชาวบ้านได้

ถ้าเรามองโดยหลักการแล้วคุณลักษณะเหล่านี้ไม่น่าจะเป็นอุปสรรคแต่อย่างใด กล่าวคือในการสื่อสารกับชาวบ้านถึงแม้ว่าข้าราชการที่ไม่ได้เป็นมุสลิมจะเข้าไปในตัวอาคารมัสยิดไม่ได้ เขาก็สามารถพบปะกับชาวบ้านโดยอยู่นอกตัวอาคารได้ หรือไม่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับชาวบ้านได้ก็สามารถใช้ล่ามแปลได้ ซึ่งก็อาจเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ไม่ได้ก็ได้เพราะข้าราชการเหล่านี้ต้องใช้ความพยายามและความอดทนสูงมาก แต่สิ่งที่เป็นอยู่นั้นเมื่อข้าราชการไม่สามารถที่จะสื่อสารกับชาวบ้านได้ก็ทำให้การทำมาค้าขายซึ่งกันและกันเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก สิ่งเหล่านี้ในหลายครั้งทำให้เกิดความอึดอัดในการปฏิบัติงานในพื้นที่ ความแตกต่างทางศาสนาและภาษานั้นอาจไม่ถึงกับเป็นปัญหาแต่ก็สร้างความยากลำบากให้กับข้าราชการที่ไม่ได้เป็นมุสลิมได้มาก สิ่งเหล่านี้จะเป็นอุปสรรคในการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิด

ดังนั้นในการประสานกับทางมัสยิดจึงให้ข้าราชการมุสลิมเป็นผู้ปฏิบัติ เนื่องจากหน่วยงานของรัฐมีข้าราชการที่เป็นมุสลิมซึ่งเป็นคนในพื้นที่ สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกับชาวบ้านได้ และประการสำคัญเป็นผู้ที่ทางมัสยิดและชาวบ้านทั่วไปยอมรับในความประพฤติที่อยู่ใกรอบของศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งจริงๆนั้นข้าราชการที่ไม่ได้เป็นมุสลิมในอำเภอยิ่งอกก็สามารถเข้าถึงและสร้างความสนิทสนมกับทางมัสยิดได้เช่นกันเพียงแต่อาจต้องใช้ความพยายามและความอดทนเพิ่มขึ้นและเห็นว่ามีข้าราชการมุสลิมอยู่แล้ว ดังนั้นหน้าที่ในการประสานงานกับทางมัสยิดหัวหน้าของแต่ละหน่วยงานจึงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของข้าราชการมุสลิม

นอกจากนี้ ลำพังข้าราชการที่เป็นมุสลิมและสามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารได้นั้นยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะใช้มัสยิดในการปฏิบัติงานได้ แต่อยู่ที่พฤติกรรมของข้าราชการคนนั้นด้วยว่าเป็นที่ยอมรับของทางมัสยิดหรือไม่ กล่าวคือถ้าข้าราชการคนนั้นแม้จะเป็นมุสลิมและพูดภาษามลายูท้องถิ่นได้แต่ถ้าเป็นคนล้ามะเลเทเมา ประพฤติปฏิบัติออกนอกแนวทางของศาสนา ทางมัสยิดก็ไม่ยินดีที่จะให้ความร่วมมือหรือให้ความร่วมมืออย่างไม่เต็มใจ

ดังนั้น ข้าราชการที่เป็นมุสลิมที่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นได้และเป็นที่ยอมรับจากทางมัสยิดสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวประกอบกันจะเป็นผู้ที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับ

ทางมัสยิด ความเป็นมุสลิมของข้าราชการทำให้สามารถเข้าไปพบปะและร่วมทำละหมาดกับชาวบ้านในมัสยิดได้ และภาษาที่ใช้ทำให้สามารถสื่อสารทำความเข้าใจกันได้และยังแสดงถึงความเป็นคนกลุ่มเดียวกัน นอกจากนี้ก็คือการยอมรับจากทางมัสยิด หรืออาจกล่าวได้ว่าข้อได้เปรียบของข้าราชการมุสลิมในท้องที่ได้แก่

ประการแรก สามารถเป็นผู้นำในการประกอบศาสนกิจ หรือเป็นอิหม่ามนำการละหมาด

ประการที่สอง สามารถร่วมละหมาดและร่วมกิจกรรมทางศาสนาอื่นๆ เช่นร่วมละศีลอดกับชาวบ้าน ร่วมอ่านบทสรรเสริญท่านศาสดามูฮัมมัดในงานเมาลิต ในสองข้อนี้ศาสนิกอื่นไม่สามารถกระทำได้ และเป็นกิจกรรมที่สำคัญมาก เป็นการแสดงความเป็นพวกเดียวกันและเป็นการยอมรับในความรู้ทางศาสนาที่ข้าราชการมีอยู่ เรื่องของพิธีกรรมเป็นเรื่องของสัญลักษณ์จึงมีความหมายและความสำคัญต่อชาวไทยมุสลิมมาก

ประการที่สาม ในการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ เช่นทางอำเภอจัดเลี้ยงอาหารแก่ทางมัสยิดและชาวบ้าน ชาวบ้านจะรู้สึกสงสัยว่าอาหารนี้ได้ผ่านกระบวนการตามหลักการของศาสนาหรือไม่ แม้ข้าราชการที่ไม่ได้เป็นมุสลิมแล้วยืนยันว่าเป็นอาหารที่ผ่านกระบวนการตามหลักการของศาสนาก็ตาม แต่ชาวบ้านก็ยังไม่มั่นใจไม่ใช่ข้าราชการที่ไม่ได้เป็นมุสลิมจะไม่มีเกียรติไม่น่าเชื่อถือ แต่เป็นเพราะข้าราชการที่ไม่ได้เป็นมุสลิมไม่ต้องรับผิดชอบต่อพระเจ้า ดังนั้นการมีข้าราชการมุสลิมมารับรองและยืนยันว่าอาหารนี้ฮาลาล(เป็นที่อนุมัติในศาสนา) ชาวบ้านจึงจะมั่นใจอย่างสนิทใจเพราะถ้าเกิดอะไรขึ้นข้าราชการมุสลิมต้องรับผิดชอบต่อพระเจ้า

ประการที่สี่ ความเป็นคนในท้องถิ่น ทำให้รู้จักชาวบ้านในความหมายที่ว่าในหมู่บ้านนี้ใครเป็นผู้ที่ชาวบ้านศรัทธา ใครเป็นผู้ที่ชาวบ้านเกรงกลัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีภาพของการเป็นพื้นที่เคลื่อนไหวของขบวนการโจรแบ่งแยกดินแดนทำให้ข้าราชการที่มีภูมิฐานะในภาคอื่นอาจรู้สึกกลัวหรือไม่มั่นใจในความปลอดภัย เมื่อต้องปฏิบัติงานในพื้นที่ที่ไม่สามารถเข้าพื้นที่โดยลำพังได้*

* เท่าที่ผู้วิจัยได้คุยกับชาวบ้านทั่วไปเขากลับชื่นชมข้าราชการที่ไม่ได้เป็นมุสลิมที่มาจากภาคอื่น หากเข้าไปในหมู่บ้านลำพัง ยิ่งไปตอกกลางคืนเขายังชื่นชม เพราะเห็นว่าขนาดเป็นคนจากที่อื่นยังกล้าเข้ามาเยี่ยมเยียนชาวบ้านดีทุกต้นๆ ชาวบ้านเห็นว่าเป็นการแสดงถึงความจริงใจอย่างหนึ่ง

ดังนั้นความเป็นคนในท้องถิ่นจะทำให้สามารถปฏิบัติงานในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพกว่า ส่วนรูปแบบในการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองของแต่ละหน่วยงานของรัฐอาจกล่าวสรุปได้ดังนี้

รูปแบบแรก คือการคุตบะฮ์วันศุกร์ ซึ่งมีความหมายมากกว่าการบรรยายธรรมเรื่องการทำความดี เรื่องนรกสวรรค์ แต่สามารถที่จะพูดเรื่องสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือเหตุการณ์ใดๆที่ทางมัสยิดเห็นว่าเป็นประโยชน์หรือเป็นที่สนใจของชุมชน การคุตบะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการละหมาดวันศุกร์ซึ่งจะกระทำก่อนทำละหมาดวันศุกร์ ในการคุตบะฮ์ศาสนากำหนดให้ผู้ฟังต้องตั้งใจฟังห้ามไม่ให้มีการพูดคุยกัน การละหมาดวันศุกร์เป็นข้อบังคับสำหรับชายมุสลิมต้องมาทำละหมาดที่มัสยิดเป็นกลุ่ม(สี่สิบคนขึ้นไป)จะกระทำลำพังไม่ได้ ดังนั้นในวันศุกร์จึงเป็นที่รวมของชาวบ้านในหมู่บ้าน จะมีชาวบ้านมากที่สุดและมีความแน่นนอนที่สุดเนื่องจากไม่ต้องมีการกะเกณฑ์กันมา และเรื่องที่จะพูดในคุตบะฮ์ต้องเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับหลักศาสนา เป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ ไม่เป็นการใส่ร้ายและต้องเป็นเรื่องที่เป็นความจริง จึงเป็นช่องทางสื่อสารที่สำคัญที่สุดของชุมชนมุสลิม

หน่วยงานของรัฐโดยข้าราชการที่เป็นมุสลิมจะแจ้งให้ทางมัสยิดทราบ และทำความเข้าใจในกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐที่ต้องการใช้ทางมัสยิดในที่ประชุมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันประจำเดือน ณ ศาลาประชาคมอำเภอ และขอให้อิหม่ามนำไปชี้แจงทำความเข้าใจแก่ชาวบ้านในการคุตบะฮ์ด้วย การประชุมอิหม่ามประจำเดือนนั้นหน่วยงานของรัฐสามารถสื่อกับทุกมัสยิดได้ซึ่งทุกมัสยิดจะมาร่วมประชุมค่อนข้างแน่นนอนเนื่องจากแต่ละมัสยิดก็ต่างเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับจากการประชุมนี้ และในวันประชุมก็จะเป็นวันที่รับเงินตอบแทนประจำเดือนของอิหม่าม คอเต็บและบิหลันด้วย ทุกหน่วยงานใช้มัสยิดในรูปแบบนี้ แต่ในรายละเอียดฝ่ายปกครองและศึกษานิเทศก์ที่ให้การชี้แจงทำความเข้าใจกับทางมัสยิดในที่ประชุมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันประจำ ส่วนตำรวจและพัฒนาชุมชนจะไปพบกับทางมัสยิดด้วยตนเองที่มัสยิดเลย

รูปแบบที่สอง คือการทำละหมาดอัยัต การทำละหมาดอัยัตนั้นเป็นละหมาดที่ไม่ได้เป็นการบังคับ อัยัตนั้นหมายถึงความประสงค์ ชาวมุสลิมจะทำละหมาดอัยัตในสองกรณีคือประสงค์ที่จะได้ เป็นการขอพรจากพระเจ้าให้ประทານสิ่งนั้นๆไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือส่วนรวม และสองคือประสงค์ที่จะหลีกเลี่ยง เช่นในหมู่บ้านเกิดโรคระบาดก็จะทำละหมาดอัยัตเพื่อให้หมู่บ้านพ้นจากโรคระบาด เป็นต้นการทำละหมาดอัยัตนั้นสำหรับชาวมุสลิมถือเป็นสิ่งที่มีความ

สำคัญและมีอิทธิพลสูงมากเป็นที่ที่ที่สำคัญของชาวมุสลิม หน่วยงานของรัฐจะแจ้งกับทางมัสยิดในที่ประชุมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันประจำเดือนเพื่อชี้แจงให้ทางมัสยิดทราบและเข้าใจถึงความประสงค์ของหน่วยงานของรัฐที่จะต้องพึ่งพาการทำละหมาดอ้ายัด และขอให้ทางมัสยิดกลับไปชี้แจงทำความเข้าใจแก่ชาวบ้านพร้อมทั้งขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้ร่วมทำละหมาดอ้ายัด เพื่อขอพรจากพระเจ้าให้ดลบรรดาลให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสำเร็จ

การละหมาดอ้ายัดในที่นี้เป็นการแสดงออกอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมของชาวบ้านถึงการสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานที่ใช้มัสยิดในรูปแบบนี้คือฝ่ายปกครองและตำรวจ เพราะต่างก็ใช้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินที่ส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ สิ่งที่แตกต่างกันคือฝ่ายปกครองใช้ทางมัสยิดระดมชาวบ้านมาทำละหมาดหน้าที่ว่าการอำเภอบ้าง แต่ตำรวจใช้ทางมัสยิดทำละหมาดที่มัสยิดหลังทำละหมาดวันศุกร์ เนื่องมาจากบารมีของข้าราชการมุสลิมที่เป็นผู้ประสานกับทางมัสยิดต่างกัน กล่าวคือปลัดอำเภอมักหันหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนานอกจากความเป็นคนที่มีภูมิสำเนาในอำเภอยิ่งแล้ว การที่เคยลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแม้จะไม่ได้รับเลือกแต่ก็ได้คะแนนสูงสุดในอำเภอยิ่งจึงเป็นบุคคลที่ชาวบ้านทั่วไปรู้จักและให้การยอมรับ

รูปแบบที่สาม คือหน่วยงานของรัฐร่วมกับทางมัสยิดในการพบปะชาวบ้านซึ่งจะมีสองลักษณะ

ลักษณะแรก หน่วยงานของรัฐจะเข้าไปพบปะชาวบ้านที่มัสยิดในวันศุกร์ เพื่อพบปะและชี้แจงถึงกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐที่ต้องการให้ชาวบ้านเข้าใจและให้การสนับสนุน วิธีนี้หน่วยงานของรัฐโดยข้าราชการมุสลิมจะแจ้งให้ทางมัสยิดทราบก่อนอย่างน้อยหนึ่งวัน เมื่อทำละหมาดเสร็จทางมัสยิดโดยอิหม่ามจะแจ้งแก่ชาวบ้านที่มาละหมาดให้ทราบถึงการมาของหน่วยงานของรัฐพร้อมทั้งขอความร่วมมือชาวบ้านให้ร่วมพบปะกับหน่วยงานของรัฐก่อน จากนั้นข้าราชการมุสลิมจะเข้าไปพูดคุยกับชาวบ้านชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการมา ทำความเข้าใจในกิจกรรมของหน่วยงานเพื่อให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว จากนั้นทางมัสยิดก็จะพูดในลักษณะสรุป และชี้ให้ชาวบ้านทราบตระหนักและสนับสนุนในกิจกรรมนั้นๆ โดยทางมัสยิดจะใช้หลักการทางศาสนา มารองรับ ซึ่งช่วงที่หน่วยงานของรัฐออกมาพูดนั้นชาวบ้านอาจจะไม่ค่อยเข้าใจเท่าไรนักแต่จะได้ผลในแง่จิตวิทยา กล่าวคือจะเกิดความรู้สึกไว้วางใจเพราะการมาเจอหน้ากันแสดงถึงความจริงใจ แต่ชาวบ้านจะเกิดความเข้าใจ ยอมรับและสนับสนุนเมื่อทางมัสยิดมาพูดเพราะชาวบ้านเชื่อในสิ่งที่มัสยิดพูดและมัสยิดจะใช้คำพูดที่ง่ายที่ชาวบ้านเข้าใจ

ลักษณะที่สอง การใช้มัสยิดโดยอาศัยเวลาละหมาดช่วงหัวค่ำและตอนดึก(มักริบและอีซา) วิธีการนี้หน่วยงานของรัฐมีโอกาสสร้างความใกล้ชิดกับชาวบ้านได้มากที่สุด กล่าวคือไม่ต้องมีการแจ้งทางมัสยิดเพื่อขออนุญาตก่อนล่วงหน้าเพียงแค่นบอกอิหม่ามก่อนละหมาดเล็กน้อยเท่านั้น หากมองในแง่ของจำนวนชาวบ้านที่มาก็อาจจะกล่าวได้ว่าผลที่เกิดขึ้นน้อยกว่าการใช้วันศุกร์ซึ่งจะมีชาวบ้านมามากกว่า แต่ในแง่คุณภาพของการสื่อสารจะมีมากกว่าเนื่องจากคนจำนวนน้อยและข้าราชการจะนั่งกับพื้นโดยมีชาวบ้านจะมานั่งล้อมรอบ ชาวบ้านสามารถทำการซักถามได้ มีการโต้ตอบแลกเปลี่ยนกัน ทางมัสยิดจะนั่งอยู่ข้างๆข้าราชการแล้วหันหน้าเข้าหาชาวบ้าน ความหมายก็คือเป็นการแสดงการยอมรับในสิ่งที่ข้าราชการคนนี้กำลังพูดและชาวบ้านก็ควรให้การสนับสนุน ซึ่งต่างจากการใช้วันศุกร์ที่ข้าราชการจะยืนพูดโดยแยกมายืนข้างหน้าและทางมัสยิดจะนั่งอยู่กับชาวบ้าน หลังจากนั้นก็เช่นเดียวกันมัสยิดโดยอิหม่ามก็จะพูดอีกครั้งเป็นการสรุปและเน้นย้ำในสิ่งที่หน่วยงานของรัฐได้ชี้แจงมา

ทุกหน่วยงานใช้รูปแบบนี้ยกเว้นพัฒนาชุมชน กล่าวคือแม้พัฒนาชุมชนจะมีข้าราชการมุสลิมที่เป็นคนในพื้นที่อยู่หนึ่งคนแต่เนื่องจากเป็นผู้หญิงจึงไม่สามารถที่จะใช้มัสยิดในรูปแบบที่เข้าไปพบปะชาวบ้านในมัสยิดอย่างหน่วยงานอื่น เช่นเข้าไปพบปะชาวบ้านที่มัสยิดในวันศุกร์ การทำละหมาดวันศุกร์นี้บังคับสำหรับผู้ชายส่วนผู้หญิงนั้นจะทำก็ได้หรือไม่ทำก็ได้แต่ในสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้หญิงจะไม่นิยมมาทำละหมาดวันศุกร์แต่จะทำละหมาดปกติที่บ้านและการที่จะให้ผู้หญิงออกมาพบปะชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ชายทั้งหมดจึงเป็นการไม่เหมาะสม หรือในการพบปะชาวบ้านที่มัสยิดในช่วงหลังทำละหมาดมักริบและอีซา แม้จะมีผู้หญิงมาทำละหมาดที่มัสยิดด้วยแต่ก็มีจำนวนน้อยเพราะเป็นช่วงเวลาค่ำแล้วผู้หญิงมักจะอยู่ในบ้าน ดังนั้นการออกมาในช่วงเวลาค่ำจึงไม่เหมาะสม*

สถาบันวิทยบริการ

* บทบาทของข้าราชการมุสลิมที่เป็นหญิงอาจมีข้อจำกัดในการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมือง โดยเฉพาะในรูปแบบที่ข้าราชการต้องเข้าไปพบปะชาวบ้านในตึกอาคารมัสยิดซึ่งไม่เหมาะสมสำหรับสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ข้าราชการมุสลิมหญิงกลับมีบทบาทสำคัญในการประสานกับกลุ่มสตรีและเยาวชนสตรี กลุ่มสตรีนี้ในแง่ของจำนวนแล้วมีอยู่มากกว่าผู้ชายด้วยซ้ำแต่ยังไม่ได้รับสนใจจากทางการอย่างจริงจัง ซึ่งจริงๆนั้นเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพสูงแต่ยังขาดการเอาใจใส่อย่างจริงจัง และตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมถึงการส่งเสริมบทบาทกลุ่มสตรีในอำเภอเย็งอ โดยทางพัฒนาชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มออกทรัพย์ที่มีผู้หญิงล้วนในอำเภอเย็งอซึ่งเป็นผลสำเร็จดี สิ่งที่ได้จากกิจกรรมนี้คือเราได้เห็นว่ากลุ่มสตรีมีความสนใจต่อกิจกรรมนี้และไม่ขาดการฝากเงินเมื่อเทียบกับผู้ชายที่มักขาดการฝากเงินอยู่เสมอ

ความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้นมีความสำคัญมากซึ่งพัฒนาชุมชนไม่สามารถสร้างได้เท่ากับหน่วยงานอื่น เนื่องจากขาดข้าราชการที่มีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการสร้างสัมพันธ์ส่วนตัวแต่อาจโต้แย้งว่าพัฒนาชุมชนก็สามารถฝากหน่วยงานอื่นที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับมัสยิดได้ แต่ประการหนึ่งในสังคมมุสลิมในชนบทนี้การสื่อสารที่สำคัญคือการเผชิญหน้ากันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร การเผชิญหน้ามีความหมายที่แสดงถึงการยืนยัน การที่มัสยิดได้ยินจากปากของข้าราชการเองมีความหมายคือความชัดเจน ตัวอย่างที่แสดงถึงความสำคัญของการเผชิญหน้า ได้แก่ในการประชาสัมพันธ์เรื่องใดจากทางมัสยิดแก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน ทางมัสยิดจะใช้เครือข่ายเสียงในการประชาสัมพันธ์เพราะสามารถสื่อได้อย่างกว้างขวางในแง่ของระยะทางแต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ชาวบ้านเชื่ออย่างสนิทใจ ดังนั้นทางมัสยิดต้องออกมาชี้แจงด้วยตนเองอีกทางด้วยอาจจะไปตามร้านน้ำชา หรือบ้านใครก็ได้ที่อยู่ใกล้ๆ

การที่มีข้าราชการมุสลิมนอกจากสามารถสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดในการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารได้แล้วยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้มีการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมือง เพราะหากไม่มีข้าราชการมุสลิมหน่วยงานของรัฐก็อาจจะประสบกับความยุ่งยากในการสื่อสารกับทางมัสยิดด้วยเงื่อนไขทางศาสนาและภาษาดังที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากการใช้มัสยิดนั้นถึงแม้ไม่มีการใช้มัสยิดเป็นช่องทางก็ไม่ถึงกับทำให้กิจกรรมของทางราชการล้มเหลวเสียทีเดียวแต่การได้มัสยิดเข้ามาจะทำให้กิจกรรมนั้นประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น

ดังนั้นการมีข้าราชการมุสลิมจึงเป็นปัจจัยเสริมให้หน่วยงานของรัฐมีการใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองกับชาวบ้าน และเรื่องที่ใช้มัสยิดนั้นไม่ได้หมายความว่าในเรื่องนั้นๆ หน่วยงานของรัฐไม่ใช้ช่องทางอื่นเลย แต่การใช้มัสยิดจะอยู่ในลักษณะของตัวเสริมในภาพรวมของการใช้ กล่าวคือกิจกรรมนั้นๆ ได้ใช้ผู้ใหญ่บ้าน หรือกลุ่มจัดตั้งอื่นๆ ในการดำเนินการในส่วนที่เป็นรูปธรรมที่มีสภาพบังคับไปแล้วซึ่งที่จริงก็น่าจะเพียงพอแล้ว แต่หน่วยงานของรัฐในอำเภอยิ่งอัตรานักถึงอิทธิพลของผู้นำศาสนาจึงนำเข้ามาในส่วนที่ผู้ใหญ่บ้านทำไม่ได้ นั่นก็คือความศรัทธาของชาวบ้าน หน่วยงานของรัฐต้องการการยอมรับ การสนับสนุนจากชาวบ้าน นอกจากการปฏิบัติงานในลักษณะของการแก้ปัญหาให้ชาวบ้านแล้วยังต้องพยายามสร้างศรัทธาจากชาวบ้านให้ได้ นั่นก็ต้องหาผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือนั่นก็คือมัสยิด

ผลที่ได้รับจากใช้มัสยิดเป็นช่องทางสื่อสารนั้น หน่วยงานของรัฐเห็นว่าทางมัสยิดให้ความร่วมมืออยู่ในระดับปานกลาง ประการหนึ่งมาจากข้อจำกัดของทางมัสยิดเองโดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ทั่วไป และความเข้าใจในบทบาทของตนเองของทางมัสยิด

อย่างไรก็ตามทางมัสยิดก็สามารถใช้สื่อศาสนารวมทั้งการนำหลักการทางศาสนามาช่วยสร้างการสนับสนุนจากชาวบ้านต่อ กิจกรรมของหน่วยงานของรัฐได้ อย่างไรก็ตามระดับการศึกษาทางสามัญและความสามารถในการใช้ภาษาไทยของทางมัสยิดอาจไม่เป็นปัญหาเนื่องจากในส่วนตัวที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะหน่วยงานของรัฐจะดำเนินการเอง ส่วนเรื่องภาษานั้นก็มีหัวหน้าหน่วยงานที่มีความสามารถในการใช้ภาษามลายูท้องถิ่นอยู่แล้ว

และอีกประการหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัสยิด กล่าวคือความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับและความไว้วางใจกัน ซึ่งที่เป็นอยู่หน่วยงานของรัฐต่างก็สามารถสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดได้ดี ดังนั้นความร่วมมือที่ได้รับก็อยู่ในลักษณะที่น่าพอใจมีเพียงพัฒนาชุมชนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับทางมัสยิดน้อยกว่าหน่วยงานอื่นเมื่อเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้นขึ้นอยู่กับตัวข้าราชการค่อนข้างมาก คือหากข้าราชการที่เป็นผู้ประสานมีการเปลี่ยนแปลงไปการใช้มัสยิดก็ยังคงอยู่แต่ผลที่ได้รับนั้นหน่วยงานของรัฐเองก็ไม่มั่นใจนักว่าจะอยู่ในระดับที่เป็นอยู่หรือไม่ ผลที่ได้นั้นเราสามารถสังเกตได้จากการกระทำตลอดจนปฏิกิริยาของทางมัสยิด กล่าวคือหากมีความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกันเมื่อหน่วยงานของรัฐร้องขอทางมัสยิดก็จะปฏิบัติอย่างทันทีและแสดงความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือ

อย่างไรก็ตาม อยากชี้แจงเพิ่มเติมว่าข้าราชการที่ไม่ได้เป็นมุสลิมนั้นไม่ได้หมายความว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม เขาก็มีความรู้ในศาสนาอิสลามเช่นกัน เพราะข้าราชการที่ปฏิบัติงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องได้รับการอบรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมจากศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่เกรงว่าทางมัสยิดจะไม่ยอมรับในความรู้ที่เขามีและเห็นว่าเรื่องศาสนาเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน และเกรงว่าการที่ตนเองมีศาสนาที่แตกต่างแล้วเข้าไปใช้ให้มัสยิดกระทำการใดๆจะถูกมองว่าเป็นการแทรกแซงเรื่องศาสนาของชาวบ้านซึ่งจะส่งผลเสียที่กว้างขวางและรุนแรงมาก และที่สำคัญหน่วยงานของรัฐมีข้าราชการมุสลิมที่มีคุณสมบัติในการเป็นผู้ประสานกับทางมัสยิดอยู่แล้วจึงเป็นหน้าที่ของข้าราชการมุสลิมในการดำเนินการ แต่จากการศึกษาพบว่าข้าราชการที่สามารถเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติหน้าที่กับมัสยิดหรือกระทั่งกับชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งได้แก่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาสและท่านนายอำเภอยิงอ แม้ท่านทั้งสองจะไม่ได้เป็นมุสลิม ไม่สามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารได้และไม่ใช่ว่าผู้ที่มีภูมิภานาในพื้นที่แต่สามารถสร้างความศรัทธาจากทางมัสยิดได้ซึ่งจะกล่าวถึงในบทที่เป็นข้อเสนอแนะต่อไป

5.2 ปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างมัสยิดกับหน่วยงานของรัฐ

ในสังคมมุสลิมโดยทั่วไปนั้นมัสยิดนอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนมุสลิมแล้วยังเป็นสถาบันที่เป็นผู้นำทางศาสนา และด้วยลักษณะของศาสนาอิสลามที่ไม่ได้มีความหมายอย่างศาสนาในความเข้าใจทั่วไปที่แยกเป็นเพียงด้านหนึ่งของชีวิต หากแต่เป็นทุกเรื่องในการดำเนินชีวิตของมุสลิมไม่เฉพาะแค่ช่วงที่มีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่ได้ครอบคลุมไปถึงโลกหลังความตายด้วย ภายใต้การมองโลกอย่างแยกส่วน มีสถาบันหรือองค์กรทำหน้าที่เฉพาะด้าน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สถาบันทางศาสนามีบทบาทเพียงเรื่องศาสนาในความหมายของจิตวิญญาณหรือโลกหลังความตาย เป็นเรื่องที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องที่ดีควรจะเป็นแต่ไม่ได้เป็นอยู่จริง เช่นเดียวกัน "มัสยิด" ก็ได้รับผลกระทบจากแนวคิดดังกล่าว สะท้อนจากการรับรู้ต่อบทบาทหน้าที่ของมัสยิดส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเป็นสำคัญ

ปฏิสัมพันธ์ในลักษณะทั่วไปที่มัสยิดมีต่อหน่วยงานของรัฐนั้น อาจกล่าวอย่างง่ายคือมัสยิดจะไม่เป็นฝ่ายเข้าหาหน่วยงานของรัฐก่อน แต่หากหน่วยงานของรัฐเข้าหาทางมัสยิดก็จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี(ยังให้เกียรติข้าราชการอยู่) เนื่องจากทั้งสองฝ่าย หมายถึงหน่วยงานของรัฐกับมัสยิดมีการติดต่อสื่อสารกันน้อยมาก การติดต่อสื่อสารที่มีอยู่นั้นก็ไม่มีความแน่นอน และเนื้อหาของการสื่อสารกันแต่ละครั้งก็เป็นการทำตามที่ระเบียบกฎหมายกำหนดอย่างชัดเจน เช่น บัตรประจำตัวประชาชนหมดอายุหรือสูญหาย การขึ้นทะเบียน การยุบ เลิก มัสยิดก็ต้องไปพบหน่วยงานของรัฐ หรือโครงการอำเภอเคลื่อนที่ หรือการจัดกิจกรรมในลักษณะที่มีพิธีกรรม หรือการที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มาตรวจเยี่ยม หน่วยงานของรัฐจึงจะเข้ามาหาทางมัสยิด ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นความสัมพันธ์ที่ปฏิบัติตามหน้าที่เมื่อเสร็จแล้วก็ป็นอันสิ้นสุดความสัมพันธ์

การที่มัสยิดมีการร้องเรียนหน่วยงานของรัฐนั้นก็เนื่องด้วยเหตุผลสองประการ คือการที่หน่วยงานของรัฐมีอำนาจหน้าที่ที่ระเบียบกฎหมายให้ไว้ซึ่งจะสามารถดำเนินการให้ความช่วยเหลือในเรื่องที่ทางมัสยิดร้องเรียนได้ และการที่หน่วยงานของรัฐมีอิทธิพล กล่าวคือในบางเรื่องจะไม่มีระเบียบกฎหมายระบุอย่างชัดเจนให้สามารถกระทำได้แต่ด้วย "ความเป็นราชการ" ซึ่งยังคงมีสถานะภาพสูงกว่าชาวบ้านทั่วไปโดยเฉพาะสังคมชนบท ทำให้สามารถดำเนินการในเรื่องที่มัสยิดร้องเรียนมาได้

ประเภทของเรื่องที่มัสยิดร้องเรียนต่อหน่วยงานของรัฐนั้น ประการสำคัญคือการรับรู้ในบทบาทหน้าที่ของมัสยิดและผู้ใหญ่บ้าน กล่าวคือ ในการติดต่อประสานกับหน่วยงานของรัฐ

โดยทั่วไปในชุมชนจะเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านหรือจะกล่าวได้ว่าแทบทุกเรื่องด้วยซ้ำ รวมทั้งเรื่อง ที่เกี่ยวกับการพัฒนา เนื่องจากการที่ผู้ใหญ่บ้านเป็นกลไกของทางราชการในชุมชนจึงมีความใกล้ชิด และได้รับความไว้วางใจจากทางราชการ ขณะเดียวกันเมื่อทางราชการจะปฏิบัติงานในพื้นที่ก็จะประสานกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นหลักเช่นกัน และในแง่ของระเบียบกฎหมายก็ได้ให้อำนาจแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในการรับรองเอกสาร บุคคลหรือดำเนินการใดๆ ในฐานะเจ้าพนักงาน เป็นต้น

ในการรับรู้ของชาวบ้านทั่วไปก็เช่นเดียวกันหากมีเรื่องอะไรที่ต้องประสานกับทางราชการในลักษณะใดก็ตามชาวบ้านจะนึกถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก่อน ก็คือจะเริ่มต้นจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก่อน ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจะเป็นบทบาทหน้าที่ของมัสยิด ซึ่งความชัดเจนของบทบาทหน้าที่ค่อนข้างชัดเจนจะไม่ค่อยมีการก้าวก้ำกัยกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าจะไม่มีการสนใจในหน้าที่ของกันและกันเพียงแต่บทบาทในการดำเนินการจะแบ่งความรับผิดชอบ ประการรองลงมา คือ ความรู้ความสามารถของทั้งมัสยิดและผู้ใหญ่บ้าน คือผู้ใหญ่บ้านเองมีความรู้ในเรื่องศาสนาในลักษณะทั่วไปเท่านั้นไม่เพียงพอที่จะสั่งสอนชาวบ้านได้ และมัสยิดเองก็มีความรู้ต่อสถานการณ์ปัจจุบันอย่างจำกัดและไม่รู้ภาษาไทยด้วย ดังนั้นในการประสานกับทางราชการในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจึงเป็นหน้าที่ของมัสยิด

ตรงนี้เราจะเห็นปัญหาอย่างน้อยประการหนึ่ง คือการที่โดยปกติทั่วไปมัสยิดแทบไม่มีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐในฐานะตัวแทนของชาวบ้านอย่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเลย นั่นหมายถึงถึงโอกาสที่มัสยิดจะรู้จักมักคุ้นกับทางราชการนั้นแทบจะไม่มีเลย และหน่วยงานของรัฐเองการเข้าหาประชาชนหรือมัสยิดนั้นมีน้อยมาก อาจเป็นเพราะประการหนึ่งการที่มีศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างโดยเฉพาะเรื่องของภาษาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทางราชการสื่อสารกับมัสยิดยากลำบาก หลายครั้งเข้ากลายเป็นความอึดอัด ประการสำคัญคือทางราชการมีทัศนคติที่เห็นว่ามัสยิดก็ดีหรือชาวบ้านก็ดีควรเป็นฝ่ายปรับตัวเข้ามา ทำให้ช่องว่างระหว่างทางมัสยิดกับราชการยังคงห่างออกไป ฉะนั้น ในการร้องเรียนกับหน่วยงานของรัฐในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา มัสยิดจะประสบกับความยากลำบากมาก เพราะตนเองก็ไม่รู้จักกับหน่วยงานของรัฐ ส่วนทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเองก็เห็นว่าไม่ใช่หน้าที่หลักของตน

กรณีของอำเภอฮ้างในปัจจุบันด้วยมีข้าราชการที่เข้ามาประสานกับทางมัสยิด นั่นคือ ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาและผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอธิการอำเภอ สองท่านนี้เป็นข้าราชการมุสลิมในพื้นที่มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างดี รู้จักคน รู้จักพื้นที่เพราะเป็นคนในท้องถิ่น ประการสำคัญสามารถใช้ภาษามลายูในการสื่อสารกับประชาชนได้

ข้าราชการสองท่านนี้จึงเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทางมัสยิด ส่วนหนึ่งด้วยอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับมัสยิดด้วยซึ่งเป็นเพียงตัวสนับสนุนมากกว่าตัวหลักที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เพราะปลัดอำเภอหรือทางเจ้าหน้าที่ศึกษาธิการในอดีตท่านอื่นก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทางมัสยิดดังที่เป็นอยู่ ดังนั้น เมื่อมัสยิดมีเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐจะเริ่มหรือนึกถึงปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาหรือผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอก่อน ในทางตรงกันข้ามสองท่านนี้กล่าวได้ว่ามีผลต่อความสำเร็จในการนำนโยบายออกปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันทางศาสนาด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ในปัจจุบันมัสยิดในอำเภอยิ่งอได้มีการรวมตัวกันเป็น "ชมรมอิหม่ามคอเต็บ และบิหลันอำเภอยิ่งอ" การเกิดขึ้นของชมรมด้วยเหตุผลสองประการ ประการแรก ซึ่งเป็นประการหลักคือต้องการสร้างอำนาจในการต่อรองกับหน่วยงานของรัฐ ประการที่สอง ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุน คือการเกิดขึ้นของการรวมตัวในลักษณะเดียวกันของกลุ่มอื่น ได้แก่ กลุ่มโต๊ะครู กลุ่มโรงเรียนตาดีกา และกลุ่มของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ถึงแม้ว่าจะมีการรวมตัวเป็นชมรมแล้วก็ตาม ไม่ได้หมายความว่ามัสยิดสามารถเข้าไปประสานกับหน่วยงานของรัฐได้เอง หมายความว่า ไม่สามารถเข้าประสานกับหน่วยงานของรัฐเพียงแค่ว่าข้าราชการคนนั้นมีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ หากแต่ทางมัสยิดโดยชมรมจะประสานทางปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนาและผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภออยู่เช่นเดิมเพราะพฤติกรรมของข้าราชการคนอื่น ๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด แต่อย่างน้อยที่สุดการมีชมรมก็สามารถรวบรวมตลอดจนจัดระเบียบความต้องการหรือเรื่องร้องเรียนของมัสยิดให้เป็นระบบระเบียบมากขึ้น ดังนั้น รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นคือการร้องเรียนในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา ต่อหน่วยงานของรัฐโดยผ่านข้าราชการที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว นอกเหนือจากสิ่งที่ศึกษามาแล้วยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจดังนี้

ข้อสังเกต

1. ในการสื่อสารระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัสยิดนั้น เนื้อหาสาระของสารไม่ใช่สิ่งสำคัญที่จะกระทบต่อผลสำเร็จของการสื่อสาร หากแต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือข้าราชการที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวจนเป็นที่ยอมรับแก่ทางมัสยิดได้ก็สามารถที่จะให้มัสยิดดำเนินการใดๆอย่างมีประสิทธิภาพได้ ทางมัสยิดจะให้ความสำคัญกับผู้ส่งสารว่าเป็นใคร มีความจริงใจหรือไม่ ดังนั้นจึงไม่ใช่ที่ทางราชการจะอาศัยอำนาจหน้าที่ในการให้มัสยิดกระทำการใดๆนั้นไม่เป็นการเพียงพอ ประการสำคัญ ทศนคติที่ทางราชการมีต่อชาวไทย

มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้แต่เดิมนั้นเต็มไปด้วยความหวาดระแวง กลัวว่าจะไม่มีความจงรักภักดีต่อบ้านเมือง ในทำนองเดียวกันทางมัสยิดก็หวาดระแวงในความจงใจของหน่วยงานของรัฐว่าจะมาบ้ำบัดทุกซบ่ารุงสุซจริงหรือไม่ มองว่าทางราชการมักกล่าวหาคนมุสลิมว่าเป็นขบวนการโจรก่อการร้าย(ขจก.) และใช้ความรุนแรงในการจัดการกับปัญหา ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการประสานงานกับทางมัสยิด

2. ความหวาดระแวงที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิดนั้น กรณีของอำเภอเย็งอสภาพดังกล่าวไม่ได้นำไปสู่ปัญหาใดๆ เนื่องจากมีผู้ที่เป็นตัวเชื่อมกับทุกฝ่าย นั่นคือปลัดอำเภออาวุโสซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากทั้งทางมัสยิดและหน่วยงานของรัฐ ลักษณะดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลสูงมาก ดังนั้นความคงทนถาวรของความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานของรัฐกับมัสยิดจึงสามารถเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับบุคคลที่เป็นตัวเชื่อม

3. เรื่องศาสนาและภาษา ถึงแม้ว่าข้าราชการที่เป็นมุสลิมในท้องที่ซึ่งสามารถใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารได้จะช่วยสร้างความใกล้ชิดและการยอมรับจากทางมัสยิดและชาวบ้านทั่วไปได้อยู่จริงแต่ไม่ได้หมายความว่าข้าราชการไทยพุทธจะไม่สามารถสร้างความใกล้ชิดและการยอมรับในลักษณะดังกล่าวได้หากหมั่นเข้าพื้นที่ไปพบปะเยี่ยมเยียนชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ พยายามเรียนรู้วัฒนธรรมและให้เกิดริตชาวบ้านเท่านั้นก็เป็นการเพียงพอแล้วที่จะสามารถสร้างการยอมรับจากทางมัสยิดและชาวบ้านได้ ประการหนึ่งล้าพังความเป็นมุสลิมนั้นยังไม่เป็นการเพียงพอหากข้าราชการมุสลิมคนนั้นกระทำตนออกนอกแนวทางของศาสนาหรือกระทำในลักษณะดูถูกชาวบ้าน ดังนั้นข้าราชการที่ทางมัสยิดและชาวบ้านต้องการคือ "ข้าราชการที่ดี" ไม่ใช่ต้องการ "ข้าราชการที่เป็นมุสลิม" แต่ถ้าหากว่า "ดี" ใกล้เคียงกันข้าราชการมุสลิมจะปฏิบัติหน้าที่ได้ดีกว่า

4. การสื่อสารที่หน่วยงานของรัฐมีต่อมัสยิดที่เป็นทางการในลักษณะของการใช้เป็นช่องทางสื่อสารทางการเมืองจะมีอยู่สองลักษณะ คือการสนับสนุน ได้แก่เงินอุดหนุนบูรณะมัสยิดเงินช่วยเหลือมัสยิดที่ประสบสาธารณภัย เบียดตอบแทนอิหม่าม คอเต็บ บิหลันและประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และการจัดสัมมนาต่างๆการดูงานโดยเฉพาะหน่วยงานที่มีอำนาจปกครองซึ่งทั้งสองลักษณะนี้ต่างก็มุ่งเน้นที่จะเพิ่มศักยภาพการปฏิบัติหน้าที่ของมัสยิด แต่ในอีกแง่หนึ่งการดึงมัสยิดเข้ามาใกล้ชิดในลักษณะนี้โอกาสที่มัสยิดจะสามารถกำหนดทิศทางของตนเองเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความช่วยเหลือในลักษณะของการให้เงินมาจำนวนหนึ่งซึ่งมีอยู่

อย่างจำกัดการวิ่งเต้นพยายามที่จะให้ได้มาจึงเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ ซึ่งในลักษณะนี้จะทำให้ความเป็นสถาบันหลักของชุมชนมุสลิมต้องอ่อนแอลงด้วย

5. ความขัดแย้งระหว่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้านกับทางมัสยิด ถึงแม้ว่าทางมัสยิดจะมีระเบียบกฎหมายให้อำนาจแต่นั้นเป็นการรองรับในสิ่งที่เป็นอย่างมากกว่าการที่กฎหมายกำหนดให้มัสยิด ทางมัสยิดนั้นรับผิดชอบต่อศาสนาเป็นสำคัญ ส่วนกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะรับผิดชอบหรือคำนึงถึงระเบียบกฎหมายทางราชการเป็นสำคัญเพราะทางราชการให้คุณให้โทษแก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้ ทั้งสองฝ่ายนี้ต่างก็มีอิทธิพลต่อชาวบ้านด้วยกันทั้งสิ้น สิ่งที่น่าสนใจคือหากชุมชนใดที่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างผู้นำทั้งสองฝ่ายแทบจะทำการพัฒนาใดๆไม่ได้เลย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาดังกล่าวทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่าเงื่อนไขแห่งปฏิสัมพันธ์ที่หน่วยงานของรัฐกับมัสยิดมีต่อกัน คือเรื่องของความสัมพันธ์ส่วนตัว ความสัมพันธ์ส่วนตัวนี้แม้เป็นรูปแบบปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ในบางครั้งอาจหาความชัดเจนได้ยากลำบากแต่มันก็มีอยู่จริงและมีอิทธิพลด้วย การสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้นอาจไม่สามารถระยะเวลาที่แน่นอนได้ เช่นเมื่อไรที่มัสยิดเขายอมรับในราชการแล้ว แต่ความสัมพันธ์ส่วนตัวนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีความคงทนกว่าความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ อย่างไรก็ดี ไม่ได้หมายความว่าเราจะไม่สามารถสังเกตความสัมพันธ์ส่วนตัวได้เลย เราก็อาจสังเกตได้จากปฏิกริยาที่อีกฝ่ายมีตอบกลับมาได้ ซึ่งผู้วิจัยจะขอเสนอเป็นประเด็นดังนี้

ประเด็นแรก บทบาทหน้าที่ของมัสยิดที่ศาสนาให้อำนาจไว้มีอยู่อย่างมากมาย แต่ผู้บริหารของมัสยิดจำนวนมากจำกัดบทบาทไว้เพียงเรื่องของพิธีกรรมมากกว่า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าให้มัสยิดยึดอำนาจจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่หมายถึงว่าควรเป็นที่พึ่งให้กับชาวบ้านเป็นเสาหลักที่ดำรงความเป็นชุมชนมุสลิม การเกิดขึ้นของชมรมอิหม่าม คอเต็บและบิหลันก็นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจซึ่งเป็นความพยายามหนึ่งที่ต้องการเข้ามามีอำนาจต่อรองกับหน่วยงานของรัฐ ฉะนั้นลำดับต่อไปก็คือการใช้ชมรม “ให้เป็น” คือต้องสร้างศักยภาพให้กับชมรมไม่ว่าจะเป็นการแสดงบทบาทให้คนทั่วไปได้รับรู้ หรือการสร้างเชื่อมโยงกับชมรมฯในอำเภออื่นๆ การอยู่โดดเดี่ยวนั้นนอกจากไม่สามารถต่อรองอะไรกับใครได้แล้วจะทำให้ตนเองหมดความหมายไปด้วย

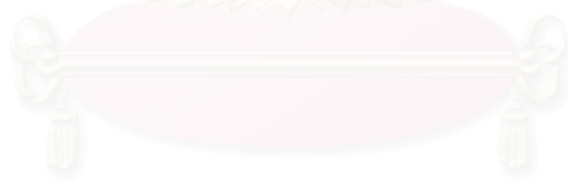
ประเด็นที่สอง ในส่วนของหน่วยงานของรัฐจำเป็นต้องกล่าวถึงการปฏิบัติของข้าราชการ เพราะพฤติกรรมของข้าราชการจะเป็นสิ่งที่เป็นภาพของหน่วยงาน การพัฒนาหรือปรับปรุง การปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับความสนใจและมีความพยายาม กันมานานแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นของ ศอ.บต.ที่มีอำนาจในการโยกย้ายข้าราชการที่ สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม การโยกย้ายไม่ใช่เป็นการลงโทษแต่เป็นเรื่องของความเหมาะสม แต่ก็สามารถสร้างความพอใจให้กับชาวบ้านได้ระดับหนึ่ง ช่องว่างระหว่างข้าราชการกับชาวบ้านไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะที่ใดที่หนึ่งแต่เป็นพฤติกรรมเชิงโครงสร้างที่พบได้ทั่วไป ดังนั้น การเรียกร้องให้ข้าราชการปฏิบัติหน้าที่อย่าง "เป็นที่รักของชาวบ้าน" ดูเหมือนจะเป็นจริงได้ยาก การส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองน่าจะเป็นทางออกที่น่าสนใจกว่า การสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ให้ชาวบ้านสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้ และจะนำไปสู่การต่อรองกับทางราชการได้ไม่ใช่ปล่อยให้ถูกกำหนดจากทางราชการเพียงฝ่ายเดียว

นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐเองต้องหมั่นออกพื้นที่เข้าไปรับรู้ปัญหาและความต้องการของชาวบ้านและทางมัสยิดด้วยตนเองไม่ใช่พึ่งพาข้อมูลจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือกลุ่มจัดตั้งเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะถ้ามีปัญหาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนาหน่วยงานของรัฐควรสอบถามจากผู้รู้อย่างแท้จริงไม่ว่าจะเป็นอิหม่ามหรือโต๊ะครูก็ตาม แต่ที่เป็นอยู่โดยมากตัวข้าราชการมักจะถามจากข้าราชการมุสลิมหรือกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่เป็นมุสลิมเพราะเห็นว่าเป็นมุสลิมก็น่าจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศาสนา ซึ่งจริงๆนั้นผู้ที่เป็นมุสลิมไม่ได้หมายความว่ามีความรู้ในเรื่องศาสนาอย่างลึกซึ้งเสมอไป ที่แย่ไปกว่านั้นข้าราชการที่เป็นมุสลิมบางคนนอกจากไม่มีความรู้ในเรื่องศาสนาอย่างลึกซึ้งแล้วมักจะให้คำตอบแก่ผู้บังคับบัญชาในลักษณะเอาใจและในหลายครั้งก็เป็นการบิดเบือนในเรื่องศาสนาด้วย ดังนั้น การออกไปพบปะเยี่ยมเยียนทางมัสยิดและชาวบ้านในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอจะลดช่องว่างระหว่างกันได้และเมื่อมีปัญหาข้อสงสัยในเรื่องศาสนาก็สามารถสอบถามจากผู้รู้ได้โดยตรง

ประเด็นที่สาม การสนับสนุนและส่งเสริมให้คนในพื้นที่ได้มีโอกาสเข้ารับราชการในพื้นที่ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชาวบ้านและทางมัสยิดได้ เพราะคนในท้องถิ่นที่มีความรู้ความเข้าใจในสภาพสังคมและปัญหาของท้องถิ่นได้ดีกว่า อย่างไรก็ตาม ความเป็นข้าราชการที่พร้อมทำงานเพื่อชาวบ้านจริงๆ ดังที่ได้กล่าวมาบ้างแล้วว่าชาวบ้านไม่ได้ต้องการข้าราชการที่เพียงแค่มุสลิม ถ้าเป็นมุสลิมแต่วางอำนาจบาตใหญ่ชาวบ้านเขาก็ไม่ต้องการ ในทางตรงกันข้ามข้าราชการไทยพุทธที่ให้เกิดริและเคารพในวัฒนธรรม ความเชื่อของ

ชาวบ้านก็จะเป็นต้องการมากกว่า แต่ถ้าข้าราชการไทยพุทธและมุสลิมที่มีความรู้ความสามารถใกล้เคียงกันและเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างให้เกียรติชาวบ้านเหมือนกัน ข้าราชการมุสลิมก็จะเป็นที่ต้องการมากกว่าเพราะสามารถเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาหรือเข้าไปพบปะชาวบ้านในมัสยิดได้

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าบทบาทของหน่วยปกครองท้องถิ่นซึ่งเป็นการที่คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสบริหารท้องถิ่นจะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ข้าราชการจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากผู้ดำเนินการเองมาสู่ผู้ให้การสนับสนุน กำกับดูแลอยู่ห่างๆ แต่จิตสำนึกของความเป็นข้าราชการนั้นผู้วิจัยเห็นว่ายังคงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอยู่แม้มันจะแลดูเหมือนเป็นนามธรรมหรืออุดมการณ์ แต่เมื่อมันเกิดขึ้นก็จะมีผลกระทบ ในประเด็นนี้จะขอลำดับถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พระองค์ทรงออกเยี่ยมเยียน พบปะและศึกษาปัญหาของราษฎร พระองค์ทรงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและจริงจังต่อพลสกนิกร ไม่ว่าจะราษฎรอยู่ในถิ่นทุรกันดารเพียงใดก็ตาม จากพระราชกรณียกิจของพระองค์ทำให้เกิดอุดมการณ์หนึ่งแก่ชาวไทยมุสลิมคือ "รายอก็ตอ" หมายถึงกษัตริย์ของเราหรือในหลวงของเรา แต่เดิมชาวบ้านจะเรียกว่า "รายอซีแย" หมายถึงกษัตริย์ของสยาม และยิ่งไปกว่านั้นในทุกวันนี้ชาวบ้านจะเรียกว่า "รายอก็ตอบาเฮะ" หมายถึงในหลวงของเราดี และ "ก็ตอกาเซะรอยอก็ตอ" หมายความว่า เราชรักในหลวงของเรา ดังนั้นข้าราชการจึงควรยึดเป็นแนวปฏิบัติในการทำงานกับชาวบ้านให้สมกับการเป็น "ผู้ที่ทำให้ประชาชนชื่นใจ"

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัญนิภา พรหมณพพิทักษ์. บทบาทของโรงเรียน ครอบครัว และมัชยิดในการปลูกฝัง
จริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนมุสลิมการศึกษาเฉพาะ
กรณี ; ตำบลลุมพินี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- การุณ ภูใหญ่. บทบาทของมัชยิด. ใน อนุสรณ์เมอลิดกลาง ฮ.ศ.1409, หน้า 99. กรุงเทพฯ : 2532.
กิตติศักดิ์ นาคเมือง. การบูรณาการชาติในห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้. สารนิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.
- กุสุมา สนิทวงศ์ ณอยุธยา. บูรณาการทางสังคมกับปัญหาความมั่นคงของรัฐ : ข้อสังเกตว่าด้วย
กรณีสี่จังหวัดภาคใต้, ประเทศไทย. ใน รอยร้าวในสังคมไทย? บูรณาการกับปัญหา
ความมั่นคงของชาติ.. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์, 2531.
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. ชนกลุ่มน้อยในไทยกับความมั่นคงของชาติ. กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2526.
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และคนอื่น ๆ. รายงานการวิจัยเรื่อง การปกครองท้องถิ่นต่าง
วัฒนธรรมสถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไข.
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2530.
- จังหวัดนราธิวาส, อำเภอเมือง, แผนพัฒนาอำเภอ ประจำปี 2544.
- จินตวดี พุ่มศิริ. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสื่อสาร ความเชื่อทาง
ศาสนาและความทันสมัยของชาวไทยมุสลิมในอำเภอหนองจิก จังหวัด
ปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ชวลิตธำรง โกฏิตระกูล. ผู้นำศาสนาอิสลามกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะ
เขตหนองจอก มีนบุรี บางกะปิ พระชนอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- ต่วน สุวรรณศาสน์. ใจความอัลหะดีษ. กรุงเทพฯ : ส. วงศ์เสงี่ยม, 2514.
- ปิยนาด บุนนาค. รายงานผลการวิจัยเรื่องนโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทย
มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2516) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

- มัรวาน สะมะอูน. มัสยิดอนุสรณ์งานการกุศลมัสยิดนูรัลยากิน. กรุงเทพฯ : เทียนเจริญพานิชย์, 2524.
- มัรวาน สะมะอูน. อัลกรุอานฉบับแปลภาษาไทยภาค 1. กรุงเทพฯ : ส.วงศ์แสงี่ยม, 2524.
- เมลานา เกาซาร์ เนียซี. บทบาทของมัสยิด. แปลโดย เสนีย์ มาดากะกุล และ วรพันธ์ จิมกุล. กรุงเทพฯ : ประสานมิตรการพิมพ์, 2521.
- ลิขิต ธีรเวคิน. ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : แพร่งพิทยา, 2521.
- วินัย คุรุวรรณพัฒน์. ทัศนคติของคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อประเทศสหพันธ์มาเลเซีย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- แวอุเซ็ง มะแดเฮาะ และคณะอื่น ๆ. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทมัสยิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาลัยเซตปัตตานี, 2539.
- ศึกษาริการ กระทรวง, การศาสนา กรม. คู่มือการบริหารมัสยิดและชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, กองพัฒนาบุคลากร. เอกสารประกอบการปฐมนิเทศโครงการปฐมนิเทศข้าราชการ พนักงานเทศบาลและพนักงานรัฐวิสาหกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประจำปี 2541.
- สงคราม ชื่นภิบาล. การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- สหโชค ลขิตากุล. รายงานการวิจัยการศึกษาโครงสร้างและวัฒนธรรมของประชาชน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล). สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการ ปฏิบัติจิตวิทยาแห่งชาติ, 2518.
- สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร. การสื่อสารทางการเมืองและการไหลเวียนของข่าวสารในชุมชนมุสลิม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร. คุณลักษณะทางสังคมของชาวไทยมุสลิมและการสนองต่อรัฐบาล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. หน้าที่ของมัสยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- อมรา พงศาพิชญ์. สถาบันศาสนาและสถาบันการเมืองในสังคม. วารสารรามคำแหง 2, 4

(มกราคม 2519) : 80.

อัลวาและอัลฟาติล.หน้าที่ของมัศยิดและอิหม่าม.ถอดความโดย สมัย จิตต์หมวด,สัญลักษณ์30

(ตุลาคม 2526) : 7-8.

อารง สุทธาศาสน.ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้.กรุงเทพ : กรุงเทพมหานคร,2519.

อารง สุทธาศาสน.ศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้.ใน เอกสารการประชุมทางวิชาการ เรื่องหมู่บ้านและเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 7-9 มกราคม 2528 ณ ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี ,หน้า 118.

อิมรอน มะลูลีม.วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ : กรณี

ศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้.กรุงเทพ : สำนักพิมพ์อิสลามิคอะเคเดมี,2538.

สัมภาษณ์

กอเร็ง เลาะมิง.ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอ.สัมภาษณ์,17 มิถุนายน 2542.

คล้าย กิรติวิทยานุรักษ์.พัฒนากร.สัมภาษณ์,29 กรกฎาคม 2542.

เงินยวง บรรจงเมือง.นักวิชาการศึกษา 4.สัมภาษณ์,23 มิถุนายน 2542.

จารินี ทันจำถิ่น.พัฒนากร.สัมภาษณ์,14 กรกฎาคม 2542.

เจ๊ะดาอ๊ะ แดงเต๊ะ.อิหม่ามมัศยิดบ้านปุตะ.สัมภาษณ์,19 กรกฎาคม 2542.

เจ๊ะสะมะแอ เจ๊ะเลาะ.อิหม่ามมัศยิดดาริลฟาละห์.สัมภาษณ์,12 มิถุนายน 2542.

ฉลาด รัตนวงศ์.ปลัดอำเภอ,6 กรกฎาคม 2542.

ชลิต ละมุน,พ.ต.ท..สารวัตรปราบปราม.สัมภาษณ์,1 กรกฎาคม 2542.

ดอรรแม มะลี.อิหม่ามมัศยิดกือปาลอบาตัส.สัมภาษณ์,15 สิงหาคม 2542.

ดอรรแม หะยีหะมิ.อิหม่ามมัศยิดดาร์ลุซกอ.สัมภาษณ์,20 กรกฎาคม 2542.

ดาโอะ หะยีสาแมง.อิหม่ามมัศยิดลูโบะบือซา.สัมภาษณ์,12 มิถุนายน 2542.

ต่วนอาแซ ต่วนสนิ.อิหม่ามมัศยิดดาริลคอยดียะ.สัมภาษณ์,2 กรกฎาคม 2542.

ทวี ทองแก้ว.ปลัดอำเภอ.สัมภาษณ์,18 มิถุนายน 2542.

ทวี นริสศิริกุล.นายอำเภอ.สัมภาษณ์,17 พฤศจิกายน 2542.

นระรัต นาวารี,ต.ต..สัมภาษณ์,2 กรกฎาคม 2542.

นืออาแซ ซ็ือเซ็ง.ปลัดอำเภอ.สัมภาษณ์,24 มิถุนายน 2542.

บุญเชิด มะลิจันทร์.พัฒนากร.สัมภาษณ์,18 มิถุนายน 2542.

- บุญสิน สุวรรณโณ.อดีตเจ้าหน้าที่ปกครอง.สัมภาษณ์,18 พฤศจิกายน 2542.
- ปัฐวิ นาคโชติ,พ.ต.ท..สารวัตรสอบสวน.สัมภาษณ์,14 กรกฎาคม 2542.
- มะตอเฮ มะสาดา.อิหม่ามมัสยิดดารุลอามัน.สัมภาษณ์,22 กรกฎาคม 2542.
- มะลาแข็ง คอแนะ.อิหม่ามมัสยิดดารุลฮูดา.สัมภาษณ์,8 กรกฎาคม 2542.
- มายี มะรือสะ.อิหม่ามมัสยิดเตี้ยอุลฮักไต้ะคอสี่.สัมภาษณ์,6 กรกฎาคม 2542.
- มารุต คำเล็ก,ร.ต.ท..รองสารวัตรสอบสวน.สัมภาษณ์,6 สิงหาคม 2542.
- ยงยุทธ อับดุลการ์,ร.ต.อ..รองสารวัตรปราบปราม.สัมภาษณ์,21 มิถุนายน 2542.
- วาแข็ง ยามาวาโจ.อิหม่ามมัสยิดนุรดีน.สัมภาษณ์,20 กรกฎาคม 2542.
- ว่าที่ ร.ท.ติลก ศิริวัลลภ.ประจำกองตรวจที่จังหวัด.สัมภาษณ์,30 กรกฎาคม 2542.
- แวสะนียะ มะสาแม.พัฒนากร.สัมภาษณ์,28 มิถุนายน 2542.
- ศุภนัย พวงมณี.หัวหน้าฝ่ายกิจการศาสนาอิสลาม ส่วนประสานราชการ กรมการปกครอง.
สัมภาษณ์,29 เมษายน 2542.
- สมนึก สมพงศ์.ศึกษาธิการอำเภอ.สัมภาษณ์,18 มิถุนายน 2542.
- สื่อแม แวกามีลา.อิหม่ามมัสยิดกุย.สัมภาษณ์,22 กรกฎาคม 2542.
- สื่อแม อุแข็ง.อิหม่ามมัสยิดดารุลฟาละห์.สัมภาษณ์,23 กรกฎาคม 2542.
- สูติง เจ๊ะมะ.อิหม่ามมัสยิดดารุลอีมาน.สัมภาษณ์,19 กรกฎาคม 2542.
- หะยีมาหะมะ ไชนูดิงดาหะยี.อิหม่ามมัสยิดอิสลามเยะห์.สัมภาษณ์,20 กรกฎาคม 2542.
- หะยีแวมายี หะยีวาตัง.อิหม่ามมัสยิดอัลตีณียะห์.สัมภาษณ์,21 กรกฎาคม 2542.
- หะยีแวอาแซ วาแต่ลี.อิหม่ามมัสยิดอัลฮูดา.สัมภาษณ์,21 กรกฎาคม 2542.
- หะยีละมะแอ สามะเยาะ.อิหม่ามมัสยิดจือเบาะ.สัมภาษณ์,21 กรกฎาคม 2542.
- หะยีอับดุลเลาะห์ มามะ.กรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส.สัมภาษณ์,26 เมษายน 2541.
- หะยีฮามิ สาและ.อิหม่ามมัสยิดบ้านลุโปะปาเราะ.สัมภาษณ์,22 กรกฎาคม 2542.
- อับดุลรอมัน แบละ.อิหม่ามมัสยิดไต้ะแม.สัมภาษณ์,8 สิงหาคม 2542.
- อับดุลเลาะห์ เจ๊ะเลาะ.ล่ามอำเภอ.สัมภาษณ์,26 มิถุนายน 2542.
- อาแวกาจิ สาแม.อิหม่ามมัสยิดบ้านบาโงละหาร.สัมภาษณ์,17 สิงหาคม 2542.
- อิสมาแอล มามะ.นักวิชาการศึกษา 6.สัมภาษณ์,29 มิถุนายน 2542.

ภาษาอังกฤษ

Gabriel A. Almond and Bingham G. Powell. **Comparative Politics : Development Approach.** Boston Little, Brown and Company, 1966.

Deutsch W. Karl . **The Nerves of Government.** New York : The Free of Glencoe, 1969.

Pye Lucian . **Communication and Political Development.** Princeton : Princeton University Press, 1963.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติ
การบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม
พ.ศ.2540

(พระปรมาภิไธย) ภูมิพลอดุลยเดช ปร.
ให้ไว้ ณ วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ.2540
เป็นปีที่ 52 ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้
ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยมัสยิดอิสลามและกฎหมายว่าด้วยการ
ศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอม
ของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม
พ.ศ.2540"

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบก
ษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้ยกเลิก

- (1) พระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ.2490
- (2) พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ.2488
- (3) พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2491

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

"มัสยิด" หมายความว่า สถานที่ซึ่งมุสลิมใช้ประกอบศาสนกิจโดยจะต้องมีละหมาดวัน
ศุกร์เป็นปกติ และเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม

"สัปบุรุษประจำมัสยิด" หมายความว่า มุสลิมที่คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมี
มติรับเข้าเป็นสัปบุรุษประจำมัสยิด และมีชื่ออยู่ในทะเบียนสัปบุรุษประจำมัสยิด แต่ผู้นั้นจะเป็น
สัปบุรุษเกินกว่าหนึ่งมัสยิดในเวลาเดียวกันไม่ได้

"อิหม่าม" หมายความว่า ผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด

"คอเต็บ" หมายความว่า ผู้แสดงธรรมประจำมัสยิด

"บิหลั่น" หมายความว่า ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา

มาตรา 5 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ กับออกกฎกระทรวง ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของแต่ละกระทรวง

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด 1

บททั่วไป

มาตรา 6 พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจุฬาราชมนตรีคนหนึ่ง เพื่อเป็นผู้นำกิจการศาสนาอิสลามในประเทศไทย

ให้นายกรัฐมนตรีนำชื่อผู้ที่จะดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีซึ่งได้รับความเห็นชอบจากกรรมการอิสลามประจำจังหวัดทั่วประเทศขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นจุฬาราชมนตรี

หลักเกณฑ์และวิธีการสรรหาจุฬาราชมนตรีตามวรรคสองให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้มีเงินอุดหนุนฐานะจุฬาราชมนตรีตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

มาตรา 7 จุฬาราชมนตรีต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

- (1) เป็นมุสลิมผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
- (2) มีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบปีบริบูรณ์
- (3) เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี
- (4) เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามโดยเคร่งครัด
- (5) เป็นผู้มีความสัมพันธ์อันดีกับทุกศาสนา
- (6) เป็นผู้มีความเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระ

มหากษัตริย์เป็นประมุข

- (7) ไม่เป็นหรือเคยเป็นบุคคลล้มละลาย

(8) ไม่เป็นผู้เคยถูกจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(9) ไม่เป็นผู้ทุพพลภาพจนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ไร้ความสามารถหรือมีจิตพั่นเพือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

- (10) ไม่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

มาตรา 8 จุฬาราชมนตรีมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) ให้คำปรึกษาและเสนอความเห็นต่อทางราชการเกี่ยวกับกิจการศาสนาอิสลาม
- (2) แต่งตั้งคณะผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้คำปรึกษาเกี่ยวกับบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม
- (3) ออกประกาศแจ้งผลการตรวจจันทร์ตามมาตรา 35 (11) เพื่อกำหนดวันสำคัญทางศาสนา
- (4) ออกประกาศเกี่ยวกับข้อวินิจฉัยตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม

มาตรา 9 จุฬาราชมนตรีพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พ้นจากตำแหน่งเพราะขาดคุณสมบัติ หรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 7

มาตรา 10 จุฬาราชมนตรี กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย กรรมการอิสลามประจำจังหวัด และกรรมการอิสลามประจำมัสยิด มีสิทธิสวมเสื้อครุยและประดับเข็มพระปรมาภิไธย ทั้งนี้ตามระเบียบว่าด้วยการนั้น

มาตรา 11 เมื่อเห็นสมควร กระทรวงศึกษาธิการอาจจัดตั้ง "อิสลามวิทยาลัย" ขึ้นเพื่อ ให้การศึกษาและอบรมทางวิชาการศาสนา วิชาการทั่วไป และวิชาชีพได้

หมวด 2

การจัดตั้งและการเลิกมัสยิด

มาตรา 12 การสร้าง การจัดตั้ง การย้าย การรวม การเลิก และการจดทะเบียนมัสยิด ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การจัดตั้ง การรวม และการเลิกมัสยิด ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 13 ให้มัสยิดที่ได้จดทะเบียนจัดตั้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยให้คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดอาจมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคน ทำการแทนก็ได้

มาตรา 14 มัสยิดที่เป็นนิติบุคคลอาจเลิกได้โดยการจดทะเบียนเลิกมัสยิดต่อพนักงานเจ้าหน้าที่

บรรดาทรัพย์สินของมัสยิดที่เลิกตามวรรคหนึ่ง ให้โอนไปยังมัสยิดที่เป็นนิติบุคคลที่อยู่ใกล้ที่สุดถ้าไม่อาจทำได้ให้โอนไปยังมัสยิดที่เป็นนิติบุคคลที่อยู่ในลำดับถัดไปเว้นแต่เป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยมีผู้อุทิศให้ และผู้อุทิศให้ได้แสดงเจตนาไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา 15 มัสยิดที่ได้รับจดทะเบียนแล้วให้ดำเนินการคัดเลือกกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ตามหมวด 5 ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่จดทะเบียน

หมวด 3

คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

มาตรา 16 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า "คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย" ประกอบด้วยจุฬาราชมนตรีเป็นประธานกรรมการและกรรมการ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ซึ่งเป็นผู้แทนคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จังหวัดละหนึ่งคน และจากกรรมการอื่นซึ่งคัดเลือกโดยจุฬาราชมนตรี มีจำนวนหนึ่งในสามของจำนวนผู้แทนคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ถ้ามีเศษให้ปัดทิ้ง

การคัดเลือกผู้แทนคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และการคัดเลือกกรรมการอื่นตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้คณะกรรมการเลือกกรรมการด้วยกันเองเป็นรองประธานกรรมการเลขาธิการ และตำแหน่งอื่นตามความจำเป็น

มาตรา 17 กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้

(1) มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 7 ยกเว้น (2) และ (10)

(2) มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบปีบริบูรณ์

มาตรา 18 คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) ให้คำปรึกษาแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

(2) ให้คำปรึกษาหรือข้อแนะนำเกี่ยวกับศาสนาอิสลามแก่คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด

(3) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติงานตามที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยมอบหมาย

(4) ออกระเบียบเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินและการจัดหาผลประโยชน์ของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและมีสัต

(5) ออกระเบียบวิธีการดำเนินงานและควบคุมดูแลการบริหารงานของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด

(6) ปฏิบัติหน้าที่เป็นคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในจังหวัดที่ไม่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ในการนี้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยจะมอบหมายให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่ใกล้เคียงปฏิบัติหน้าที่แทนก็ได้

(7) พิจารณาวินิจฉัยคำร้องคัดค้านตามมาตรา 41

(8) จัดทำทะเบียนทรัพย์สิน เอกสารและบัญชีรายรับรายจ่ายของสำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยให้ถูกต้องตามความเป็นจริง

(9) ออกประกาศและให้คำรับรองเกี่ยวกับกิจการศาสนาอิสลาม

(10) ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางศาสนา และการศึกษาศาสนาอิสลาม

(11) ประสานงานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องในกิจการที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

(12) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 19 กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งมีวาระการดำรงตำแหน่งหกปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

เมื่อกรรมการพ้นจากตำแหน่งตามวาระ ให้มีการคัดเลือกเพื่อดำเนินการแต่งตั้งใหม่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันครบกำหนดตามวาระ ในระหว่างที่ยังมิได้มีการแต่งตั้งกรรมการใหม่ให้กรรมการนั้นปฏิบัติหน้าที่ไปก่อนจนกว่าจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งกรรมการใหม่

มาตรา 20 นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา 19 กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

(1) ตาย

(2) ลาออก

(3) คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยมีมติให้พ้นจากตำแหน่งเพราะขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 17

ในกรณีที่ตำแหน่งกรรมการว่างลงเพราะเหตุอื่นใด นอกจากถึงคราวออกตามวาระให้มีการคัดเลือกและดำเนินการแต่งตั้งกรรมการแทนตำแหน่งที่ว่างภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ตำแหน่งว่าง ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง เว้นแต่ระยะเวลาการดำรง

ตำแหน่งที่ว่างเหลือไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวันจะไม่คัดเลือกกรรมการแทนตำแหน่งที่ว่างก็ได้ กรรมการที่ได้รับแต่งตั้งแทนอยู่ในตำแหน่งได้เพียงเท่าวาระที่เหลืออยู่ของผู้ซึ่งตนแทน

ให้กระทรวงมหาดไทยประกาศรายชื่อกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยที่พ้นจากตำแหน่งในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 21 ในการประชุมคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ต้องมีกรรมการ มาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดเท่าที่มีอยู่จึงจะเป็นองค์ประชุม

ถ้าประธานกรรมการไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานกรรมการปฏิบัติ หน้าที่แทน ถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ให้ กรรมการที่มาประชุมเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

มติของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด แต่ถ้า เป็นมติให้กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยพ้นจากตำแหน่ง มติดังกล่าวต้องมีเสียงไม่น้อย กว่าสามในสี่ของจำนวนกรรมการทั้งหมดเท่าที่มีอยู่

มาตรา 22 ให้มีสำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย มีฐานะเป็นนิติ บุคคล มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจการของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย โดยมีคณะ กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยเป็นผู้แทนของสำนักงานในกิจการที่เกี่ยวกับบุคคลภายนอก เพื่อการนี้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยอาจมีมติมอบหมายให้กรรมการคน หนึ่งหรือหลายคนทำการแทนก็ได้ และให้เลขาธิการคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย เป็นผู้รับผิดชอบในกิจการของสำนักงาน

หมวด 4

คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด

มาตรา 23 จังหวัดใดมีราษฎรนับถือศาสนาอิสลามและมีมัสยิดตามมาตรา 13 ไม่น้อย กว่าสามมัสยิด ให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยประกาศให้จังหวัดนั้นมีคณะ กรรมการอิสลามประจำจังหวัดคณะหนึ่งประกอบด้วยกรรมการมีจำนวนไม่น้อยกว่าเก้าคนแต่ไม่ เกินสามสิบคน

การคัดเลือกกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการให้ อิหม่ามประจำมัสยิดในจังหวัดนั้นเป็นผู้คัดเลือก ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎ กระทรวง

ให้คณะกรรมการเลือกกรรมการด้วยกันเป็นประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการ และตำแหน่งอื่นตามความจำเป็น

ให้กระทรวงมหาดไทยประกาศรายชื่อผู้ได้รับการคัดเลือกเป็นประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ เลขานุการ และกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 24 กรรมการอิสลามประจำจังหวัดต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้

- (1) มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 17
- (2) เป็นสัปบุรุษประจำมัสยิดในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งปีก่อนวัน

คัดเลือก

- (3) มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งปีก่อนวันคัดเลือก

มาตรา 25 กรรมการอิสลามประจำจังหวัดมีวาระการดำรงตำแหน่งหกปี เมื่อตำแหน่ง กรรมการอิสลามประจำจังหวัดว่างลงให้มีการคัดเลือกกรรมการแทนภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ ตำแหน่งว่าง ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง เว้นแต่ตำแหน่งกรรมการว่างลงก่อนถึงกำหนดตามวาระไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวัน และยังมีกรรมการเหลืออยู่ไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการที่ได้รับการคัดเลือก จะไม่ให้มีการคัดเลือกกรรมการแทนตำแหน่งที่ว่างก็ได้ กรรมการที่ได้รับการคัดเลือกแทนอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา 26 ในจังหวัดที่มีคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) ให้คำปรึกษาและเสนอความเห็นเกี่ยวกับศาสนาอิสลามต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

(2) กำกับดูแลและตรวจตราการปฏิบัติงานของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในจังหวัดและจังหวัดอื่นตามที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยมอบหมาย

(3) ประนีประนอมหรือชี้ขาดคำร้องทุกข์ของสัปบุรุษประจำมัสยิด ซึ่งเห็นว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจากคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด

(4) กำกับดูแลการคัดเลือกกรรมการอิสลามประจำมัสยิดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

(5) พิจารณาแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการอิสลามประจำมัสยิด

(6) สอบสวนพิจารณาให้กรรมการอิสลามประจำมัสยิดพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 40 (4)

(7) สั่งให้กรรมการอิสลามประจำมัสยิดพักหน้าที่ระหว่างถูกสอบสวน

- (8) พิจารณาเกี่ยวกับการจัดตั้ง การย้าย การรวม และการเลิกมัสยิด
 (9) แต่งตั้งผู้รักษาการแทนในตำแหน่ง อิหม่าม คอเต็บ และบิหลันเมื่อ

ตำแหน่งดังกล่าวว่างลง

(10) ออกหนังสือรับรองการสมรสและการหย่าตามบัญญัติแห่งศาสนา
 อิสลาม

(11) ประนีประนอมข้อพิพาทเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกตามบัญญัติ
 แห่งศาสนาอิสลามเมื่อได้รับการร้องขอ

(12) จัดทำทะเบียนทรัพย์สิน เอกสารและบัญชีรายรับ รายจ่ายของสำนักงาน
 คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดให้ถูกต้องครบถ้วนเป็นปัจจุบัน และรายงานผลการดำเนินงาน
 ฐานะการเงินและทรัพย์สินให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยทราบปีละหนึ่งครั้ง
 ภายในเดือนมีนาคมของทุกปี

(13) ออกประกาศและให้คำรับรองเกี่ยวกับกิจการศาสนาอิสลามใน
 จังหวัด

มาตรา 27 นอกจากการพ้นตำแหน่งตามวาระตามมาตรา 25 กรรมการอิสลามประจำ
 จังหวัดพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยมีมติให้พ้นจากตำแหน่ง

เพราะขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 24

ให้กระทรวงมหาดไทยประกาศรายชื่อกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่พ้นจาก
 ตำแหน่งในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 28 การประชุมคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดให้นำมาตรา 21 มาใช้
 บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 29 ให้มีสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลมี
 หน้าที่เกี่ยวกับกิจการของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดโดยมีคณะกรรมการอิสลามประจำ
 จังหวัดเป็นผู้แทนของสำนักงานในกิจการที่เกี่ยวกับบุคคลภายนอก เพื่อการนี้คณะกรรมการ
 อิสลามประจำจังหวัดอาจมีมติมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือหลายคนทำการแทนก็ได้และให้
 เลขาธิการคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบในกิจการของสำนักงาน

หมวด 5

คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด

มาตรา 30 ให้มีคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดคณะหนึ่งประกอบด้วย

- (1) อิหม่ามเป็นประธานกรรมการ
- (2) คอเต็บเป็นรองประธานกรรมการ
- (3) บิหลั่นเป็นรองประธานกรรมการ และ
- (4) กรรมการอื่นตามจำนวนที่ที่ประชุมสภাপุรุษประจำมัสยิดนั้นกำหนด

จำนวนไม่น้อยกว่าหกคนแต่ไม่เกินสิบสองคน

ให้สภাপุรุษประจำมัสยิดซึ่งมีอายุตั้งแต่สิบห้าปีบริบูรณ์ขึ้นไป ประชุมกันคัดเลือกผู้ดำรงตำแหน่งตามวรรคหนึ่ง

ให้คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดเลือกกรรมการตาม (4) เป็นเลขานุการหนึ่งคน นายทะเบียนหนึ่งคน เหมรัฎฎิกหนึ่งคน และตำแหน่งอื่นตามความจำเป็น

ให้ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดหรือกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่ได้รับมอบหมายจากประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นประธานในที่ประชุมสภাপุรุษประจำมัสยิด เพื่อดำเนินการคัดเลือกกรรมการอิสลามประจำมัสยิด แล้วเสนอคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง ทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยกำหนด

มาตรา 31 อิหม่าม คอเต็บ และบิหลั่น ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

- (1) มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 17
- (2) อ่านพระคัมภีร์อัลกรุอันได้ถูกต้อง
- (3) สามารถนำในการปฏิบัติศาสนกิจได้ถูกต้องตามบัญญัติแห่งศาสนา
- (4) มีความสามารถแสดงธรรมได้
- (5) เป็นสภাপุรุษประจำมัสยิดนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันก่อนวันคัดเลือก

เลือก

อิหม่าม คอเต็บ และบิหลั่น ไม่ถือเป็นนักพรตหรือนักบวช

การพ้นจากตำแหน่งของอิหม่าม คอเต็บ และบิหลั่น ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยกำหนด

มาตรา 32 กรรมการตามมาตรา 30 (4) ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

- (1) มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 17
- (2) เป็นสัปบุรุษประจำมัสยิดนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันก่อนวันคัดเลือก

เลือก

- (3) มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดที่มัสยิดนั้นตั้งอยู่ไม่น้อยกว่าเก้าสิบวันก่อนวันคัดเลือก

มาตรา 33 เมื่อตำแหน่งอิหม่าม คอเต็บ และบิหลัน ว่างลง ผู้นำวิธีการตามที่บัญญัติในมาตรา 30 มาใช้เพื่อดำเนินการคัดเลือกผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวแทนภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่ตำแหน่งว่าง

มาตรา 34 กรรมการตามมาตรา 30 (4) มีวาระการดำรงตำแหน่งสี่ปี เมื่อตำแหน่งกรรมการว่างลง ผู้นำวิธีการตามที่บัญญัติในมาตรา 30 มาใช้เพื่อดำเนินการคัดเลือกกรรมการแทนภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่ตำแหน่งว่าง เว้นแต่ตำแหน่งกรรมการดังกล่าวว่างลงเนื่องจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดมีมติให้พ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 40 (4) และผู้ที่พ้นจากตำแหน่งได้ยื่นคำร้องคัดค้านต่อคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยตามมาตรา 41 ระยะเวลาหนึ่งร้อยแปดสิบวันให้นับแต่วันที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยมีมติ

ถ้าตำแหน่งกรรมการว่างลงก่อนถึงกำหนดวาระไม่เกินหนึ่งร้อยแปดสิบวันจะไม่ดำเนินการคัดเลือกกรรมการแทนตำแหน่งที่ว่างก็ได้ กรรมการที่ได้รับการคัดเลือกแทนอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา 35 คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) บำรุงรักษามัสยิดและทรัพย์สินของมัสยิดให้เรียบร้อย
- (2) วางระเบียบปฏิบัติภายในของมัสยิดเพื่อให้การดำเนินงานของมัสยิดเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
- (3) ปฏิบัติตามคำแนะนำชี้แจงของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในเมื่อไม่ขัดต่อบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามและกฎหมาย
- (4) สนับสนุนสัปบุรุษในการปฏิบัติศาสนกิจ ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม
- (5) พิจารณามีมติรับมุสลิมเข้าเป็นสัปบุรุษประจำมัสยิด
- (6) อำนวยความสะดวกและอบรมสั่งสอนให้สัปบุรุษประจำมัสยิดปฏิบัติศาสนกิจโดยถูกต้องเคร่งครัด

(7) ประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างลัทธิสุหนี่ประจํามัศยิดเมื่อได้รับการร้องขอ

(8) จัดให้มีและรักษาสมุดทะเบียนลัทธิสุหนี่ประจํามัศยิด และตรวจตราแก้ไขเพิ่มเติมสมุดทะเบียนดังกล่าวให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

(9) จำหน่ายชื่อลัทธิสุหนี่ประจํามัศยิดออกจากทะเบียน เมื่อได้สอบสวนแล้วปรากฏว่าผู้นั้นกระทำการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม

(10) จัดให้มีทะเบียนทรัพย์สิน เอกสาร และบัญชีรายรับรายจ่ายของมัศยิดให้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง และจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน ฐานะการเงินและทรัพย์สินของมัศยิด แล้วรายงานให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดทราบ ภายในเดือนมีนาคมของทุกปี

(11) ควบคุมจันท์และแจ้งผลการควบคุมจันท์ต่อคณะกรรมการ อิสลามประจำจังหวัด

(12) ส่งเสริมการศึกษาและจัดกิจกรรมที่ไม่ขัดต่อบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม

มาตรา 36 ลัทธิสุหนี่ประจํามัศยิดผู้ถูกจำหน่ายชื่อตามมาตรา 35 (9) มีสิทธิยื่นคำร้องคัดค้านต่อคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ได้ประกาศให้จำหน่ายชื่อออกจากทะเบียน และให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดพิจารณาวินิจฉัยให้เสร็จภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันที่ได้รับคำร้องคัดค้าน มติของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดให้เป็นที่สุด

การยื่นคำร้องคัดค้านและการพิจารณาวินิจฉัยคำร้องคัดค้านตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยกำหนด

มาตรา 37 อิมามมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม
- (2) ปกครองดูแลและแนะนำเจ้าหน้าที่ของมัศยิดให้ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้เรียบร้อย
- (3) แนะนำให้ลัทธิสุหนี่ประจํามัศยิดปฏิบัติให้ถูกต้องตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามและกฎหมาย
- (4) อำนวยความสะดวกแก่มุสลิมในการปฏิบัติศาสนกิจ
- (5) ส่งสอนและอบรมหลักธรรมทางศาสนาอิสลามแก่บรรดาลัทธิสุหนี่ประจํามัศยิด

มาตรา 38 คอเต็บมีหน้าที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามในการแสดงธรรมแก่ลัทธิสุหนี่ประจํามัศยิด

มาตรา 39 ปีหลังมีหน้าที่ปฏิบัติให้เป็นไปตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามในการประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา

มาตรา 40 กรรมการอิสลามประจำมัสยิดพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (1) ครบกำหนดวาระตามมาตรา 34 วรรคหนึ่ง สำหรับกรรมการอื่นตามมาตรา 30 (4) ในคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด
- (2) ตาย
- (3) ลาออก
- (4) คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดมีมติให้พ้นจากตำแหน่งเนื่องจากขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 32
- (5) สัปบุรุษประจำมัสยิดตามมาตรา 30 วรรคสอง จำนวนเกินกว่ากึ่งหนึ่งยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดขอให้พ้นจากตำแหน่งและคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสอบสวนและวินิจฉัยแล้วมีมติให้พ้นจากตำแหน่ง
- (6) คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสอบสวนแล้วเห็นว่ามีควมประพฤติในทางที่จะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่มัสยิด หรือบกพร่องต่อหน้าที่ หรือดำเนินกิจการของมัสยิดไปในทางไม่สงบเรียบร้อย หรือขัดต่อหลักการของศาสนาอิสลาม หรือกระทำการอันอาจเสื่อมเสียประโยชน์ของมัสยิด และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดวินิจฉัยแล้วมีมติให้พ้นจากตำแหน่ง

ในกรณีที่สอบสวนแล้วเห็นว่าพฤติกรรมแห่งความผิดที่ได้กระทำยังไม่ถึงขั้นให้พ้นจากตำแหน่ง คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดอาจวินิจฉัยให้ภาคทัณฑ์ไว้ก่อนก็ได้

มาตรา 41 กรรมการอิสลามประจำมัสยิดซึ่งพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 40 (4) (5) และ (6) มีสิทธิยื่นคำร้องคัดค้านต่อคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง และให้คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยพิจารณาวินิจฉัยให้เสร็จภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่ได้รับคำร้องคัดค้าน มติของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยให้เป็นที่สุด

การยื่นคำร้องคัดค้าน และการวินิจฉัยคำร้องคัดค้านตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยกำหนด

มาตรา 42 การประชุมคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดให้นำมาตรา 21 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

บทเฉพาะกาล

มาตรา 43 ให้ผู้ดำรงตำแหน่งจุฬาราชมนตรีอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับดำรงตำแหน่งต่อไปจนกว่าจะพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 9

ให้กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยและกรรมการอิสลามประจำจังหวัดซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับดำรงตำแหน่งต่อไปอีกสองปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

ให้กรรมการอิสลามประจำมัสยิดซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับดำรงตำแหน่งต่อไปจนกว่าจะพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 40

มาตรา 44 ให้มัสยิดซึ่งได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ.2490 เป็นมัสยิดตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 45 ให้ "อิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย" ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พุทธศักราช 2488 เป็นอิสลามวิทยาลัยตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 46 บรรดากฎกระทรวง ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่ออกตามพระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ.2490 และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พุทธศักราช 2488 ให้ใช้บังคับโดยอนุโลมก่อนจนกว่าจะมีกฎกระทรวง ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งตามพระราชบัญญัตินี้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกินสองปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ

นายกรัฐมนตรี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

นายจิรัชย์ ศิริวัลลภ เกิดวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2518 ที่อำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนนราธิวาส ปริญญาตรีรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2539 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2540 สำหรับการทำงานนั้นเริ่มรับราชการครั้งแรกเมื่อ 15 กันยายน 2540 ในตำแหน่งปลัดอำเภอ อำเภอเยื้อง จังหวัดนราธิวาส และ 1 กุมภาพันธ์ 2543 ย้ายมาดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอ อำเภอบาเจาะ จังหวัดเดียวกันจนถึงปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย